

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΠΗΓΕΣ 12

Κώστας Γ. Τσικνάκης

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ
ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΩΝ ΠΡΟΝΟΗΤΩΝ
ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ
(16ος αιώνας)

ΑΘΗΝΑ 2008

Χάρτης της Κεφαλονιάς
του 16ου αιώνα
(Thomaso Porcacchi,
L'isole più famose del mondo,
Βενετία 1572, σ. 95)

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ
ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΩΝ ΠΡΟΝΟΗΤΩΝ
ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ
(16ος αιώνας)

FONDAZIONE NAZIONALE ELLENICA DELLE RICERCHE
ISTITUTO DI RICERCHE BIZANTINE

FONTI 12

Kostas G. Tsiknakis

LE RELAZIONI
DEI PROVVEDITORI VENEZIANI
DI CEFALONIA
(XVI secolo)

ATENE 2008

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΠΗΓΕΣ 12

Κώστας Γ. Τσικνάκης

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ
ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΩΝ ΠΡΟΝΟΗΤΩΝ
ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ
(16ος αιώνας)

ΑΘΗΝΑ 2008

Η έκδοση αυτή χρηματοδοτήθηκε από το έργο με τίτλο «*Βυζαντίου κάτοπτρον: Πηγές και μελέτες για τον βυζαντινό κόσμο*» του μέτρου 3.3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» - ΕΠΙΑΝ, πράξη «Αριστεία σε Ερευνητικά Ινστιτούτα» Γ.Γ.Ε.Τ. (2ος Κύκλος). Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης συμμετέχει κατά 75% στις δαπάνες υλοποίησης του ανωτέρω έργου.

ISSN 1107-0609

ISBN 978-960-371-058-5

Ηλεκτρονική επεξεργασία-σελιδοποίηση: ΖΑΜΠΕΛΑ ΛΕΟΝΤΑΡΑ

© Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών
Βασιλέως Κωνσταντίνου 48, 116 35 Αθήνα

© The National Hellenic Research Foundation
Institute for Byzantine Research
48, Vassileos Konstantinou, 116 35 Athens-GR

Διάθεση: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών,
Βασιλέως Κωνσταντίνου 48, 116 35 Αθήνα
Τηλεομ.: (210) 72 73 629
Ηλεκτρονική Διεύθυνση: bookstore@eie.gr

Distribution: The National Hellenic Research Foundation,
48, Vassileos Konstantinou, 116 35 Athens
Fax: (+210) 72 73 629
e-mail: bookstore@eie.gr

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΔΥΣΗ»
ΠΗΓΕΣ

FONDAZIONE NAZIONALE ELLENICA DELLE RICERCHE
ISTITUTO DI RICERCHE BIZANTINE
PROGRAMMA DI RICERCA “BISANZIO E L’OCCIDENTE”
FONTI

*Στη μνήμη
του Γιώργου Αλισανδράτου*

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Πρόλογος	XIII-XV
Εισαγωγή	XVII-LVII
Εκθέσεις προνοητών	1-165
I. Nicolò Malipiero (1528)	1-5
II. Francesco Gabriel (1543)	7-10
III. Alvise Calbo (1548)	11-18
IV. Antonio Calbo (1548)	19-22
V. Alvise Balbi (1560)	23-34
VI. Paolo Contarini (1564)	35-39
VII. Daniele Vitturi (1567)	41-44
VIII. Nicolò da Mulla (1569)	45-50
IX. Vincenzo da Molin (1574)	51-60
X. Alvise Lando (1580)	61-67
XI. Giovanni Michiel [1582]	69-74
XII. Girolamo Tiepolo (1584)	75-85
XIII. Agostino Moro (1588)	87-96
XIV. Angelo Basadonna (1590)	97-130
XV. Davide Bembo (1593)	131-138
XVI. Bartolomeo Moro (1596)	139-149
XVII. Alvise Michiel (1601)	151-165
Παράρτημα	167-185
Οι βενετοί προνοητές της Κεφαλονιάς	167-171
Κατάλογος των βενετών προνοητών της Κεφαλονιάς	172-185
Συντομογραφίες	187-190
Riassunto	191-194
Ευρετήρια	195-237
Κυρίων ονομάτων	197-204
Τόπων	205-208
Όρων	209-237

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το πλήθος και η σπουδαιότητα των πληροφοριών που παρέχουν οι επίσημες αναφορές που υποβάλλονταν προς τις κεντρικές μητροπολιτικές Αρχές από τους διοικητές και τους τακτικούς ή εκτάκτους ανώτατους αξιωματούχους που υπηρετούσαν στις κτήσεις της Βενετίας προσήλκυε πάντοτε το ενδιαφέρον των ερευνητών της βενετικής ιστορίας. Τα έγγραφα αυτά, που διακρίνονται σε επιστολές (*lettere*), αναφορές για συγκεκριμένα ζητήματα (*dispacci*) και γενικές αναφορές ή εκθέσεις (*relazioni*) που υποβάλλονταν μετά τη λήξη της θητείας του αξιωματούχου, περιέχουν πολύτιμα στοιχεία για τη φυσική πραγματικότητα του τόπου, την κοινωνική κατάσταση και τις ασχολίες των κατοίκων, την παραγωγή και την οικονομία, για το έργο της διοίκησης και τα ποικίλα ζητήματα που έπρεπε να αντιμετωπισθούν και να επιλυθούν. Από την άποψη αυτή, αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικές πρωτογενείς ιστορικές πηγές και η γνώση του περιεχομένου-τους – μετά την αφαίρεση ή ελαχιστοποίηση του ενδεχόμενου υποκειμενικού φίλτρου από την κριτική θεώρηση του εγγράφου – είναι απαραίτητη για την ιστορική έρευνα. Το υλικό συμπληρώνεται από τις εντολές διοίκησης (*commissioni*) που επιδίδονταν στους εκλεγμένους αξιωματούχους και περιείχαν τις κατευθύνσεις που όφειλαν να ακολουθήσουν κατά την άσκηση των καθηκόντων-τους.

Προκειμένου για τις βενετικές κτήσεις της ελληνικής Ανατολής, τα αρχαιακά αυτά τεκμήρια, όχι σε λίγες περιπτώσεις, αποτελούν μοναδικές ιστορικές πηγές που έρχονται να συμπληρώσουν τα κενά που δημιουργούνται από την απουσία ή τη σιωπή άλλων πηγών. Για τους λόγους αυτούς παλαιότεροι Έλληνες και ξένοι ερευνητές ενδιαφέρθηκαν για τη μελέτη, την έκδοση και την επιστημονική αξιοποίηση των σχετικών εγγράφων. Ωστόσο, μέχρι πρόσφατα, οι προσπάθειες αυτές, μολοντί προσέφεραν στην ιστορική έρευνα πλούσιο τεκμηριωτικό υλικό, υπήρξαν περιορισμένες και συχνά είχαν επιλεκτικό χαρακτήρα. Η λειτουργία του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας παρέσχε τη δυνατότητα σε πολλούς νέους αλλά και καταξιωμένους ερευνητές να αναδιφήσουν τα βενετικά αρχεία και τις βιβλιοθήκες και πολλοί από αυτούς, παρακινήμενοι από ενδιαφέρον κατά πρώτο λόγο για την ιστορία της ιδιαίτερης πατρίδας-τους, ήταν φυσικό να στραφούν και προς την αναζήτηση, συγκέντρωση και μελέτη ή ακόμη και την έκδοση εκθέσεων των Βενετών διοικητών.

Η αρχική ιδέα της συστηματικής καταγραφής και έκδοσης των αρχαιακών αυτών τεκμηρίων που θα εξυπηρετούσε την επιστημονική αξιοποίησή-τους οδήγη-

σε στην κατάσταση ενός σχεδίου καταγραφής, μελέτης και έκδοσης των εντολών διοίκησης και των γενικών αναφορών / εκθέσεων των Βενετών αξιωματούχων που υπηρέτησαν στη διοίκηση των βενετικών κτήσεων της ελληνικής Ανατολής. Πράγματι, το 1997, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Βυζάντιο και Δύση» του Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών του Ε.Ι.Ε., πραγματοποιήσα αποστολή στη Βενετία, φιλοξενούμενος στο εκεί Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών, όπου διερεύνησα τις δυνατότητες εντοπισμού του σχετικού αρχαιακού υλικού τόσο στο Κρατικό Αρχείο όσο και στις Βιβλιοθήκες της πόλης και συνέταξα το απαραίτητο σχέδιο έρευνας. Σε πρώτη φάση προγραμματίστηκε η έκδοση των εντολών διοίκησης και των αναφορών / εκθέσεων των Βενετών διοικητών των νησιών του Ιονίου και της Κρήτης του 16ου αιώνα. Στην αρχαιακή έρευνα και καταγραφή του υλικού συνεργάστηκαν νέοι ιστορικοί που χρημάτισαν υπότροφοι ερευνητές του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας. Το πρόϊόν της δραστηριότητας αυτής αποφασίστηκε να ενταχθεί στη σειρά «Πηγές» του Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών και του Ερευνητικού Προγράμματος «Βυζάντιο και Δύση».

Μετά την έκδοση των εκθέσεων των αξιωματούχων της Κέρκυρας απο τον εξωτερικό συνεργάτη του Προγράμματος κ. Γεράσιμο Παγκράτη [*Οι Εκθέσεις των Βενετών Βαϊλων και Προνοητών της Κέρκυρας (16ος αιώνας)*, Αθήνα 2008] παραδίδεται σήμερα στην επιστημονική κοινότητα ο τόμος που περιλαμβάνει τις εκθέσεις των προνοητών της Κεφαλονιάς που επιμελείται ο κ. Κώστας Τσιγκάκης, ερευνητής στο Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών του Ε.Ι.Ε. και συνεργάτης του Προγράμματος «Βυζάντιο και Δύση». Ο κ. Τσιγκάκης είχε συλλέξει και μελετήσει μέρος του σχετικού αρχαιακού υλικού ήδη απο τον καιρό που ήταν υπότροφος ερευνητής στο Ελληνικό Ινστιτούτο της Βενετίας. Έτσι, όταν ανακοινώθηκε το σχέδιο έκδοσης των εκθέσεων των Βενετών διοικητών του ελληνικού χώρου, πρότεινε να αναλάβει εκείνος την έκδοση των κειμένων που είχαν συνταχθεί απο τους προνοητές της Κεφαλονιάς – καθώς και εκείνων που είχαν συνταχθεί απο τους ρέκτορες των Χανίων, έργο που επίσης ετοιμάζεται.

Το υλικό που μεθοδικά επεξεργάστηκε ο κ. Τσιγκάκης υπερνικώντας τις δυσχέρειες μεταγραφής και κατανόησης των κειμένων, αποτελεί ιστορική πηγή που η σημασία-της δεν περιορίζεται στα τοπικά όρια του νησιού αλλά προσφέρεται για την τεκμηρίωση της βενετικής πολιτικής και σε μείζονα θέματα (όπως το ζήτημα της πειρατείας ή του εμπορίου της σταφίδας) στη διάρκεια του 16ου αι., πράγμα που, άλλωστε, καταφαίνεται και απο τη διεξοδική συνθετική εισαγωγή του συγγραφέα. Είναι βέβαιο, ότι με την έκδοση αυτή, ικανοποιείται ένα παλαιό αίτημα της ιστορικής επιστήμης και παρέχεται ένα πολύτιμο εργαλείο στην ιστορική έρευνα. Η έκδοση του βιβλίου πραγματοποιείται με τη χρηματοδότηση απο το έργο «Βυζαντίο Κάτοπρον:

Πηγές και Μελέτες για τον Βυζαντινό κόσμο» της πράξης «Αριστεία σε Ερευνητικά Ινστιτούτα Γ.Γ.Ε.Τ.» του Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών. Για την αρχική χορηγία, που επέτρεψε την αποστολή στη Βενετία και τη συγκρότηση του προγράμματος της έκδοσης των πολύτιμων αυτών αρχαιακών τεκμηρίων, επιθυμώ και απο τη θέση αυτή να απευθύνω ευχαριστίες προς τη Διαχειριστική Επιτροπή των Κληροδοτημάτων Π. Α. Βαλλιάνου και Σπ. Φ. Αντύπα.

Ν. Γ. Μοσχονάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έναρξη του Δεύτερου Βενετοτουρκικού Πολέμου (1499-1503) υπήρξε αφετηρία πολλών εξελίξεων στον ελληνικό χώρο¹. Με την εμφάνιση του τουρκικού στόλου στη νοτιοδυτική Πελοπόννησο, τον Ιούλιο του 1499, φάνηκαν τα απώτερα σχέδιά του². Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, παρά τη βενετική αντίδραση, καταλήφθηκε η Ναύπακτος. Την τύχη της, το καλοκαίρι του επόμενου έτους, ακολούθησαν η Μεθώνη, η Κορώνη και η Πύλος. Ο νέος διοικητής του βενετικού στόλου Benedetto da Pesaro δεν κατόρθωσε να αλλάξει την εξέλιξη των πραγμάτων³, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την επιβολή της τουρκικής κυριαρχίας στη Μεσσηνία, περιοχή ιδιαίτερα ευαίσθητη για τα βενετικά συμφέροντα. Για αντιπερισπασμό, ο βενετικός στόλος προσπάθησε να καταλάβει την Κεφαλονιά, αλλά γρήγορα εγκατέλειψε την προσπάθειά του εξαιτίας της έλλειψης τροφίμων. Το ίδιο χρονικό διάστημα, χάρη στις επίμονες διπλωματικές προσπάθειες της Βενετίας, πολλά ευρωπαϊκά κράτη υποσχέθηκαν τη βοήθειά τους στην αναμέτρησή της με τους Τούρκους. Αποτέλεσμα της κινητοποίησης που εκδηλώθηκε ήταν η συνάντηση, αρχές φθινοπώρου του 1500, του βενετικού και του ισπανικού στόλου στη Ζάκυνθο. Επικεφαλής του βενετικού στόλου ήταν ο Benedetto da Pesaro και του ισπανικού ο Gonzalo Fernández de Córdoba. Κατά τις συζητήσεις των δύο ανδρών για τις πολεμικές επιχειρήσεις που μπορούσαν να αναληφθούν στον ελληνικό χώρο, μεταξύ των άλλων προτάσεων που υποβλήθηκαν από διάφορους κατοίκους των περιοχών, ήταν και του κεφαλονίτη Γιαννούλη Πατρίκιου, ο οποίος πρότεινε την κατάληψη του φρουρίου του Αγίου Γεωργίου, που αποτελούσε την πρωτεύουσα του νησιού. Βρίσκοντας ελκυστική την ιδέα οι ηγέτες του χριστιανικού στόλου έσπευσαν αμέσως να υλοποιήσουν την πρόταση. Σε εκστρατεία που

1. Για τα πολεμικά γεγονότα της εποχής βλ. την παλαιά αλλά αξιόπεραστη μελέτη του G. Cogo, «La guerra di Venezia contro i Turchi (1499-1501)», *Nuovo Archivio Veneto* 18 (1899), σσ. 5-76, 348-421 και 19 (1900), σσ. 97-138.

2. Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου, «Ο επεκτατικός προσανατολισμός του Βαγιαζήτ Β΄», *Τα Ιστορικά*, τόμ. 11, τεύχ. 23, Δεκέμβριος 1995, σσ. 285-298.

3. Οι κινήσεις του τα επόμενα χρόνια περιγράφονται από το Fr. C. Lane, «Le operazioni navali e l'organizzazione della flotta, 1499-1502», στο βιβλίο του, *Le navi di Venezia*, Τορίνο 1983, σσ. 280-281.

επιχείρησαν στην Κεφαλονιά, ύστερα από σύντομη πολιορκία, κατέλαβαν στις 24 Δεκεμβρίου το φρούριο του Αγίου Γεωργίου. Αυτή, όπως αποδείχτηκε τελικά, ήταν η μοναδική επιτυχία του χριστιανικού στόλου⁴. Συνεχίζοντας τις επιχειρήσεις του ανακατέλαβε, προσωρινά όμως, το φρούριο της Πύλου⁵. Η κατάληψη της Λευκάδας, που ξεκίνησε την ίδια περίοδο και ολοκληρώθηκε στις 30 Αυγούστου του 1502 από το βενετικό στόλο, δεν επρόκειτο τελικά να διαρκέσει⁶. Τον Αύγουστο του 1503 πέθανε στην Κέρκυρα ο Benedetto da Pesaro δυσκολεύοντας ακόμα περισσότερο τα περιθώρια ελιγμών για τη βενετική πλευρά⁷. Πολύ γρήγορα, εξαντλημένη οικονομικά η Γαληνοτάτη, υποχρεώθηκε να ξεκινήσει συζητήσεις για τον τερματισμό της πολεμικής αναμέτρησης.

Με τη συνθήκη ειρήνης, που υπογράφηκε στις 20 Μαΐου 1503, η Βενετία αποδέχτηκε όλους τους όρους των Τούρκων. Έχασε οριστικά τη Ναύπακτο, τη Μεθώνη, την Κορώνη και τον κόλπο της Πύλου. Παρά τη μικρή έκταση που καταλάμβαναν τα παραπάνω εδάφη, αποτελούσαν σημαντικά εμπορικά κέντρα για το θαλάσσιο εμπόριό της, εξαιτίας των νευραλγικών θέσεων που κατείχαν. Ακόμη, υποχρεώθηκε να επιστρέψει τη Λευκάδα, ενώ έναντι της κατοχής της

4. Για το επεισόδιο της κατάληψης, με βάση χρονικό ισπανού χρονογράφου, βλ. Ζακυθνήδης, «Κεφαλληνίας ιστορικά και τοπωνυμικά», σσ. 186-192. Επίσης Β. Δημητριάδης, «Η Κεφαλονιά τον 16ο αιώνα κατά τους ελληνικούς και τουρκικούς πορτολάνους», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 7 (1995-1998): *Αφιέρωμα στον Γεώργ. Γ. Αλιανδράτο*, σσ. 94-95 και Ευστρατία Συγκέλλου, *Ο πόλεμος στον δυτικό ελλαδικό χώρο κατά τον ύστερο μεσαίωνα (13ος-15ος αι.)*, Αθήνα 2008, σσ. 241-243.

5. Στα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει ο βενετικός στόλος το κρίσιμο εκείνο χρονικό διάστημα αναφέρεται, σε επιστολή που συντάξε στις 20 Σεπτεμβρίου 1501 από την τριήρη του κοντά στην Κέρκυρα, ο Benedetto da Pesaro. Βλ. Στ. Μακρυμύχας, «Ανέκδοτος επιστολή (1501) του Βενεδίκτου Pesaro, αρχιστρατήγου των θαλασσιών και χερσαίων δυνάμεων των Βενετών κατά τον Β' Βενετο-τουρκικών πόλεμον», *Θησαυρίσματα* 7 (1970), σσ. 97-109.

6. Γ. Πλουμίδης, «Η φύλαξη της Λευκάδας στα 1502», *Δωδώνη* 15/1 (1986), σσ. 97-110. Πρβλ. Συγκέλλου, *Ο πόλεμος στον δυτικό ελλαδικό χώρο κατά τον ύστερο μεσαίωνα*, σσ. 243-244.

7. Η κατάληψη της Κεφαλονιάς και της Λευκάδας αποτέλεσαν τις κορυφαίες στιγμές της σταδιοδρομίας του Benedetto da Pesaro. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη σαρκοφάγο του, που βρίσκεται στην εκκλησία Santa Maria Gloriosa dei Frari της Βενετίας, κάτω από το άγαλμά του, υπάρχουν δύο ανάγλυφα που παριστάνουν τα δύο φρούρια. Βλ. Λούντζης, *Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου*, σ. ρζ'. Επίσης, P. G. Molmenti, *La storia di Venezia nella vita privata dalle origini alla caduta della Repubblica*, τόμ. 2, *Lo splendore*, Μπέργκαμο 1928 (τρίτη φωτομηχανική ανατύπωση της έβδομης έκδοσης, Τεργέστη 1981), σ. 32, όπου δημοσιεύεται φωτογραφία της σαρκοφάγου. Πρβλ. Α. Ξυγγόπουλος, «Παραστάσεις οικοδομημάτων επί μαρμαρίνων αναγλύφων και τα βενετικά των πρότυπα», *Θησαυρίσματα* 2 (1963), σ. 79 και πίν. Α.2.

Ζακύνθου θα κατέβαλλε ως φόρο υποτελείας στους Τούρκους πεντακόσια δουκάτα κάθε χρόνο⁸. Το μοναδικό κέρδος που αποκόμισε από την τριετή πολεμική αναμέτρηση ήταν η κατάκτηση της Κεφαλονιάς και της γειτονικής Ιθάκης⁹. Με την ενσωμάτωση και τυπικά των δύο νησιών, ισχυροποίησε ακόμη περισσότερο τη θέση της στο χώρο του Ιονίου¹⁰.

Η μακρόχρονη περίοδος ειρήνης που επικράτησε κατά τις επόμενες δεκαετίες έδωσε τη δυνατότητα στη Βενετία να εγκύψει στα προβλήματα όλων των κτήσεών της στην Ανατολή¹¹. Ιδιαίτερα την απασχόλησε η οργάνωση της άμυνας στο χώρο του Ιονίου¹².

Η Κεφαλονιά το 16ο αιώνα

Το βενετικό ενδιαφέρον για την Κεφαλονιά, όπως ήταν φυσικό, υπήρξε έντονο¹³. Στο φρούριο του Αγίου Γεωργίου εγκαταστάθηκαν οι άνθρωποι της

8. Το σχετικό έγγραφο έχει δημοσιευτεί από το R. Predelli, *I libri Commemoriali della Repubblica di Venezia. Regesti*, τόμ. 6, Βενετία 1903, σσ. 65-66 αρ. 12. Τα άρθρα υπογράφηκαν στο σύνολό τους στις 17 (18 στην πραγματικότητα) Οκτωβρίου 1513. Βλ. Predelli, *I libri Commemoriali*, τόμ. 6, σσ. 131-132 αρ. 12.

9. B. Arbel, «Colonie d'oltremare», *Storia di Venezia. Dalle origini alla caduta della Serenissima*, τόμ. 5, *Il Rinascimento. Società ed Economia*, επιμ. A. Tenenti – U. Tucci, Ρώμη 1996, σ. 949.

10. Γ. Σ. Πλουμίδης, «Τα Επτάνησα στις αρχές του ΙΣΤ' αιώνα», *Κερκυραϊκά Χρονικά* 19 (1974), σσ. 61-73 και B. Arbel, «The Ionian Islands and Venice's trading system during the sixteenth-century», *ΣΤ' Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο. Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997. Πρακτικά*, τόμ. 2, *Ιστορία κοινωνική, πολιτική, οικονομική*, Αθήνα 2001, σσ. 147-160 (για την Κεφαλονιά αναφορά στις σσ. 157-158). Για το θέμα βλ. γενικά και το άρθρο του M. Costantini, «Le Isole Ionie nel sistema marittimo veneziano del Medioevo», *Venezia e le Isole Ionie*, επιμ. Chryssa Maltezou – G. Ortalli, Βενετία 2005, σσ. 141-163 (κυρίως σσ. 156-157). Το άρθρο αναδημοσιεύεται στο βιβλίο του, *Una Repubblica nata sul mare. Navigazione e commercio a Venezia*, Βενετία 2006, σσ. 19-40 (κυρίως σσ. 35-36). Επίσης, Ν. Καραπιδάκης, «Τα Επτάνησα από τον 16ο έως τον 19ο αιώνα. Μια επισκόπηση», *Το Ιόνιο Πέλαγος. Χαρτογραφία και ιστορία 16ος-18ος αιώνας*, Αθήνα 2007, σσ. 11-38.

11. Βλ., γενικά, Πλουμίδης, *Οι βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες*.

12. Βλ. σχετικά E. Concina, «Città e fortezze nelle "tre isole nostre del Levante"», *Venezia e la difesa del Levante. Da Lepanto a Candia 1570-1670*, Βενετία 1986, σσ. 184-194. Ο ίδιος, «Venezia, le città fortificate, il Levante. Politiche, tecniche, progetti, dal XV al XVIII secolo», *Πρακτικά Δ' Συνεδρίου Επτανησιακού Πολιτισμού (Λευκάδα, 8-12 Σεπτεμβρίου 1993)*. Από την τοπική ιστορία στη συνολική: το παράδειγμα της Λευκάδας, 15ος-19ος αι. Συνέδριο αφιερωμένο στον πρόεδρο της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών Πάνο Γ. Ροντογιάννη, Αθήνα 1996, σσ. 75-96.

13. Για τις πρώτες δεκαετίες της βενετικής παρουσίας στο νησί βλ. Ζαπάνη, *Κεφαλονιά*. Βλ. και Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1.

διοίκησης και η στρατιωτική φρουρά¹⁴. Ο χώρος, εξελίχθηκε σταδιακά σε κέντρο της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής της νέας κτήσης¹⁵. Ο τρόπος που κινήθηκε η Γαληνοτάτη για την οργάνωση του νησιού αλλά και για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του είναι αποκαλυπτικός της πολιτικής που αρχίζει πλέον να ακολουθεί¹⁶.

Τα πρώτα χρόνια μετά την κατάληψη του νησιού από τους Βενετούς εκπονήθηκε, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, ευρύ πρόγραμμα εποίκισμού του νησιού. Σε πρώτη φάση έφτασαν ομάδες προσφύγων και στρατιωτών από τη Μεθώνη¹⁷ και την Κορώνη¹⁸. Μεμονωμένες οικογένειες ήλθαν και από τη Ναύπακτο¹⁹. Για όλους τους επήλυδες, Έλληνες και Αλβανούς, εξασφαλίθηκαν καλές συνθήκες διαβίωσης και τους δόθηκαν δημόσια κτήματα ως φέουδα²⁰. Όλες αυτές τις δεκαετίες οι μετακινήσεις πληθυσμού από τις ελληνικές ηπειρωτικές ακτές ήταν συνεχείς²¹. Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις υπήρξαν και

14. Αναλυτικότερα για το φρούριο βλ. Φωκάς-Κοσμετάτος, *Το κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας*. Ο ίδιος, «Συμπληρωματικά εις τα περί του κάστρου "Αγίου Γεωργίου" Κεφαλληνίας», *Διεθνές Ινστιτούτον Φρουρίων. Πεπραγμένα. Η' Επιστημονική Σύνοδος*, Αθήνα 1968, σσ. 179-181· Μοσχονάς, «Αιτινική επιγραφή Αγίου Γεωργίου», σσ. 227-229· Διαμάντω Ρηγάκου, «Κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας», *Ενετοί και Ιωαννίτες ιπότες. Δίκτυα χρωματικής αρχιτεκτονικής. – Πειραματική ενέργεια Archi-Med –*, Αθήνα 2001, σσ. 143-145.

15. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά 1500-1571*, σσ. 42-45 και, κυρίως, 181-184.

16. Βλ., ενδεικτικά, Vlasi, «La tariffa delle spese giudiziari», σσ. 233-252.

17. Γ. Σ. Πλουμίδης, «Συλλογή εγγράφων για τις βενετοκρατούμενες Μεθώνη και Κορώνη (1465-1502)», *Πελοποννησιακά* 10 (1974), σ. 164 αρ. 105 (25 Ιουνίου 1501) και 107 (29 Ιουνίου 1501).

18. Βλ. και Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 137.

19. Γ. Σ. Πλουμίδης, «Εγγραφα για τη Βενετοκρατούμενη Ναύπακτο (1444-1510)», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 39-40 (1972-1973): *Λειμών. Τιμητική προσφορά τω καθηγητή Νικολάω Β. Τωμαδάκη Γενικού Γραμματεία της Εταιρείας και Διευθυντή της Επετηρίδος*, σ. 501 αρ. 59 (26 Ιουνίου 1501).

20. Βλ. Ν. Γ. Μοσχονάς, «Οργάνωση του πληθυσμού στις βενετικές κτήσεις της Ελληνικής Ανατολής», *Διεθνές Συμπόσιο: Πλούσιοι και φτωχοί στην κοινωνία της Ελληνολατινικής Ανατολής*, επιμ. Χρύσα Α. Μαλτέζου, Βενετία 1998, σσ. 496-497. Ειδικότερα, για την άφιξη των Αλβανών, βλ. Σταματούλα Ζαπάντη, «Η πρώτη (το 1503) και η δεύτερη (το 1545) εισροή από έποικους Αρβανίτες στην Κεφαλονιά», *Λογογραφία – Εθνογραφία στα Επάνησα. Γηγενή στοιχεία – επιρροές – αφομοιώσεις – σύγχρονη πραγματικότητα. Πρακτικά Συνεδρίου. Κεφαλονιά 27-29 Μαΐου 2005. Μνήμη Δημητρίου Σωτ. Λουκάτου*, υπεύθυνος σύνταξης Γ. Ν. Μοσχόπουλος – επιμέλεια δοκιμίων Ρενέ Λιναρδάτου-Μαρτίνη, Αργιστόλι 2008, σσ. 229-236.

21. Arbel, «Colonie d'outremare», σ. 955. Στο ζήτημα των μετακινήσεων πληθυσμών από την Πελοπόννησο προς τα νησιά του Ιονίου, οι οποίες ξεκίνησαν τις τελευταίες δεκαετίες του 15ου και συνεχίστηκαν όλο το 16ο αιώνα, αναφέρεται ο Κ. Κόμης, *Πληθυσμός και οικισμοί της Μάνης 15ος-19ος αιώνας*, Ιωάννινα 1995, σσ. 66-69.

μεμονωμένες μετακινήσεις ατόμων από την Κρήτη²². Ο πληθυσμός του νησιού πολλαπλασιάστηκε τα επόμενα χρόνια.

Στο πλαίσιο της ευρύτερης πολιτικής των Βενετών για την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πόρων των κτήσεών τους η Κεφαλονιά δεν μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση στον κανόνα. Από την πρώτη περίοδο της παρουσίας τους στο νησί προκάλεσε το ενδιαφέρον τους το μεγάλο δάσος ελάτης που υπήρχε στο βουνό Αίνος²³. Θεώρησαν ότι αποτελούσε σημαντική πηγή ξυλείας για την κάλυψη των αναγκών του στόλου τους και όχι μόνο. Είχαν λάβει μάλιστα αυστηρά μέτρα προκειμένου να μην υλοτομείται συστηματικά από τους κατοίκους²⁴. Την ίδια τακτική ακολούθησαν και ως προς το αλάτι²⁵. Από τις πρώτες κιόλας δεκαετίες της βενετικής παρουσίας δόθηκε προσοχή στην καλύτερη εκμετάλλευση των αλυκών που βρίσκονταν στην περιοχή του Κούταβου²⁶. Η παραγωγή τους, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, δεν ήταν καθόλου ευκαταφρόνητη κατά το 16ο αιώνα, μολονότι ήταν χαμηλότερη από εκείνη των αλυκών της Ζακύνθου και της Κέρκυρας. Ένας από τους κυριότερους λόγους ήταν ότι συχνά δημιουργούνταν προβλήματα από τα νερά της βροχής²⁷.

Κατά τη διάρκεια του Τρίτου Βενετοτουρκικού Πολέμου (1537-1540) η Κεφαλονιά, όπως και τα υπόλοιπα νησιά της Ανατολής, έζησε μέσα στο κλίμα τρόμου που είχε προκαλέσει ο Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα²⁸. Ο διαβόητος πειρατής δε δίστασε μάλιστα να επιτεθεί και εναντίον της. Αποβιβάστηκε στην περιοχή του Αργοστολιού και με τις δυνάμεις του προκάλεσε μεγάλες καταστροφές σε

22. Με το ζήτημα έχει ασχοληθεί ο Γ. Η. Πεντόγαλος, «Εποικισμός της Κεφαλονιάς από κρητικές οικογένειες στα πρώτα χρόνια του ΙΣΤ΄ αιώνα», *Πεπραγμένα του Δ΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ηράκλειο, 29 Αυγούστου - 3 Σεπτεμβρίου 1976)*, τόμ. 2, *Βυζαντινοί και Μέσοι Χρόνοι*, Αθήνα 1981, σσ. 412-425.

23. Βλ. για το δάσος Παρτζ, *Κεφαλληνία και Ιθάκη*, σσ. 229-239.

24. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 268-270.

25. Βλ., περισσότερο, Γ. Η. Πεντόγαλος, «Πληροφορίες για αλυκές στην Κεφαλονιά τον ΙΣΤ΄ αιώνα», *Η Κεφαλονίτικη Πρόοδος*, έτος ΣΤ΄, τεύχ. 65-66, Μάιος-Ιούνιος 1977, σσ. 83-87. Επίσης, Ζαπάντη, *Κεφαλονιά 1500-1571*, σσ. 270-271.

26. Ο Κούταβος βρισκόταν στο μυλό του κόλπου του Αργοστολιού. Βλ. Ηλ. Α. Τσιτσέλης, *Συλλογή ονοματοθεσιών της νήσου Κεφαλληνίας μετά ιστορικών, τοπογραφικών και αρχαιολογικών σημειώσεων* (Εξεδόθη το πρώτον εν τω περιοδικό «Παρνασσό»), Αθήνα 1877, σ. 23.

27. Το πρόβλημα υφίστατο ως το τέλος του 19ου αιώνα τουλάχιστον. Γι' αυτό και το μέρος ονομαζόταν *λίμνη* «διά τα εις αυτό χυνόμενα άφθονα γλυκέα ύδατα και το αβαθές των υδάτων». Βλ. Τσιτσέλης, *Συλλογή ονοματοθεσιών της νήσου Κεφαλληνίας*, σ. 23. Για την περιοχή βλ. αναλυτικότερα Α. Δεμπόνος, *Κούταβος. Το χρονικό ενός βάλτου*, Αργοστόλι 1999.

28. Για τη δραστηριοποίησή του εκείνη την περίοδο βλ. *La vita e la storia di Ariadeno Barbarossa*, έκδ. G. Bonaffini, Παλέρμο 1993, σ. 219.

όλο το νησί²⁹. Κατά την αποχώρησή του συνέλαβε μεγάλο αριθμό κατοίκων. Ο ακριβής αριθμός τους, όμως, δεν είναι γνωστός. Κυμαινόταν, σύμφωνα με πηγές της εποχής, από 5.000 ως 14.000 περίπου κατοίκους³⁰.

Τα χρόνια που ακολούθησαν επιδιώχθηκε να δοθεί λύση σε διάφορες εκκρεμότητες που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος³¹. Η μία είχε σχέση με τους αιχμαλώτους. Χάρη στη βενετική κινητοποίηση, απελευθερώθηκε από τους Τούρκους ο μεγαλύτερος αριθμός των συλληφθέντων³². Με απόφαση που έλαβε η Σύγκλητος στις 4 Ιουνίου 1540 καθορίστηκε να μεταφερθούν πρόσφυγες από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία σε διάφορες περιοχές της επικράτειάς της. Μεταξύ αυτών ήταν και η Κεφαλονιά³³. Στο νησί, μεταφέρθηκε τελικά, μικρός αριθμός εποίκων.

Οι βενετοτουρκικές σχέσεις, ύστερα από την ένταση της τελευταίας περιόδου, άρχισαν σταδιακά να ομαλοποιούνται. Οι βενετικές αρχές της Κεφαλονιάς συνεργάζονταν πολύ συχνά με τους τούρκους διοικητές του Αγγελόκαστρου και της Λευκάδας για καθημερινά ζητήματα³⁴. Για την επικοινωνία τους χρησιμοποιούσαν ελληνομαθείς διερμηνείς καθώς η τουρκική διπλωματία χρησιμοποιούσε την ελληνική γλώσσα στην αλληλογραφία της με τη Δύση³⁵. Το ίδιο διάστημα, η καθημερινή ζωή στο νησί επηρεαζόταν από

29. Οι απόψεις, σχετικά με το έτος επίθεσης του Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα ποικίλλουν. Την επίθεση, άλλοι τοποθετούν στο έτος 1537 και άλλοι στο έτος 1538. Βλ. Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τόμ. 3, *Τουρκοκρατία 1453-1669. Οι αγώνες για την πίστη και την ελευθερία*, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 150· Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1, σσ. 84-85· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 42, 64 και 313-314.

30. Σχετικά με τον αριθμό των αιχμαλώτων και τις αντιφατικές πληροφορίες των πηγών βλ. Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 5, σ. 207· A. Tenenti, *Cristoforo da Canal. La Marine vénitienne avant Lépante*, Παρίσι 1962, σσ. 128-129. Πρβλ. Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1, σσ. 84-85· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 135-136 σημ. 13 και 138· Arbel, «Colonie d'oltremare», σ. 982 σημ. 47.

31. Da Mosto, «Relazione di Cosmo da Mosto», σσ. 9-10. Περισσότερα, από τη Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 126-129.

32. Ο προνοητής Francesco Gabriel έγραφε (βλ. πιο κάτω, σσ. 7 και 9) πως είχαν συλληφθεί από τις τουρκικές δυνάμεις 14.000 περίπου κάτοικοι, από τους οποίους είχαν ανακτήσει την ελευθερία τους οι 8.000.

33. Βλ. για το ζήτημα Μαριάννα Κολυβά-Καραλέκα – Ερ. Μοάτσος, «Αποκατάσταση Ναυπλιωτών και Μονεμβασιωτών προσφύγων στην Κρήτη το 1548», *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 22 (1977-1984, έκδ. 1985), σσ. 379-383 και 394 αρ. 1.

34. Ενδεικτικά των φιλικών σχέσεών τους είναι τα μηνύματα, τα οποία ανταλλάχτηκαν ανάμεσα στα δύο μέρη το 1547, για την αποστολή γερακιών από την Κεφαλονιά. Βλ. σχετικά Γ. Σ. Πλουμίδης, «Ιερακοτροφία στην Κεφαλληνία (1547)», *Δωδώνη* 30 (2001), σσ. 229-235.

35. Ν. Γ. Μοσχόνάς, «Τροπισμοί της κοινωνίας των νησιών του Ιονίου στη μεταβυζαντινή περίοδο», *Σύμμεικτα* 9/2 (1994): *Μνήμη Δ. Α. Ζακοθηνού*, σ. 77.

ορισμένους απρόβλεπτους παράγοντες, όπως ήταν η δράση των πειρατικών πλοίων³⁶. Αποκορύφωμα της πειρατικής δραστηριότητας στην περιοχή υπήρξε η απόβαση το 1562 στο Φισκάρδο πεντακοσίων Τούρκων³⁷. Για την αντιμετώπιση της κατάστασης το βενετικό κράτος αντέδρασε οργανωμένα. Έτσι, προχώρησε στην αναδιοργάνωση των στρατιωτικών δυνάμεών του στο νησί και στην κάλυψη των κενών του φρουρίου του Αγίου Γεωργίου³⁸. Κατά την περίοδο αυτή ο πληθυσμός της Κεφαλονιάς παρουσίαζε συνεχή αύξηση³⁹. Από 15.304 ψυχές, που ήταν το 1548, έφτασε τις 24.392 μαζί με αυτόν της Ιθάκης το 1569⁴⁰.

Την πρώτη θέση ανάμεσα στα παραγόμενα προϊόντα, τουλάχιστο για το πρώτο μισό του 16ου αιώνα, κατείχαν τα σιτηρά⁴¹. Συχνά ωστόσο παρατηρούνταν προβλήματα κατά τη συγκομιδή, με αποτέλεσμα το νησί να αντιμετωπίζει το φάσμα της πείνας. Για να εκλείψουν ανάλογα φαινόμενα παρενέβη το βενετικό κράτος και πίεσε προς την κατεύθυνση της δημιουργίας σιταποθήκης, πράγμα που έγινε⁴². Εξίσου αξιόλογη ήταν ορισμένες χρονιές η παραγωγή λαδιού, οπότε και εξαγόταν μικρή ποσότητα στη Βενετία⁴³. Η παραγωγή κρασιού, από τα πρώτα κιόλας χρόνια της βενετικής παρουσίας στο νησί,

36. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τόμ. 3, σσ. 157-158.

37. Tenenti, *Cristoforo da Canal*, σ. 181.

38. Αναλυτικότερα, βλ. Μοσχόπουλος, «Η στρατιωτική οργάνωση της Κεφαλονιάς», σσ. 1-32. Βλ. και Γ. Η. Πεντόγαλος, «Οικογένεια Λάσκαρη Μεγαδούκα στην Κεφαλλήνια», *Θησαυρίσματα* 12 (1975), σσ. 203-217 (κυρίως σσ. 203-206).

39. Λεπτομερή στοιχεία για τον πληθυσμό του νησιού κατά το 16ο αιώνα, με βάση τις πληροφορίες των εκθέσεων και την υπάρχουσα βιβλιογραφία, δίνει ο Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1, σ. 164 πίν. 7. Βλ. και Α. Fabris, «Tabelle demografiche: Cefalonia, Zante, Corfù», *Venezia e la difesa del Levante. Da Lepanto a Candia 1570-1670*, Βενετία 1986, σ. 194, ο οποίος στηρίζεται όμως στις πληροφορίες δύο μόνο εκθέσεων: του Vincenzo da Molin (1574) και του Alvise Michiel (1601).

40. Η αύξηση, σύμφωνα με υπολογισμό που έχει γίνει, έφτασε το 59,38%. Βλ. Σεβαστή Λάζαρη, «Η συγκρότηση του επανησιακού πληθυσμού: Η απογραφή του Πέτρου Καστροφύλακα (1583) και του Fr. Grimani (1760)», *Ζ' Πανιώνιο Συνέδριο. Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002. Πρακτικά*, τόμ. 2, *Δεύτερο Τμήμα. Ο χώρος και τα δημογραφικά μορφώματα. Οι κύριοι συντελεστές της οικονομίας*, επιμ. Δ. Χ. Σκλαβενίτης – Τ. Ε. Σκλαβενίτης, Αθήνα 2004, σ. 317. Βλ. και Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 134-135.

41. Παρτζ, *Κεφαλλήνια και Ιθάκη*, σσ. 241-244· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 266.

42. Vlasi, «La politica annonaria di Venezia a Cefalonia», σσ. 274-318 (κυρίως σσ. 274-287).

43. Βλ. σχετικά Παρτζ, *Κεφαλλήνια και Ιθάκη*, σσ. 244-247. Για τα καταστήματα που εμπορεύονταν στη Βενετία το λάδι που προερχόταν από το χώρο της Ανατολής την ίδια περίοδο βλ. R. Zago, «Il commercio del Levante a Venezia: i magazzini da olio in città alla metà del '600», *Venezia e la difesa del Levante. Da Lepanto a Candia 1570-1670*, Βενετία 1986, σ. 196.

ήταν ιδιαίτερα μεγάλη⁴⁴. Όχι μόνο ακρούσε στην τοπική αγορά αλλά γινόταν και εξαγωγή του⁴⁵. Η καλλιέργεια βαμβακιού στο νησί, που είχε ξεκινήσει πριν από την έλευση των Βενετών, συνεχίστηκε και κατά τις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα, χωρίς όμως ποτέ να αναπτυχθεί ιδιαίτερα⁴⁶. Αντίθετα, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, μεγάλη διάδοση γνώρισε η καλλιέργεια λιναριού⁴⁷. Η κτηνοτροφία στο νησί ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένη και σημαντικό ρόλο γι' αυτό έπαιζε η φύση του εδάφους⁴⁸. Στις πηγές της εποχής γίνεται αναφορά στη μεγάλη παραγωγή τυριού και μαλλιού η οποία οφειλόταν στα πολλά εκτρεφόμενα ζώα που υπήρχαν⁴⁹.

Και αυτή όμως η ειρηνική περίοδος επρόκειτο γρήγορα να διακοπεί. Στα τέλη της δεκαετίας του 1560 η κινητοποίηση που παρατηρείται στον ελληνικό χώρο από τις ενδιαφερόμενες πολιτικές δυνάμεις αποκαλύπτει πως ετοιμαζόταν μία ακόμη πολεμική αναμέτρηση⁵⁰. Με την έναρξη του Τέταρτου Βενετοτουρκικού Πολέμου (1570-1573) υπήρχαν φήμες πως οι Τούρκοι, προκειμένου να δημιουργήσουν σύγχυση στον αντίπαλό τους, θα δηλητηρίαζαν το πόσιμο νερό ορισμένων βενετικών κτήσεων της Ανατολής. Για να αποφύγει τον κίνδυνο ο τότε προνοητής της Κεφαλονιάς έκλεισε τις δεξαμενές νερού και τα πηγάδια του νησιού⁵¹. Ένα χρόνο περίπου αργότερα

44. Παρτζ, *Κεφαλλονία και Ιθάκη*, σσ. 248-252· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 266, 276 και 282.

45. Βλ. Γ. Η. Πεντόγαλος, «Αγορά και διάθεση κεφαλονίτικων κρασιών στην Κέρκυρα το 1502», *Κερκυραϊκά Χρονικά* 20 (1976), σσ. 114-119.

46. Βλ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 266. Περισσότερες πληροφορίες στο άρθρο του Πεντόγαλου, «Καλλιέργεια βαμβακιού και σταφίδας», σσ. 49-52. Το ζήτημα, ενταγμένο στη συνολικότερη πολιτική της Βενετίας, μελετάται από το R. Berveglieri, «Prodotti e tecniche nell'economia veneziana (secc. XIII-XVIII). L'osservatorio dei privilegi industriali: il cotone di Zante e Cefalonia», *ΣΤ' Διεθνές Πανιώνιο Συνέδριο. Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997. Πρακτικά*, τόμ. 2, *Ιστορία κοινωνική, πολιτική, οικονομική*, Αθήνα 2001, σσ. 133-146 (στη σ. 141 αναφορά στην περίπτωση της Κεφαλονιάς).

47. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 267.

48. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 267-268.

49. Arbel, «Colonie d'oltremare», σ. 960. Για τον υπερβολικό αριθμό αιγοπροβάτων που αναφέρεται βλ. Παρτζ, *Κεφαλλονία και Ιθάκη*, σ. 238. Πρβλ. Ανδρεάδης, *Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου*, τόμ. 2, σ. 131 σημ. 1.

50. Βλ. σχετικά Ι. Κ. Χασιώτης, *Οι Έλληνες στις παραμονές της ναυμαχίας της Ναυπάκτου. Εκκλήσεις, επαναστατικές κινήσεις και εξεγέρσεις στην ελληνική χερσόνησο από τις παραμονές ως το τέλος του Κυπριακού Πολέμου (1568-1571)*, Θεσσαλονίκη 1970 (στις σσ. 19 σημ. 5, 79 σημ. 3 και 82 αναφορά για κατασκοπευτικές κινήσεις στην Κεφαλονιά εκείνη την περίοδο). Επίσης, P. Preto, *I servizi segreti di Venezia. Spionaggio e controspionaggio ai tempi della Serenissima*, Μιλάνο 2004, σσ. 29 και 121-122.

51. Preto, *I servizi segreti di Venezia*, σσ. 317 και 326 σημ. 144.

η Κεφαλονιά γνώρισε μία νέα περιπέτεια. Ο τουρκικός στόλος, κάτω από την ηγεσία του Ουλούτς Αλή⁵², αποβιβάστηκε με άνεση στο νησί τον Αύγουστο του 1571 και λεηλάτησε τις περιοχές της Ερίσου, της Πυλάρου και της Θηνιάς⁵³. Κατά την αποχώρησή του αιχμαλώτισε 2.500-5.000 ψυχές⁵⁴. Παρά τη δυσμενή αυτή εξέλιξη, η βοήθεια που πρόσφεραν οι κάτοικοι του νησιού στις βενετικές δυνάμεις υπήρξε σημαντική. Μεγάλος αριθμός ανδρών του νησιού, περίπου 2.000, στρατολογήθηκε για τις ανάγκες του πολέμου της Κύπρου⁵⁵. Αλλά και η συμμετοχή τους στη ναυμαχία της Ναυπάκτου ήταν αξιόλογη⁵⁶.

Μετά το τέλος του πολέμου, σχεδόν όλοι οι αιχμάλωτοι, επέστρεψαν στις εστίες τους. Δεν είχαν την ίδια τύχη, ωστόσο, οι άνδρες που υπηρετούσαν στις βενετικές γαλέρες, οι οποίοι, στη συντριπτική πλειοψηφία τους, χάθηκαν κατά τις πολεμικές συγκρούσεις. Μόλις 100, από τους 2.000 που είχαν στρατολογηθεί, επέστρεψαν στην Κεφαλονιά⁵⁷. Το γεγονός είχε ως αποτέλεσμα να διαταραχθεί η ισορροπία των δύο φύλων στο νησί⁵⁸.

Παρά την αρνητική αυτή εξέλιξη ο πληθυσμός του νησιού άρχισε πάλι σταδιακά να πολλαπλασιάζεται. Λίγα χρόνια μετά την πτώση της Κύπρου

52. Βλ. γι' αυτόν, G. Valente, *Vita di Occhiali*, Μιλάνο – Βαρέζε 1960. Επίσης, O. Koloğlu, «Renegades and the case Uluc/Kiliç Ali», *Mediterraneo in armi (secc. XV-XVIII)*, τόμ. 2, επιμ. Rossella Cancila, Παλέρμο 2007, σσ. 513-531.

53. Περισσότερα για την επιδρομή βλ. I. Γ. Γιαννόπουλος, *Η Κρήτη κατά τον τέταρτο βενετοτουρκικό πόλεμο (1570-1571)*, Αθήνα 1978, σσ. 127 και 129-130· Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1, σσ. 85-86· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 64 και 314-315.

54. Για τις διαφορετικές πληροφορίες των πηγών βλ. Παρτζ, *Κεφαλλήνια και Ιθάκη*, σσ. 116-117 σημ. 3· Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1, σσ. 85-86· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 138.

55. Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 5, σ. 207. Βλ. και U. Tucci, «Il processo a Girolamo Zane mancato difensore di Cipro», *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500 alla luce di Lepanto*, επιμ. G. Benzoni, Φλωρεντία 1974, σσ. 414 και 424.

56. Χασιώτης, *Οι Έλληνες στις παραμονές της ναυμαχίας της Ναυπάκτου*, σσ. 201-202, όπου παρατίθενται τα ονόματα συγκεκριμένων κατοίκων του νησιού. Περισσότερα, βλ. Ν. Δ. Τζουγανάτος, «Η ναυμαχία της Ναυπάκτου και η συμμετοχή των Επτανησίων», *Παρνασσός* 23 (1981), σσ. 136-154· Πρεσβ. Γ. Φ. Αντζουλάτος, «Μία ιστορική θεομητορική εικόνα στη Σάμη», *Κεφαλονιά. Ένα μεγάλο μουσείο. Εκκλησιαστική τέχνη*, τόμ. 3 *Σάμη – Πρόνοι*, επιμ. Γ. Ν. Μοσχόπουλος, Αργοστόλι 1996, σσ. 249-261· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 65. Γενικά, για τη συμμετοχή των Επτανησίων στη ναυμαχία, βλ. και Κ. Καιροφύλας, *Η Επτανήσος υπό τους Βενετούς*, Αθήνα 1942, σσ. 65-79.

57. Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 5, σ. 207. Πρβλ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 138 και 325-326· Γ. Σπ. Μπάλλας, «Η αγγαρεία της θάλασσας στα χρόνια της βενετικής κυριαρχίας στην Κεφαλονιά (1Ζ' αιώνας)», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 11 (2006-2008): *Αφιέρωμα στον Γεράσιμο Η. Πεντόγαλο*, σ. 245.

58. Το ζήτημα σχολιάζεται και από τη Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 138-139. Πρβλ. Λάζαρη, «Η συγκρότηση του επτανησιακού πληθυσμού», σσ. 317-318 σημ. 51.

αναφέρεται η εγκατάσταση μεμονωμένων οικογενειών του νησιού στην Κεφαλονιά⁵⁹. Η αυξητική πορεία συνεχίστηκε και κατά τις επόμενες δεκαετίες⁶⁰. Σημαντικό ρόλο σ' αυτή την εξέλιξη έπαιξε η μακρά περίοδος ειρήνης που γνώρισε το νησί. Οι πειρατικές επιδρομές, που επαναλαμβάνονταν κατά διαστήματα, δεν επηρέασαν σοβαρά την πληθυσμιακή αύξηση. Παράλληλα, συνεχίστηκαν οι μετακινήσεις πληθυσμού από τις ελληνικές ηπειρωτικές ακτές⁶¹.

Κύριο χαρακτηριστικό της Κεφαλονιάς, κατά την περίοδο εκείνη, ήταν οι πολλοί και μικροί οικισμοί⁶². Η απουσία κάποιου σημαντικού αστικού κέντρου επιβεβαιώνεται και από την απογραφή που διενήργησε ο Πέτρος Καστροφύλακας το έτος 1583⁶³. Στο νησί, όπως προκύπτει από την απογραφή, υπήρχαν 173 οικισμοί, ο πληθυσμός των οποίων κυμαινόταν από 28 ως 859 κατοίκους. Ο συνολικός πληθυσμός του νησιού ήταν 25.543 κάτοικοι. Τρεις μόνον οικισμοί του ξεχώριζαν από πλευράς πληθυσμού. Στην πρώτη θέση ήταν το Κάστρο μαζί με το Βούργο (*Forteza et Borgo*), με 859 κατοίκους, στη δεύτερη, η Λακύθρα με 778 κατοίκους, και στην τρίτη, το Λιζούρι με 581 κατοίκους⁶⁴.

59. Ενδεικτικά αναφέρεται η παρουσία μελών της κυπριακής οικογένειας Στράμπαιλη στην Κεφαλονιά στο τέλος της δεκαετίας του 1570. Βλ. σχετικά Γ. Ν. Μοσχόπουλος, «Η κυπριακή οικογένεια Στράμπαιλη στην Κεφαλονιά (16ος-17ος αι.)», *Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 20-25 Απριλίου 1982)*, τόμ. 2, *Μεσαιωνικών Τμημα*, επιμ. Θ. Παπαδόπουλλος – Β. Εγγλεζάκης, Λευκωσία 1986, σσ. 249-258 (κυρίως σσ. 251-252).

60. Σύμφωνα με υπολογισμό που έχει γίνει ο πληθυσμός του νησιού παρουσίασε αύξηση της τάξεως του 48,77% από το 1574 ως το 1583. Βλ. Λάζαρη, «Η συγκρότηση του επτανησιακού πληθυσμού», σσ. 317-318.

61. Arbel, «Colonie d'oltremare», σ. 955.

62. Ν. Γ. Μοσχονάς, «Ιστορική εξέλιξη των οικισμών Αργοστολίου και Λιζουριού», *Κεφαλονιά. Ένα μεγάλο μουσείο. Εκκλησιαστική τέχνη*, τόμ. 2, *Επαρχία Πάλης*, επιμ. Γ. Ν. Μοσχόπουλος, Αργοστόλι 1994, σσ. 14-15 και 19-20· Δ. Ανωγιάτης-Πελέ, «Οι οικισμοί της Κεφαλονιάς στη μεγάλη χρονική διάρκεια 1583-1907. (Διατήρηση, εγκατάλειψη, ανανέωση)», *Κεφαλλονιακά Χρονικά* 6 (1992-1994): *Αφιέρωμα στον καθηγητή Δημήτριο Σωτ. Λουκάτο*, σσ. 39-88· Λάζαρη, «Η συγκρότηση του επτανησιακού πληθυσμού», σσ. 318-323 και 335-346 πίν. 5.

63. Για τα αποτελέσματα της απογραφής που διενεργήθηκε στο τέλος του 1583 βλ. Στ. Γ. Σπανάκης, «Οι οικισμοί της Επτανήσου και οι κάτοικοί τον τον 16ο αιώνα», *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Αργοστόλι – Ληξούρι, 17-19 Μαΐου 1986)*, τόμ. 1, *Ιστορία ως το 1809*, επιμ. Γ. Ν. Μοσχόπουλος, Αργοστόλι 1989, σσ. 119-123 και Vlassi, «La politica annonaria di Venezia a Cefalonia», σσ. 282-284.

64. Ν. Γ. Μοσχονάς, «Φοροδοτικός πίνακας της Κεφαλονιάς του έτους 1678», *Δελτίον της Ιονίου Ακαδημίας* 1 (1977), σ. 87· Σπανάκης, «Οι οικισμοί της Επτανήσου», σσ. 119-123· Μοσχονάς, «Ιστορική εξέλιξη των οικισμών», σσ. 14 και 19· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά 1500-1571*, σ. 185· Λάζαρη, «Η συγκρότηση του επτανησιακού πληθυσμού», σ. 320.

Η περιπέτεια του 1571 λειτούργησε καταλυτικά για τις μετέπειτα εξελίξεις. Για να αποφευχθεί η επανάληψή της το βενετικό κράτος επιδίωξε να βελτιώσει την εικόνα της Κεφαλονιάς. Οι διοικητικές αλλαγές που προώθησε είχαν ως στόχο την άσκηση συστηματικότερου ελέγχου στα πράγματα του νησιού. Προκειμένου να μη δημιουργούνται εντάσεις ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξε για την απονομή της δικαιοσύνης⁶⁵. Για την ενίσχυση της άμυνας συνεχίστηκαν οι επισκευές στο φρούριο του Αγίου Γεωργίου⁶⁶. Καθώς όμως διαπιστώθηκε ότι αυτό, σε περίπτωση πολέμου, δεν μπορούσε πλέον να καλύψει τις ανάγκες των κατοίκων, επιδιώχθηκε η εξεύρεση άλλης λύσης. Γρήγορα οι συζητήσεις επικεντρώθηκαν στην εκμετάλλευση της οχυρής θέσης της Άσου⁶⁷. Έχοντας συλλέξει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες η Σύγκλητος, με απόφαση που έλαβε στις 22 Ιουλίου 1593, ενέκρινε την κατασκευή φρουρίου στην Άσο. Οι εργασίες, που ξεκίνησαν αμέσως, ολοκληρώθηκαν τα επόμενα χρόνια⁶⁸. Παράλληλα, έγιναν προσπάθειες για την ορθότερη διάταξη των στρατιωτικών δυνάμεων που έδρευαν στο νησί⁶⁹. Σε όλες αυτές τις κινήσεις λειτουργούσαν ανασταλτικά οι πειρατικές επιδρομές που πολλαπλασιάστηκαν προς τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα⁷⁰. Οι αιτήσεις που υποβάλλονταν στη Βενετία το ίδιο χρονικό διάστημα από τις πρεσβείες των κατοίκων αλλά και από μεμονωμένα άτομα δείχνουν με τον πιο εύγλωττο τρόπο τα προβλήματα του

65. Despina Vlasi, «L'amministrazione della giustizia nello "Stato da mar": le tariffe delle cancellerie di Cefalonia (XVIII sec.)», *Studi Veneziani* n.s. 40 (2000), σσ. 260 και 272.

66. Μοσχόπουλος, «Η στρατιωτική οργάνωση της Κεφαλονιάς», σσ. 19-21. Για την ανακίνηση του λατινικού ναού του Αγίου Γεωργίου το 1604 βλ. Μοσχονάς, «Λατινική επιγραφή Αγίου Γεωργίου», σσ. 227-229.

67. Τσικνάκης, «Άσος», σσ. 93-106.

68. Ν. Γ. Μοσχονάς: «Ειδήσεις περί της ιδρύσεως και οργανώσεως του φρουρίου Άσου Κεφαλληνίας (1585-1610)», *Διεθνές Ινστιτούτον Φρουρίων. Πεπραγμένα. Η' Επιστημονική Σύνοδος*, Αθήνα 1968, σσ. 213-219· «Εκθεση Αμβροσίου Corner», σσ. 247-260· «Βενετοί προβλεπτές Άσου», σσ. 287-296· «Αποστολή αξιωματούχων», σσ. 263-269· «Λατινική επιγραφή Άσου», σσ. 233-249· «Το φρούριο της Άσου», *Κεφαλονιά. Ένα μεγάλο μουσείο. Εκκλησιαστική τέχνη*, τόμ. 3, *Σάμη - Πρόνιτο*, επιμ. Γ. Ν. Μοσχόπουλος, Αργιστόλι 1996, σσ. 262-264. Επίσης, Μοσχόπουλος, «Η στρατιωτική οργάνωση της Κεφαλονιάς», σσ. 21-23· Concina, «Città e fortezze nelle "tre isole nostre del Levante"», σ. 190· Ο ίδιος, «Venezia, le città fortificate, il Levante», σ. 85· Διαμάντω Ρηγάκου, «Κάστρο Άσου Κεφαλληνίας», *Ενετοί και Ιωάννιτες ιππότες. Δίκτυα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής. - Πειραματική ενέργεια Archi-Med-*, Αθήνα 2001, σσ. 146-148.

69. Μοσχόπουλος, «Η στρατιωτική οργάνωση της Κεφαλονιάς», σσ. 1-32.

70. Βλ. Α. Tenenti, *Venezia e i corsari 1580-1615*, Μπάρι 1961. Επίσης, D. Sella, «L'economia», *Storia di Venezia. Dalle origini alla caduta della Serenissima*, τόμ. 6, *Dal Rinascimento al Barocco*, επιμ. G. Cozzi - P. Prodi, Ρώμη 1994, σσ. 659-661.

ντόπιου πληθυσμού⁷¹. Το βενετικό κράτος, που εμφανιζόταν ως τότε αρνητικό στο ενδεχόμενο σύστασης Συμβουλίου της Κοινότητας⁷², άλλαξε σταδιακά θέση⁷³. Η περίοδος διαμόρφωσης των κοινοτικών θεσμών τερματίστηκε την τελευταία δεκαετία του 16ου αιώνα. Αποκορύφωμα της εξελικτικής πορείας ήταν η σύσταση το 1593 του Συμβουλίου της Κοινότητας της Κεφαλονιάς⁷⁴.

Σε ένα χώρο διάσπαρτο από μικρούς οικισμούς, ήταν φυσικό να αναπτυχθούν και να δρουν αυτόνομα σε ορισμένες απομονωμένες περιοχές κάποιες ισχυρές οικογένειες⁷⁵. Η προσπάθειά τους να επιτύχουν καλύτερες συνθήκες ζωής για τα μέλη τους συχνά τις ωθούσε σε αντιπαράθεση με άλλες. Οι πιέσεις εντάθηκαν μετά τον πόλεμο όταν, έναντι της βοήθειας που είχαν προσφέρει προς το βενετικό κράτος, οι ισχυρές οικογένειες του νησιού άρχισαν να διεκδικούν καινούργιους ρόλους⁷⁶.

71. Βλ. Γ. Σ. Πλουμίδης, *Αιτήματα και πραγματικότητες των Ελλήνων της Βενετοκρατίας (1554-1600)*, Ιωάννινα 1985, σποραδικά.

72. Για την πρώτη κοινοτική οργάνωση του νησιού βλ. Kolonia, «Un pétition», σσ. 235-252· Ζαπάνη, *Κεφαλονιά*, σσ. 244-263· Δ. Δ. Αρβανιτάκης, *Κοινωνικές αντιθέσεις στην πόλη της Ζακύνθου. Το ρεμπελιό των ποπαλάρων (1628)*, Αθήνα 2001, σσ. 108-110· Αναστασία Παπαδιά-Λάλα, «Συλλογικότητες και πόλη. Ο θεσμός των αστικών κοινοτήτων στα Ιόνια νησιά κατά την περίοδο της Βενετικής κυριαρχίας», *Ζ' Πανιώνιο Συνέδριο. Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002. Πρακτικά*, τόμ. 2, *Δεύτερο Τμήμα. Ο χώρος και τα δημογραφικά μορφώματα. Οι κύριοι συντελεστές της οικονομίας*, επιμ. Δ. Χ. Σκλαβενίτης – Τ. Ε. Σκλαβενίτης, Αθήνα 2004, σσ. 450-452· Despina Vlassi, «“Villici vestiti ingiustamente del carattere de' cittadini”». Funzione e disfunzione del Consiglio di Cefalonia», *Venezia e le Isole Ionie*, επιμ. Chryssa Maltezou – G. Ortalli, Βενετία 2005, σσ. 177-191 (κυρίως σσ. 177-178)· Κατερίνα Φ. Ζαρίδη, *Το Libro d'Oro της Κεφαλονιάς του έτους 1799*, Αργουστόλι 2006, σσ. 50-65 κυρίως. Αναλυτικότερα στοιχεία για το ζήτημα της αστικής κοινότητας της Κεφαλονιάς ως το τέλος του 18ου αιώνα δίνει η Αναστασία Παπαδιά-Λάλα, *Ο θεσμός των αστικών κοινοτήτων στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας (13ος-18ος αι.)*. Μια συνθετική προσέγγιση, Βενετία 2008, σσ. 380-422.

73. Βλ. σχετικά Ζαπάνη, *Κεφαλονιά*, σσ. 252-263. Πρβλ. Παπαδιά-Λάλα, *Ο θεσμός των αστικών κοινοτήτων*, σσ. 393-394.

74. Ν. Γ. Μοσχόνας, «Πρακτικά Συμβουλίου Κοινότητας Κεφαλονιάς, Βιβλίο Α' (19 Μαρτίου - 19 Απριλίου 1593)», *Σύμμεικτα* 3 (1979), σσ. 265-350· Ο ίδιος, «Το Συμβούλιο της Κοινότητας της Κεφαλονιάς (1593). Ποσοτική ανάλυση», *Δίπτυχα* 2 (1980-1981), σσ. 300-314. Πρβλ. Αρβανιτάκης, *Κοινωνικές αντιθέσεις στην πόλη της Ζακύνθου*, σσ. 109-110· Παπαδιά-Λάλα, *Ο θεσμός των αστικών κοινοτήτων*, σσ. 395-396.

75. Στο ζήτημα αναφέρεται και η Ζαπάνη, *Κεφαλονιά*, σ. 336. Πρβλ. Λάζαρη, «Η συγκρότηση του επτανησιακού πληθυσμού», σσ. 318-319.

76. Στο ζήτημα των συγκρούσεων, κυρίως κατά το 17ο και το 18ο αιώνα, αναφέρεται η Δέσποινα Βλάση, «Συγκρούσεις οικογενειών και μηχανισμοί εξουσίας στη βενετοκρατούμενη Κεφαλονιά», *Ζ' Πανιώνιο Συνέδριο. Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002. Πρακτικά*, τόμ. 2, *Δεύτερο Τμήμα. Ο χώρος και τα δημογραφικά μορφώματα. Οι κύριοι συντελεστές της οικονομίας*, επιμ. Δ. Χ. Σκλαβενίτης – Τ. Ε. Σκλαβενίτης, Αθήνα 2004, σσ. 457-476.

Την ίδια περίοδο η αγροτική παραγωγή, που είχε μειωθεί εξαιτίας του πολέμου, άρχισε πάλι να αυξάνεται. Ανάμεσα στα γεωργικά προϊόντα της Κεφαλονιάς σημαντική θέση κατείχε η σταφίδα. Η καλλιέργειά της στο νησί, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, είχε ξεκινήσει από τις αρχές του 16ου αιώνα. Ως τα μέσα περίπου του αιώνα δεν είχε διαδοθεί ιδιαίτερα⁷⁷. Σταδιακά όμως, μεγάλες εκτάσεις γης, στις οποίες προηγουμένως καλλιεργούνταν σιτηρά, φυτεύονταν με αμπέλια. Η σταφίδα, αποτελούσε πλέον την κυρίαρχη καλλιέργεια στο νησί⁷⁸. Το γεγονός αυτό είχε ως συνέπεια να παρατηρείται συχνά έλλειψη σιτηρών και να δημιουργούνται εντάσεις στην καθημερινή ζωή. Ο προβληματισμός των βενετικών αρχών από την τροπή που είχαν πάρει τα πράγματα υπήρξε έντονος. Παράλληλα όμως ανησυχούσαν από την παρουσία άγγλων εμπόρων στην περιοχή του Ιονίου, οι οποίοι αναλάμβαναν την προώθηση της σταφίδας στην Αγγλία⁷⁹. Οι παραπάνω εξελίξεις ανέτρεπαν τα ως τότε δεδομένα και έκαναν επιτακτική την ανάγκη παρέμβασης του βενετι-

77. Αναλυτικότερα για το θέμα βλ. Πεντόγαλος, «Καλλιέργεια βαμβακιού και σταφίδας», σσ. 49-52.

78. Βλ. σχετικά Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σσ. 159-168· Παρτζ, *Κεφαλλονία και Ιθάκη*, σσ. 256-263· Ανδρεάδης, *Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου*, τόμ. 2, σσ. 131-132 και 266-269· Ν. Φωκάς-Κοσμετάτος, «Η καλλιέργεια της σταφίδας εν Κεφαλλονία», *Κερκυραϊκά Χρονικά* 14 (1972), σσ. 276-284· Θ. Καλαφάτης, «Όψεις του σταφιδικού ζητήματος στα βενετοκρατούμενα Επτάνησα», *Τα Ιστορικά*, τόμ. 3, τεύχ. 5, Ιούνιος 1986, σσ. 63-78· Gigliola Pagano de Divitiis, *Mercanti inglesi nell'Italia del Seicento*, Βενετία 1990, σσ. 38-39 και 162-164· Maria Fusaro, *Una passa. Una guerra commerciale tra Venezia e l'Inghilterra (1540-1640)*, Βενετία 1996, σσ. 79-106· Η ίδια, «L'uva passa di Zante e Cefalonia», *Il Mediterraneo centro-orientale tra vecchie e nuove egemonie. Trasformazioni economiche, sociali e istituzionali nelle Isole Ionie dal declino della Serenissima all'avvento delle potenze atlantiche (secc. XVII-XVIII)*, επιμ. Μ. Costantini, Ρώμη 1998, σσ. 63-70· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 267· Α. Δεμπόνος, «Στοιχεία σταφιδικής πολιτικής στην Κεφαλονιά του 19ου αιώνα», *Κεφαλλονιακά Χρονικά* 10 (2005): *Αφιέρωμα στους συνεργάτες του περιοδικού από το 1976 ως σήμερα*, σσ. 271-296 (κυρίως σσ. 271-272).

79. Για τους άγγλους εμπόρους που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή και εμπορεύονταν τη σταφίδα βλ. Maria Fusaro, «English merchants in the Ionian Islands: the currant trade in the XVI and XVII centuries», *ΣΤ' Διεθνές Πανιώνιο Συνέδριο. Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997. Πρακτικά*, τόμ. 2, *Ιστορία κοινωνική, πολιτική, οικονομική*, Αθήνα 2001, σσ. 161-168· Η ίδια, «Les Anglais et les Grecs. Un réseau de coopération commerciale en Méditerranée vénitienne», *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 58/3 (2003), σσ. 605-625 (κυρίως σσ. 619-622). Στο ζήτημα αναφέρεται και η Gigliola Pagano de Divitiis, «Traffici inglesi in Levante», *Il Mediterraneo centro-orientale tra vecchie e nuove egemonie. Trasformazioni economiche, sociali e istituzionali nelle Isole Ionie dal declino della Serenissima all'avvento delle potenze atlantiche (secc. XVII-XVIII)*, επιμ. Μ. Costantini, Ρώμη 1998, σσ. 143-154· Η ίδια, «English imports of raisins from the Mediterranean in the XVII century», *ΣΤ' Διεθνές Πανιώνιο Συνέδριο. Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997. Πρακτικά*, τόμ. 2, *Ιστορία κοινωνική, πολιτική, οικονομική*, Αθήνα 2001, σσ. 111-132.

κού κράτους⁸⁰. Με απόφαση που έλαβε η Σύγκλητος στις 26 Ιανουαρίου 1581, τη γνωστή ως *πιονα imposta*, προσπάθησε να ελέγξει την κατάσταση⁸¹, χωρίς όμως θεαματικά αποτελέσματα. Ήταν πλέον εμφανής η αδυναμία της να καθορίσει τις αλλαγές που διαδραματιζόνταν στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, οι οποίες απειλούσαν να αλλάξουν τα ως τότε δεδομένα.

Το τέλος του 16ου αιώνα βρήκε την Κεφαλονιά σε ανοδική πορεία. Η οικονομική ανάπτυξη ήταν ραγδαία. Επιβεβαιωνόταν από την αλματώδη αύξηση των εσόδων της Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας (*camera fiscale*)⁸², που είχαν φτάσει σε πολύ υψηλά επίπεδα⁸³.

Η βενετική παρουσία στο νησί θα ισχυροποιηθεί ακόμη περισσότερο κατά τις επόμενες δεκαετίες και θα διατηρηθεί ως το τέλος του 18ου αιώνα, αφήνοντας έντονο το σημάδι της στη μακράιωνη ιστορία του⁸⁴.

Η διοικητική διάρθρωση

Το ίδιο κιόλας βράδυ της κατάληψης του φρουρίου του Αγίου Γεωργίου από τις δυνάμεις του χριστιανικού στόλου, στις 24 Δεκεμβρίου 1500, ο γενικός διοικητής της Θάλασσας (*capitano generale da Mar*) Benedetto da Pesaro θεώρησε σκόπιμο να ειδοποιήσει τη βενετική Σύγκλητο (*Senato*)⁸⁵ για τη σημαντική αυτή εξέλιξη⁸⁶. Τις αμέσως επόμενες μέρες μάλιστα, προκειμένου

80. Αναλυτικότερα για το ζήτημα βλ. στο βιβλίο της Fusaro, *Uva passa*, σσ. 9-44 (κυρίως).

81. A.S.V., *Senato Mar*, reg. 44 (Μάρτιος 1578 - Φεβρουάριος 1581), φφ. 271r-273r (παλαιά αρίθμηση 238r-240r): Απόφαση της Συγκλήτου για την επιβολή δασμού στην εξαγόμενη σταφίδα (Βενετία, 26 Ιανουαρίου 1581). Σχολιασμός του διατάγματος γίνεται από τη Fusaro, *Uva passa*, σσ. 32-33.

82. Για την απόδοση του όρου *camera fiscale* χρησιμοποιείται η διατύπωση *Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία*, που εκφράζει πιστότερα τις διευρυμένες αρμοδιότητές της. Βλ. σχετικά Φ. Μπαρούτσος, «Ο δημόσιος πλειστηριασμός των φόρων του 1578 στον Χάνδακα της Κρήτης. Η αποχή των φοροενοικιαστών», *Θησαυρίσματα* 28 (1998), σ. 175 σημ. 4.

83. Βλ. Παρτζ, *Κεφαλληνία και Ιθάκη*, σ. 118· Ανδρεάδης, *Περί της οικονομικής διοίκησης της Επτανήσου*, τόμ. 2, σ. 131· Fusaro, *Uva passa*, σσ. 136-137· Arbel, «Colonie d'oltremare», σσ. 960 και 982 σημ. 48.

84. Εκτεταμένη αναφορά σε όλη συνολικά την περίοδο της Βενετοκρατίας γίνεται στο έργο του Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1, σσ. 69-232, όπου και παρατίθεται η πλούσια βιβλιογραφία που υπάρχει για το θέμα.

85. Για τη Σύγκλητο βλ. G. Maranini, *La Costituzione di Venezia*, τόμ. 2, *Dopo la serrata del Maggior Consiglio*, Βενετία 1931 (φωτομηχανική ανατύπωση Φλωρεντία 1974), σσ. 131-269· A. da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico con il concorso dei funzionari dell'Archivio*, τόμ. 1, *Archivi dell'amministrazione centrale della Repubblica Veneta e archivi notarili*, Ρώμη 1937, σσ. 34-51· Tiepolo, «Archivio di Stato di Venezia», σσ. 894-899.

86. Ζαπάνη, *Κεφαλονιά*, σ. 34.

να αντιμετωπίσει τρέχοντα προβλήματα του νησιού, όρισε ως αντιπρονοητή της Κεφαλονιάς (*vice provveditore*) τον Donato Moro⁸⁷. Πολύ γρήγορα όμως, χωρίς να περιμένει εντολές από τη Βενετία, διαμόρφωσε ένα πρώτο διοικητικό σχήμα, στο οποίο ενέταξε πρόσωπα που είχαν λάβει μέρος στη στρατιωτική επιχείρηση για την κατάληψη του νησιού. Έτσι, στις αρχές Ιανουαρίου 1501, όρισε προνοητή της Κεφαλονιάς (*provveditore della Cefalonia*) τον Alvise Salamon, καστελάνο του φρουρίου (*castellano della Fortezza*) τον Giovanni Venier και διοικητή του νησιού (*capitano dell'isola*) τον Girolamo Lion, με την εντολή να διενεργήσει απογραφή του πληθυσμού, των κατοικιών και των ζώων. Για την πρωτοβουλία του, ο Da Pesaro φρόντισε αμέσως να ενημερώσει τη Σύγκλητο⁸⁸.

Στη Βενετία, η επιστολή, με την οποία έκανε γνωστή ο Da Pesaro την κατάληψη της Κεφαλονιάς, παραλήφθηκε στις 10 Ιανουαρίου 1501⁸⁹. Μέσα σε κλίμα ικανοποίησης, συγκλήθηκε στις 14 Ιανουαρίου η Σύγκλητος, για να αποφασίσει τον τρόπο διοίκησης της νέας κτήσης. Όπως επισημάνθηκε κατά τη συνεδρία, το νησί ήταν σημαντικό από στρατιωτική και οικονομική άποψη για το βενετικό κράτος. Σύμφωνα με το σχεδιασμό που έγινε θα εκλεγόταν άμεσα προνοητής της Κεφαλονιάς, ο οποίος θα ασκούσε την εξουσία για δύο χρόνια. Ως άμεσους συνεργάτες του θα είχε ένα γραμματέα (*cancellier*) και έναν αρχηγό των στρατιωτικών σωμάτων (*cavalier*). Το ταχύτερο δυνατό έπρεπε ακόμη να σταλεί ικανό πρόσωπο ως στρατιωτικός υπεύθυνος (*contestabile*), μαζί με σώμα εκατό έμμισθων στρατιωτικών (*provisionati*), καθώς επίσης πυροβόλα (*artiglierie*) και οχυρωματικό υλικό (*munitione*). Τέλος, χρειαζόταν να σταλεί ικανός αριθμός χτιστών (*murari*) και πετροκόπων (*taiaperi*)⁹⁰.

Τις επόμενες μέρες, αφού είχε ξεκινήσει πλέον η διαδικασία για την πλήρωση των θέσεων, έφτασε στη Βενετία η νέα επιστολή του Da Pesaro, που ανέφερε τις επιλογές προσώπων που είχε κάνει. Με βάση τα νέα δεδομένα, υποχρεώθηκε να συγκληθεί ξανά η Σύγκλητος. Για να μη δημιουργηθεί

87. Αυτό τουλάχιστο προκύπτει από την πληροφορία χειρογράφου, τμήματα του οποίου εξέδωσε ο Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 144. Βλ. και Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, Κέρκυρα 1889, σ. 307 και Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τόμ. 2, σ. 532. Η Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 37 σημ. 22, δε δείχνει να αποδέχεται αυτή την άποψη, εικάζοντας ότι ο ανώνυμος συμπληγητής του χειρογράφου αναφέρεται προφανώς στη μετέπειτα θητεία του Donato Moro ως καστελάνου του φρουρίου του Αγίου Γεωργίου.

88. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 37 και 71.

89. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 34.

90. A.S.V., *Senato Mar*, reg. 15, φ. 63r (παλαιά αρίθμηση 52r). Πρβλ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 344-345 έγγραφο αρ. 1.

πρόβλημα ενέκρινε στις 5 Φεβρουαρίου τις επιλογές που είχαν γίνει. Η μόνη ένσταση που διατύπωσε ήταν για το πρόσωπο του προνοητή, θέση για την οποία επιφυλάχτηκε να εκλέξει κάποιο άλλο άτομο⁹¹.

Με αυτό το διοικητικό σχήμα άρχισε να εντάσσεται η Κεφαλονιά στο βενετικό κράτος. Τη διοίκηση (*reggimento*) συγκροτούσαν ο προνοητής, ο καστελάνος του φρουρίου και ο διοικητής του νησιού⁹². Παρά το γεγονός ότι ήταν προσδιορισμένα τα καθήκοντα καθενός, συχνότατα παρουσιάζονταν προβλήματα στις σχέσεις τους.

Στις 19 Ιανουαρίου 1503, όταν συμπληρώθηκαν δύο χρόνια από το διορισμό του Alvise Salamon στη θέση του προνοητή της Κεφαλονιάς, συνήλθε ξανά η Σύγκλητος για να αποφασίσει σχετικά⁹³. Όπως αποσαφηνίστηκε, η εκλογή του νέου προνοητή του νησιού, η θητεία του και ο μισθός του θα αντιστοιχούσαν σε ό,τι ίσχυε στην περίπτωση του προνοητή της Ζακύνθου. Ο προνοητής έπρεπε να είναι βενετός πατρικός, ο οποίος θα προτεινόταν για το αξίωμα από τη Σύγκλητο και θα εκλεγόταν από το Μείζον Συμβούλιο (*Maggior Consiglio*)⁹⁴. Πιο συγκεκριμένα, η εκλογή του θα γινόταν μέσω της διαδικασίας των *quattro mani*, δηλαδή από τέσσερις ομάδες εννέα πατρικών εκλεκτόρων, από το Μείζον Συμβούλιο⁹⁵. Η θητεία του θα διαρκούσε δύο χρόνια. Κατά αντίστοιχο τρόπο θα πληρωνόταν η θέση του καστελάνου του φρουρίου, Giovanni Venier, ο οποίος είχε σκοτωθεί.

Με βάση τα παραπάνω κριτήρια, στις 29 Ιανουαρίου, εκλέχτηκε νέος προνοητής της Κεφαλονιάς ο Nicolò Marcello⁹⁶. Αναχωρώντας τους επόμενους μήνες για το νησί, προκειμένου να αναλάβει καθήκοντα, έφερε μαζί του το Nicolò dalla Chimara, ως πρώτο και μηχανικό (*protto et ingegnier*), με σαράντα πετροκόπους, που θα βοηθούσαν στην επιδιόρθωση του φρουρίου. Το ίδιο έτος απεστάλη από τη Σύγκλητο ο Francesco Fasol ως γραμματέας (*secretario*)⁹⁷.

91. A.S.V., *Senato Mar*, reg. 15, φ. 66r (παλαιά αρίθμηση 55r). Πρβλ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 344-345 έγγραφο αρ. 2.

92. Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 5, σσ. 157-158. Πρβλ. Πλουμίδης, *Οι βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες*, σσ. 19, 22 και 29 και Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 37 και 69.

93. A.S.V., *Senato Mar*, reg. 15, φ. 174r (παλαιά αρίθμηση 162r). Πρβλ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 345-346 έγγραφο αρ. 3.

94. Περισσότερα, για το *Maggior Consiglio* βλ. Maranini, *La Costituzione di Venezia*, τόμ. 2, σσ. 33-129· Da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia*, τόμ. 1, σσ. 29-33· Tiepolo, «Archivio di Stato di Venezia», σσ. 887-888.

95. Για τη διαδικασία βλ. Maranini, *La Costituzione di Venezia*, τόμ. 2, σσ. 109-113.

96. Βλ. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, reg. 8 (ex 7) [1492-1523], φ. 131r (παλαιά αρίθμηση 129r).

97. Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 145. Βλ. και Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τόμ. 1, σ. 618.

Το διοικητικό σχήμα που είχε αρχίσει να παγιώνεται υπέστη ορισμένες κρίσιμες τροποποιήσεις κατά τα επόμενα χρόνια. Αυτές, όπως εύστοχα έχει υπογραμμιστεί, επιβλήθηκαν από την εμπειρία κατά την άσκηση της εξουσίας και τις ιδιαιτερότητες του τόπου⁹⁸. Η θέση του καστελάνου του φρουρίου φαίνεται πως υποβαθμίστηκε και οι αρμοδιότητές του πέρασαν στη δικαιοδοσία του αρχηγού των στρατιωτικών σωμάτων⁹⁹. Μετά τη λήξη της θητείας του Donato Moro, που είχε καταλάβει τη θέση του Giovanni Venier, δεν έγινε εκλογή άλλου προσώπου για τη θέση του καστελάνου¹⁰⁰. Έτσι, μετά το 1505, η διοίκηση της Κεφαλονιάς ήταν διμελής. Τη συγκροτούσαν ο προνοητής και ο διοικητής του νησιού¹⁰¹.

Κι αυτό όμως το σχήμα δεν επρόκειτο να διαρκέσει για πολύ. Πολλές φορές φαίνεται πως εκδηλώνονταν διαφωνίες ανάμεσα στον προνοητή και στο διοικητή του νησιού για τα όρια αρμοδιοτήτων του δεύτερου. Έπειτα, οι αυθαιρεσίες από την πλευρά όσων κατείχαν το αξίωμα του διοικητή του νησιού, ήταν συχνές. Για το λόγο αυτό υποχρεώθηκε να παρέμβει η Σύγκλητος. Στις 5 Μαΐου 1517, με την ευκαιρία της εκλογής στη θέση των διοικητών του νησιού των αδελφών Stefano και Nicolò Magno, προσδιόρισε με σαφήνεια τις αρμοδιότητές τους¹⁰². Στο τέλος της ίδιας χρονιάς, ωστόσο, ξεκίνησε ο προβληματισμός για τη σκοπιμότητα ύπαρξης του συγκεκριμένου αξιώματος. Ο Girolamo Barbarigo, που είχε διατελέσει προνοητής στην Κεφαλονιά και γνώριζε καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο το ζήτημα, πρότεινε στο Μείζον Συμβούλιο να μην εκλεγεί ξανά διοικητής της Κεφαλονιάς αλλά ούτε και να δοθεί η θέση σε άλλο πρόσωπο ως χορηγία, έναντι υπηρεσιών προς το βενετικό κράτος, όπως είχε συμβεί με την τελευταία εκλογή. Στη θέση του διοικητή πρότεινε να εκλέγεται οικονομικός έφορος (*camerlengo*) με καθήκοντα συμβούλου¹⁰³. Η πρόταση του Barbarigo έγινε αποδεκτή αλλά η εφαρμογή της μετατέθηκε σε ευθετότερο χρόνο. Το 1523, ύστερα από τη λήξη της θητείας των αδελφών Stefano και Nicolò Magno, το αξίωμα του διοικητή της Κεφαλονιάς δόθη-

98. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 69.

99. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 37, 69 και 71-72.

100. Στο σχετικό κατάστιχο του *Segretario alle Voci*, μετά το όνομα του Moro, δε σημειώνεται εκλογή άλλου προσώπου. Βλ. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, reg. 8 (ex 7) [1492-1523], φ. 131r (παλαιά αριθμηση 129r). Στο ζήτημα αναφέρεται και η Ζαπάντη, *Κεφαλονιά 1500-1571*, σ. 72, αντλώντας πληροφορίες από άλλες πηγές.

101. Κατάλογος των κατά καιρούς διοικητών της Κεφαλονιάς δημοσιεύεται στο βιβλίο της Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 88-90 αρ. 1-5.

102. Βλ. Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 5, σσ. 166-167. Πρβλ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 91-93.

103. Πλουμίδης, *Οι βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες*, σ. 29· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 72-73 και 93. Για την απόδοση του όρου, βλ. πιο κάτω, σ. XXXIV σημ. 109.

κε στο Lorenzo Marcello. Μετά το θάνατό του, γύρω στο 1525, το αξίωμα καταργήθηκε¹⁰⁴. Οι συνθήκες για την υλοποίηση της πρότασης του Barbarigo ήταν πλέον ώριμες¹⁰⁵. Στις 25 Ιανουαρίου 1527, πάντως, έχουμε την πρώτη επιβεβαιωμένη πληροφορία για εκλογή οικονομικού εφόρου της Κεφαλονιάς από το Μείζον Συμβούλιο¹⁰⁶. Τη θέση, ύστερα από διαδοχικές ψηφοφορίες, κατέλαβε ο Francesco Tiepolo¹⁰⁷.

Το παραπάνω διοικητικό σχήμα θα επιβιώσει λίγες μόνο δεκαετίες. Κατά το διάστημα αυτό η διοίκηση του νησιού παρέμεινε με δύο μέλη¹⁰⁸. Ο προνοητής βρισκόταν στην κορυφή της. Τον υποβοηθούσε στο έργο του, ως σύμβουλος, ο οικονομικός εφόρος¹⁰⁹. Εκλεγόταν από το Μείζον Συμβούλιο, με τη διαδικασία των *quattro mani*, και υπηρετούσε για δύο χρόνια¹¹⁰. Διατηρούσε τις περισσότερες από τις αρμοδιότητες του διοικητή της Κεφαλονιάς αλλά είχε επιπλέον αυξημένα οικονομικά καθήκοντα¹¹¹. Σε περίπτωση θανάτου του προνοητή, και αυτό συνέβη ορισμένες φορές, αναλάμβανε την εξουσία ως αντιπρονοητής¹¹².

Το διοικητικό σχήμα της Κεφαλονιάς έλαβε την οριστική μορφή του στις τελευταίες δεκαετίες του 16ου αιώνα. Στις 19 Αυγούστου 1581 η Σύγκλητος αποφάσισε την εκλογή δύο συμβούλων (*consiglieri*) στη θέση του ενός οικονομικού εφόρου, ο μισθός των οποίων θα πληρωνόταν από τη δεκάτη

104. Βλ., σχετικά, Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 72 και 92.

105. Καθώς δεν έχουν διασωθεί στοιχεία για τις εκλογές που έγιναν από το Μείζον Συμβούλιο στο διάστημα 1524-1526 κάθε υπόθεση είναι παρακινδυνευμένη. Κάτω από αυτό το πρίσμα πρέπει να αντιμετωπίζεται η πληροφορία για την εκλογή ως οικονομικού εφόρου τότε του Michiel Marin. Για το εξαιρετικά περίπλοκο ζήτημα των αξιωματούχων της Κεφαλονιάς εκείνη την περίοδο βλ. και τις κρίσεις της Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 86 σημ. 131.

106. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. I (1526-1540), φφ. 236v-237r (παλαιά αρίθμηση 230v-231r).

107. Βλ. όσα αναφέρει η Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 72-73 και 93-94.

108. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 69.

109. Για την απόδοση του όρου *camerlengo* στα ελληνικά η Ζαπάντη (*Κεφαλονιά*, σσ. 72-73 και 93-94) χρησιμοποιεί τη διατύπωση *σύμβουλος-ταμίας*, θέλοντας ορθά να υπογραμμίσει τις αυξημένες αρμοδιότητες του προσώπου που κατείχε το συγκεκριμένο αξίωμα στην Κεφαλονιά. Εδώ, χρησιμοποιείται η διατύπωση *οικονομικός εφόρος με καθήκοντα συμβούλου*, καθώς εκφράζει καλύτερα τις δικαιοδοσίες του προσώπου που έφερε το αξίωμα.

110. Κατάλογος όσων κατά καιρούς ανέλαβαν το αξίωμα περιέχεται στο βιβλίο της Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 86-88 αρ. 1-11. Απαιτείται όμως νέα δημοσίευση, με βάση τα στοιχεία της αρχαικής σειράς *Segretario alle Voci*.

111. Βλ., περισσότερα για τις αρμοδιότητές του, στο βιβλίο της Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 94.

112. Βλ. σχετικά Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 145.

της σταφίδας και του βαμβακιού του νησιού¹¹³. Έτσι, στην κορυφή της ιεραρχίας βρισκόταν ο προνοητής, υποβοηθούμενος στο έργο του από δύο συμβούλους, εκλεγόμενους από το Μείζον Συμβούλιο, με τη διαδικασία των *quattro mani*, και με θητεία δύο χρόνια¹¹⁴. Τα τρία αυτά πρόσωπα συγκροτούσαν έκτοτε τη διοίκηση της Κεφαλονιάς¹¹⁵.

Το αξίωμα του προνοητή

Ο προνοητής της Κεφαλονιάς¹¹⁶, όπως ήδη αναφέρθηκε, ήταν βενετός ευγενής, ο οποίος προτεινόταν για το αξίωμα από τη Σύγκλητο¹¹⁷ και εκλεγόταν από το Μείζον Συμβούλιο, μέσω της διαδικασίας των *quattro mani*. Υπηρετούσε, σύμφωνα με το νόμο, για δύο χρόνια.

Το πρώτο διάστημα μετά την ανακοίνωση του διορισμού του το αφιέρωνε στην ενημέρωσή του για το χώρο ευθύνης του. Προτού αναχωρήσει για να αναλάβει καθήκοντα, του εγχειρίζονταν έγγραφες οδηγίες (*commissioni*). Σε αυτές, του υποδεικνύονταν με κάθε λεπτομέρεια οι κινήσεις του το επόμενο χρονικό διάστημα¹¹⁸.

113. A.S.V., *Senato Mar*, reg. 45 (Μάρτιος 1581 - Φεβρουάριος 1582), φφ. 59ν-60r (παλαιά αρίθμηση 37ν-38r): Απόφαση της Συγκλήτου (Βενετία, 19 Αυγούστου 1581). Πρβλ. Sathas, *Documenti inediti*, τόμ. 5, σσ. 204-205. Βλ. και Berveglieri, «Prodotti e tecniche nell'economia veneziana», σ. 141 σημ. 16.

114. Για πρώτη φορά μνημονεύεται εκλογή δύο συμβούλων της Κεφαλονιάς, την 1η Μαρτίου 1587. Βλ. σχετικά A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggiore Consiglio, reg. 7 (1587-1595), φφ. 236ν-237r (παλαιά αρίθμηση 230ν-231r). Βέβαιη όμως πρέπει να θεωρείται η εκλογή δύο συμβούλων από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας. Δε διαθέτουμε ωστόσο ακριβή στοιχεία, καθώς λανθάνει το κατάστιχο 6 της ίδιας αρχαιακής σειράς, που κάλυπτε τα χρόνια 1578-1587.

115. Λούντζης, *Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου*, σσ. 56-59· Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1, σσ. 107-108· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 69.

116. Για την απόδοση του όρου *pronveditore* στα ελληνικά χρησιμοποιείται ο όρος *προνοητής*. Ο όρος *προβλεπτής*, που είναι σε χρήση ως σήμερα από πολλούς, πιστεύω ότι δεν αποδίδει το νόημα που έδιναν στη λέξη οι Βενετοί. Για τους πρώτους τουλάχιστο αιώνες της παρουσίας τους στην Ανατολή τα πράγματα είναι σαφή. Τον όρο *προνοητής*, όπως και πολλούς άλλους, υιοθέτησαν οι Βενετοί από τους Βυζαντινούς. Για τη χρήση του από τους τελευταίους, βλ. πρόχειρα, Α. Κ[azhdan], «Pronoetes», *The Oxford Dictionary of Byzantium*, τόμ. 3, Νέα Υόρκη - Οξφόρδη 1991, σ. 1733, όπου και παράθεση της σχετικής βιβλιογραφίας.

117. Ανάμεσα στις δικαιοδοσίες της Συγκλήτου, ανήκε η πρόταση (*nomina*) υποψηφίων για διάφορα αξιώματα, όπως του προνοητή της Κεφαλονιάς. Βλ. σχετικά Da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia*, τόμ. 1, σ. 37.

118. Βλ., σχετικά, Χ. Γάσπαρης, «Μητροπολιτική εξουσία και αξιωματούχοι των αποικιών. Ο καπιτάνος Κρήτης (14ος-15ος αιώνες)», *Σύμμεικτα* 12 (1998), σσ. 173-174.

Κατά την περίοδο της θητείας του, όντας επικεφαλής της διοίκησης, είχε άμεση εποπτεία στις υποθέσεις της Κεφαλονιάς και της Ιθάκης¹¹⁹. Ο ρόλος του σε ζητήματα που σχετιζόνταν με την άμυνα, την οικονομία και την απονομή της δικαιοσύνης ήταν καθοριστικός. Στην προσπάθειά του, συνεργαζόταν με τον καστελάνο του φρουρίου και το διοικητή του νησιού αρχικά, με τον οικονομικό έφορο στη συνέχεια, και, στο τέλος του αιώνα, με τους δύο συμβούλους. Ιδιαίτερη προσπάθεια κατέβαλλε για τη διασφάλιση της τάξης στο νησί. Προς αυτή την κατεύθυνση συνεργαζόταν με τον ντόπιο πληθυσμό. Αναγνώριζε τους τοπικούς κανονισμούς (*capitoli*), οι οποίοι είχαν ψηφιστεί από το βενετικό κράτος, και διευκόλυνε τις κατά καιρούς πρεσβείες (*ambascerie*) των κατοίκων προς τη μητρόπολη, γνωματεύοντας για τα προτεινόμενα αιτήματα¹²⁰.

Όλο το διάστημα άσκησης της εξουσίας του ο προνοητής βρισκόταν σε συνεχή επαφή με τις αρχές της Βενετίας και της Κέρκυρας, τις οποίες ενημέρωνε για οποιοδήποτε ζήτημα προέκυπτε στο χώρο ευθύνης του. Οι οδηγίες που είχε τον βοηθούσαν να επιλύσει όποια προβλήματα είχαν δημιουργηθεί αλλά και για να σχηματίσει ακριβή εικόνα της κατάστασης που επικρατούσε σε όλη την επικράτεια. Από τις δύο παραπάνω αρχές υπήρχε συνεχής έλεγχος της δραστηριότητάς του, και, αν διαπιστωνόταν κάποια αρρυθμία, επιλύονταν αμέσως¹²¹.

Ο προνοητής της Κεφαλονιάς, όπως συνέβαινε και με τους υπόλοιπους προνοητές των βενετικών κτήσεων της Ανατολής, βρισκόταν κάτω από τη δικαιοδοσία του γενικού προνοητή της Θάλασσας (*provveditore generale da Mar*). Ο τελευταίος, παρέμενε συνήθως στην Κέρκυρα, αλλά κατά διαστήματα επισκεπτόταν τα νησιά για να εξετάσει τυχόν προβλήματα που ανέκυπταν¹²². Σε πολεμικές περιόδους, ο προνοητής ήταν άμεσα εξαρτημένος

119. Αναλυτικότερα για τις αρμοδιότητές του βλ. Ζαπάνη, *Κεφαλονιά*, σσ. 90-91.

120. Τα σχετικά με την Κεφαλονιά κείμενα των πρεσβειών, μαζί με άλλα έγγραφα του 16ου αιώνα, έχουν εκδοθεί. Βλ. Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 5, σσ. 150-219 (σποραδικά). Για τη μετέπειτα, κυρίως, περίοδο, βλ. G. Rojaco, *Le leggi municipali delle Isole Ionie dall'anno 1386, fino alla caduta della Repubblica Veneta*, τόμ. 2, Κέρκυρα 1848, σσ. 409-472. Βλ. και Δέσποια Βλάση-Sronza, «Μία πρεσβεία της Κοινότητας της Κεφαλονιάς προς τη Βενετία (1634)», *Αφιέρωμα στον πανεπιστημιακό δάσκαλο Βασ. Βλ. Σφουρόερα από τους μαθητές του*, Αθήνα 1992, σσ. 97-117.

121. Περισσότερα από τη Ζαπάνη, *Κεφαλονιά*, σσ. 122-129. Για το ζήτημα του ελέγχου των βενετών αξιωματούχων της Ανατολής βλ. B. Dudan, *Il diritto coloniale veneziano e le sue basi economiche*, Ρώμη 1933, σσ. 123-125.

122. Το αξίωμα είχε θεσμοθετηθεί από τη Σύγκλητο στις 17 Σεπτεμβρίου 1500. Βλ. σχετικά E. Bacchion, *Il dominio veneto su Corfu (1386-1797)*, Βενετία 1956, σ. 158. Επίσης, Λούντζης, *Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου*, σσ. 3-4· B. Dudan, *Il dominio veneziano di Levante*, Μπλοκνιά 1938, σ. 172· Πλουμίδης, *Οι βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες*, σ. 27.

από το γενικό διοικητή της Θάλασσας, ο οποίος περιπολούσε στη θάλασσα και είχε την απόλυτη εξουσία στο χώρο της Ανατολής¹²³. Υπαγόταν επίσης στον έλεγχο των συνδίκων και ανακριτών της Ανατολής (*Sindici et Inquisitori di Levante*)¹²⁴, οι οποίοι κατέφθναν κατά διαστήματα από τη Βενετία, περιοδεύοντας στο χώρο της Ανατολής¹²⁵. Τέλος, ήταν υποχρεωμένοι να παρέχει κάθε διευκόλυνση σε όσους αξιωματούχους στάθμευαν στο νησί για σύντομο χρονικό διάστημα, στο πλαίσιο συγκεκριμένης αποστολής, που τους είχε ανατεθεί από τη Σύγκλητο¹²⁶.

Ορισμένες φορές όμως τα πράγματα δεν εξελίσσονταν ομαλά για τον προνοητή. Κατά τη διάρκεια της θητείας του πέθαινε. Για το γεγονός, ενημερώνονταν αμέσως η Σύγκλητος. Ως την άφιξη του νέου προνοητή, χρέη αντιπρονοητή εκτελούσε κάποιος από τους ανώτατους βενετούς αξιωματούχους, που υπηρετούσαν στο νησί εκείνη την περίοδο. Μετά το 1526 αυτός ήταν

Για το αξίωμα βλ., γενικά, Αθ. Χ. Τσίτσας, «Οι γενικοί προνοητές της Θάλασσας στην Κέρκυρα (1600-1797)», στο βιβλίο του *Βενετοκρατούμενη Κέρκυρα (Θεσμοί)*, Κέρκυρα 1989, σσ. 67-124· Αλίκη Νικηφόρου, *Δημόσιες τελετές στην Κέρκυρα κατά την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας 14ος-18ος αι.*, Αθήνα 1999, σσ. 142-143 σημ. 2.

123. Dudan, *Il dominio veneziano di Levante*, σσ. 170-172. Βλ. και Νικηφόρου, *Δημόσιες τελετές στην Κέρκυρα*, σσ. 143-144 σημ. 3.

124. Για τη θεσμοθέτηση του αξιώματος τους προηγούμενους αιώνες βλ. Fr. Thiriet, *La Romanie vénitienne au Moyen âge. Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénitien (XIIIe-XVe siècles)*, Παρίσι 1975, σσ. 198-203 και 235. Περισσότερα για το αξίωμα βλ. B. Dudan, *Sindicato d'Oltremare e di Terraferma. Contributo alla storia di una magistratura e del processo sindacale nella Repubblica Veneta*, Ρώμη 1935 (στις σσ. 219-222 καταγράφεται το υλικό της αρχαικής σειράς). Επίσης, Tiepolo, «Archivio di Stato di Venezia», σσ. 919-920.

125. Βλ., ενδεικτικά, Πλουμίδης, *Οι βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες*, σσ. 26-27, 152-154 αρ. Θ', τις οδηγίες που δόθηκαν από τη Σύγκλητο στις 31 Ιανουαρίου 1520 στους συνδίκους που θα αναχωρούσαν για την Ανατολή. Για τη διέλευση από το νησί το 1543 τους Cosmo da Mosto και Lorenzo Contarini βλ. Da Mosto, «Relazione di Cosmo da Mosto», σσ. 9-10. Για τη διέλευση των Giovanni Gritti και Giulio Garzoni το τελευταίο τετράμηνο του 1583 βλ. Αγ. Ξηρουχάκης, *Η Βενετοκρατούμενη Ανατολή. Κρήτη και Επτάνησος*, Αθήνα 1934, σσ. 16 και 188-198.

126. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση του γνωστού στρατιωτικού Giovanni Battista del Monte, ο οποίος πραγματοποίησε επίσκεψη στις βενετικές κτήσεις της Ανατολής από τις αρχές Οκτωβρίου του 1588 ως το τέλος Ιουλίου του 1589, με την ιδιότητα του *capitano generale delle fantarie*. Κατά την παραμονή του στην Κεφαλονιά, όπως προσδιοριζόταν στις έγγραφες εντολές που του επιδόθηκαν, θα βρισκόταν ιεραρχικά αμέσως μετά τον προνοητή. Βλ., σχετικά, Κ. Γ. Τσιγκάκης, «Η στρατιωτική κατάσταση των νησιών του Ιονίου το 1589. Με βάση την έκθεση του Giovanni Battista del Monte», *ΣΤ' Διεθνές Πανιώνιο Συνέδριο. Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997. Πρακτικά*, τόμ. 2, *Ιστορία κοινωνική, πολιτική, οικονομική*, Αθήνα 2001, σσ. 95-110 (η συγκεκριμένη αναφορά στη σ. 98).

ο οικονομικός έφορος και από τις τελευταίες δεκαετίες του 16ου αιώνα και ύστερα ένας από τους συμβούλους¹²⁷.

Κάτω από ομαλές συνθήκες, πριν από τη λήξη της ημερομηνίας ολοκλήρωσης της θητείας του προνοητή, ξεκινούσαν οι διαδικασίες για την εκλογή του διαδόχου του. Ο νέος αξιωματούχος κατέφθανε συνήθως στο νησί το επόμενο χρονικό διάστημα. Με την παράδοση της διοίκησης, έληγε τυπικά η θητεία του προνοητή στο νησί, οπότε και αποχωρούσε. Τις πρώτες μέρες μετά από την επιστροφή του στη Βενετία ήταν υποχρεωμένος να προσέλθει στο Κολλέγιο (*Collegio*)¹²⁸ και να καταθέσει γραπτή έκθεση (*relazione*). Σε αυτήν περιέγραφε την κατάσταση που επικρατούσε στην Κεφαλονιά κατά τη διετή άσκηση της εξουσίας του και τη δραστηριότητα που ο ίδιος είχε αναπτύξει¹²⁹.

Ορισμένοι προνοητές, των δύο πρώτων δεκαετιών του 16ου αιώνα, έχουμε ενδείξεις πως συμμορφώθηκαν στις εντολές που τους είχαν δοθεί. Οι εκθέσεις ωστόσο που υπέβαλαν λανθάνουν¹³⁰. Οι περισσότεροι, παράβλεπαν τη συγκεκριμένη υποχρέωση. Το παραπάνω σκηνικό άλλαξε από τα μέσα της τρίτης δεκαετίας του 16ου αιώνα και ύστερα. Όλα ξεκίνησαν με μια κίνηση μεγάλης σημασίας από την πλευρά της Συγκλήτου.

Η καθιέρωση των εκθέσεων

Μπροστά στις νέες ανάγκες, που άρχισαν να δημιουργούνται για το βενετικό κράτος, επιδιώχτηκε να δοθεί οριστικό τέλος στο πρόβλημα της μη υποβολής γραπτής έκθεσης από τους αξιωματούχους. Αυτό και έγινε με την απόφαση που έλαβε η Σύγκλητος στις 15 Νοεμβρίου 1524¹³¹.

127. Κατάλογο όσων βενετών προνοητών της Κεφαλονιάς πέθαναν κατά τη διάρκεια της θητείας τους, και αντικαταστάθηκαν προσωρινά από άλλους αξιωματούχους του νησιού, δημοσιεύει ο Paladino, «Intorno ai prouveditori veneti di Cefalonia», σ. 145.

128. Για τις αρμοδιότητες των οργάνου βλ. Maranini, *La Costituzione di Venezia*, τόμ. 2, σσ. 325-383· Da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia*, τόμ. 1, σσ. 22-23· Tiepolo, «Archivio di Stato di Venezia», σσ. 888-889.

129. Σχετικά με την απόδοση του όρου *relazione* στα ελληνικά έχουν προταθεί δύο κυρίως διατυπώσεις. Η μία είναι *έκθεση* και η δεύτερη *αναφορά*. Από τις δύο, επιλέχτηκε η πρώτη, επειδή αποδίδει πιστότερα τη μορφή των κειμένων αυτού του είδους. Οι *relazioni* είναι στην ουσία *εκθέσεις πεπραγμένων* της θητείας κάθε αξιωματούχου.

130. Αναφέρεται, χαρακτηριστικά, η περίπτωση του Fantino Malipiero, ο οποίος διατέλεσε προνοητής της Κεφαλονιάς την περίοδο 1508-1510. Η έκθεση που γνωρίζουμε ότι κατέθεσε τον Ιανουάριο του 1511 λανθάνει. Βλ. σχετικά Ζαπάντη, *Κεφαλονιά 1500-1571*, σ. 75 αρ. 4.

131. A.S.V., *Senato Terra*, reg. 23, φφ. 149v-150r. Η απόφαση της Συγκλήτου έχει δημοσιευτεί στην έκδοση: *Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato*, επιμ. A. Segarizzi, τόμ. 1, *Ferrara – Mantova – Monferrato*, Μπάρι 1912 (φωτομηχανική ανατύπωση Μπάρι 1968), σ. 284. Έκτοτε, έχει σχολιαστεί από πολλούς μελετητές, που έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα.

Σύμφωνα με τη συνήθεια που επικρατούσε ώς τότε, όλοι οι αξιωματούχοι, μετά τη λήξη της θητείας τους παρουσιάζονταν στο δόγη ή τη Σύγκλητο και και εξέθεταν προφορικά ό,τι είχε μεσολαβήσει κατά το χρόνο της υπηρεσίας τους. Η διαδικασία, απέβλεπε στον απολογισμό του έργου τους καθώς επίσης στην ενημέρωση των επόμενων αξιωματούχων για τα προβλήματα του κάθε τόπου, γεγονός που βοηθούσε στην έγκαιρη αντιμετώπιση των σημαντικότερων αναγκών του. Επειδή όμως η αδυναμία αντιμετώπισης όλων των προβλημάτων και το πέρασμα του χρόνου έσβηναν από τη μνήμη των ακροατών των εκθέσεων το περιεχόμενό τους, κρίθηκε σκόπιμη η μεταβολή της υπάρχουσας πρακτικής. Στο εξής, όλοι οι ρέκτορες, προνοητές, σύνδικοι και πρέσβεις, που συνήθιζαν μετά την επιστροφή τους στη Βενετία να εκθέτουν τις απόψεις τους, ήταν πλέον υποχρεωμένοι, μέσα σε διάστημα δεκαπέντε ημερών από την προφορική έκθεσή τους, να την υποβάλλουν και εγγράφως. Η έκθεση έπρεπε να κατατεθεί αρχικά στους Σοφούς του Συμβουλίου (*Savi del Consiglio*) και της Ενδοχώρας (*Savi di Terraferma*), που θα είχαν το συντονισμό των εργασιών τη συγκεκριμένη εβδομάδα¹³², και στη συνέχεια να καταχωριστεί σε κατάστιχο της Μυστικής Δουκικής Γραμματείας (*Cancelleria Ducale Secreta*). Τα κατάστιχα, που θα κρατούνταν για αυτό το σκοπό, θα ήταν δύο. Στο ένα, θα σημειώνονταν οι εκθέσεις όλων των ρεκτόρων και των συνδίκων, και στο άλλο, εκείνες των βαΐλων, των προνοητών και των πρέσβων. Κατά τον τρόπο αυτό θα διατηρούνταν οι εκθέσεις και θα βοηθούσαν στην πληρέστερη ενημέρωση εκείνων, οι οποίοι στο μέλλον επρόκειτο να ασκήσουν ανάλογες διοικητικές θέσεις. Όσοι δεν τηρούσαν την απόφαση ήταν υποχρεωμένοι να πληρώσουν βαρύντατο χρηματικό πρόστιμο. Η υποβολή έγγραφης έκθεσης ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την εκλογή τους σε άλλο αξίωμα. Θα αναγραφόταν πάντοτε στις έγγραφες εντολές, που επιδίδονταν στους αξιωματούχους κατά την έναρξη της υπηρεσίας τους.

Η συγκεκριμένη απόφαση της Συγκλήτου, κατά κοινή διαπίστωση, αποτέλεσε τη γένεση των *relazioni*. Από αυτή τη χρονολογία και ύστερα οι

132. Οι Έξι Σοφοί του Συμβουλίου (*Savi del Consiglio*), που ήταν αρμόδιοι για θέματα γενικής πολιτικής, οι Πέντε Σοφοί της Ενδοχώρας (*Savi di Terraferma*), που ήταν αρμόδιοι για ζητήματα της Βενετικής Ενδοχώρας, και οι Πέντε Σοφοί για τις Διατάξεις (*Savi agli Ordini*), που ήταν αρμόδιοι για θέματα εμπορίου, του ναυστάθμου και του Κράτους της Θάλασσας, μαζί με τα δέκα μέλη της *Signoria*, συγκροτούσαν το Κολλέγιο (*Collegio*). Κάθε εβδομάδα ένας από τους Σοφούς του Συμβουλίου είχε την προεδρία και το συντονισμό των εργασιών του Κολλεγίου. Για το θέμα, πέρα από τη βιβλιογραφία που έχει ήδη παρατεθεί στη σημ. 128, βλ. Thiriet, *La Romanie vénitienne au Moyen âge*, σ. 12· Ο ίδιος, *Storia della Repubblica di Venezia*, Βενετία 1981, σ. 72.

περισσότεροι αξιωματούχοι, μετά τη λήξη της θητείας τους και την επιστροφή τους στη Βενετία, φρόντιζαν να προσαρμόζονται στη νέα πρακτική που άρχιζε να επικρατεί. Ωστόσο, πέρασε λίγος χρόνος ακόμη ώσπου να καθιερωθεί πλήρως. Κατά το διάστημα αυτό χρειάστηκε να ληφθούν επιπλέον μέτρα για όσους συνέχιζαν να αγνοούν την απόφαση¹³³.

Τα αποτελέσματα, από την υιοθέτηση του μέτρου, ήταν θεαματικά. Χάρη στα κείμενα των εκθέσεων, η μητρόπολη είχε πλέον σαφή και τεκμηριωμένη εικόνα των προβλημάτων των κτήσεών της, και τα διευθετούσε ανάλογα. Ακόμη, όταν επρόκειτο να αναλάβει υπηρεσία κάποιος αξιωματούχος, του εγχειρίζονταν αντίγραφα προηγούμενων εκθέσεων ώστε να είναι ενημερωμένος για το νέο χώρο ευθύνης του¹³⁴.

Στα δύο κατάστιχα, που δημιουργήθηκαν λίγες μέρες μετά την απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 1524, ξεκίνησαν να αντιγράφονται οι εκθέσεις που υπέβαλλαν οι αξιωματούχοι από διάφορες περιοχές της βενετικής επικράτειας. Μόλις συμπληρώθηκαν αυτά, ύστερα από λίγα χρόνια, δημιουργήθηκαν καινούργια. Από τις τελευταίες δεκαετίες του 16ου αιώνα και ύστερα, τα κατάστιχα καταργήθηκαν, και όλες οι εκθέσεις διατηρούνταν πλέον αυτόγραφες.

Το πολύτιμο υλικό τους σώζεται στο Κρατικό Αρχείο Βενετίας (*Archivio di Stato di Venezia*). Παλαιότερα αποτελούσε τμήμα του αρχαιακού υλικού της *Senato*. Σήμερα, οι εκθέσεις των πρεσβευτών, των ρεκτόρων και άλλων αξιωματούχων (*Relazioni di Ambasciatori, rettori e altre cariche*), ανήκουν στην αρχαιακή σειρά *Collegio (Secreta)*¹³⁵. Για τη διευκόλυνση του ερευνητικού κοινού συντάχθηκε κατάλογός τους.

Η συστηματική μελέτη των εκθέσεων από τους ερευνητές έχει ξεκινήσει ήδη από το 19ο αιώνα και τα αποτελέσματα υπήρξαν εντυπωσιακά¹³⁶. Από τη μελέτη των κειμένων, που συνεχίζεται ως στις μέρες μας¹³⁷, εξάγονται

133. Τη μακρά πορεία ως τη θέσπιση των εκθέσεων περιγράφει σε τεκμηριωμένο άρθρο του ο D. E. Queller, «The development of Ambassadorial Relazioni», *Renaissance Venice*, επιμ. J. R. Hale, Λονδίνο 1973, σσ. 174-196.

134. Βλ. πιο κάτω, σ. 3 σημ. 1.

135. Για το περιεχόμενο της αρχαιακής σειράς βλ. Da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia*, τόμ. 1, σσ. 23-24 και Tiepolo, «Archivio di Stato di Venezia», σσ. 890-891.

136. Καταγραφή των εκθέσεων των βενετών πρεσβευτών, οι οποίες είχαν δημοσιευτεί ως τις παραμονές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, έχει γίνει από τη Francesca Antonibon, *Le relazioni a stampa di ambasciatori veneti*, Πάντοβα 1939 (Πάντοβα 2^η 1951).

137. Βλ. τη θεματική των Πρακτικών του Συνεδρίου, οι εργασίες του οποίου στηρίχτηκαν στο πλούσιο υλικό των εκθέσεων της Βενετικής Ενδοχώρας: *Venezia e la Terraferma attraverso le relazioni dei rettori. Atti del convegno, Trieste 23-24 ottobre 1980*, επιμ. A. Tagliaferri, Μιλάνο 1981.

πολύτιμα συμπεράσματα για σειρά θεμάτων, που σχετίζονται όχι μόνο με τις περιοχές στις οποίες αναφέρονται αλλά και με τη γενικότερη βενετική πολιτική της εποχής¹³⁸.

Από ελληνική πλευρά, η έρευνα του πλούσιου αυτού αρχαιακού υλικού ξεκίνησε από νωρίς. Όσοι κατά καιρούς ασχολήθηκαν με το ζήτημα έχουν υπογραμμίσει τη μεγάλη σημασία της πηγής στη μελέτη της βενετικής περιόδου¹³⁹.

Οι εκθέσεις των προνοητών της Κεφαλονιάς

Στο χειρόγραφο κατάλογο των εκθέσεων του Κρατικού Αρχείου Βενετίας στηρίχτηκε ο Σπυρίδων Μ. Θεοτόκης και δημοσίευσε κατάλογο των εκθέσεων των βενετών αξιωματούχων του ελληνικού χώρου¹⁴⁰. Ανάμεσά τους ήταν και εκείνες των προνοητών της Κεφαλονιάς¹⁴¹. Τα στοιχεία για τις εκθέσεις των προνοητών της Κεφαλονιάς, που δημοσίευσε, παρέθεσε ο Νικόλαος Φωκάς-Κοσμετάτος στο βιβλίο του για το φρούριο του Αγίου Γεωργίου¹⁴². Πριν από λίγα χρόνια, η Michela Dal Borgo δημοσίευσε κατάλογο και των εκθέσεων των βενετών αξιωματούχων της περιοχής του Ιονίου, ο οποίος όμως ουσιαστικά αναπαράγει το χειρόγραφο κατάλογο του Κρατικού Αρχείου της Βενετίας¹⁴³. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των προνοητών της Κεφαλονιάς¹⁴⁴.

Οι εκθέσεις των προνοητών του νησιού, στο μεγαλύτερο τμήμα τους, ήταν ως σήμερα ανέκδοτες. Ο Κωνσταντίνος Ν. Σάθας, κατά τη διάρκεια της

138. Τις εκθέσεις χρησιμοποιεί ως βασική πηγή για τη μελέτη των πολιτικών ιδεών της βενετικής αριστοκρατίας ο W. J. Bouwsma, *Venezia e la difesa della libertà repubblicana. I valori del Rinascimento nell'età della Controriforma*, Μπολόνια 1977.

139. Βλ., ενδεικτικά, τις απόψεις που έχει εκφράσει για το ζήτημα ο Δ. Αρβανιτάκης, «Οι Αναφορές των βενετών προβλεπτών (16ος-18ος αι.). Σημειώσεις για την ιστορικότητα και την έκδοση μιας πηγής», *Σεμινάριο Εργασίας: Μεθοδολογία έκδοσης, κατάσταση και προοπτικές της έρευνας των μεταβυζαντινών αρχείων*, τόμ. 1, *Προβλήματα έκδοσης πηγών (Βενετία, 3-4 Νοεμβρίου 2000)*, Βενετία 2001, σσ. 53-60.

140. Σπ. Μ. Θεοτόκης, *Εισαγωγή εις την έρευναν των μνημείων της Ιστορίας του Ελληνισμού και ιδία της Κρήτης εν τω Κρατικώ Αρχείω του Βενετικού Κράτους*, Κέρκυρα 1926, σσ. 61-73 αρ. 1-449.

141. Θεοτόκης, *Εισαγωγή*, σσ. 67-68 αρ. 222-265 (για το 16ο αι. ειδικότερα σ. 67 αρ. 222-237 και 239).

142. Φωκάς-Κοσμετάτος, *Το Κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας*, σσ. 87-88 αρ. 1-44 (για το 16ο αι. σ. 87 αρ. 1-16 και 18).

143. Michela Dal Borgo, «Archivio di Stato di Venezia. Fonti per la storia delle Isole Ionie: Corfù, Cefalonia, Zante e Santa Maura», *Levante veneziano. Aspetti di storia delle Isole Ionie al tempo della Serenissima*, επιμ. Μ. Costantini – Αλίκι Νικίφορου (Quaderni di Cheiron 2), Ρώμη 1996, σσ. 177-222 (στις σσ. 178-189 αναφορά στις εκθέσεις).

144. Dal Borgo, «Archivio di Stato di Venezia», σσ. 178-180, 185, 187-188 (για το 16ο αι. σσ. 178-179). Από τον κατάλογο λείπει η έκθεση του Paolo Contarini (17 Αυγούστου 1564).

έρευνάς του στη Βενετία, είχε εντοπίσει το υλικό και εξέδωσε τέσσερις¹⁴⁵. Την ίδια ακριβώς περίοδο ο Vladimir Lamansky εξέδωσε ευρύτατα αποσπάσματα μιας άλλης¹⁴⁶. Τις τελευταίες δεκαετίες αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον για την πηγή. Έτσι, εκδόθηκαν μία έκθεση από τη Μαριλίνα Σ. Παναγιωτοπούλου¹⁴⁷ και δύο από τη Σταματούλα Σ. Ζαπάντη¹⁴⁸.

Από τους πρώτους, που αντιλήφθηκε τη σημασία της δουλειάς του Κωνσταντίνου Σάθα και ανέτρεξε στο πολύτιμο υλικό των εκθέσεων, ήταν ο γερμανός γεωγράφος Ιωσήφ Παρτς. Τα στοιχεία που συγκέντρωσε από την έρευνά του στο Κρατικό Αρχείο Βενετίας, συμπληρωμένα από υλικό που εντόπισε κατά τις επισκέψεις του στην Κεφαλονία και στην Ιθάκη, χρησιμοποίησε στη συγγραφή βιβλίου για τα δύο αυτά νησιά¹⁴⁹. Τις πληροφορίες των εκθέσεων, χρησιμοποίησαν ο Μαρίνος και ο Νικόλαος Πινιατόρος, στη συγγραφή του δίτομου έργου τους για την Κεφαλονία¹⁵⁰. Το ίδιο έκανε και ο Παναγιώτης Χιώτης¹⁵¹. Τα δημοσιευμένα από τον Κωνσταντίνο Σάθα κείμενα εκμεταλλεύθηκαν σε εργασίες τους ο Αντώνιος Μηλιαράκης¹⁵², ο Ηλίας Α. Τσιτσέλης¹⁵³ και ο Ανδρέας Μ. Ανδρεάδης¹⁵⁴. Τις δεκαετίες που ακολούθησαν, επιμέρους στοιχεία των εκθέσεων, έχουν χρησιμοποιήσει πολλοί άλλοι μελετητές σε εργασίες τους.

145. Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 6, σσ. 277-279 (Nicolò Malipiero), 279 (Francesco Gabriel), 280-284 (Alvise Calbo) και 284-285 (Antonio Calbo).

146. Lamansky, *Secrets d'État de Venise*, τόμ. 2, σσ. 612-614 (Alvise Balbi).

147. Παναγιωτοπούλου, «Έκθεση Vincenzo da Molin», σσ. 385-413 (Vincenzo da Molin).

148. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 363-365 (Paolo Contarini) και 366-270 (Nicolò da Mulla).

Ανάλογη προσπάθεια καταβλήθηκε από το Μοσχονά, «Έκθεση Αμβροσίου Comer», ο οποίος δημοσίευσε την έκθεση του αντιπρονοητή της Άσου Αμβροσίου Comer του έτους 1597.

149. J. Partsch, *Kephallenia und Ithaka. Eine geographische Monographie. Mit einer Karte, zwei Plänen und fünf Skizzen im Text*, Γοτίγγη 1890. Το βιβλίο, λίγα χρόνια μετά την έκδοσή του, μεταφράστηκε στην ελληνική γλώσσα: Παρτς, *Κεφαλλονία και Ιθάκη*. Στην εισαγωγή του βιβλίου του (σσ. 7-8) ο γερμανός γεωγράφος περιγράφει τον τρόπο δουλειάς του στη Βενετία, στην Κεφαλονία και στην Ιθάκη.

150. Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 1-2.

151. Βλ., ενδεικτικά, Π. Χιώτης, *Ιστορικά απομνημονεύματα Επτανήσου*, τόμ. 6 (σειράς), *Περιέχον την ηθικήν κατάστασιν από Βενετοκρατίας μέχρι των ημερών ημών*, Ζάκυνθος 1887 (φωτομηχανική ανατύπωση Αθήνα 1980), σ. 60.

152. Α. Μηλιαράκης, *Γεωγραφία πολιτική νέα και αρχαία του νομού Κεφαλληνίας. Κεφαλλονία. Ιθάκη. Άτοκος. Αρκοῦδι. Κάλαμος. Καστός και Εχινάδες*, Αθήνα 1890 (φωτομηχανική ανατύπωση Αθήνα 1997).

153. Τσιτσέλης, *Κεφαλλονιακά Σύμμικτα*, τόμ. 1-2, Αθήνα 1904-1960.

154. Ανδρεάδης, *Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου*, τόμ. 1-2.

Η έκδοση των εκθέσεων

Στον παρόντα τόμο εκδίδονται δεκαεπτά εκθέσεις που υποβλήθηκαν κατά τη διάρκεια του 16ου αιώνα από προνοητές της Κεφαλονιάς στο Κολλέγιο της Βενετίας. Η πρώτη, κατατέθηκε στις 16 Ιουλίου 1528 από το Nicolò Malipiero, και η τελευταία, στις 22 Σεπτεμβρίου 1601 από τον Alvisè Michiel. Για την τελευταία, διευκρινίζεται ότι, παρότι ουσιαστικά ανήκει στο 17ο αιώνα, συμπεριλήφθηκε στην έκδοση, επειδή ο συντάκτης της διέτελεσε προνοητής από τις 20 Μαΐου 1599 ως στις 4 Απριλίου 1601 και η περιγραφή του, κατά κύριο λόγο, καλύπτει γεγονότα του 16ου αιώνα. Οι δημοσιευόμενες εκθέσεις βρίσκονται στους φακέλους του Κολλεγίου (αρ. φακ. 61, 62 και 83).

Μια πρώτη έρευνα σε άλλα αρχεία της Βενετίας, της Πάντοβας και της Βιτσέντζας για τον εντοπισμό εκθέσεων άλλων προνοητών που υπηρέτησαν στην Κεφαλονιά κατά το 16ο αιώνα απέβη άκαρπη. Αυτό όμως δε σημαίνει πως δεν υπάρχει το ενδεχόμενο να εντοπιστούν στο μέλλον άλλες σε κάποια δημόσια ή ιδιωτικά αρχεία.

Το διάστημα παραμονής των προνοητών στην Κεφαλονιά, όπως ήδη έχει αναφερθεί, ήταν συνήθως δύο χρόνια. Αυτό σημειώνεται, άλλωστε, και σε όλα τα κατάστιχα του *Segretario alle Voci*¹⁵⁵. Λίγο πριν από τη συμπλήρωση της διετίας το Μείζον Συμβούλιο εξέλεγε τον αντικαταστάτη του ήδη υπηρετούντα προνοητή. Αυτός, επιδίωκε να φτάσει στην Κεφαλονιά το διάστημα περίπου που έληγε η διετία. Λίγες μέρες αφότου ο προνοητής που υπηρετούσε παρέδιδε τη διοίκηση στο διάδοχό του, αναχωρούσε επιστρέφοντας στη Βενετία. Ορισμένες φορές ωστόσο, για άγνωστους λόγους, αυτό δεν τηρείται. Άλλες φορές το Μείζον Συμβούλιο καθυστερούσε την εκλογή, οπότε ο υπάρχων προνοητής συνέχιζε να ασκεί τα καθήκοντά του. Υπάρχουν περιπτώσεις που πέθαινε ο προνοητής. Τότε, ως την άφιξη του διαδόχου του, για να μην υπάρχει κενό εξουσίας, χρέη αναπληρωτή προνοητή ασκούσε άλλος αξιωματούχος, συνήθως ο σύμβουλος. Άλλες φορές, η θητεία του προνοητή παρατεινόταν πέραν της διετίας, φτάνοντας τα τρία χρόνια. Οι λόγοι που συνέβαινε αυτό είναι ποικίλοι. Τέλος, ορισμένες φορές, ο αποχωρών προνοητής παρέτεινε τη διαμονή του στην Κεφαλονιά για κάποιους επιπλέον μήνες, ίσως γιατί δεν έβρισκε πλοίο για να επιστρέψει στη Βενετία. Έτσι άλλωστε εξηγείται και γιατί ορισμένες εκθέσεις υποβάλλονταν από τους συντάκτες τους αρκετό διάστημα αφότου έληξε τυπικά η θητεία τους στο νησί. Μένει να αποσαφηνιστεί όμως αν κατά το συγκεκριμένο διάστημα είχε κάποιες αρμοδιότητες και αν ναι πώς συμβίωνε με το διάδοχό του.

155. Περισσότερες πληροφορίες για την αρχειακή αυτή σειρά βλ. πιο κάτω, σ. 169.

Ανταποκρίνονταν οι προνοητές στην υποχρέωση υποβολής έκθεσης; Η απάντηση στο εύλογο αυτό ερώτημα είναι καταφατική. Από τα τέλη της τρίτης δεκαετίας του 16ου αιώνα και ύστερα, όλοι οι προνοητές, λίγες μέρες αφότου επέστρεφαν στη Βενετία, με βάση το προσωπικό αρχείο που διατηρούσαν αλλά και καθώς τα γεγονότα ήταν ακόμη νωπά στη μνήμη τους συνέτασσαν τις εκθέσεις τους, τις οποίες υπέβαλαν στο Κολλέγιο. Φαίνεται όμως πως, και σε αυτή την πρακτική, υπήρχαν οι εξαιρέσεις. Η θητεία του Alvisè Balbi, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, ξεκίνησε στις 24 Ιουνίου 1558 και έληξε στις 23 Ιουνίου 1560. Την επομένη, πάντα σύμφωνα με υπάρχοντα στοιχεία, ανέλαβε τη διοίκηση ο Girolamo Sagredo¹⁵⁶. Στις 25 Ιουνίου ο Balbi, προτού δηλαδή ακόμη αναχωρήσει συνέταξε στην Κεφαλονιά την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. V), την οποία υπέβαλε κατά την επιστροφή του στη Βενετία στο Κολλέγιο¹⁵⁷. Η περίπτωση του Alvisè Calbo είναι διαφορετική. Διετέλεσε προνοητής της Κεφαλονιάς, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, το διάστημα των ετών 1545-1546. Η έκθεση που υπέβαλε με την επιστροφή του στη Βενετία (αρ. III), φέρει ημερομηνία 3 Μαρτίου 1548¹⁵⁸. Το μεγάλο κενό που παρατηρείται δεν μπορεί να εξηγηθεί. Ίσως πρόκειται για λάθος του γραφέα του καταστίχου, ο οποίος, στην αντιγραφή του έτους υποβολής της έκθεσης, αντί για 1547 σημείωσε 1548. Τίποτα όμως δεν μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα¹⁵⁹.

Τα κείμενα των εκθέσεων καθαρογράφονταν στα κατάστιχα. Ορισμένες φορές ωστόσο, ο βιαστικός τρόπος αντιγραφής από τους αρμόδιους υπαλλήλους της βενετικής γραμματείας, είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται λάθη. Συχνές είναι οι παραναγνώσεις των ελληνικών ονομάτων. Η πιο χαρακτηριστική, είναι η αντιγραφή στην έκθεση του Nicolò Malipiero (αρ. I), της λέξης *Argostoli* σε *Regostoni*¹⁶⁰. Από ένα χρονικό σημείο όμως και μετά, όπως ήδη αναφέρθηκε¹⁶¹, οι εκθέσεις διατηρούνταν στη μορφή που υποβλήθηκαν από τους συντάκτες τους. Στο αυτόγραφο κείμενο, προστίθενταν συνήθως, στην αρχή ή στο τέλος του, απλό σημείωμα του αρμόδιου για την παραλαβή

156. Βλ. πιο κάτω, σ. 25.

157. Βλ. πιο κάτω, σ. 25.

158. Βλ. πιο κάτω, σ. 13.

159. Την ασυνέπεια έχει επισημάνει και ο Πεντόγαλος, «Καλλιέργεια βαμβακιού και σταφίδας», σ. 49, σημειώνοντας: «Η πλέον σημαντική μαρτυρία πάνω στο θέμα είναι η έκθεση απολογισμού του προβλεπτή Κεφαλονιάς Alvisè Calbo που την υποβάλλει το Μάρτη του 1548, καθυστερημένα κάπως, αν υπολογίσουμε πως εν τω μεταξύ έχει ακολουθήσει η θητεία του αδελφού του στην ίδια θέση και που τελειώνει αυτόν τον καιρό».

160. Βλ. πιο κάτω, σ. 4.

161. Βλ. πιο πάνω, σ. XL.

αξιωματούχου, στο οποίο γράφεται το όνομα του συντάκτη της έκθεσης και η ημερομηνία κατάθεσής της¹⁶². Σε μία περίπτωση (αρ. VII) ο αξιωματούχος σημείωσε και το όνομά του¹⁶³.

Από τις δημοσιευόμενες εκθέσεις, αξίζει να σταθούμε λίγο περισσότερο σε αυτήν του Daniele Vitturi (αρ. VII), λόγω των ιδιομορφιών που παρουσιάζει σε σχέση με τις υπόλοιπες. Ο συντάκτης της περιορίζεται, κατά κύριο λόγο, στην καταγραφή θεμάτων αυστηρά οικονομικού χαρακτήρα. Αλλά και το περιεχόμενό της, ως προς τη δομή του, δε μοιάζει με τις υπόλοιπες εκθέσεις. Για αυτή την «ασυνέπεια» υπάρχει ερμηνεία. Σε επιστολή που έστειλε στις 6 Μαρτίου 1565 ο Vitturi προς τη Σύγκλητο, τις πρώτες δηλαδή μέρες της άφιξής του στην Κεφαλονιά, έδωσε αναλυτικές πληροφορίες για την κατάσταση που επικρατούσε στο νησί¹⁶⁴. Για να μην επαναλάβει προφανώς όσα είχε σημειώσει στην παραπάνω επιστολή του, κατά τη σύνταξη της έκθεσης που υπέβαλε με τη λήξη της θητείας του, θεώρησε καλό να περιοριστεί στις απολύτως αναγκαίες πληροφορίες. Υπάρχει όμως και ένα άλλο ζήτημα που σχετίζεται με τη συγκεκριμένη έκθεση. Στο φ. 2ν σημειώνεται από τον Andrea Boldù, Savio di Terraferma, η ημερομηνία παραλαβής της. Σ' αυτό, μεταξύ των άλλων, γράφεται ότι προερχόταν από τον *Daniel Vitturi tornato rettor della Zaffalonia*¹⁶⁵. Αγνοούμε το λόγο για τον οποίο ο συγκεκριμένος αξιωματούχος χρησιμοποιεί τη συγκεκριμένη διατύπωση στο κείμενό του για το Vitturi, αφού ο τελευταίος είχε εκλεγεί προνοητής της Κεφαλονιάς. Δεν είναι ωστόσο ο μόνος αφού και σε ορισμένες άλλες εκθέσεις χρησιμοποιείται η ίδια διατύπωση, που παραπέμπει όμως στο αξίωμα του προνοητή¹⁶⁶.

Οι εκθέσεις που δημοσιεύονται συνιστούν επαρκές δείγμα ώστε να σχηματίσουμε ακριβή εικόνα για την Κεφαλονιά του 16ου αιώνα; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα, χρειάζεται να ανατρέξουμε στα δεδομένα που υπάρχουν. Στο Παράρτημα του βιβλίου δημοσιεύεται αναλυτικός κατάλογος των βενετών προνοητών της Κεφαλονιάς κατά το 16ο αιώνα¹⁶⁷. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται, το παραπάνω χρονικό διάστημα εκλέχθηκαν συνολικά πενήντα τρεις άνδρες. Από τον αριθμό, πρέπει να εξαιρέσουμε τους δώδεκα περίπου προνοητές ως το 1524, που είναι σχεδόν βέβαιο πως

162. Βλ. πιο κάτω, σσ. 50, 71, 77, 85, 89, 101, 133, 149, 165.

163. Βλ. πιο κάτω, σ. 44.

164. A.S.V., *Senato-Proveditori da Terra e da Mar*, filza 875bis, λυτό φύλλο: Επιστολή του προνοητή της Κεφαλονιάς Daniele Vitturi προς τη Σύγκλητο (Κεφαλονιά, 6 Μαρτίου 1565). Πρβλ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά 1500-1571*, σ. 134 και σημ. 11.

165. Βλ. πιο κάτω, σ. 44.

166. Βλ. πιο κάτω, σσ. 32, 37, 44, 49, 64, 133, 135, 136, 137.

167. Βλ. πιο κάτω, σσ. 167-185.

δεν κατέθεσαν έκθεση. Κι ακόμα τους οκτώ προνοητές, που πέθαναν κατά τη διάρκεια της θητείας τους, χωρίς να προλάβουν να καταθέσουν έκθεση. Τέλος, τους δύο προνοητές, οι οποίοι, παρότι εκλέχτηκαν, φαίνεται πως δεν έφτασαν στην Κεφαλονιά για να αναλάβουν καθήκοντα. Με τις αφαιρέσεις, ο αριθμός όσων προνοητών είχαν υποχρέωση υποβολής έκθεσης, και κατά πάσα πιθανότητα το άσκησαν, φτάνει τους τριάντα έναν. Από τον αριθμό αυτό, έχουν εντοπιστεί οι εκθέσεις των δεκαεπτά, δηλαδή περισσότερων από τους μισούς. Οι εκθέσεις των υπολοίπων λανθάνουν. Αν και η μεγάλη πυρκαγιά, που κατέστρεψε το δουκικό παλάτι το 1574 και έπληξε ιδιαίτερα τη Γραμματεία, πρέπει να μας κάνουν επιφυλακτικούς στο κατά πόσο μπορεί στο μέλλον να εντοπιστεί τμήμα του προγενέστερου αρχειακού υλικού. Οι δεκαεπτά εκθέσεις, όπως κατανέμονται σε όλες σχεδόν τις δεκαετίες του 16ου αιώνα, προσφέρονται για την ανασυγκρότηση της ιστορίας του νησιού εκείνη την περίοδο. Για το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα ειδικότερα, περίοδο που καλύπτουν οι περισσότερες, αναδεικνύονται σε σημαντική πηγή πληροφοριών.

Το περιεχόμενο των εκθέσεων

Το περιεχόμενο των πρώτων εκθέσεων είναι λιτό. Οι περιττές αναφορές λείπουν. Η εντύπωση που δίνουν οι συντάκτες τους στο σημερινό αναγνώστη είναι ότι αρκούνται στις απολύτως απαραίτητες πληροφορίες. Σα να δείχνουν οι συντάκτες τους να βιάζονται να καταθέσουν εγγράφως τις απόψεις τους ώστε να αποδεσμευτούν από τη σχετική υποχρέωση. Όσο περνούν όμως τα χρόνια τα κείμενα που κατατίθενται είναι πιο αναλυτικά. Επιπλέον, από εκφραστική άποψη, δείχνουν πιο ώριμα. Οι λόγοι της αλλαγής που παρατηρείται είναι πολλοί. Σημαντικό ρόλο φαίνεται πως έπαιζαν οι έγγραφες οδηγίες που δίνονταν στους προνοητές, οι οποίοι επρόκειτο να αναλάβουν δράση.

Ο Ιωσήφ Παρτζ, πολύ επιτυχημένα, έχει επισημάνει για τα συγκεκριμένα κείμενα: «Αι διοικητικά αυτά εκθέσεις είνε φυσικώ τω λόγω ανομοίου αξίας κατά την διανοητικήν ανάπτυξιν και τον ζήλον των συγγραφέων»¹⁶⁸. Η διαπίστωσή του επιβεβαιώνεται στην περίπτωση της έκθεσης του Angelo Basadonna (αρ. XIV), που κατά γενική ομολογία αποτελεί τη σημαντικότερη όλων. Η έκτασή της ξεφεύγει από τα καθιερωμένα κείμενα της κατηγορίας. Θίγει το σύνολο σχεδόν των προβλημάτων που αντιμετώπιζε η Βενετία στην Κεφαλονιά και την Ιθάκη. Δείχνει ένα πρόσωπο ιδιαίτερα καταρτισμένο, που έχει μελετήσει σε βάθος τα προβλήματα των νησιών και προτείνει καίριες λύσεις. Ουσιαστικά πρόκειται, με σημερινούς όρους, για μια μικρή πραγματεία¹⁶⁹.

168. Παρτζ, *Κεφαλληνία και Ιθάκη*, σ. 7.

169. Η μεγάλη σπουδαιότητα της έκθεσης για τη μελέτη της Κεφαλονιάς και της Ιθάκης

Διαβάζοντας κανείς τις εκθέσεις σχηματίζει την εντύπωση ότι πολλές φορές οι συντάκτες τους αναφέρονται στα ίδια ακριβώς πράγματα. Δείχνουν σα να αντιγράφει ο ένας τον άλλον προκειμένου να επιτελέσουν το καθήκον τους, την ολοκλήρωση δηλαδή της έκθεσής τους. Τα πράγματα, τις περισσότερες φορές, ενδεχομένως να έχουν έτσι. Θα ήμασταν άδικοι όμως αν μέναμε σε αυτή την κρίση. Κάθε έκθεση, αντικατοπτρίζει απόλυτα την προσωπικότητα του συντάκτη της. Πίσω από τις ίδιες συχνά λέξεις, που αντιγράφει κάθε προνοητής από τον προκάτοχό του, διακρίνονται ορισμένες λεπτές αποκλίσεις. Στηριζόμενοι σε αυτές, μπορούμε να εξαγάγουμε πολύτιμα συμπεράσματα για κάποια ζητήματα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το φρούριο του Αγίου Γεωργίου, η κατάσταση του οποίου άρχισε να επιδεινώνεται από τα μέσα του 16ου αιώνα, με αποτέλεσμα να μην εξυπηρετεί πλέον τις αμυντικές ανάγκες του νησιού. Το 1584 ο Girolamo Tiepolo (αρ. XII), σχολιάζοντας τις μειωμένες δυνατότητές του υπογράμμισε ότι μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα σώμα χωρίς χέρια (*un corpo senza braccia*). Την ίδια ακριβώς διατύπωση, προκειμένου να περιγράψουν την κατάσταση του φρουρίου, χρησιμοποίησαν στις εκθέσεις τους το 1588 ο Agostino Moro (αρ. XIII) και το 1601 ο Alvise Michiel (αρ. XVII)¹⁷⁰. Και οι τρεις αξιωματούχοι όμως, με επίκεντρο τη συγκεκριμένη έκφραση, δίνουν χρήσιμα στοιχεία για τα κατά καιρούς προβλήματα του φρουρίου.

Ορισμένοι προνοητές δεν αρκούσαν στη στείρα απαρίθμηση όσων έπραξαν τα δύο χρόνια της θητείας τους, αλλά προχωρούσαν λίγο περισσότερο. Έτσι, σημειώνουν τη γεωγραφική θέση της Κεφαλονιάς, την περίμετρο, τους κόλπους, τα ακρωτήρια, τα λιμάνια και τις περιφέρειές της¹⁷¹. Ελάχιστοι εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία και αφιέρωσαν λίγες γραμμές των κειμένων τους στην παλαιότερη αλλά και στην πρόσφατη ιστορία του νησιού¹⁷².

έχει επισημανθεί από τον Παρτζ, *Κεφαλληνία και Ιθάκη*, σ. 7, ο οποίος χρησιμοποίησε σε αρκετά σημεία του βιβλίου του τις πληροφορίες της.

170. Βλ. πιο κάτω, σσ. 80, 91 και 163 αντίστοιχα.

171. Αναφορές στην ιστορική γεωγραφία της Κεφαλονιάς γίνονται στο βιβλίο των P. Sustal – J. Koder, *Nikopolis und Kephallēnia* (Tabula Imperii Byzantini 3), Βιέννη 1981, σσ. 175-177 λήμμα Kephallēnia (Κεφαλληνία).

172. Για την ιστορία της Κεφαλονιάς κατά την αρχαιότητα, βλ. Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1, σσ. 17-47. Για την ευρύτερη περιοχή βλ. τώρα το τελευταίο βιβλίο του Μ. Σ. Κορδώση, *Η Ομηρική Ιθάκη (νήσος-άστυ) σε σχέση με τη μεταγενέστερη αρχαία και βυζαντινή και τα νησιά Αστερίς-Σάμη-Δουλίχιο. Συμβολή στη μελέτη της ιστορικής γεωγραφίας του Κεντρικού Ιονίου από αρχαίες και μεσαιωνικές πηγές και από τοπωνύμια*, Αθήνα 2007.

Και σε αυτή την περίπτωση ξεχωρίζει ο Basadonna, που δείχνει πλήρως ενημερωμένος για την ιστορία του τόπου, του οποίου είχε την εποπτεία για δύο χρόνια. Δε διστάζει μάλιστα να διατυπώσει υποθέσεις για την ετυμολογία του ονόματός της. Το νησί στο παρελθόν, όπως σημειώνει, είχε διάφορες ονομασίες. Ονομαζόταν Μελένα, άλλες φορές Δουλίχιο και τότε Κεφαλονιά. Στα ελληνικά η λέξη Κεφάλι σημαίνει τον Επικεφαλής. Είχε πάρει αυτό το όνομα είτε επειδή ήταν επικεφαλής όλων των άλλων νησιών των Ελλήνων, είτε επειδή στους ναυτικούς που ταξιδεύουν από το νότο εμφανίζεται με τη μορφή ανθρώπινου κεφαλιού, είτε επειδή είχε καταληφθεί από τον Αθηναίο Κέφαλο, από τον οποίο και έλαβε το όνομα Κεφαλονιά¹⁷³.

Σε άλλο σημείο της έκθεσής του ο Basadonna κάνει αναφορά στα ίχνη αρχαίων ερειπίων που σώζονταν στην Κεφαλονιά. Η καταστροφή των οικοδομημάτων, όπως διατείνεται, έγινε κατά τη διάρκεια των πολέμων ανάμεσα στους Ρωμαίους και στους Έλληνες¹⁷⁴. Σε άλλο σημείο επισημαίνει πως το φημισμένο νησί του Οδυσσέα (*isola famosa d'Ulisse*), η Ιθάκη (*Itaca*), ονομαζόταν τότε από παραφθορά *Teachi*¹⁷⁵. Περιγράφοντας το ίδιο νησί αλλού, σημειώνει ότι παλαιότερα ήταν πυκνοκατοικημένο, όπως αποδείκνυαν τα ερείπια πολλών καταστραμμένων χωριών¹⁷⁶.

Ο ίδιος προνοητής αναφέρεται και στις συνθήκες κάτω από τις οποίες περιήλθε το νησί στους Βενετούς στο τέλος του 1500. Σύμφωνα με τα όσα υποστηρίζει, ο Benedetto da Pesaro αποβιβάστηκε με δεκαοκτώ γαλέρες στο νησί και επιχείρησε να καταλάβει το φρούριο. Γρήγορα όμως υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει την πολιορκία λόγω της έλλειψης τροφίμων¹⁷⁷. Εκείνη τη χρονική στιγμή μέλη της οικογένειας των Πατρικίων από την Έρισο κάλυψαν την ανάγκη και πρόσφεραν άνδρες και εφόδια. Χάρη στην ενίσχυσή τους ξεκίνησαν την πολιορκία του φρουρίου οι βενετικές δυνάμεις και μέσα σε τρεις μέρες πέτυχαν το στόχο τους. Όπως επισήμανε ο βενετός αξιωματούχος, το διάστημα που υπηρετούσε συνάντησε απογόνους της οικογένειας των Πατρικίων. Διατηρούσαν έγγραφο προνομίων, που τους είχε δοθεί, στο οποίο καταγράφονταν οι υπηρεσίες που είχαν προσφέρει. Απέναντί τους επέδειξε τον απαιτούμενο σεβασμό¹⁷⁸. Η προσπάθεια των Βενετών για τον έλεγχο της

173. Βλ. πιο κάτω, σ. 104.

174. Βλ. πιο κάτω, σ. 105.

175. Βλ. πιο κάτω σ. 104.

176. Βλ. πιο κάτω, σ. 123.

177. Στα προβλήματα επιστισμού που αντιμετώπιζαν οι Βενετοί κατά την πολιορκία του φρουρίου αναφέρεται και ο Ζακυθινός, «Κεφαλληνίας ιστορικά και τοπωνυμικά», σσ. 191-192.

178. Βλ. πιο κάτω, σ. 105.

Κεφαλονιάς, όπως είναι γνωστό, εστιάστηκε από την αρχή των πολεμικών επιχειρήσεων στην κατάληψη του φρουρίου του Αγίου Γεωργίου. Ορθά είχαν διαγνώσει πως, αν αυτή επιτυγχανόταν, θα άνοιγε ο δρόμος για την επικράτησή τους σε ολόκληρο το νησί. Όλες ωστόσο οι πρωτοβουλίες που ανέλαβαν δεν ευδοχώθηκαν¹⁷⁹. Οι σύγχρονες με την εποχή μαρτυρίες συνέκλιναν στη διαπίστωση ότι το φρούριο ήταν απόρθητο. Προς το τέλος του 1500 όμως, με τη βοήθεια του ισπανικού παράγοντα, ο στόχος επιτεύχθηκε, με αποτέλεσμα να εδραιωθεί η βενετική παρουσία στο νησί. Η βοήθεια που πρόσφερε εκείνο το κρίσιμο διάστημα ο Γιαννούλης Πατρίκιος φαίνεται πως ήταν καθοριστική. Η συμβολή της οικογένειας των Πατρικίων στην κατάληψη της Κεφαλονιάς εκτιμήθηκε ιδιαίτερα από τη Βενετία. Έτσι, όταν ύστερα από δύο χρόνια υπέβαλε αίτηση ο Γιαννούλης Πατρίκιος, στην οποία περιέγραφε αναλυτικά τη δράση της οικογένειάς του κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις του τέλους του 1500, ζητώντας παράλληλα την παραχώρηση προνομίων, με απόφαση που έλαβε η Σύγκλητος στις 14 Μαρτίου 1503, του παραχώρησε εκτάσεις γης και απάλλαξε τόσο εκείνον όσο και τους απογόνους του από κάθε προσωπική αγγαρεία¹⁸⁰. Τις επόμενες δεκαετίες τα μέλη της οικογένειας απολάμβαναν αυτές τις ευεργετικές ρυθμίσεις και αντιμετωπίζονταν πάντα με σεβασμό από τους βενετούς αξιωματούχους που υπηρετούσαν κατά καιρούς στο νησί¹⁸¹. Μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο πρέπει να ενταχθεί η αναγνώριση από την πλευρά του *Basadonna* της προσφοράς των Πατρικίων στα πρόσωπα των εναπομεινάντων μελών της οικογένειας.

Ο *Basadonna* κάνει νόξεις όμως και για γεγονότα που είχαν συμβεί πρόσφατα. Απαριθμώντας στην έκθεσή του τα λιμάνια της Κεφαλονιάς, όταν φτάνει στο λιμάνι της Σάμης (*Val di Alexandria*) τονίζει ότι από εκεί απέπλευσε ο χριστιανικός στόλος κατά τη ημέρα της περιλάμπρης νίκης, εννοώντας τη ναυμαχία της Ναυπάκτου, και σε αυτό επέστρεψε. Στη συνέχεια αναγνωρίζει πόσο πολύτιμη για την επιτυχημένη διεξαγωγή της επιχείρησης στάθηκε η βοήθεια που δόθηκε από τους κατοίκους του νησιού¹⁸².

Οι πληροφορίες των εκθέσεων

Στις δημοσιευόμενες εκθέσεις καταγράφονται χαρακτηριστικές εκφάνσεις της κοινωνικής και οικονομικής ζωής του νησιού αλλά και οι προτεραι-

179. Για όλες αυτές τις προσπάθειες κάνει αναφορά η Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 31-34.

180. Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 5, σσ. 155-156, όπου εκδίδεται η σχετική απόφαση. Πρβλ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 23, 32-33, 210 και 225.

181. Στις 10 Αυγούστου 1582 τα αδέρφια Αντώνιος και Αγγελής Πατρίκιος, γιοι του ποτέ Γιαννούλη, ζήτησαν κτήματα 12 *campi* στο νησί, τα οποία είχαν οι πρόγονοί τους, και δεν υπόκεινταν σε επιβαρύνσεις. Βλ. Πλουμίδης, *Αιτήματα και πραγματικότητα*, σ. 67 αρ. 241.

182. Βλ. πιο κάτω, σσ. 104-105.

ότητες της βενετικής πολιτικής κατά το 16ο αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, στα κείμενα των βενετών αξιωματούχων, θίγονται τα ακόλουθα ζητήματα:

1. Η παρουσίαση της οργάνωσης της άμυνας καταλαμβάνει σημαντικό τμήμα κάθε έκθεσης. Όπως συνάγεται, η βενετική προσπάθεια για την αμυντική θωράκιση της Κεφαλονιάς, επικεντρώθηκε στην επισκευή του φρουρίου του Αγίου Γεωργίου και την ανάδειξή του σε πρωτεύουσα του νησιού. Παράλληλα, συνεχής ήταν η φροντίδα για την ορθότερη διάταξη των στρατιωτικών δυνάμεων που έδρευαν στο νησί, κατά τρόπο ώστε να είναι περισσότερο αποτελεσματικές στη δράση τους. Με ιδιαίτερο ζήλο περιγράφονται στις εκθέσεις οι σχετικές κινήσεις προς αυτές τις κατευθύνσεις. Ειδική αναφορά γίνεται για την κατάσταση των στρατιωτικών ομάδων τις οποίες συγκροτούσαν χωρικοί. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα, οπότε άρχισαν να γίνονται εμφανείς οι ατέλειες του υπάρχοντος φρουρίου, άρχισε να συζητείται η κατασκευή άλλου, στην οχυρή θέση της Άσου. Στις εκθέσεις της περιόδου δίνονται λεπτομερείς πληροφορίες για την πορεία των εργασιών και τα προβλήματα που εμφανίζονται. Στόχος της προσπάθειας ήταν η σταδιακή μεταφορά της πρωτεύουσας του νησιού στην περιοχή.

2. Σχεδόν σε όλες τις εκθέσεις παρουσιάζεται η αριθμητική εξέλιξη του πληθυσμού του νησιού. Μέσω απογραφών που διενεργούνταν κατά διαστήματα, καταγράφονταν αναλυτικά οι κάτοικοι, κυρίως οι άνδρες που ήταν ικανοί για υπηρεσία στην άμυνα.

3. Συχνά γίνεται αναφορά στα προβλήματα των κατοίκων του νησιού. Παράλληλα επισημαίνονται οι μεγάλες προσπάθειες που καταβάλλονταν από την πλευρά της βενετικής διοίκησης για τη βελτίωση της θέσης των χωρικών απέναντι στις αυθαιρεσίες των ισχυρών.

4. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις περισσότερες εκθέσεις στην καταγραφή της γεωργικής (σιτηρά, λάδι, κρασί, βαμβάκι, λινάρι) και κτηνοτροφικής (τυρί, μαλλί) παραγωγής του νησιού. Από τα μέσα του 16ου αιώνα και ύστερα, σχολιάζεται η διαρκώς αυξανόμενη καλλιέργεια της σταφίδας. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στη μείωση της καλλιέργειας σιτηρών, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να παρατηρείται συχνά στο νησί έλλειψή τους.

5. Σε πολλές εκθέσεις επισημαίνεται η ανάγκη εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πόρων του νησιού. Προς αυτή την κατεύθυνση προτείνεται η επισκευή των υφιστάμενων αλυκών, ώστε να αυξηθεί η παραγωγή αλατιού, και η προστασία του μεγάλου δάσους ελάτης στον Αίνο, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί η ξυλεία του για τις ανάγκες του βενετικού στόλου.

6. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 16ου αιώνα περιγράφεται η αλματώδης αύξηση της σταφιδοκαλλιέργειας. Παράλληλα, καταγράφεται με μεγά-

λη ανησυχία η αγγλική διείσδυση στο νησί και η αύξηση του λαθρεμπορίου της σταφίδας.

7. Οι αναφορές στη λειτουργία της Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας της Κεφαλονιάς είναι συχνές. Και αυτό είναι φυσικό αφού η ανάπτυξη του νησιού στηριζόταν κατά ένα μεγάλο βαθμό στην άσκηση καλής δημοσιονομικής πολιτικής. Έτσι, σε κάθε σχεδόν έκθεση, δίνονται πολλές πληροφορίες για τα άτομα που στελέχωναν κατά καιρούς την Υπηρεσία, τους φόρους που ενοικιάζονταν και τα έσοδα από αυτούς. Επίσης, σημειώνονται, τυχόν δυσλειτουργίες της. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα γίνεται λεπτομερής αναφορά στο νέο εξαγωγικό φόρο της σταφίδας.

8. Συχνά επίσης γίνεται αναφορά στις σχέσεις της διοίκησης του νησιού με τις τουρκικές αρχές της κυρίως Ελλάδας. Παράλληλα, περιγράφεται η δράση πειρατικών πλοίων, εξαιτίας της οποίας επικρατούσε κλίμα φόβου στους κατοίκους της Κεφαλονιάς που ζούσαν κοντά στα παράλια.

9. Στενά συνδεδεμένη με τις τύχες της Κεφαλονιάς ήταν η Ιθάκη¹⁸³. Για την περιγραφή του νησιού οι προνοητές χρησιμοποιούν διάφορες ονομασίες¹⁸⁴. Μόνο όμως σε μία έκθεση γίνεται λόγος για το ιστορικό παρελθόν του νησιού. Σε αρκετές άλλες περιγράφονται η θέση του, τα χωριά που υπήρχαν, τα προϊόντα που παρήγε καθώς επίσης τα καθημερινά προβλήματα των λίγων κατοίκων του. Σχετικά με τα τελευταία, επισημαίνονται οι συχνότατες πειρατικές επιδρομές, εξαιτίας των οποίων επικρατούσε κλίμα φόβου στο νησί.

Στις εκθέσεις των προνοητών της Κεφαλονιάς δεν παρουσιάζονται μόνο τα θέματα που μόλις αναφέρθηκαν. Οι βενετοί αξιωματούχοι πολλές φορές δίνουν πληροφορίες για αρκετά επιμέρους θέματα. Οι πληροφορίες, σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι πολύτιμες. Παρατίθενται, ενδεικτικά, μερικές.

1. Για την αστική κοινότητα της Κεφαλονιάς μόνο σκόρπιες αναφορές γίνονται σε κάποιες εκθέσεις. Αρχικά, όπως επισημαίνεται, δεν υπήρχαν στο νησί περισσότεροι από δώδεκα πολίτες (*cittadini*), γεγονός που είχε ως

183. Για τη βενετική περίοδο του νησιού βλ. Ν. Καραβίας Γρίβας, *Ιστορία της νήσου Ιθάκης από των αρχαιωτάτων χρόνων μέχρι του 1849*, Αθήνα 1849 (φωτομηχανική ανατύπωση Αθήνα 1977), σσ. 69-73 και Φ. Μιχαλόπουλος, «Η Ιθάκη επί Βενετοκρατίας», *Ελληνική Δημοιοργία* 7 (1951), σσ. 365-368. Για τον πρώτο αιώνα της βενετικής παρουσίας στο νησί, ειδικότερα, βλ. Σταματούλα Ζαπάντη, «Η Ιθάκη στα πρώτα χρόνια της Βενετοκρατίας (1500-1571)», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 7 (1995-1998): *Αφιέρωμα στον Γεώργ. Γ. Αλιξανδράτο*, σσ. 129-133.

184. Δ. Β. Βαγιακάκος, «Εκ του τοπωνυμικού της Ιθάκης. I. Το όνομα της Ιθάκης κατά τους μεσαιωνικούς και νεωτέρους χρόνους. II. Πόλι, Αρκουμαναί – Άλκομεναί, Ιερουσαλήμ», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 29 (1959), σσ. 322-348 (κυρίως σσ. 323-338). Ο ίδιος, «Συμβολή εις την μελέτην του τοπωνυμικού και ονοματολογίου της νήσου Ιθάκης», *Αθηνά* 64 (1960), σσ. 139-164. Κορδώσης, *Η Ομηρική Ιθάκη*, σποραδικά.

αποτέλεσμα να μην ενοικιάζονται οι φόροι σε ικανοποιητική τιμή, αφού δεν υπήρχε προσέλευση ενδιαφερομένων στους πλειστηριασμούς που διεξάγονταν. Λίγα χρόνια αργότερα σημειώνεται πως στο νησί δεν υπήρχε αστικότητα (*civilità*)¹⁸⁵ και αστικοί κανονισμοί. Οι αρχικές αντιδράσεις των βενετών αξιωματούχων, απέναντι στις προσπάθειες των ντόπιων να αναγνωριστεί η θέση τους, ανατράπηκαν από τις ραγδαίες εξελίξεις της εποχής και οδήγησαν, σταδιακά, στην αλλαγή στάσης του βενετικού κράτους.

2. Συχνά γίνεται λόγος στις εκθέσεις για την αντιπαλότητα, που κατά καιρούς, εμφανιζόταν μεταξύ διαφόρων ισχυρών οικογενειών του νησιού (Κρασά, Τυπάλδου, Πανά, Ροσόλυμου). Η αντιπαλότητα, πολλές φορές έπαιρνε ακραίες μορφές, γεγονός που απειλούσε την κοινωνική συνοχή. Για να μη συμβεί αυτό, επενέβαινε κατευναστικά η βενετική διοίκηση και προσπαθούσε να δώσει λύση.

3. Από τις εκθέσεις, δεν απουσιάζουν ορισμένες καίριες αναφορές για την κατάσταση της ορθόδοξης εκκλησίας του νησιού¹⁸⁶. Υπογραμμίζεται ο μεγάλος αριθμός ορθόδοξων ιερέων, που οφειλόταν στο γεγονός ότι πολλοί άνδρες του νησιού χειροτονούνταν ιερείς για να αποφύγουν έτσι την υπηρεσία στις βενετικές γαλέρες. Προκειμένου να δοθεί λύση στο πρόβλημα, θα έπρεπε το βενετικό κράτος να δώσει εντολή στους προνοητές του νησιού να μην επιτρέπεται στο μέλλον, χωρίς την άδειά τους, να χειροτονείται κάποιος ιερέας, αλλά να υπάρχει ένας μόνον ιερέας σε κάθε χωριό¹⁸⁷.

4. Για την καθολική εκκλησία του νησιού¹⁸⁸ οι αναφορές στις εκθέσεις είναι περισσότερες. Επισημαίνεται η μεγάλη κτηματική περιουσία που διέθεταν η λατινική επισκοπή και η *commendaria* του Τάγματος της Μάλτας¹⁸⁹.

185. Για τον όρο βλ. Ν. Καραπιδάκης, «Η κερκυραϊκή ευγένεια των αρχών του ιζ' αιώνα», *Τα Ιστορικά*, τόμ. 2, τεύχ. 3, Μάιος 1985, σσ. 101-103.

186. Για την ορθόδοξη εκκλησία του νησιού βλ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 287-309 (σποραδικά). Ακόμη, Γ. Η. Πεντόγαλος, «Ήθη και ανθρώπινες σχέσεις στην Κεφαλονιά τον ΙΣΤ' αιώνα. (Πληροφορίες από είκοσι δύο ανέκδοτα νοταριακά έγγραφα)», *Επετηρίς του Κέντρου Ερευνας της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 22 (1975, έκδ. 1977), σσ. 69-145 και Τσιγκάνης, «Άγιος Γεράσιμος», σσ. 329-345.

187. Για την κατάσταση του ορθόδοξου κλήρου του νησιού τους επόμενους αιώνες βλ. Δέσποινα Βλάσση, «Νέα στοιχεία για τον ορθόδοξο κλήρο της Κεφαλονιάς κατά τη Βενετοκρατία», *Θησαυρισματα* 22 (1992), σσ. 332-344, όπου και όλη η βιβλιογραφία για το ζήτημα.

188. Βλ. γι' αυτή, Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 287-309 (σποραδικά).

189. Για την παρουσία του Τάγματος στο νησί βλ. Σταματούλα Ζαπάντη, *Μοντεσάντος (δε) ιερέας Σταμάτιος νοτάριος Ελεσιού. Κατάστιχο 1535-1553*, Αργοστόλι 2002, σσ. 101-102 αρ. 155 (22 Φεβρουαρίου 1545). Πρβλ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 216 και 218. Για τη μετέπειτα περίοδο, βλ. Ν. Γ. Μοσχονάς, «Φορολογικές μεταρρυθμίσεις στην Κεφαλληνία κατά τα τέλη του ΙΖ' αιώνα», *Πρακτικά Τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου. 23-29 Σεπτεμβρίου 1965*, τόμ. 1, Αθήνα 1967, σ. 238· Ο ίδιος, «Φοροδοτικός πίνακας της Κεφαλονιάς», σ. 101 σημ. 1· Δ. Αρβανιτάκης

Ακόμα, γίνεται λόγος για τα προβλήματα δυσλειτουργίας που είχαν εμφανιστεί στη λατινική επισκοπή¹⁹⁰ κατά τη δεκαετία του 1580. Η κατάσταση είχε επιδεινωθεί καθώς, ύστερα από το θάνατο του λατίνου επισκόπου Κεφαλονιάς και Ζακύνθου Paolo Grasso, δεν είχε τοποθετηθεί άλλος στη θέση του.

5. Οι σχέσεις Ορθοδόξων και Καθολικών της Κεφαλονιάς¹⁹¹, όπως σχολιάζεται σε ορισμένες εκθέσεις, διαταράχθηκαν προς στιγμήν από την προσπάθεια εφαρμογής του νέου ημερολογίου. Το θέμα ξεκίνησε το 1582, ύστερα από απόφαση που έλαβε ο πάπας Γρηγόριος ΙΓ', με την οποία εισήγαγε στην καθολική εκκλησία νέο ημερολόγιο με το όνομά του¹⁹². Ύστερα όμως από τις αντιδράσεις που υπήρξαν, το βενετικό κράτος υπέβαλε αίτημα να μη θεσπιστεί το νέο ημερολόγιο στην Κέρκυρα, στη Ζάκυνθο και στην Κεφαλονιά. Ο ποντίφικας, δείχνοντας κατανόηση στο βενετικό αίτημα, το έκανε αποδεκτό.

6. Από τις πιο ενδιαφέρουσες πλευρές της κοινωνικής πολιτικής που εφάρμοξε το βενετικό κράτος στην Κεφαλονιά, όπως και στις υπόλοιπες κτήσεις της στην Ανατολή¹⁹³, ήταν αυτή της φροντίδας των εγκαταλειμμένων βρεφών. Από ένα σημείο όμως και μετά, φαίνεται πως γινόταν καταστρατήγηση του μέτρου από ορισμένεςτσιγγάνες του νησιού. Γι' αυτό, όπως αναφέρεται σε μία έκθεση, χρειάστηκε να παρέμβει η διοίκηση για να αποκαταστήσει την τάξη.

(έκδ.), *Οι αναφορές των βενετών προβλεπτών της Ζακύνθου (16ος-18ος αι.)*, Βενετία 2000, σσ. 293-294 και 308-309 αρ. Ε'. Έμβλημα, που παριστάνει σταυρό της Μάλτας, και πιθανότατα συνδέεται με το Τάγμα των Ιπποτών της Μάλτας, βρίσκεται σκαλισμένο σε κολόνα στήριξης της Αγίας Τράπεζας στην εκκλησία της Φανερωμένης του Κάστρου. Βλ. Ι. Γ. Τυπάδος-Λασκαράτος, «Συλλογή εραλδικών μνημείων της Κεφαλονιάς», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 4 (1980-1982), σ. 178 και πίν. ζ'.

190. Βλ. γι' αυτή Γ. Η. Πεντόγαλος, «Λατίνοι επίσκοποι Κεφαλονιάς – Ζακύνθου (Αναθεωρημένος κατάλογος – Νεότερα στοιχεία)», *Δελτίον Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας* 11 (1974), σσ. 145-176.

191. Για τις σχέσεις των δύο Εκκλησιών στο χώρο του Ιονίου βλ. γενικά Γ. Σ. Πλουμίδης, «Οι δύο Εκκλησίες στη Βενετική Επτανήσο», *Κεφαλονιά. Ένα μεγάλο μουσείο. Εκκλησιαστική τέχνη*, τόμ. 2, *Επαρχία Πάλης*, επιμ. Γ. Ν. Μοσχόπουλος, Αργοστόλι 1994, σσ. 25-28.

192. Η προσπάθεια εισαγωγής του νέου ημερολογίου από τον πάπα Γρηγόριο ΙΓ' και η αντίδραση που υπήρξε από την πλευρά των Ορθοδόξων αναπτύσσονται διεξοδικά στο βιβλίο του V. Peri, *Due date, un' unica Pasqua. Le origini della moderna dipartità liturgica in una trattativa ecumenica tra Roma e Costantinopoli (1582-84)*, Μιλάνο 1967.

193. Βλ. σχετικά Chryssa A. Maltezos, «Contribution à l'étude de la société gréco-venitienne: le cas des enfants trouvés», *Πολύπλευρος Νους. Miscellanea für Peter Schreiner zu seinem 60. Geburtstag*, Μόναχο – Λιψία 2000, σσ. 193-199.

Η συγκέντρωση του μεγαλύτερου τμήματος από το αρχαιακό υλικό που δημοσιεύεται, ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του 1980, κατά τη διάρκεια της έρευνας που πραγματοποίησα στη Βενετία ως υπότροφος του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας.

Η ιδέα για την έκδοση των εκθέσεων των βενετών προνοητών της Κεφαλονιάς, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης προσπάθειας που έχω αναλάβει για τη δημοσίευση των εκθέσεων των βενετών αξιωματούχων που υπηρέτησαν στον ελληνικό χώρο κατά το 16ο αιώνα, τοποθετείται στο τέλος της δεκαετίας του 1990. Εντάχθηκε στη δραστηριότητα του προγράμματος «Βυζάντιο και Δύση», του Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, με πρόταση του υπεύθυνου του προγράμματος Νίκου Μοσχονά. Σχεδόν αμέσως ξεκίνησε η μεταγραφή των κειμένων, οποία ολοκληρώθηκε γρήγορα.

Όλο το διάστημα της επεξεργασίας του υλικού η βοήθεια του Νίκου Μοσχονά στάθηκε για μένα πολύτιμη. Πάντοτε στάθηκε δίπλα μου σε κάθε δυσκολία που υπήρχε, πρόθυμα ανταποκρινόταν στα αιτήματά μου και αγωνιούσε για την πορεία της έκδοσης. Του οφείλω πολλά και τον ευχαριστώ.

Σε επανειλημμένες αποστολές μου στη Βενετία τα τελευταία χρόνια, ως φιλοξενούμενος του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, έλεγξα το αρχαιακό υλικό. Κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου, σημαντική υπήρξε η βοήθεια της καθηγήτριάς μου Χρύσας Μαλτέζου, διευθύντριας του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας. Αρκετά ερωτήματα, που σχετίζονται με την έκδοση, βρήκαν απαντήσεις από τις συζητήσεις μας.

Κατά τις ίδιες αυτές αποστολές η βιβλιοθηκάριας του Ελληνικού Ινστιτούτου, Δέσποινα Βλάσση, παλιά υπότροφος, με βοήθησε ποικιλότροπα. Κατά τις συζητήσεις μας πάντα ήταν πρόθυμη να συνεισφέρει τις πλούσιες γνώσεις της για την Κεφαλονιά, και όχι μόνο, και συζητούσε με υπομονή κάθε είδους ζητήματα που θίγονταν στα κείμενα.

Στο φιλόξενο σπίτι του Γιώργου Αλισανδράτου και της Τασίας Ευθυμιάτου-Αλισανδράτου οι συζητήσεις για το αρχαιακό υλικό που σχετιζόταν με την Κεφαλονιά και βρίσκεται στο Κρατικό Αρχείο Βενετίας συχνά επικεντρώνονταν στις εκθέσεις των βενετών προνοητών της Κεφαλονιάς και στο πόσο σημαντικές ήταν για την ιστορική έρευνα. Η ελπίδα του οικοδεσπότη, να τις έβλεπε συγκεντρωμένες σε τόμο, γίνεται πράξη λίγα χρόνια μετά το θάνατό του. Το βιβλίο είναι αφιερωμένο στη μνήμη του.

Στις αναζητήσεις μου των τελευταίων χρόνων είχα βοήθεια και από πολλούς συναδέλφους, τους οποίους και ευχαριστώ. Ο ομότιμος καθηγητής Γεράσιμος Πεντόγαλος παρακολουθούσε με ενδιαφέρον την προσπά-

θείά μου και κατά τις συναντήσεις μας απαντούσε σε κάθε ερώτημα που με απασχολούσε. Το ίδιο και ο πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Αντζουλάτος. Η συνάδελφος Βούλα Κόντη βοήθησε με τις διορθώσεις και τις υποδείξεις της στην καλύτερη εμφάνιση του βιβλίου. Οι συνάδελφοι Ουρανία Καραγιάννη, Μαρίνα Καφέ, Μαρίνα Κουμανούδη, Αντώνης Πάρδος, Maria Petrucchi, Ελένη Τσουραπά και Γιάννης Χατζάκης ανταποκρίθηκαν πρόθυμα σε κατά καιρούς αιτήματά μου. Η Αγγελική Πανοπούλου διάβασε το βιβλίο στην τελική μορφή του, κάνοντας καίριες επισημάνσεις, και συμμερίστηκε την αγωνία μου ώσπου να ολοκληρωθεί η έκδοση.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω στον καθηγητή Ταξιάρχη Κόλια, διευθυντή του Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών, για την ενθάρρυνσή του. Κατά την τελική φάση επεξεργασίας του βιβλίου η συμβολή της κυρίας Ζαμπέλας Λεοντάρα υπήρξε καθοριστική. Η βοήθεια του προσωπικού του Τυπογραφείου Εμμανουήλ Παπαδάκη, ιδιαίτερα του κυρίου Μιχάλη Παπαδάκη και της κυρίας Μαρίας Μασμανίδου, στάθηκε αποφασιστική.

Η εκδοτική μέθοδος

Στην έκδοση, ελήφθησαν υπόψη οι βασικές αρχές που έχουν προταθεί για την έκδοση κειμένων της νεότερης εποχής και έχουν γίνει ευρέως αποδεκτές¹⁹⁴.

Έτσι, αναλύθηκαν σιωπηρά όλες οι βραχυγραφίες. Διατηρήθηκε η ορθογραφία των κειμένων, ακόμα και όταν παρουσιάζονται σε αυτά διπλοτυπίες ή ανορθογραφίες. Στην κατηγορία αυτή ανήκει, κατά κύριο λόγο, η έκθεση του Alvisè Balbi (αρ. V). Παρότι ο συντάκτης της κάνει συχνά εσφαλμένη χρήση γραμμάτων κρίθηκε σκόπιμο να μη γίνει καμία επέμβαση στο κείμενο. Οι αναγραμματισμοί, που εντοπίστηκαν σε ορισμένες λέξεις, δε διορθώθηκαν. Χαρακτηριστική, στη συγκεκριμένη περίπτωση, είναι η γραφή *interpretre* αντί της ορθής *interprete*, τρεις φορές μάλιστα, από τον Alvisè Calbo (αρ. III)¹⁹⁵. Ως προς τη στίξη, καταβλήθηκε προσπάθεια προσαρμογής της στη σύγχρονη ιταλική γλώσσα. Διατηρήθηκε η κεφαλαιογράφηση στο αρκτικό γράμμα των ονομάτων προσώπων, τόπων, συλλογικών διοικητικών οργάνων (*Senato*, *Signoria*, *Collegio*, *Capi del Consiglio dei Dieci*) καθώς επίσης τυποποιημένων εκφράσεων, οι οποίες αποδίδουν συνεκδοχικά το βενετικό κράτος (*Serenissimo Principe*, *Vostra Serenità*). Κρίθηκε επίσης σκόπιμο να κεφαλαιογραφηθεί το αρκτικό γράμμα των λέξεων *Borgo*, *Fortezza* και *Castello*

194. Fr. Dölger – H. Grégoire – V. Laurent – P. Lemerle – M. Manoussakas – S. G. Mercati, «Règles à suivre pour l'édition des actes byzantins», *Revue des Études Byzantines* 10 (1952), σσ. 124-128.

195. Βλ. πιο κάτω σσ. 15 και 17.

αφού παραπέμπουν αρχικά σε συγκεκριμένο τόπο, το φρούριο του Αγίου Γεωργίου, που αποτελούσε την πρωτεύουσα του νησιού κατά το 16ο αιώνα, και όχι μόνο. Η ίδια αρχή τηρήθηκε και στην περίπτωση του φρουρίου της Άσου, το οποίο εμφανίζεται στις εκθέσεις των δύο τελευταίων δεκαετιών του 16ου αιώνα. Τα αρκτικά κεφαλαία γράμματα όλων των μη κύριων ονομάτων αφαιρέθηκαν σιωπηρά. Στις περιπτώσεις των εκθέσεων αρ. I και II η κεφαλαιογράμματα γραφή της αρχής μετατράπηκε σε μικρογράμματα. Τέλος, το βενετικό έτος (*more veneto*) αποκαταστάθηκε.

Κάθε σελίδα των εκθέσεων αριθμείται ανά πέντε στίχους ώστε να είναι ευχερέστερη η επισήμανση του αποσπάσματος και η παραπομπή από τους μελλοντικούς μελετητές. Η αλλαγή φύλλου σημειώνεται με μαύρα στοιχεία στο περιθώριο, με τις ενδείξεις r, v. Ας σημειωθεί ότι στις εκθέσεις αρ. I, II, III, IV, VI, IX και X, που έχουν διασωθεί σε registri, υπήρχε φυλλαρίθμηση η οποία και διατηρήθηκε. Στις εκθέσεις αρ. V, VII, VIII, XI, XII, XIII, XV, XVI και XVII, που έχουν διασωθεί με τη μορφή που κατατέθηκαν από τους συντάκτες τους, δεν υπήρχε φυλλαρίθμηση, προστέθηκε όμως από τον εκδότη. Ιδιάζουσα είναι η περίπτωση της έκθεσης αρ. XIV. Ο συντάκτης της, την είχε μεν αριθμήσει ανά φύλλο αλλά δεν είχε συμπεριλάβει στην αρίθμηση τον κατάλογο περιεχομένων που είχε καταρτίσει και ο οποίος προηγείτο του κυρίως κειμένου. Στην έκδοση αποκαθίστανται τα πράγματα. Έτσι, παράλληλα με την αρχική αρίθμηση του συντάκτη, παρατίθεται και η νέα αρίθμηση.

Με πλάγια τυπογραφικά στοιχεία δηλώνονται τα σημειώματα άλλων γραφών που υπάρχουν στην αρχή ή στο τέλος των εκθέσεων. Στις λιγοστές υποσημειώσεις που συνοδεύουν ορισμένες εκθέσεις δημοσιεύονται με πλάγια τυπογραφικά στοιχεία σημειώματα άλλων γραφών ή παρέχονται επεξηγήσεις σε θέματα που τίγονται από τους συντάκτες των εκθέσεων.

Πριν από το κείμενο κάθε έκθεσης υπάρχει περίληψή της στα ελληνικά ώστε να έχει ο αναγνώστης συνολική εικόνα των θεμάτων που διαπραγματεύεται ο εκάστοτε προνοητής. Η περίληψη εκτείνεται σε δύο σελίδες. Εξαιρεση αποτέλεσε η έκθεση του Angelo Basadonna (αρ. XIV). Επειδή είναι πολύ εκτενέστερη σε σχέση με τις υπόλοιπες, κρίθηκε σκόπιμο να διευρυνθεί αντίστοιχα και η περίληψή της.

Στη συνέχεια, για κάθε έκθεση, σημειώνεται η αρχειακή σειρά του Κρατικού Αρχείου Βενετίας, στην οποία εναπόκειται. Αν είναι δημοσιευμένη, παρατίθενται οι σχετικές βιβλιογραφικές ενδείξεις. Όταν είναι ανέκδοτη, αυτό αναφέρεται. Οι τυχόν παραναγνώσεις ή παραλείψεις λέξεων, που εντοπίστηκαν σε ορισμένες από τις ήδη δημοσιευμένες εκθέσεις, διορθώνονται σιωπηρά.

Στο Παράρτημα του βιβλίου δημοσιεύεται αναλυτικός κατάλογος των

προνοητών της Κεφαλονιάς. Ακολουθούν, οι συντομογραφίες, η περίληψη στα ιταλικά και τα ευρετήρια: α) Κυρίων ονομάτων, β) Τόπων και γ) Όρων. Ορισμένες λέξεις, για τη διευκόλυνση του αναγνώστη, συνοδεύονται από σύντομες επεξηγήσεις. Για την απόδοση των όρων της φρουριακής αρχιτεκτονικής, που απαντώνται σε όλες σχεδόν τις εκθέσεις, πολύτιμες στάθηκαν οι σχετικές εργασίες της καθηγήτριας Μαρίας Αρακαδάκη¹⁹⁶.

Στην έκδοση, χρησιμοποιούνται τα παρακάτω εκδοτικά σύμβολα:

	αλλαγή φύλλου
{αβγ}	λέξεις ή χωρία που έχουν διαγραφεί από το συντάκτη
αβγ	λέξεις και φράσεις που έχουν συμπληρωθεί από το συντάκτη στα διάστιχα ή στα περιθώρια
*	κενό στο κείμενο
<αβγ>	συμπληρώσεις του εκδότη
...	γράμματα ή λέξεις που δεν κατέστη δυνατή η ανάγνωσή τους
[[αβγ]]	διπλογραφές του συντάκτη

Επίσης, χρησιμοποιούνται οι παρακάτω συντομογραφίες:

φ., φφ.	φύλλο, φύλλα
φάκ.	φάκελος
A.S.V.	Archivio di Stato di Venezia
b.	busta
reg.	registro

196. Μαρία Αρακαδάκη, «Το προμαχωνικό σύστημα οχύρωσης του ΙΣΤ΄-ΙΗ΄ αιώνα στην ελληνική βιβλιογραφία. Προβλήματα ορισμών και ορολογίας», *Επιστημονική Επετηρίδα Πολυτεχνικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης - Τμήμα Αρχιτεκτόνων* 13 (1995), σσ. 41-115· Η ίδια, *Το Φρούριο της Σπιναλόγκας (1571-1715). Συμβολή στη μελέτη των επακτίων και νησιωτικών οχυρών της Βενετικής Δημοκρατίας*, τόμ. 2, *Αρχαιολογική τεκμηρίωση*, Άγιος Νικόλαος 2001, σσ. 287-294 (: Παράρτημα 2. Ορολογία της φρουριακής αρχιτεκτονικής (16ος-18ος αι.). Συνοπτικό γλωσσάριο).

Π ε ρ ί λ ψ η : Ολοκληρώνοντας τη θητεία του ο Nicolò Malipiero, απαριθμεί τις κινήσεις του, σύμφωνα με τις έγγραφες οδηγίες που του είχαν δοθεί. Παράλληλα, εκφράζει την ελπίδα ότι όσα θα αναφέρει θα χρησιμοποιηθούν επωφελώς από τις βενετικές αρχές.

Με τη σύμφωνη γνώμη και των υπολοίπων αξιωματούχων της περιοχής, επισκέυασε κάποιο σημείο του τείχους του φρουρίου, το οποίο αντιμετώπιζε συνεχώς πρόβλημα κατά τις εχθρικές επιθέσεις. Οι εργασίες έπρεπε να συνεχιστούν ώστε να γίνει απόρθητο το φρούριο.

Οι δύο κοντόσταυλοι με τις ομάδες τους, που υπηρετούσαν στο νησί, βρίσκονταν καθημερινά σε διαμάχες, με αποτέλεσμα οι στρατιωτικές δυνάμεις να μην προσφέρουν ουσιαστικές υπηρεσίες σε ώρα ανάγκης. Για το λόγο αυτό ήταν αναγκαίο να αντικατασταθεί ο ένας ή και οι δύο κοντόσταυλοι και στη θέση τους να έλθουν άλλοι από τη Βενετία.

Το πέρασμα με βάρκες από την Παλική προς το Αργοστόλι δημοπρατούνταν. Για τον τότε υπεύθυνο υπήρχαν διαμαρτυρίες από τον πληθυσμό της περιοχής. Η άδεια διέλευσης έπρεπε να δημοπρατηθεί με δημόσιο πλειστηριασμό ώστε να εκλείψουν τα παράπονα αλλά και να εισπράξει χρήματα το Δημόσιο.

Στις αλυκές χρειαζόταν να πραγματοποιηθούν ορισμένες εργασίες, όπως είχε προταθεί από τους αρμοδίους. Σε αυτή την περίπτωση θα αυξανόταν η παραγωγή τους.

Στο νησί υπήρχε άφθονη ξυλεία, η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τις ανάγκες του βενετικού στόλου. Μια πρώτη κίνηση για την εκμετάλλευσή της συνάντησε δυσκολίες εξαιτίας της φύσης του εδάφους. Η προσπάθεια έπρεπε να συνεχιστεί με τη χρησιμοποίηση βοδιών στη μεταφορά. Σε περίπτωση που επιτύγχανε, το όφελος για το βενετικό στόλο θα ήταν σημαντικό.

Το περισσότερο χωράφια του νησιού ήταν είτε ακαλλιεργητα είτε καταπατημένα από διαφόρους. Επικρατούσε αταξία και δεν υπήρχε το τελευταίο

διάστημα κάποιος υπεύθυνος, όπως συνέβαινε παλαιότερα. Για να μη ζημιώνεται το βενετικό κράτος χρειαζόταν να εκλεγεί κάποιον πρόσωπο, που να έχει την ευθύνη διατήρησης των χωραφιών του Δημοσίου αλλά και της ανάκτησης όσων αποκτήθηκαν παράνομα.

Οι μισθωτοί υπεΐς του νησιού, που αποτελούσαν τη φρουρά του προνοητή, ήταν μισητοί σε όλο το νησί. Με αίτησή της η Κοινότητα είχε ζητήσει από τη Γαληνοτάτη να αποφασίσει ώστε να μη διορίζονται αυτοί εφ' όρου ζωής αλλά να επιλέγονται ανά διετία. Έτσι, θα σταματούσαν οι ατασθαλίες από την πλευρά τους και ο πληθυσμός θα ζούσε ήρεμα.

Κλείνοντας την έκθεσή του ο βενετός αξιωματούχος επισημαίνει τη μεγάλη σημασία που είχε για τη Βενετία η Κεφαλονιά. Για να αποτραπεί κάθε προσπάθεια διεκδίκησής της από άλλες δυνάμεις έπρεπε η Γαληνοτάτη να επικεντρώσει το ενδιαφέρον της στην επίλυση των προβλημάτων που αντιμετώπιζε το νησί.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 61, reg. 1, φφ. 97r-98v. Έκδοση: Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 6, σσ. 277-279.

Relatio viri nobilis ser Nicolai Maripetri,
 qui fuit provisor Caephaleniae,
 praesentata die XVI iulii M.D.XXVIII.

Serenissimo Principe, Excelsa et Illustrissima Signoria

Essendo io, Nicolò Malipiero, ultimamente venuto provedador de la
 Cephalonia, referito al Vostro Excellentissimo Collegio quanto mi pareva esser 5
 necessario a beneficio di questo Excellentissimo Dominio¹, iuxta la continentia
 de la commissione mia, come die far cadaun bon et fidel cittadino, et essendomi
 sta commesso io deba dar in scriptis quello mi par, per satisfar a tal rechiesta,
 reverentemente mi par arricordar quanto qui | de sotto sarà notato, reportando 97v
 perhò sempre al sapientissimo iudicio {apparerà} et deliberation de Vostra 11
 Celsitudine et suo Excellentissimo Collegio, el Qual, visto et inteso lo ricordo

mio, disporerà et ordinarà quanto alla Sua sapientia et infallibil iudicio parerà.
 Et primo, arricordo a Vostra Celsitudine come per il parer di magnifici
 proveditori generali de la armata et maxime li magnifici messer Sebastian Moro 15
 et messer Zuan Vituri, et contestabili, prothi, et altri experti, sì da Corphù, come
 dal Zanche, haver principiato uno spiron da la banda de ponente maistro, luogo
 più importantissimo de quella Fortezza, per el qual tute le volte quella terra è sta
 combatuta et presa, del qual spiron sono facti li dui terzi. Et il parer mio essere
 che non si faci, né principii alcuna altra fabrica in dicto loco, mentre che el dicto 20
 spiron non sia compito, perché quello facto sarà, si pò reputar inexpugnabile,
 come ognuno che di quello ha cognition et intelligentia ne pò far ampla fede a
 Vostra Serenità, et lassandolo così imperfecto, saria la ruina de quella, la qual
 perhò dispona quanto alla Sua Sapientia parerà.

Item, perché in dicto loco se ritrova dui contestabili cum 4 caporali, li 25
 qual ogni zorno sono fra loro in divisione, de la qual ne nasce che la terra è
 divisa in do parte, et li fanti sono parte Greci et persone forestiere, videlicet
 Ferraresi, Modenesi, Parmesani et altre natione, di quali in ogni occorrentia
 et bisogno se potrià sperar poca fede, perhò, reverentemente ricordo a Vostra
 Serenità, che aut se levi uno de dicti contestabili, qual parerà a Quella, iuxta 30
 la information li serà data, aut tuti dui, et mandato uno altro de qui, cum dui
 caporali et nove zente et fantarie, che serà causa de unir la terra, et de sparagno

1. Στο αριστερό περιθώριο από άλλο γραφέα: 1530, 13 augusti, de mandato Domini et domini capitanei datum fuit exemplum domino Iacopo Simitecolo, Sindico Orientis.

de ducati 200 all'anno a Vostra Signoria, senza alcun Suo pericolo over danno, li qual si potranno satisfar de li, senza pericolo, né interesse de darli de qui un soldo, ma solum cum li danari de quella camera far dicto effecto, perché Dei gratia per li modi che ho tenuto de li a beneficio de la Serenità Vostra, si pò ||far|| questo et altri effecti.

Item, perché el passo de Pallichì a Regostogni cum le barche, che sono miglia 3 in 4, per el qual passa homeni, cavalli, robe et biave et ogni altra cosa, el qual si soleva incantar, per nome de la Illustrissima Signoria, in tempo del quondam magnifico messer Nicolò Marcello, el qual passo al presente è occupato per ser Zuan Baptista Foscolo, fiol natural del quondam messer Piero 10
98r Foscolo, cum grandissima | murmuration de tuti li cittadini et populo de quel loco, del qual ogni giorno ne ho havuto diversi rechiami, et altro, che, quando a Vostra Serenità parerà, li serà per mi dechiarito, perhò per opinion mia dicto passo serà posto et venduto al publico incanto, acciò niuno habi causa de reclama- 15
marsi, et serà cum augumento et beneficio de le intrade de Vostra Serenità.

Item, reverentemente ricordo che sia facto una palificata a quelle saline, dove che per li prothi de quelle, serà arricordà, acciò le aque dolce, che descendino in quello hanno corso alla banda del mare, sempre riservando quelle hanno de bisogno, perché facendo tal palificata se duplicarà, et forsi triplicarà, li sali 20
de dicte saline.

Item, reverentemente ricordo haver ritrovato modo in quella insula de haver quanti arbori et antenne fusseno necessarie per l'armata de Vostra Serenità, de li qual havendo voluto far experientia cum zurme de galie volerli condur, né havendo per li fangi et aque, che a quelli tempi abbondavano potuto far lo effecto 25
de condurli, esserli questo mezo che cum para 15, over 16 de bovi per la via de Samo, aut per la Vale de Alexandria, come nominano li naviganti, quelli, se conduriano a grandissimo commodo et beneficio de Vostra Serenità, siché l'armata per quella via potrià esser servita de ogni sorte arborazi et antenne.

Item, se ricorda a Vostra Serenità che l'è grandissima quantità de terreni 30
in quella insula, che parte vano vegri et inculti, et parte sono usurpati da diversi, sì cittadini, como strathioti, et altri abitanti in dicta insula. Sopra le qual cose non è ordine, né sopra tal materia al presente se ritrova alcuno a tal cargo, come per avanti soleva esser, prima ser Alexio Robotin, el qual era del paese et stete anni 4, et poi per el magnifico messer Nicolò Marcello fu facto el quondam 35
Michiel Capasa, el qual era forestier, in tempo di qual fu recuperato molti de questi terreni così occupati. Da poi morto, el dicto ser Michiel, mai è stato facto in loco suo, per modo che tuto el paese è stato occupato per molte persone a maleficio de la Serenità Vostra. Perhò reverentemente ricordo a Quella voglia

elezer uno, el qual habi questo cargo de conservar dicti terreni spectano alla Sublimità Vostra, et recuperar quelli sono stati indebite occupati, cum il salario et modo erano el dicto Capassa et precessore suo.

Item, perché li cavallaroti de questa insula sono perpetui, et per questo sono odiosi a tuta quella insula, perché quella stracciano et manzano a suo modo, et li populi più temeno dicti cavallaroti, che li vostri proveditori, perhò, a requisition de tuta | quella fidelissima Università, se rechiede Vostra Sublimità voglia deliberar che dicti cavallaroti non siano perpetui, ma quelli de dui in dui anni siano electi, acciò el cessino dicte manzarie, et quelli fidelissimi populi vivano quieti, come è il desiderio de Vostra Serenità.

Item, reverentemente se ricorda a Vostra Celsitudine quella insula esser tanto importantissima a questo Excellentissimo Stado, quanto insula sia sotto il felicissimo Dominio de quella. Et perhò Vostra Serenità de quella doverne haver grandissima custodia et diligentia, perhoché, che Dio non lo permetta, se quella fusse occupata aut da Gran Maestro de Rhodi, aut altri, per la natura del sito suo, et Fortezza, cum grandissima difficultà, immo forsi mai, non seria possibile quella recuperare. Et tra le altre importantie, quella reclude dal Dragamesto fino ||quasi|| a Modon tute schalosie et mezi de le tracte di formenti de tutti quelli loci, la importantia de le qual Vostra Serenità per experientia ha potuto veder neli proxime preteriti et presenti tempi. Siché la Vostra Serenità, circumspecta in tute sue operation, a questa sì importantissima per la Sua sapientia talmente provederà che perpetuamente dicta sua {lettera} insula remanerà sotto il Suo felicissimo Dominio.

Queste sono quelle cose de mazor importantia, che ha me parso reverentemente ricordar a Vostra Serenità, come etiam a boca al referir il tuto al Sapientissimo Consiglio et iudicio di Quella, alla quale humiliter sempre me ricommando.

II

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ FRANCESCO GABRIEL

1543

Π ε ρ ί λ η ψ η : Για την ασφάλεια του νησιού ο Francesco Gabriel πρότεινε να ανασυσταθεί η δύναμη των 200 έφιππων στρατιωτών, η οποία υφίστατο στο παρελθόν. Αν υπήρχε αυτή κατά τον προηγούμενο πόλεμο δεν θα συλλαμβάνονταν από τον εχθρό 14.000 κάτοικοι από τους οποίους είχαν ανακτηθεί πριν από την αναχώρησή του 8.000. Για να επιτύχει το στόχο του αφιέρωσε πολλές δυνάμεις, γνωρίζοντας πόσο επωφελής για τη Γαληνοτάτη ήταν η προστασία του νησιού. Προκειμένου να αυξηθεί ο πληθυσμός, θα μπορούσαν να έλθουν 25 οικογένειες από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία, μαζί με εκείνες που θα έστελνε η Γαληνοτάτη.

Πολλά χωράφια παρέμεναν ακαλλιέργητα. Σε όλο το νησί δεν υπήρχαν περισσότεροι από 12 πολίτες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι φόροι της Γαληνοτάτης να μην ενοικιάζονται σε ικανοποιητική τιμή, αφού δεν υπήρχε προσέλευση ενδιαφερομένων στους πλειστηριασμούς που διεξάγονταν.

Για τη προστασία του φρουρίου έπρεπε να σταλούν δύο κολουμπρίνες και δύο κανόνια, εξοπλισμένα με μπάλες και πυρίτιδα. Ακόμα, χρειαζόταν να δοθεί διαταγή ώστε να υψωθεί ο πύργος προς ανατολάς, στο ίδιο ύψος με τα τείχη. Για τη συγκεκριμένη κατασκευή, προτού αποχωρήσει, είχε αφήσει επαρκή ποσότητα ασβέστη. Δεν είχε ολοκληρώσει το έργο καθώς δε διέθετε άνδρες.

Τα σιτηρά από τη δεκάτη, για λογαριασμό της Γαληνοτάτης, έπρεπε να διατίθενται για τα οχυρωματικά έργα και να μην εισπράττονται σε χρήματα.

Τα χωριά του νησιού ήταν περίπου πεντακόσια. Για την καλύτερη προστασία τους ο αριθμός τους έπρεπε να μειωθεί. Προς αυτή την κατεύθυνση χρειαζόταν να ληφθεί μέριμνα ώστε να υπάρχει μεγάλος αριθμός κατοίκων σε κάθε χωριό, ώστε να είναι πιο ασφαλείς αυτοί από τους πειρατές και τους εχθρούς. Ακόμη, να αποφευχθούν οι πολλές κλοπές, που από τους ίδιους τους κατοίκους γίνονταν στο νησί. Με το να είναι τρία με τέσσερα σπίτια σε κάθε

χωριό και όλοι να συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς, ήταν αλληλέγγυοι και δεν μαρτυρούσαν τις ατασθαλίες τους. Κατά τον τρόπο αυτό, κατά τη διάρκεια του προηγούμενου πολέμου, περισσότερο ζημιώθηκε το νησί από τους ντόπιους παρά από τους εχθρούς.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 61, reg. 2, φφ. 33v-34r. Έκδοση: Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 6, σ. 279.

Relatio viri nobilis ser Francisci Gabriel
reversi provisoris Zefaleniae 1543 die *

Come obedientissimo servitor de Vostre Signorie, Clarissimi Signori Savii, meterò in nota quanto per me par esser de bisogno nel isola dela Cephalaria per segurtà di quella.

5

E prima, per massima segurtà, l'è necessario di rimeter cavali 200 de strathioti, come solevano esser per avanti, che se i fusseno stati nella precedente guerra, quella isola non seria incorsa nella depredation de 14 mille anime, de le qual avanti el partir mio ne fu recuperate da otto mille. Et per exequir tal bona opera ho lassato purasa mie utilità, cognoscendo quanto è a beneficio del nostro Dominio la reintegration et conservation di quella isola. Ne la qual, per esser abundantissima, se potrià logar 25 fameglie de i vostri fidelissimi da Napoli et Malvasia, appresso quelle mandò la Illustrissima Signoria, per ritrovarsi molti terreni vacui, e per haver quel loco de cittadini, che al presente in tutta l'isola non se ne attrova più di 12. Et per tal causa i datii de la Illustrissima Signoria¹ non se affitano a iusto precio, per non esser concurentia | a le incantazion di quelli.

10

5

34r

Ancora, per segurtà et conservation de quella Fortezza, è necessario che Vostre Signorie li mandi do colubrine da 50, e do canoni da 50, forniti di balle et polvere, etiam ordenar che el sia alzato el torion grandò verso levante, egual ale altre muraglie, per la qual fabrica nel mio partir ho lassato calcina a sufficiencia che, per non haver habuto zente, non <h>o podesto fornir tal opera².

20

Ancora, reverentemente arecordo ale Signorie Vostre, che tuti li megli che vien scossi de decima, per conto de la Illustrissima Signoria, sia messo in munition, e non se scoda più in danari, e che sia comprato ogni anno tanti moza che supplissa al numero de cento moza per anni X continui, che saranno alla summa de mille, che vien a esser a nostra misura stara doa millia, i quali sempre diebbano romagnir per munition de quel loco³.

25

Ancora, saria a proposito per segurtà de quella isola, redur [[reduz]] le ville, che è da 500 in circa, in quel manco numero che se possa, che se vigneria a remediar a do inconvenienti; l'uno, che siando purassa numero de zente per villa, i sariano più sicuri da corsari et nemici; l'altro, se veneria a schivar molti la<d>ronezzi che da li isolani instessi vien fati nel'isola, per esser tre over 4 case per villa,

30

1. Στο αριστερό περιθώριο από άλλο γραφέα: *Datii*.

2. Στο αριστερό περιθώριο από άλλο γραφέα: *Fortezza, colubrine numero 2, torion*.

3. Στο αριστερό περιθώριο από άλλο γραφέα: *Megli per munitio*.

e tuti sono parenti, e volentiera habitano in questo modo cusi solitarii, per non haver testimonii dei soi smefati. Et certo l'isola a patito quasi più damno dai soi che dai nemici nella passata guerra⁴.

Portà per mi Francesco Gabriel fu provedador alla Zaffalonia.

4. Στο αριστερό περιθώριο από άλλο γραφέα: *Ville 500*.

III

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ ALVISE CALBO

1548

3 Μαρτίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Στην αρχή της έκθεσής του ο Alvisе Calbo δίνει ορισμένες πληροφορίες γενικού περιεχομένου για την Κεφαλονιά. Αναφέρει την έκταση, τον πληθυσμό και τα προϊόντα που παρήγε. Η συστηματικότερη καλλιέργεια του εδάφους, όπως επισημαίνει, θα απέφερε ακόμη καλύτερα αποτελέσματα. Από την καλλιέργεια της σταφίδας και του βαμβακιού, ειδικότερα, θα προέκυπταν οφέλη για τους κατοίκους.

Το μόνο οχυρωμένο μέρος που διέθετε η Κεφαλονιά ήταν το φρούριο, στο οποίο κατοικούσε ο προνοητής, οι στρατιώτες και άλλοι έμμισθοι υπάλληλοι. Για την προστασία του νησιού από τυχόν εχθρική επίθεση υπήρχαν έξι επικεφαλής έφιππων στρατιωτικών ομάδων. Αυτοί ήταν ο Ανδρέας Μενάγιας, με πενήντα ιππείς, ο Ηλίας Κομποθέκλας, με πενήντα ιππείς, ο Στεφανής Φουκάς, με είκοσι περίπου ιππείς, ο Αβραάμ Κράνος, με είκοσι ιππείς. Η κατάσταση κάθε ομάδας από επιχειρησιακή πλευρά ποίκιλλε. Όλα τα άτομα που τις πλαισιώναν δε μισθοδοτούνταν αλλά είχαν εξασφαλίσει κάποιες απαλλαγές. Υπήρχαν επιπλέον, οι Ναυπλιώτες Γιώργης Βινέρης και Σταμάτης Μαζαράκης, που είχαν από είκοσι ιππείς. Σχετικά με τους στρατιώτες αυτών των ομάδων, σχολιάζεται το ιδιαίτερο καθεστώς πληρωμής τους, καθώς επίσης και τα προβλήματα που είχαν ανακύψει.

Στο νησί δεν υπήρχαν άτομα που να ξεχωρίζουν από το σύνολο των κατοίκων ούτε κοινοτικοί κανονισμοί. Αντιπροσωπεία των κατοίκων είχε φτάσει τελευταία στη Βενετία, προκειμένου να υποβάλλει κάποια αιτήματα για την επίλυση προβλημάτων τους. Δεν είχε έλθει όμως προηγουμένως σε επαφή με τον προνοητή, όπως ήταν επιβεβλημένο, ο οποίος έπρεπε να γνωματεύσει για τη νομιμότητα των αιτημάτων. Παρ' όλα αυτά είχαν καταφέρει πράγματα που δε θα έπρεπε. Αφορούσαν σε ζητήματα εκλογής δικαστών και εμπορίου.

Τις ακτές του νησιού λυμαινόταν συχνά διάφοροι πειρατές, που δυσκόλευαν την επικοινωνία των κατοίκων με κοντινές περιοχές. Η δραστηριότητά

τους έπληττε όχι μόνο τους βενετούς αλλά και τους τούρκους υπηκόους. Στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν τρόφιμα οι πειρατές έφταναν στο σημείο να αποβιβάζονται στην ξηρά και να κλέβουν αλεύρι και ζάα. Μεμονωμένες κλοπές έκαναν και οι Τούρκοι. Οι πειρατές, είχαν αποβεί αληθινή μάστιγα για τους κατοίκους όλες τις εποχές του χρόνου.

Το φρούριο του νησιού, λόγω της θέσης του, ήταν ασφαλές. Λίγα έξοδα απαιτούνταν να γίνουν για την καλύτερη οχύρωσή του. Υπεύθυνοι για τη φύλαξη του ήταν δύο επικεφαλής, με είκοσι στρατιώτες ο καθένας. Αυτοί ήταν ο Righetto da Verona και ο Gratiadio da Bagnacavallo, που ήταν έμπειροι στρατιωτικοί. Μεταξύ των άλλων υπαλλήλων που ζούσαν στο φρούριο, προβλεπόταν η παρουσία κάποιου διερμηνέα, αλλά η θέση παρέμενε κενή. Ήταν επιβεβλημένη ωστόσο η εκλογή κάποιου προσώπου ως διερμηνέα. Όποιος επιλεγόταν, ήταν απαραίτητο να γνωρίζει τη βενετική και την ελληνική γλώσσα. Έπρεπε να ξέρει να γράφει επίσης στην ελληνική γλώσσα ώστε να είναι ευχερέστερη η επικοινωνία με τους Τούρκους της απέναντι στεριάς, με τους οποίους υπήρχε συχνά αλληλογραφία.

Ο ίδιος θα μπορούσε να προσφέρει τις υπηρεσίες του στη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία. Το άτομο, που εργαζόταν ως τότε σε αυτή, δε διέθετε εμπειρία. Είχε επίσης την ευθύνη της διάθεσης των σιτηρών αλλά με τη στάση του είχε προκαλέσει τη δυσaréσκεια του πληθυσμού. Στη συνέχεια, δίνονται πληροφορίες για συγκεκριμένα πρόσωπα, που απασχολούνταν στα οχυρωματικά έργα, και τις οικονομικές απολαβές τους.

Στο τέλος της έκθεσης ο βενετός αξιωματούχος παραθέτει δύο αναλυτικούς πίνακες εσόδων και εξόδων της Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας της Κεφαλονίας κατά το έτος 1545. Τα έσοδα έφταναν τα 4.460 δουκάτα και 40 άσπρα. Τα έξοδα, ανέρχονταν σε 3.111 δουκάτα.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 61, reg. 2, φ.φ. 62v-65v. Έκδοση: Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 6, σσ. 280-284.

MDXLVIII. Die III martii
 Relatio viri nobilis Aloysii Calbo
 reversi provisoris Cephaloniae,
 presentata die suprascripto, in Collegio registranda

In esecution delli mandati di Vostra Sublimità, Serenissimo et Sapientissimo Principe, Le appresento in scrittura quanto a bocca per inanzi Gli ho referito. Et dico essa isola della Cefalonia tenir de circuito miglia cento e cinquanta ||150||. Et di longezza, dall'ostro a tramontana, miglia sesanta ||60||. Ha al presente anime circa quatordece mille, è fertile de formenti, orzi, legumi, lini et altre biave, produce vini, grane, ogli et miele assai, como per il conto delle decime appresentato da me si può vedere. Et certo, se essa isola fusse ben coltivata, daria molto più utilità di quello la fa, et questo, perché li habitanti di essa sono di animo vile, poveri, et mal volentiera si affaticano, et chi vi allevasse uve passe et gottoni, ne caveria abundante frutto, come per esperientia si ha veduto. Si ha etiam formazi et lane assai, per la quantità di animali menuti che vi sono, che hora passano il numero de centomille.

Essa isola non ha altro luogo murato che il Castello, dove habitano li proveditori con li soldati et altri salariati. Alla custodia di essa isola vi erano sei capi de stradioti, cioè ser Andrea Menagia con cavalli cinquanta ||50||, il qual, pocco da poi il finir del rezimento mio, passò di questa vita et ha lasciato la compagnia sua non ben in ordine de homini et de cavalli; vi è il strenuo Elia Combotecla con altri cinquanta ||50|| cavalli, benissimo ad ordine de homini et de cavalli, et è homo valoroso; vi è, per terzo, un Stefanin Fucà, nativo dell'isola, con cavalli circa vinti ||20||, ma né a lui, né alli sui compagni non posso dar laude, per esser ello in decrepita età, et loro da potersene mal servire alli bisoni. Il quarto è Abraham Crano con cavalli vinti ||20||. Costui è italianado, per esser stato assai tempo con il padre sulla guerra, et ha raggionevole compagnia. Questi non hanno salario alcuno da Vostra Sublimità, ma solamente le provisione che li sono sta concesse. Li sui stradioti etiam non hano sallario, ma alquanti hano provisione l'utile che conseguiscono, e che sono essenti da decime, cioè dalla quantità limitada per Vostra Sublimità, anchor che loro sempre tentino voler de più, né mai cessino fastidir li proveditori. Vi sono in queste compagnie assai homini dell'isola, et molti delli più ricchi, li quali, per quanto credo, si hano fatto scriver per haver la exemptione, ma che occorrendo il bisogno di loro per l'Italia, che venissero a servirLa, alla qual cosa saria ben fatto provvedere,

perché è di danno a Vostra Sublimità. Gli altri dui capi sono il strenuo Zorzi Vineri et Stamathi Masarachi, kavallieri Napolitani, li quali fra loro hanno cavalli vinti ||20||. Questi con la loro compagnia sono assai ben a cavallo, ma alquanti non hano anchor imparato a cavalchare, et ne sono de quelli che non si

5 hano ritrovato al tempo della guerra, né in Napoli, né in Malvasia, et vi è grande odio et garre fra loro capi. Questi si pagano in Candia, loro scuodeno, loro se pagano, senza appresentar li groppi alla camara della Cefalonia. Et per tal disordine è occorso che, havendo alla expedition loro de qui havuta soventione de paghe do et de ducati vinti ||20|| per uno per mettersi a cavallo, con conditione

10 che dovessero scontar tal soventione in termine de anni dui, sono hormai anni sette che non hano scontato cosa alcuna. Ma io, al fine del rezimento mio, avedutto di questo, scontai la soventione de cavalli con parte del credito che la Sublimità Vostra scrisse li fusse satisfatto a questa camara dell'interesse che havevano patito delli ori et monede havutte di Candia, il qual assese alla summa de ducati settecento ||700||; delli quali il capitano Masarachi ne volse la mittà,

15 per haver così patuito con il capitano Vineri et le compagnie quando el vene de qui per tal negotio. Della sovention veramente delle due paghe ricevute li lassai debitori. Et però, reverentemente, Li dico chel saria ottima cosa far che li groppi delle loro paghe fusseno indircciati dalla camara di Candia a quella

20 della Cefalonia, acciò che si vedesse il receiver d'ogn'uno di loro, et retenerli questo suo debito.

63v In essa isola non vi è civiltà, | non hanno legge alcuna municipal, non hanno modo, né luogo de far Consiglio. Niente di meno do papà con Mathio Flocha, scontro di camara, vene a piedi della Celsitudine Vostra al tempo

25 mio con molti capituli, li quali, contra il costume, non mi furono mostrati, et senza mie litere de informatione furo<no> expediti, et quel che è peggio, produssero molti capituli, che, nella addunatione che fecero sotto il precessor mio, non ne fu fatta mentione, et ottenero alcune cose che non poleno mandar ad essecutione, massime di far tre giudici da giudicar da lire cinque ||5|| in zoso,

30 perché, non havendo Consiglio, non poleno far tal elettione, ottenero di poter trazer dell'isola, eccetuade le biave, ogn'altra cosa, a suo beneplacito, la qual cosa è di grave danno dell'isola, perché per la Turchia et per la Puglia si trazeno assai cavalli, tal che non vi resta più cavalli da fation, che prima se ne trovavano molti; si traze etiam così loro, come etiam mercadanti forestieri, legnami delli

35 boschi, che sono di Vostra Sublimità, senza pagar la decima consueta, la qual era di molto beneficio al Castello, sì in reparar el pallazzo, come le case delli ministri et soldati.

Quella povera isola è molto danneggiata da Leventi Messenesi, et d'altri luoghi del'imperatore, né mancano in alcun tempo di quelle aque, né

può passare navilio o barcha in Terra ferma, né andar al Zante, che non siano depredati da questi ladri. La qual cosa è di massimo despiacer, anchor di subditi de Gran Signor; et quando hano bisogno de vituaria, metteno in terra su l'isola et robbano le farine alli molini et animali, hor qua, hor là; Turchi etiam hanno fatto qualche danno, ma rare volte. Questi altri veramente sono come una febre continua et la estate et l'inverno. 5

La Fortezza veramente per il sito è forte, et fabricandola si faria fortissima et con poca spesa. Ha un Borgo dalla banda di levante, il qual, per opinione de chi ha giuditio, voria esser levato di là et messo assai più lontano. Vi sono alla custodia di essa Fortezza dui capitanei con fanti XX per uno, et certo non vi voria mancho numero, perché si metteno le guardie in quatro ||4|| luoghi. Un de ditti capitanei è il strenuo Righetto da Verona, huomo vechio et pratico della guerra, il quale | ha longamente nelle guerre d'Italia servito alla Celsitudine Vostra; l'altro è il strenuo Gratiadio da Bagnacavallo, giovine affitionato alla Vostra Sublimità et pratico della guerra, del qual certo la se ne puol servire in ogni arduo bisogno. Quanto a gl'altri ministri, si paga uno interprete, et non vi è alcuno che faccia l'officio, et è cosa necessaria haverne uno che sapia ben la lingua nostra et la greca, et etiam sapia scriver greco, perché si ha molte volte litere da sanzachi, emini et altri Turchi, alli quali bisogna far risposta, et alle volte scriverli per occorrentie che accadeno. Tal officio per li sopra Napolitani è stato dato a una dona, la qual mai non è venuta de li, et in summa niun fa l'officio, et bisogna andar per mendicata suffragia; et oltre de ciò esso interprete ha carricho de diffender le ragion del phisco le qual, per non haver diffensor, patiscono assai con non pocco danno delle raggion di quella camara. 10
64r
15
20

Vi è Mathio Flochà, scontro di camara, il qual è pocco pratico a tal officio, vero è chel tien un zovene per coadiutor. Ha etiam il ditto Flocha l'officio di receiver le biave, et dispensarle con utile de do per cento et delli accrescimenti, il qual carricho li da più utile delli sessanta ||60|| ducati che l'ha di sallario. Il ditto gode etiam tutte le possession che havevano li Paleologhi, le qual sono di Vostra Sublimità, et quelle che haveva il suo precessor, le qual etiam sono di ragion cadute nel phisco. Le qual tutte cose dariano il viver a quattro ||4|| vostri benemeriti, et lui solo, senza suo merito gode il tutto, né serve come el doveria, anzi affitta il magazzino delle biave hora a questo, hor a quello, con mormoration de tutta l'isola. 25
30

Vi è Zuan Rocholer inzegnier con salario de ducati diese ||X|| al mese, formenti, orzi per il suo viver, et de un cavallo; del qual Zuanne io non ho veduto in che cosa la si serve di lui. 35

Vi sono quatro ||4|| bombardieri, li quali attendano mal alle polvere et alle altre cose che sono obligati.

Vi sono otto ||8|| cavallaroti con il suo capo, li qual otto ||8|| cavallaroti sono necessarii, ma si potrà far senza quel capo.

64v Vi sono un murer, con titolo de protho, un marangon et un taiapiera et due
 5 manoali, li quali sono necessarii al bisogno | di esso Castello, perché come non hano da lavorar nelle case di Vostra Sublimità, lavorano alle mure in fortificar esso Castello.

Vi sono etiam un scrivani alla fabrica, un favro, et un ceroicho, li quali reputo necessariissimi a quel luogo.

10 Delle munition non le dirò altro, perché sempre la può vedere la dispensa et quello che ho consignato al successor mio per il conto consignato alli rasonati della Celsitudine Vostra, ben Le dico che saria a proposito condur de qui tutte le cose inutile.

15 Quanto aspetta al governo del danaro di quella camara, dico che già molti anni fu mandato de qui un scrigno di ferro con tre chiave, nel qual si dovesse poner il danaro, secondo si scuodeva, una delle qual tenesse il proveditor, l'altra il camarlengo, la terza il scontro. Il qual scrigno non è sta mai addoperato, le chiave non so dove le siano, et li danari si portano a casa delli camarlengi et si fano di essi mercantia.

20 Dell'utile di essa camara et della spesa, Vostra Sublimità vederà il tutto per lo inserto conto, però non mi faticharò in dir altro. È ben vero che inanzi all'ultima calamità di quella isola si soleva dar alla camara de Corphù certa summa de danari, ma a tempo mio non mi hanno dimandato cosa alcuna. Et alla gratia sua humilmente mi raccomando.

Spesa della camara della Cefalonia del 1545

25	Salario del provedador	ducati 500
	Del magnifico camarlengo	ducati 180
	Salario del cancelier	ducati 75
	per la sua limitation	ducati 48
	Salario del cavallier	ducati 36
30	per la sua limitation	ducati 36
	Salario del scontro	ducati 60
	Salario del capitano Righetto con la sua compagnia	ducati 378 aspri 40
	et per il ditto con la compagnia ditto formento stara 616, val a aspri 16 el staro	ducati 197 aspri 6
35	Alexandro da Rodego suo caporal	ducati 22 aspri 8
	el ditto formento stara 36, val	ducati 11 aspri 26
	Salario del capitano Gratiadio con la compagnia	ducati 378 aspri 40

et per il ditto con la compagnia formento stara 616, val	ducati 197 aspri 6	
Philippo da Verona suo caporal	ducati 22 aspri 8	65r
el ditto formento stara 36, val	ducati 11 aspri 26	
Zuan Rocholer inzegnier	ducati 120 aspri -	
el ditto orzo e formento per il suo viver et cavallo	ducati 25 aspri -	5
Thodarin da Parma bombardier	ducati 40	
Zuan Dante bombardier	ducati 36	
Michiel Cazari bombardier	ducati 36	
Zanetto bombardier putto	ducati 12	
el capo de cavallarotti	ducati 19 aspri 12	10
Cavallarotti numero otto 8	ducati 82	
li ditti orzo stara 36, val	ducati 15 aspri 18	
Christophoro Cimera protto	ducati 48	
Nicolò Dimissiano marangon	ducati 36	
Alexandro Capassa scrivani alle fabriche	ducati 28 aspri 40	15
Mathio Cimera taiapiera	ducati 24	
2 manoali, fra loro	ducati 56	
El capellan de San Zorzi	ducati 6	
Lunardo da Parma ceroicho	ducati 36	
Lunardo favro	ducati 36	20
Interpetre	ducati 24	
Ser Andrea Menagia provisionato e capo	ducati 30 aspri 40	
Sette 7 stradiotti della sua compagnia, tra loro	ducati 28	
Helia Combotecla capo provisionato	ducati 12	
Lazaro Chelmi provisionato	ducati 32	25
Domenego Vasconi provisionato	ducati 16	
Dimitri Comgali provisionato	ducati 16	
Zuan Musachi provisionato	ducati 8	
el fiol del quondam messer Nicolò Paleologo	ducati 75 aspri -	
Andrea Bua provisionato	ducati 12	30
Mercurio Coressi	ducati 12	
Condo Cangadi	ducati 12	
Dimitri Combotecla	ducati 16 aspri -	
Constantin Servo	ducati 20 aspri -	65v
Covazo dalla Porta	ducati 12 aspri -	
Summa in tutto	ducati 3.111 aspri 20	

Intrada della camara della Cefalonia 1545

	Datio del nomistro	ducati 550
	Decima del vin	ducati 1.050
	Datio de le prade	ducati 82
5	Datio de la spina	ducati 179
	El traghetto dal Argostoli	ducati 17
	Decima del miel	ducati 35
	Decima della grana	ducati 100
	Decima delle cevole	ducati 14
10	Decima del lin	ducati 80
	Datio de l'intrada et insida	ducati 166 aspri 25
	Decima del oglio	ducati 194
	Livelli	ducati 203
	Chirologio	ducati 35
15	Peschiere	ducati 87
	Saline	ducati 131
	Recognition	ducati 80
	Condanason	ducati 250
	Decima del Tiachi formento stara 82, val	ducati 26 aspri 28
20	Decima del formento de l'isola stara 2.100, val	ducati 677 aspri 16
	Decima del orzo stara 3.000, val	ducati 483 aspri 45
	Decima della vena stara 100, val	ducati 8
	Decima della segalla stara 10, val	ducati 2 aspri 20
	Decima del meglio stara 38, val	ducati 9 aspri 6
25	Summa in tutto	ducati 4.460 aspri 40

IV

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ ANTONIO CALBO

1548

7 Οκτωβρίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Στην αρχή της έκθεσής του ο Antonio Calbo αναφέρεται γενικά στη γεωγραφική θέση της Κεφαλονιάς. Στο φρούριό της, που βρισκόταν σε οχυρή θέση, έπρεπε να γίνουν ορισμένες επιδιορθώσεις στα τείχη, να εξοπλιστεί με πολεμικό υλικό, να εφοδιαστεί με τρόφιμα και να κατασκευαστεί δεξαμενή νερού. Αν δε λαμβανόταν μέριμνα για όλα τα παραπάνω, σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης θα καταλαμβάνόταν μέσα σε λίγες μέρες.

Το νησί είχε διάφορα λιμάνια. Το πιο σημαντικό ήταν του Αργοστολιού, στο οποίο μπορούσαν να σταθμεύσουν πολλά πλοία. Υπήρχαν δεκαεπτά περιφέρειες με διάφορα χωριά ή μικρούς οικισμούς από δέκα ως σαράντα σπίτια το καθένα. Ο πληθυσμός έφτανε τους 15.304 κατοίκους. Από αυτούς, οι άνδρες ηλικίας από 15 ως 60 ετών ανέρχονταν σε 4.145. Το νησί ήταν πολύ ορεινό και στο μεγαλύτερο τμήμα του άγονο. Είχε εύκρατο κλίμα και διέθετε αφθονία σε δημητριακά και κρασί. Κάποιες χρονιές παρήγε και λάδι, όχι όμως σε μεγάλη ποσότητα. Από τη δεκάτη και τους φόρους θα μπορούσε να εισπράττει η Γαληνοτάτη πέντε με έξι χιλιάδες δουκάτα ετησίως.

Στο νησί υπήρχαν μερικοί στρατιώτες που είχαν εξασφαλίσει κάποιες ευεργετικές ρυθμίσεις. Ορισμένοι υπηρετούσαν έφιπποι, ενώ άλλοι δεν ήταν υποχρεωμένοι να προσφέρουν καμιά υπηρεσία. Εκτός όμως από αυτούς υπήρχαν 125 περίπου άνδρες που υπηρετούσαν ως στρατιώτες αλλά στο μεγαλύτερο τμήμα τους ήταν χωρικοί. Ήταν απαλλαγμένοι από την καταβολή δεκάτης για τα δημητριακά και το κρασί. Με απόφαση των συνδίκων της Ανατολής τούς είχαν παραχωρηθεί και άλλα ευεργετήματα. Οι επικεφαλής όλων των παραπάνω ήταν τέσσερις, ο Αλέξανδρος Κομποθέκλας, ο Θωμάς Ριτζακόπουλος, ο Στεφανής Φουκάς και ο Αβραάμ Κράνος. Υπήρχαν 24 επιπλέον στρατιώτες από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία. Επικεφαλής τους ήταν ο Σταμάτης Μαζαράκης και ο Γιώργης Βινέρης.

Εξαρτημένη διοικητικά από την Κεφαλονιά ήταν η Ιθάκη. Το νησί, που είχε μικρή περίμετρο, ήταν ορεινό και άγονο. Το μεγαλύτερο λιμάνι του ήταν το Βαθύ. Υπήρχαν τρία χωριά, στα οποία κατοικούσαν εξήντα περίπου οικογένειες. Οι κάτοικοι ζούσαν με το φόβο των πειρατών.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 61, reg. 2, φφ. 74v-75r. Έκδοση: Sathas, *Documents inédits*, τόμ. 6, σσ. 284-285.

MDXLVIII. Die VII octobris.
Relatio viri nobilis Antonii Calbo
reversi provisoris a Cephalonia

La insula della Cefalonia, per quanto si ha potuto haver universalmente
 da pratici, esser de circuito de miglia 160 in circa, nella qual è una Fortezza, 5
 la qual per il sito suo è fortissima, et è de circuito de passa 280 in circa. Ma
 ha de bisogno di qualche restauratione de muraglie et etiam di esser fornita de
 monitione, di muraglie, et etiam di esser fornita de monitione di cadauna sorte,
 cioè di vituarie, come è megli, ogli, axedi, carnazi, formazi, polvere et diverse 10
 altre cose, et provederli al tutto de farli qualche cisterna, perché senza queste
 cose essa Fortezza saria quodamodum persa in pochi giorni. Nella qual insula
 li sono diversi porti, et massime uno porto nominato l'Argostoli, con uno certo
 colphetto propinquo al Castello miglia sei ||6|| in circa, nel qual potrià star ogni
 grossissima armata. Li è etiam un'altro porto piccolo in uno locho chiamato 15
 Attera; et al Viscardo, verso tramontana, li sono diversi porti, et valle, et in
 un altro loco chiamato Samo, ditto Val de Alexandria, et li propinquo un altro
 porto piccolo chiamato Antisamo, et diversi altri reduitti. Nella qual insula vi
 sono XVII pertinentie, nelle quali li sono diverse ville, over casali picholi de
 10, 15, 20, 25, 30 fin 40 case per cadauna al più, nella qual al presente si attrova 20
 anime numero 15.304, tra le qual ve sono homini da anni 15 fin 60, numero
 4.145. Le qual insula è molto montuosa et gran parte di essa sterile, et esserli
 assai conveniente aere et assai abundante de biave, cioè orzi, et formenti, et
 vini, et alcuni anni etiam de ogli, ma pochi; menudi homini assai condecanti,
 ma alquanto maligni; della qual, l'Illustrissima Signoria, ne puol trazer da
 ducati cinque in sei mille all'anno de diverse decime et datii de più sorte, come 25
 particolarmente appar per la poliza qui inclusa¹.

Li sono etiam alcuni stradioti provisionati con diverse provision, quali
 parte de loro serveno | a cavallo, et parte de loro non hanno obligation di servitio 75r
 alcuno, come per li conti della camara die apparer.

Li sono etiam, oltre li provisionati soprascritti, da circa homini 125, qual 30
 serveno per stratioti, ma sono la maggior parte paesani, quali erano exempti di
 pagamento di decima delle sue biave et vini, cioè per il lavor de uno paro de
 bovi et zare 150 de vini delli terreni che havevano dall'Illustrissima Signoria.
 Ma al presente par che li magnifici Sindici habbi fatto una terminatione, che

1. Ο κατάλογος, για τον οποίο γίνεται λόγος, δεν έχει διασωθεί.

ditti stratioti siano exempti de stara quatro venetiani de frumento, stara dui di orzo, zare 150 de vino, et aspri X d'oglio ogni anno, la qual cosa giudico redonderà a danno dell'Illustrissima Signoria Vostra, perché delli terreni, sì suoi proprii, come de particolari, quali erano soliti pagar le decime a questa camara, 5 ditti stratioti li torano in sì et li lavorerano, et farano lavorar, et non torrano, né lavorerano più terreni inculti, come per la parte, del Excellentissimo Consiglio de Pregadi del 1518 è terminato et dechiarito, concessa al strenuo domino Zuan Paleologo. Li qual stratioti et provisionati soprascritti sono sotto quatro ||4|| capi, che è Alexandro Combotecla, Thoma Rizachopullo, Stephanin Fuchà, et 10 Abram Crano. Li sono etiam 24 stratioti, de quelli da Napoli et Malvasia, con provisione de ducati 40 all'anno, sotto dui capi, Stamatti Masarachi et Georgi Vignari.

Sotto la giurisdition della qual insula della Cephalonia vi è un'altra isola nominata Thiachi, de circuito de miglia 35 in circa, molto montuosa et sterile, 15 nella qual è diversi porti, et maxime un porto ditto Vathi, over Val de Compare, verso tramontana, nella qual li sono tre casali in tre loci de ditta insula, nelli quali al presente si hano ridotto ad habitar da circa sesanta ||60|| fameglie, quali stano con grandissima paura per rispetto delli corsari, per non haver ridotto alcuno di potersi salvare, salvo alle montagne, et cetera.

1560

25 Ιουνίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Στην αρχή της έκθεσής του ο Alvisè Balbi δίνει πληροφορίες για την περίοδο άσκησης της εξουσίας του στην Κεφαλονιά. Στη συνέχεια, αναφέρεται στην κατάσταση του φρουρίου του νησιού, το οποίο βρισκόταν σε πολύ άσχημη κατάσταση από πλευράς οχυρωματικών εφοδίων. Ενώ όμως ήταν μεγάλης σπουδαιότητας δεν του έδινε ιδιαίτερη σημασία η Γαληνοτάτη. Το φρούριο υπέφερε από την έλλειψη πόσιμου νερού. Με το να μη βρέχει συχνά το πρόβλημα οξύνθηκε. Σε ένα μέρος του φρουρίου θα μπορούσε να κατασκευαστεί μεγάλη δεξαμενή για τη συγκέντρωση του νερού. Στο φρούριο είχαν παραχωρηθεί αρκετά σπίτια στο παρελθόν σε διάφορα πρόσωπα, με την καταβολή από την πλευρά τους ενός ελάχιστου ποσού στη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία. Στο εξής, δε θα έπρεπε να παραχωρούνται με οποιοδήποτε τρόπο, χωρίς ειδική άδεια. Όσοι στρατιώτες υπηρετούσαν στο φρούριο αμείβονταν με τα έσοδα από τη δεκάτη, που συγκεντρωνόταν από τη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία του νησιού, σε χρήμα και είδος. Σε περιόδους έλλειψης σιτηρών, πουλούσαν το σιτάρι που τους αναλογούσε σε πολύ υψηλότερη τιμή από εκείνη που το είχαν πάρει, αποκομίζοντας κέρδη. Η προσπάθεια που καταβλήθηκε για την πώληση του σιταριού σε συγκεκριμένη τιμή προκάλεσε αντιδράσεις. Για να εκλείψουν τα προβλήματα έπρεπε στο μέλλον οι στρατιώτες να πληρώνονται σε χρήμα. Η ποσότητα σιταριού που θα τους δινόταν, να αρκούσε μόνο για τις άμεσες ανάγκες τους. Έτσι, θα σταματούσαν να επιδίδονται σε παράνομο εμπόριο.

Στο νησί υπήρχαν συνολικά 210 έφιπποι στρατιώτες, επικεφαλής των οποίων ήταν τέσσερις άνδρες. Οι περισσότεροι είχαν μικρό μισθό ενώ υπήρχαν και ορισμένοι με μεγαλύτερο. Όσοι προέρχονταν από το Ναύπλιο είχαν μειωθεί πολύ. Είχε τη γνώμη ότι έπρεπε να περιοριστεί ο αριθμός των ιππέων και να αυξηθεί αντίστοιχα ο μισθός τους. Ο διοικητής των έφιππων στρατιωτών, που είχε φτάσει τελευταία από τη Βενετία, θα πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες. Θα

φρόντιζε, μεταξύ των άλλων, και για τις σκοπιές του νησιού. Λίγο διάστημα πριν από τη λήξη της θητείας του, παράλληλα με τον αντικαταστάτη του, είχαν φτάσει στο νησί εκατό ντουφέκια που προορίζονταν για τις ανάγκες των πολιτοφυλακών. Η κίνηση αυτή είχε προκαλέσει θετικές αντιδράσεις. Κι αυτό γιατί από την ως τότε χρήση των αρκοβουζιών είχαν δημιουργηθεί μεγάλα προβλήματα. Έπρεπε να δοθεί διαταγή ώστε να έλθουν τα υπόλοιπα διακόσια ντουφέκια.

Με την επέκταση της καλλιέργειας της σταφίδας στο νησί είχαν μειωθεί τα χωράφια, στα οποία σπέρνονταν σιτάρι. Αν δε λαμβανόταν μέριμνα από τη Βενετία η κατάσταση θα χειροτέρευε τα επόμενα χρόνια. Έτσι, σε μια χρονιά άσχημης συγκομιδής σιτηρών, θα υπήρχε έλλειψη τροφίμων. Η λύση που πρότεινε ήταν να ξεριζωθούν τα αμπέλια από τα χωράφια που ήταν κατάλληλα για την καλλιέργεια σιτηρών.

Οι εργασίες, που είχε πραγματοποιήσει στο φρούριο, ήταν εκτεταμένες. Επισκέυασε τα στρατιωτικά καταλύματα, που ήταν χωρίς στέγες και κρεβάτια. Κατασκεύασε δύο αποθήκες για τη διαφύλαξη των σιτηρών. Κατασκεύασε φυλακή ευπρεπή, πολύ μεγάλη και ασφαλή. Αποπεράτωσε, πάνω από αυτή, μια αίθουσα ακροάσεων. Κατασκεύασε ένα χώρο που θα λειτουργούσε ως Γραμματεία για τις ποινικές υποθέσεις, χωριστή από εκείνη των αστικών υποθέσεων, καθώς η παλιά ήταν μικρή και δεν κάλυπτε τις ανάγκες που υπήρχαν. Κατασκεύασε επίσης μια οικία με το εργαστήριό της για τις ανάγκες του σιδηρουργού του φρουρίου. Στην παραλία του νησιού, στο λιμάνι του Αργοστολιού, κατασκεύασε μόλο. Η κίνησή του αυτή είχε προκαλέσει ευμενή σχόλια.

Για όλες τις παραπάνω κατασκευές είχε διαθέσει ελάχιστα χρήματα, πράγμα που φαινόταν από τον ειδικό λογαριασμό που διατηρούσε, επειδή από τη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία δεν υπήρχε δυνατότητα να δαπανηθεί στα δύο χρόνια της θητείας του μεγάλο χρηματικό ποσό. Όπως όμως επισήμαινε, έπρεπε να προχωρήσουν ταχύτατα και να ολοκληρωθούν οι εργασίες για την κατασκευή της δεξαμενής νερού στο φρούριο, που αποτελούσε έργο μεγάλης χρησιμότητας.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-10v. (Η επικεφαλίδα στο φ. 1r. Το κείμενο στα φφ. 2r-6r. Τα φφ. 1v και 6v-10v λευκά). Έκδοση: Lamansky, *Secrets d'État de Venise*, σσ. 612-614 (δημοσίευση μεγάλων αποσπασμάτων της έκθεσης).

Depoxicion de io Alvixe Balbi
holim provedittor della Ceffalonia¹

1560 adi 25 zugno nella Zeffalonia |

2r

Serenissimo Principe et Illustrissima Signoria et voi Signori Illustrisimi
Io Alvixe Balbi, servitor de Vostra Serenità et de tutte le Signorie Vostre,
son venutto de provedittor della Ceffalonia et ho dato cambio al magnifico
miser Zuan Dolfin, vice proveditor, per la morte del quondam clarissimo miser
Lorenzo Orio; il qual magnifico miser Zuane Dolfin, mi consegnò, per nome
di Vostra Serenità, quella sua Forteza, con tutte le monicion et fu a li 24 zugno
1558. E per il tempo limitado dalla Serenità Vostra de ani doi, io ho ministrato
iusticia con quel amor e fede mia, inluminatto l'onipotente e magno Iddio
signor nostro. Et in capo deli ani doi, io ho consegnatto, de mandato della
Serenità Vostra, quella Sua Forteza con tutte le sue municion al magnifico miser
Hieronimo Sagredo che fu a li 24 de zugno 1560, se ben sua magnificencia vene
a li 19 mazo per rispetto di l'armada turchesca. Et se io avesse abutto pasazo
in quel zorno instesso, ge haveria consegnatta la ditta Forteza, non ostante che
mi mancava aconpir il tenpo mio mexe uno e mezo. Siché, per mancamento
di pasazo, io son statto mexi doi e più a venir ali piedi di Vostra Serenità e
dille Excellentissime Signorie Vostre, a farLi reverencia, come son tenuto et
ubligatto, essendo cussì l'obbligo de tuti li Sui representanti.

5

10

15

20

Al principio del ditto mio regimento, secondo il consueto, fici far le
mie proclame solitte, secondo el consueto del locco, et poi deti principio a
veder la ditta sua Forteza come la se atrovava. Et trovai prima alla custodia
di essa Forteza doi capitanii con fanti 20 per cadaunno. El primo, per dir alla
Serenità Vostra ordenariamente per la ettade, il estrenuo capitano Michiel
Gritti, veramente homo degno di esser abbracciato et accarezzato dalla Serenità
Vostra, e da tutte le Excellentissime Signorie Vostre, con la sua compagnia de
assae boni soldati per il longo tenpo de ani 5. Vostra Serenità, puol ben pensar
che ne muoreno e ne vano via per causa deli tempi acerbi estranei che usa la
inverno che i poveri soldati fanno assai facion i stanno per il mancho hora
5 perperi cadauno alla guarda per caxello, per esser la Forteza conpartitta in più
garde hover caxelli. E per mia opinion non voria esser mancho de soldati 25
per compagnia, over capitano, siché partendosse per simil cauxe se scovien
remetter poi di quelli se puol aver che veramente li poverini non pol durar a far
tanta longa facion con si pocho numero de fanti.

25

30

35

1. Στο πρώτο φύλλο, πάνω αριστερά, από άλλο γραφέα: *Replicata*.

Vene poi da Venetia il estrenuo capittanio Zuan Spinelli a dar cambio al estrenuo Michiel Gritti, zorni 8 avanti il zonzer del nostro magnifico sucesor con la nave Barbara e Dieda, e mi portò littere della Serenità Vostra. Et tanto fu exequitto quanto per esse littere mi cometteva cussi dilla persona sua, come eciam dilla sua compagnia e dille suvention lei li avea fatto dar de qui a Venecia da esser scontade, iusto l'ordine e mandato della Serenità Vostra. El qual capitanio Zuan Spineli si presentò a nui con la sua compagnia de bonissimi |
 5 soldati e ben in ordine di armadure, zioè corsaleti et con le sue bone piche de frassine da boni e valoroxi soldati. E cussi li fessimo la reseña e non li mancho
 2v niuno de quelli, che a Venecia aveano toccado il danaro della Serenità Vostra, anzi uno di più del numero con molta nostra et sua satisfacione, e laude et honor suo, il qual continuava il cargo suo da valoroso capittanio. E spero, che continuando come lui a principiatio, Vostra Serenità averà bon servizio dalla persona sua e dalla sua compagnia.

15 Il secondo capittanio, che io ho trovato alla ditta sua custodia, si è il estrenuo Francesco Soncin, Padoan, il qual non a exercittado più simel cargo de capittanio; e questa son la prima volta lui a abutto simel manizo. El qual è povero compagno e non se sa governar e non è tropo amatto dali sui soldati; il potrià con il tempo et exercitando simel cargo farse più suficiente di quello
 20 lui è.

Ho eciam trovato nella ditta sua Forteza assae ben fornita de bone artelarie de bronzo, con bon numero de balle de ferro. Ma al bisogno di essa Forteca et ixola, la non è cussi ben fornita di polvere grossa et anche de fina, come li bisogneria. Acadendo per cauxa che lo instade ne bisogna darne alle
 25 garde, che si fanno alle marine, et alli schiopetieri dille vostre cernide per cauxa delle fuste, che vengono de continuo a far danno et a robar delle aneme, e non se li dà a gran zonta quello li fa bisogno, per non desfornir la Forteza qual ne a pochissima.

Ancora ho trovato nella ditta sua Fortezza, doveria esser 4 bombardieri
 30 con il suo capo, che in tutto sono al numero de 5, dei qual non ge sono solum doi che ali bisogni se potesse prevalersi di loro; uno delli qual sono ser Zuan da Nea ditto Passapare, vechio e ge vedeno pocho; il secondo è uno Michiel Cazari, el qual è cascatto popleticho e non puol apena caminar; il terzo è uno zovene, che si chiama Zuane Pittigian, qual è gottoso, e non puol caminar salvo
 35 che con uno baston; il quartto si è uno nominatto ser Thodarin da Parma, il qual anche lui cascha da quel mal, ma è bon homo, et a il cargo di governar le municion, zioè le arme e la polvere. Siché de 5 bombardieri, che sono nella ditta Vostra Forteza, dal capo in fuora, in una ocaxion non so a che modo se potrià

prevaler di loro. Il capo se dimanda ser Zuane Roccoller, qual a cargo nella ditta Vostra Fortezza de inzegner, et è bon homo, e [[s]]se lui manccasse dilla ditta Forteza, la non staria tropo bene, perché del suo mestier non xe altr'omo, che lui Roccoller. E per mia opinion Vostra Serenità se ne puol prevaler dilla persona sua in ogni Sua occorencia, per esser homo, che val assae, siché questi sono li vostri bonbardieri, che al prexente si ritrova nella Vostra Forteza della Ceffalonia. | 5

Circha poi ale altre municion, dicco alla Serenità Vostra et alle Signorie Vostre, che là è dil tutto malissimo in ordine sì de arme d'asta, come eciam di spade, schiopi over arcibusi, archi de legno cenca corde, le frece sono senca pene, e non ge sono de li persone le sappia conzar coracine, de quelle che si dimanda lasagne, se suol dar alle gallie grosse, come le se tuol suxo, tutte le lame sono desbrocade e coreno a basso, alcuni targoni, over inbrazadure vechi tutt carolladi, che non saria boni nianche da far fuogo di essi. Questa monicion inutile bisogneria tutte renovarLe. E nel tempo del mio regimento, io ho scritto più volte, ali signori sopra le fortece in tal matteria, né mai mi è sta risposto cossa alcuna. Eciam non ge sono axedi, né ogli, ma una minima quantità, feramenta poccissima. In mio tempo capittò una marciliana da Venetia, qui in porto da nui, et ne fici conprar da miera doi. Al mio partir, ne sono romasto pocco, et se ne consuma assai, pionbo ne era pocco, perché li schiopetieri alle marine e [[l]]le cernide de continuo ne consumano e non pocho; ma il nostro magnifico successor ne a portatto uno pocho che Sua Magnificencia ne averà per il tempo dil Suo regimento, siché la Forteca vostra dilla Ceffalonia è malissimo in ordine di simel sorte de municion, e non posso far di mancho di dirLi reverentemente, che ge l'ariccomando alla Serenità Vostra, et a [[t]]tutte le Exellentissime Signorie Vostre, per esser Forteca di suma importancia, ma di essa le Signorie Vostre ge ne tien pocho conto. Lo instade, la ditta Forteza, patisse grandemente di aqua bona da beber. In mio tempo faceva dar una zara di aqua per caxa alla zornatta, e [[s]]se Iddio non ne mandava dilla Sua Gratia, che fece piover, romagnivimo anche cenca quella pochà, tal che se averia fatto malissimo. 3r 10 15 20 25 30

El ge sono uno locco, nella ditta Forteca, che se potrià far una bonissima cisterna granda che teniria purassae quantità de aqua. El forco dele aque dela ditta Forteca coreno nel ditto locco, over strade, dove saria capace a far la ditta cisterna per esser locco più basso, che in altro locco dela ditta Forteca, e ditta aqua vano fuora dille muraglie, e va di mal, e per ditto de li inzegner, a far ditta cisterna, ge anderia di spesa da ducati 300 e forsi mancho, non trovando sasso da tagiar; ma la Forteza non patiria mai più per conto di aqua, e per batteria fusse datta alla ditta Forteca, la non se ge potrià tuor. Ge sono un'altra cisterna nella 35

ditta, dalla banda de San Francesco, over levante, che se chiama el Babuci, che con una ocaxione se facesse di una batteria, per esser ditta cisterna confin con la muraglia, la se potrià sfender e perder l'aqua di essa, siché la ditta Forteca staria poi malissimo e dil tutto assediata di aqua.

5 Reverentemente aricordo eciam, alla Serenità Vostra, Serenissimo Principe, et a Voi, Signori Illustrissimi, come nella Forteca Vostra dilla Ceffalonia, per li precessori nostri, sonno sta datte assae caxe di San Marcho in concession a diverse persone, pagando una miseria de recognicion anualmente
 3v a quella Vostra camera, | de sorte che con quelli pocchi soldati che hora si atrova
 10 a quella Vostra custodia, Vostra Serenità sia de interessi de fitti de caxe poco mancho de ducati 20 al'ano; acressendo el numero delli soldati, come li faria bisogno, le Signorie Vostre pensano quanto più interesse le averianno, voria che tutti quelli che ge sono sta concesse le ditte caxe senca licencia del dominio, pagandoli li mioramenti che loro avessino fatti in esse caxe che pochi ge sono
 15 che le abiano fabbriccate, che ditte concession fuseno tagliatte et anulate et che de il tempo che loro le ano godute non fuseno astreti a pagar cossa alguna, solum le recognicion che i avesseno pagatto fin quel tempo della restuticion di esse caxe. E ne sono molti debittori in camera di esse recognicion, che godevano ditte caxe senca pagar cossa alguna alla Serenità Vostra; et l'interessi delli fitti
 20 ogni anno corevano a Vostra Serenità et che de cettero non si pottesse dar caxe a modo alguno nella Sua Forteca per via de recognicion, né ad altro modo che imaginar si pottesse, cenca espresso ordine e mandato de Vostra Serenità et delle Excellentissime Signorie Vostre.

Cerca alle municion delle biave per conto della ditta Forteza, dicco, de
 25 formento et orzo secondo la saxon de lo arcolto che si affittano le decime di Vostra Serenità cresse ... cussi la sua Forteca sono fornita secondo le occasione, ma io ho trovato nel tempo del mio regimento uno gran contrario circa al formento se danno alli capittanei e sui alferi e soldati per cadauno per ogni paga. E dirò prima delli capettanei se[[l]] li dà quarte 56 de formento, alli sui
 30 alferi quarte 16, et per cadaun soldato quarte nuove per paga, che sono zorni 45 a page 8 al'ano; il restante dilla sua paga se li dà in tanti danari contadi, di quella Vostra camera alla banca, ma cora e vien el fevrer et il marzo, che sono la stretteca delle biave in quella ixolla, li capittani e[[l]] li soldati che anno il formento dalli magazeni de San Marcco ad aspri 8 la quarta, e loro lo vendeno
 35 aspri 30 e 35 la quartta, come i anno fatto in tempo nostro che tutti sapevano et vedevano; si che il Vostro provedittor vollea far provision che per l'ixolla di formenti non se dovesseno vender più de aspri 20 la quarta. Loro venivano davanti di me lamentandossi, dicendomi "provedittor ti vol che nui vendemo

il nostro formento a rason de aspri 20 la quarta, ma li vostri soldati il vendano pubblicamente aspri 35 e loro l'ano a rason de aspri 8 la quarta da San Marcco". E non se li puol, Serenissimo Principe, Signori Excellentissimi, reverentemente parlando, far provixion alguna; siché la povertà patisse grandemente e li richi iubilano e fano il fatto suo et a questo modo non se li puol proveder. 5 Reverentemente, arecorderia a Vostra Serenità et alle Excellentissime Signorie Vostre, che de cettero non se li desse più formento a niuno capitano, né a niuno alfier, né soldatto, ma se li dese tutta la sua paga integra in tanti danari contadi alla banca e che il soprastante deli magazeni dil formento di San Marcho fu | 4r fuse ubligatto a dar a cadauno capitano, over alfier e soldatto, tanto formento quanto li farà bisogno, secondo le bocce loro averanno, al precio che de tempo 11 in tempo el si pagerà ad magazen de San Marco. Et a questo modo, se atoverà più suma de formento nelli magazoni di Vostra Serenità, e[1] li capitani, e li alfieri, e[1] li soldati con la roba Vostra non averano ocaxion di far più marcancia, con dano e non pocco delli Vostr suditi, e con non pocco disturbo et 15 travaglio delli Vostr proveditori e de quelli che averano simel cargo, perché nel tempo che fu fatto questo ordine, che si dovessero dar alli capitani, alli alfieri, et ali soldati la mità delle sue page in tanto formento e l'altra mità in tanti danari le biave, allora non si trovava danari di esse e per smaltirle trovar<o>no questo espe<n>diente de dar questa quantità de formento dico ali capitani, alfieri, e 20 soldati, et alli vostri provixionati. Ma hora la ditta provixion parturisse cativo efetto e sono di danno di Vostra Serenità e delle Signorie Vostre e secondo la ocaxione le città e[1] le Republice se governano e li Vostr rapresentanti ano pocco fastidio a governar li soi suditi e con facillità se li prevede alli sui 25 bisogni.

Ancora reve<re>ntemente arecorderia a Vostra Serenità et alle Signorie Vostre, come in quella ixolla se ritrova 4 capi de stradioti, e prima, il strenuo Allesandro Conbotecla, el qual a sotto de lui stradioti a cavallo numero 51, et il strenuo Zorzi Barbati, stradioti a cavallo numero 50, et il strenuo Manoli Fochà, stradioti a cavallo numero 50, et il strenuo Zuan Lixi, stradioti a cavallo 30 numero 30. Si atrova eciam, nella ditta ixolla, doi capitani Napolitani, uno delli qual sono il strenuo Zorzi Vineri con stradioti a cavallo numero 15, il secondo il strenuo Maxarachi, cavalier, con stradioti a cavallo numero 15, che sono in tuti cavali numero 210. La mazor parte sono stradioti a cavallo, che non 35 ano de sallario, solum ducati 8 al'ano, de decima in formento, in orzo, in vin et in ogio, e sono veramente cavalli inutelli, che s'el acadesse far una facion, credo, non se ne potrà prevaller di loro li sui capi a modo alguno, per esser cussi inutilli et tristissimi. El ge ne sono alquanti sallariati, chi con 40 ducati al'anno, chi con ducati 32, et alquanti con ducati 16, che questi sono quelli che

fanno le facion con li cavalli napolitani. Ma questi Napolittani con il tempo se
anderà anicilando, perché la Serenità Vostra, e[[1]] le Signorie Vostre non vol
che se remetta in suo locco mancando niuno de loro. Serenissimo Principe,
Signori Illustrissimi, reverentemente io seria de opinion, che questi stradioti a
5 a cavallo, che ora si atrova dilla decima, se reducesse a menor numero di quelli
i sono, et azonzerli, dove i ano ducati 8 de decima al ano, a ragion de page
8, darli ducati 12 de contadi dilla Vostra camera, secondo ano li altri Vostri
sallariati con ubligacion, che cadauno de loro de tenir uno bon cavallo. Et a
questo modo le Signorie Vostre saria ben servitte de boni homeni, et eciam
10 de boni cavali, perché, per la verittà, uno omo con il suo cavalo a questi tenpi
non vi pol servir con sì pocho stipendio e le decime della Serenità Vostra se
4v afitterà più le vandoge questa graveca. Non ho voluto | restar di ariccordar alle
Signorie Vostre questa provixion per non esser anche lei di pocca inportancia.
Questa stratia dilla Ceffalonia le più il nome assae che non et li fatti, e come se
15 venisse su le operacione non so a che modo l'anderia. La Serenità Vostra e[[1]]
le Excellentissime Signorie Vostre a mandato novamente questo governattor,
il qual se dimanda l'estrenuo Dimitri Lascari, el qual fin sotto de nui a datto
principio al cargo li a datto la Serenità Vostra e[[1]] le Signorie Vostre. El qual è
statto vedutto dalli proveditori Vostri con allegra faca perché lui ge allevierà il
20 cargo loro. Aveanno di le garde et eciam dilla stratia, che veramente uno Vostro
proveditor non puol far tanto star nella Forteca, tender a dar udiencia, cavalcar
per l'ixolla da tutte l'ore. Questo Vostro governattor lui averà questo cargo e
non mancherà, se lui farà come la principiatio, a benché da questi capitannii lui
sia mal vedutto, per cauxa che lui a discoperto che quelli che ano qual cosa
25 niuno di loro non faceva guarda, dagando in golla al suo capittanio e loro i
facevano axenti. Et a questo modo non veniva fatte le guardie, come si doveva,
et ogni tratto veniva mena via qualche anima de l'ixolla. Per tal cauxe, si che
dali capittanii lui è malissimo vedutto, eli alevatto uno caburglio che le Signorie
Vostre l'avea mandato in questa ixolla per governattor dilla stratia, e non di
30 regular le guardie e che la sua litera non menconca che lui si debia ingerir nelle
cosse delle guardie a modo alguno. I me fur<o>no davanti e me disse questa
ragion. Io mi feci lezer anche le littere delli ditti capittanii. Non menzona cosa
niuna dille guardie, solun che le Signorie Vostre li dà cargo di governar et aver
in custodia sotto li loro tanti stradioti a cavallo. E cussi loro non disse altro, ma
35 i andò via brontollando et coda modo manacandolo. Io li fici chiamar davanti
di me et li fici uno rechiocho, digandoli che scriverea a Venetia di questi sui
deportamenti. Et loro se aquietorno, al quanto, ma ne so dir che il vedono con
cattivo anemo per cauxa che i perdono assae di quello i tollevano ingiustamente.

A questo et a quel altro, e loro per non far guarda, li devano vellentiera perché tuti sono ubligati a far le guardie, ecetto quelli che stano nella Vostra Forteca et nel Borgo.

Arecordo reverentemente eciam alla Serenità Vostra et alle Signorie Vostre, a dover far sia mandato de li il restante deli schiopi, che ano portato il magnifico mio sucesor, de meza onca di balla, per conto di despensarli alle Vostre cernede. Sua Magnificentia ne a portatto solun cento, che da quelli poverini ge sono sta dato alle Signorie Vostre cento mille benedicion, perché, quelli che loro aveano, erano pocco mancho de arcibuxi da posta, i facevano tre cativi efeti; una, i ruinavano la faca ai povereti, e da una volta in driedo i non se risegava a trazerli; l'altra, come i li portavano ad andar alla marina, alle sue guardie, over frontiere, i sono una carga de uno anemal; la terza, i sono de danno, il dopio e più di polvere e di pionbo per conto dilla balla; siché, le Signorie Vostre non resti di far li sia mandà il restante deli ditti schiopi, che sono anchora al numero de 200, con ordine, che li vechi siano remandati de qui con la prima ocaxione, che serà veramente operha bona e laudabile, con utile del Dominio Nostro.

Eciam, reverentemente arecordo a Vostra Serenità et alle Excellentissime Signorie Vostre, come le introdotto da pocho tenpo in qua in quella Vostra ixolla, per la ingorditta dil guadagno, ge sono delle persone assae che, come i ano uno bon campo di tera, loro il chiamano per dir al modo suo uno bacil e debotto. I dicono che quel suo bacil di terra non è bon da produr biave e lo inpiantano de uva passa, talmente, che i vien alla zornatta a sminuir li seminati di quella ixolla. Et ogni anno cressenno le persone. Et loro, con questi mezi, vengono a sminuir li seminati. E[[1]] la decima di Vostra Serenità vien con simil effeti a callar, talché, se non se le proveda, quella Vostra ixolla venirà a pegior condicion che non è l'ixolla dal Zante. Perché al Zante ge sono mezo e modo di aver'navilii, e purassae, et eciam ge sono delle persone che come i ano penuria de biave i inprestano alla sua Comunità, over al suo proveditor, qual asuma de danari e li mandano in Terra ferma e fa provixion alii sui bixogni al meglio che i pol. Nella ixolla Vostra della Ceffalonia i non ano né navillii grandi, né piccoli di sorte alguna, sola alquante fregatine, né mancho loro sono persone che in una di queste ocaxione inprestasseno alla sua Comunità pur una minima quantità di danaro, talmente, che non bisogna che se stia con questa speranza; siché lassandoge inpiantar li terreni delle ditte uve passe, con il tenpo et cressendo ogni giorno la moltitudine del anime, come ocula||t||amente si vedanno, quelli Vostri poveri suditti se ne moriranno dalla fame con qualche occorencia di qualche malla sazon di arcolto. Et in questa materia per li precessori nostri le

sta fatto alcune terminacion sopra di questo inpiantar de uve passe, ma loro, per non esser confermate dal Senatto, non le obidiscono. Siché exortentia le Signorie Vostre che Le facesse che tutti quelli che ano inpiatatto tereni de uve passe, i rettori Vostri, con la Vostra autorità, ge[[l]] le dovesse fargle despiantar e che li dovesse far semenar de formento quelli che sono boni da formento per dir a modo loro e quelli che non sono boni da produr formento, che in dovesse seminarli de orzo, aciò che i povereti non vengino con il tempo ad aver qualche sinistro, che fin hora non ge sono biave da sovenir la povertà et anche la Vostra Forteca. Questa sono cossa de gran inportancia e di averne non pocca consideracion perché, come manca il viver ali Vostri suditti, le Signorie Vostre, puol pensar con il Suo Sapiente Iudicio come le cosse passano et a che modo li Vostri proveditori, con li contrarii sopra narati, a che modo e con che anemo i se rimoveno. Siché di questo non Li dirò altro, solun che ricomando quei poverini alla Serenità Vostra et a [[t]]tutte le Excellentissime Signorie Vostre insieme con quella sua Forteza.

Mi resta solum a dir alle Signorie Vostre che nel principio del ditto mio regimento trovai tute le abitacion delli soldati erano tutte discoperte e niun di loro non aveano cavalleti, dove potter dormir. Et fici immediate dar principio a coprir li ditti lozamenti et farli far a cadauno sui cavaleti et ge li fici consegnar, con ubligacion che al suo partir loro siano ubligatir a consegnarli al scrivan delle fabriche, altramente | di pagarli dil suo, per quello i seranno stimati. Segunda provixion ho fatto far dui magazoni di salvar le biave dilla decima di Vostra Serenità vien portatta nella Vostra Forteca, che ne era grandenissimo bisogno di essi magazoni, perché non ge era locho da metter le biave e se scoveniva metterle a basso alla marina, nelli magazeni pur di San Marco. Le qual biave, oltra che le era in manifesto pericollo de fuste et altro, le era mia 6 lutan e fuora della Forteza, siché di esse pocho speranza e utile si pottea aver. Oramo ge sono tanti magazeni nella Vostra Forteca che le biave se luogano tutte in essa, e pur ge ne fusse tanta summa quanti magazeni ge sono da luogarla, cossa veramente di molto utile e beneficio di Vostra Serenità e delle Signorie Vostre.

Ancora io fato fabriccar una preson cortexe, che li poveri debitori ... avano in uno magazin strettissimi, senca luxe, al scuro, uno sopra l'altro, e più, parlando reverentemente, il sterco li usar fuora dila porta, che veramente i poverini se marcivano. Hora i ano una preson cortexe, grandenissima e forte. E per il fabriccar della ditta sea fatto un altra bona operha che se ano fortificate due altre preson forte, che ogni tratto i presonieri le ronpevano e[[l]] la notte che era pezo i se callavano zoxo per le murraglie e scallava la Forteca, cossa di gran vergogna. Horamo le sono fatte si forte. Per il fabricar di essa preson cortexe,

fatta di tal sorte segure che, se i le voleno ronper, i vano nella ditta preson cortexe, che sono più segura, che non sono le due fortte, e dal ora in quella non sono statte più rotte preson alguna. E sopra di essa prexon o fatto eciam conspir una loza, che era statta principiatta per fin al tempo del clarissimo miser Gasparo Benbo, dottor, nostro precessor, cossa veramente utile, perché non ge era altra loza dove li proveditori doveano andar a dar audiencia. 5

Ho fatto far eciam una cancellaria criminal, separada dalla civil, per esser quella molto stretta e non se potteva exercitarla per civil e criminal per la gran moltitudine che vengono alla zornatta zaminati, cussi civili como criminali.

Fici fabricar una caxa con la sua fusina per conto dil favro dilla ditta Vostra Forteca, il qual avea uno locco picollo, discomodo; ma per conspir l'operha, che fusse perfetta, li bisogneria uno paro di mantexi grandi, per non ne aver solun uno paro, tuti roti, e marci. E veramente lui è uno bon maistro, sallariado dalle Signorie Vostre a quella Vostra camera et è bon servitor de Vostra Serenità. 10

Una altra comodità o fatto far alla marina, dove è il porto di quel locco che si dimandano l'Argostoli, dove vien a dismantar li Vostri proveditori e sopracomiti et altre persone, uno muollo, che non vi era muollo di sorte alguna, e[[l]] le persone, come i volevano dismantar, bisognavano i se facesse portar in tera e i poverini veniva per l'aqua, operha utile, e che stano molto bene, et è statta laudatta dal clarissimo proveditor nostro di l'armada miser Cristoffallo da Canal. Et tute queste sopra ditte fabricce io le ho fatte far con pocissimi danari della Serenità Vostra e delle Signorie Vostre, come per il conto io ho apresso di me il tutto apar, perché dalla Vostra camera non se ha libertà da spender in ani doi solun ducati 25. Et io ho fatto far tutte le ditte fabriche et ho lassatto in essa | camera, salvo il vero da ducati 36 che mi sono avanzati. Mi reporto al ditto conto questo danaro io speso, per dir il tutto alle Signorie Vostre, io lo tratto de condanaxon aplicade alla fabrica di quella Forteca. E[[s]] se nel principio del mio regimento io avesse abuto uno pocho de più danaro che li ducati 25 sea dalla ditta Vostra camera. Prometto alla Serenità Vostra et alle Signorie Vostre, io averia fatto dar principio a far cavar da far la nova cisterna, cossa più che necessaria in essa Forteca, a benché le fabricce, che io fatto far, sono statte anche cosse tutte utile e non si pottea far di mancco di esse. Siché non voglio restar di reverentemente areccordar alla Serenità Vostra et a tutte le Excellentissime Signorie Vostre, Le non voglia mancar di far che siano fatta la ditta cisterna, con quella più presteca che si pol. 6r 26 30 35

Nel ultimo del mio regimento, mi fu scritto dali clarissimi signori sopra le fortece, como per uno che ano recordatto a Sue Signorie che la Forteca dilla Ceffalonia non è Forteca, come se dice dalle persone, e che lui vol mostrar e

far conosser alle Signorie Vostre, come là se potrà prender facillissimamente. E Sue Signorie me scrisse ciò dovesse tuor la opinion de tuti doi li capitani et eciam del inzegner e de altre persone se ne fusse, perché lui si oferisse con pocissima spesa farla inespugnabile. E cussi io feci, immediate ebi recepto
 5 le Sue litere, fici deponer alle Sue persone con ali dui capitani et al Vostro inzegner, separadamente una da l'altra, e[[l]] le mandai in una mia littera a Sue Signorie. Non ostante che'l Vostro inzegner, ser Zuan Roccoller, mi a datto al partir mio la copia di essa sua deposicion, con uno capitollo de più di quello. Lui mi dette allora e mi a ditto che, per alcuni sui respeti, lui non la volse dar
 10 allora in notte, per esser delle persone interessate e che lui si dubitava che non li venisse a saper. E per tal causa, el non la voluto dar in notte allora ma lui me la datto a me che il presenti a Sue Signorie e cussi io ge lo presentato.

Questo è quanto ho da refferir, alla Serenità Vostra et a tutte le Excellentissime Signorie Vostre, delle cosse che mi è achaduto nel tempo del mio regimento. Altro non ho da refferir alle Signorie Vostre alle qual umilmente mi raccomando. E [[s]]se io avessi mancato nel mio scriver quelle, mi perdoni, pe<r>ché questa
 15 non è mia professione.

Servitor della Serenità Vostra e de tute le Excellentissime Signorie Vostre.

Io Alvixe Balbi afermo a quanto se contiene in ditta mia scrittura
 con mio iuramento.

VI

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ ΡΑΟΛΟ ΚΟΝΤΑΡΙΝΙ

1564

17 Αυγούστου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Το πρώτο μέρος της έκθεσης καλύπτουν οι πληροφορίες για την κατάσταση του φρουρίου που κάθε άλλο παρά ικανοποιητική ήταν.

Η επιβίωση των κατοίκων του στηριζόταν στη δεκάτη που επιβαλλόταν στα διάφορα προϊόντα. Πολλές φορές όμως, προς το τέλος κάθε έτους, παρουσιάζονταν ελλείψεις τροφίμων. Το μόνο που απέμενε ήταν λιγοστό σιτάρι. Ο ίδιος προσπάθησε να δώσει κάποια λύση στο πρόβλημα, με την τήρηση ενός ειδικού βιβλίου, στο οποίο θα καταγραφόταν αναλυτικά ο τρόπος διάθεσης των τροφίμων. Αυτή η σοβαρή αδυναμία δεν έπρεπε να γίνει γνωστή στους Τούρκους. Κι αυτό γιατί η τουρκική αρμάδα, σε κάποιο πέρασμά της από το νησί, θα μπορούσε να επιτεθεί και πολύ εύκολα να καταλάβει το φρούριο.

Οι αμυντικές δυνατότητες του φρουρίου ήταν άσχημες. Υπήρχαν κανόνια και πυρίτιδα όχι όμως όπλα. Τα λίγα που υπήρχαν ήταν ουσιαστικά άχρηστα. Έπρεπε να υπάρξει φροντίδα για την ανανέωση του οπλισμού από τη Βενετία. Για τη φύλαξη του φρουρίου υπήρχαν δύο επικεφαλής με 20 στρατιώτες ο καθένας. Και οι δύο τους ασκούσαν με μεγάλη επιμέλεια τα καθήκοντά τους. Ο παραπάνω αριθμός των στρατιωτών έπρεπε να αυξηθεί και να φτάσει τους 25 στρατιώτες σε κάθε ομάδα. Κατά τον τρόπο αυτό θα φυλασσόταν καλύτερα ο χώρος.

Η έφιππη στρατιωτική δύναμη του νησιού είχε καλή διάταξη. Διοικητής της ήταν ο Δημήτρης Λάσκαρης. Υπήρχαν επτά επικεφαλής. Ο συνολικός αριθμός των υπέων έφτανε τους 212. Η παρουσία της στο νησί ήταν απαραίτητη για την αντιμετώπιση των επιδρομών που επιχειρούσαν κατά καιρούς τουρκικά πλοία. Έπρεπε να υπάρξει φροντίδα ώστε να συντηρεί ο καθένας στρατιώτης ένα καλό άλογο.

Το νησί ήταν πολύ εύφορο. Παρήγε σιτηρά, κρασί, λάδι και άλλα προϊόντα. Υπήρχαν όμως ορισμένα πρόσωπα, που κατακρατούσαν και πωλούσαν έξω από το νησί τα προϊόντα, με αποτέλεσμα να παρατηρείται έλλειψή τους, και να

υποφέρει ο πληθυσμός. Με τη συμπεριφορά που επιδείκνυαν είχαν οδηγήσει τους ντόπιους σε απόγωση. Ο πληθυσμός του νησιού έφτανε τους 38.000 κατοίκους.

Από τη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία καταβαλλόταν κάθε προσπάθεια ώστε να υπάρχει όφελος για τη Βενετία. Καθώς όμως τα έξοδα ήταν πολλά και τα έσοδα λιγότερα συνεχώς βρισκόταν σε δυσπραγία. Μεγάλο χρηματικό ποσό διατίθενταν για την πληρωμή των κρατικών αξιωματούχων και των στρατιωτικών ομάδων του νησιού. Επιπλέον, αποστέλλονταν χρήματα στην Κέρκυρα, για την κάλυψη των εκεί αναγκών. Στο τέλος της έκθεσης γίνεται ξανά έκκληση για τον ανεφοδιασμό του φρουρίου με τρόφιμα επειδή υπήρχε έλλειψή τους.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 62, reg. 1, φφ. 151r-153r¹. Έκδοση: Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 363-365 αρ. εγγράφου 16.

1. Της ίδιας έκθεσης σώζεται και άλλο αντίγραφο: A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-4v. (Το κείμενο στα φφ. 1r-2v. Το σημείωμα παραλαβής στο φ. 4v. Τα φφ. 3r-v και 4r λευκά).

1564 a 17 agosto
 Relation del nobile homo ser Polo Contarini
 ritornato di proveditor della Ceffalonia

Serenissimo Principe, Illustrissima Signoria

Non senza causa è sta introdotto et posto in consuetudine, oltra il referir a bocca, metter anco in scrittura i ricordi et quel tanto, che par necessario da i rettori, che vengono da questo et quell'altro reggimento, acciò in perpetuo resti quello, che torna a grandissimo beneficio di questo Eccellentissimo Dominio. Però, seguendo ancor io il procieder di tanti altri, ho deliberato di presentar questa scrittura, nella qual intendo di dir il parer mio in materia della Fortezza della Cefalonia, al qual regimento, mercé della Vostra Serenità, son stato. Et do consideration ho da far, la prima sarà in materia della Fortezza, l'altra in materia dell'isola et di habitanti di quella. Quanto al primo capo, parmi di dar riverenti l'infrascritti ricordi, acciò che poi la Vostra Serenità possi far quelle migliori et più necessarie provisioni che Gli parerà, et prima.

La Fortezza se ritrova senza alcuna sorte de monitione, così per viver, come per combatter. Quanto al viver, non si ritrova altra sorte di monition, eccetto le decime sole de San Marco, le quali si scuodeno di anno in anno, et non ritrovandosi altro sussidio, convien alli provveditori, con queste tal decime, sovenir li soi stipendiati et provisionati, et etiamdio il populo, mantenendo anche la piazza di continuo di pane. Là onde finito l'anno, sono finite le decime, et chi non è avertito a tenir la mano stretta, non bastano a otto mesi. Non vi sono vini, asedi, ogli, saladi, biscotti, legne, né molte altre cose necessarie a una Fortezza, come molto ben sa la Vostra Serenità. Solamente vi sono da 460 stara di meglio, il quale ho trovato mal all'ordine. Et s'io non havessi avertito, saria diventato tutto marzo, il qual ho fatto sborar et governar benissimo, facendo tenir conto particolarmente in un libro a parte, che per inanti il sopramasser et altri, che hanno cargo nelli magazeni, potevano trarne et metter in proprio uso, che non si haveria saputo cosa alcuna perché non si sapeva il fondo, né la quantità. Si che Iddio ci guardi che venisse in animo al nimico, massime nel tempo, che viene fuori con l'armata, et molte delle volte finge andar in un luoco et da in un'altro di metter in terra, et andar sotto questa Fortezza, perché ritrovandosi così spogliata del viver, che è il principal, et più importante fondamento, chi può dubitar che esso nimico non prendesse la detta Fortezza, non dirò senza battimento d'artellaria, ma pur senza scaricar un'arcobuso, o frezza.

Quanto aspetta a munitione per combatter ella si ritrova molto mal all'ordine d'artellaria in fuori, et polvere, delle qual doi cose certo n'è a bastanza, ma di altre sorte de armi è in tutto priva. Vi sono alcune puoche piche et alquanti archibusi rotti, et senza cassa, et da 70 coracine, tutte in pezzi, come per
 5 l'inventario che son per presentar, alle Fortezze appar, delle quai cose venendo occasione, non si potrà prevalersi in conto alcuno, si che l'anderia, et massime delle coracine che si facessero condur de qui mettendole nell'arsenal, et far nova provisione per quel loco.

Alla custodia di questa Fortezza vi sono doi capitani con 20 fanti per
 10 uno, il strenuo capitano Zuan Spinelli, et il valoroso Lodovico Candido, certo homeni diligentissimi et pieni di valor, i quali fanno il suo debito, né mancano di servir la Serenità Vostra con fedeltà et affettione, essendo di continuo in unione et d'uno istesso voler. Ma a questo proposito ricorderò, come non vi essendo se non fanti 20 per capitano et dovendosi partir in 4 guardie che vengono fatte
 15 attorno la Fortezza, oltra la guardia grande della piazza, et convenendo loro far d'inverno hore 5 per uno, et più, né potendo far di meno di non si straccar, et massime quando sono {venuti} venti et tempi pioviosi, che si riducono a forza dentro delle casele, è necessario aggjonger fanti 5 per capitano, come era per avanti, et così veniria esser fanti quatro per sentinella, et otto nella guardia
 20 grande della piazza dove che si fariano bone guardie, et con gran sicurtà della Fortezza.

La stratia è assai all'ordine, sotto'l governo del strenuo governor Dimitri Lascari, con 7 capitani, quali fra tutti hanno sotto di se cavalli 212. La qual stratia è molto necessaria in quell'isola per più rispetti, ma specialmente
 25 per causa delle fuste, le quai mettendo in terra vanno depre dando et facendo gran ruina se non se gli opponessero questi stradioti, i quali molte volte hanno amazzato di Turchi, et liberato assai anime dalle incursioni di questi ribaldi.
 152v Ben è vero, che bisogna che li provveditori stiano | avvertiti, che ognuno habbi il suo cavallo, et bon cavallo.

30 Queste cose son quelle che mi ha parso ricordar, alla Serenità Vostra, in materia della Fortezza. Et perché ho promesso dirLi anche dell'isola et delli habitatori di quella, la Vostra Serenità, ha da saper come questa isola è ben fertile, et fruttuosa assai, come saria dir di biave, vino, oglio, et altre cose pertinenti al viver humano, ma si ritrovano in ditto loco alcuni, posso dir,
 35 lupi rapaci, quali d'ogni tempo vanno incaparando biave, vino et altre cose, dove poi le smaltiscono fuori dell'isola et così il populo ne vienne a patire grandissimamente. Et in somma tengono questi tal oppressi con diversi mezzi d'usure et tirranie, li poveri isolani, li quali tutti sono in estrema miseria al numero di 38 mille anime.

Questa camera rende bona utilità alla Vostra Serenità, ma però le spese sono tante, et si ingorde, che la tengono sempre povera, et esausta, l'utile et intrada può importar da 7.000 ducati in circa. Ma il cargo et spesa, è pagar li provveditori et capitani di tempo in tempo, tutta la stratia, li capitani della Fortezza, con tutti li soldati, et molti altri provisionati. Da novo ultimamente, 5
la Vostra Serenità impose che si dovessero pagar anche i signori consiglieri di Corfù, li quali levano una gran summa de danaro all'anno. Di più si ha obligo di mandar ogn'anno a Corfù ducati mille, li quali ho mandato ancor io, essendo benemerito bailo il clarissimo miser Nicolò Dandolo, et altri mille havea 10
apparechiati già tre mesi in un groppo per questo effetto, ma non vi essendo capitato il clarissimo provveditor della armata in quel porto, né altro passaggio sicuro, mi è sta levata l'occasione di poterli mandar, non dovendosi con altro mezzo, che di galie, mandar tanta summa de danaro della Vostra Serenità attorno. Ma credo che, fin'hora, il clarissimo Surian, mio successor, havendo trovato il groppo all'ordine l'habbia hormai ridrizzato a Corfù, che non può 15
esser che il clarissimo Bragadin non vi sia capitato.

Questo è quel tanto che parmi necessario di ricordar alla Vostra Serenità in materia della Fortezza della Ceffalonia, la qual è importantissima. Quella farà la provision che Gli parerà, ma sopra tutto havendo l'occhio et riguardo a | far che in detta Fortezza vi sia monitione per il viver, non vi esendo, se non 153r
de anno in anno le decime come ho detto di sopra, le quai non bastano a pena 21
per l'anno.

Delle mie operationi et del mio procieder in questo reggimento non dirò altro. Con tempo di giorno in giorno con quanta carità et destrezza ho governato quell'isola, la Vostra Serenità intenderà; alla qual humilmente mi racomando. 25

VII

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ DANIELE VITTURI

1567

2 Αυγούστου

Π ε ρ ί λ η η : Στην έκθεσή του ο Daniele Vitturi επισημαίνει όσες παρανομίες διαπίστωσε να γίνονται κατά τη διάρκεια της διοίκησής του στο νησί, για τις οποίες ζητά τη λήψη μέτρων από την πλευρά της Βενετίας ώστε να εκλείψουν.

Οι επικεφαλής των στρατιωτικών ομάδων του νησιού έπρεπε να έχουν κοντά τους, στο ίδιο χωριό, τους άνδρες τους. Κατά τον τρόπο αυτό θα υπεράσπιζαν αποτελεσματικότερα τα μέρη, στα οποία θα εκδηλωνόταν εχθρική επίθεση.

Είχαν παρατηρηθεί αρκετές παρατυπίες από την πλευρά των προνομιούχων κατοίκων και όσων είχαν απαλλαγεί από την καταβολή της δεκάτης. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την ασάφεια που χαρακτήριζε σχετική απόφαση της Συγκλήτου, είχε ως αποτέλεσμα να ζημιώνεται η Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία του νησιού.

Η δεκάτη των διαφόρων προϊόντων μεταφερόταν στο φρούριο, μέσω ζώων, που συχνά χρειάζονταν να καλύπτουν μεγάλες αποστάσεις. Για να αποφευχθεί αυτό είχε καθοριστεί ώστε τα δημητριακά που ανήκαν στο Δημόσιο να περάσουν στη δικαιοδοσία της λατινικής επισκοπής ή του Τάγματος της Μάλτας. Έτσι όμως αυτές αύξησαν πολύ τα έσοδά τους. Χρειαζόταν να καταρτιστεί ένα νέο κατάστιχο με τα έσοδα της λατινικής επισκοπής και του Τάγματος της Μάλτας και των κτημάτων τους. Αυτό να κρατείται στην καγκελαρία, έτσι ώστε ανά πάσα στιγμή να φαίνονται οι περιουσίες τους και να μην μπορεί κάποιος να υποκλέπτει τα έσοδα του Δημοσίου.

Για να εντοπίζονται εύκολα οι οφειλέτες της Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας χρειαζόταν από τους οικονομικούς εφόρους να δημιουργηθεί ειδικό τετράδιο.

Πολλά σπίτια στο φρούριο προορίζονταν για κατοικίες των στρατιωτών, που ήταν επιφορτισμένοι με τη φύλαξή του. Είχαν δοθεί σε ντόπιους, με τον όρο

να καταβάλλουν ενοίκιο. Αυτό ήταν συχνά μεγαλύτερο από το καθορισμένο, με αποτέλεσμα να ζημιώνεται το Δημόσιο.

Από τη Σύγκλητο είχε ρυθμιστεί ώστε ο προνοητής του νησιού και η αυλή του να έχουν συγκεκριμένη ποσότητα σιτηρών. Για το κριθάρι και το σιτάρι δεν υπήρξε κάποια ρύθμιση. Ο ίδιος, είχε καθορίσει την ποσότητα, που έπρεπε να δίνεται. Για τη διευθέτηση της εκκρεμότητας χρειαζόταν να ληφθεί μέριμνα.

Ο ελεγκτής των δημόσιων εσόδων της Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας ανταποκρινόταν με δυσκολία στις αυξημένες υποχρεώσεις του. Για την καλύτερη λειτουργία της Υπηρεσίας, έπρεπε να αποδεσμευτεί από ορισμένα καθήκοντά του, τα οποία θα αναλάμβανε άλλο πρόσωπο. Το κέρδος για το Δημόσιο θα ήταν μεγάλο.

Οι φοροενοικιαστές της δεκάτης, προσποιούμενοι ότι κινούνταν με βάση ό,τι είχε καθοριστεί, συνήθιζαν να σημειώνουν διαφορετικές ποσότητες και είδη πραγμάτων. Η παρανομία αυτή ήταν σε βάρος του Δημοσίου.

Τα τελευταία χρόνια, πολλά άτομα που είχαν καταδικαστεί να εξοριστούν, αθωώνονταν παράνομα. Η πρακτική αυτή ήταν αντίθετη προς τους βενετικούς νόμους.

Οι στρατιώτες του νησιού πληρώνονταν σε χρήμα και σε είδος. Ο μισθός τους ήταν πολύ μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο άλλων περιοχών της βενετικής επικράτειας.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-2v. (Το φ. 2r λευκό. Στο φ. 2v το σημείωμα παραλαβής). Ανέκδοτη.

Serenissimo Principe

Per obedir alli commandamenti Soi che dovesse metter' in scrittura le cose che a me par si facci provisione alla Cefalonia, però con quella debita riverentia che mi convien, dirò il parer mio, riportandomi però sempre al sepientissimo Consiglio Suo et delli Eccellentissimi Signori Savii.

5

Et prima, Li dirò che buona cosa saria che li capitani de stradioti, che Vostra Serenità ha de li, debbano star' insieme e non comportar che siano lontani li provisionati descritti in la sua compagnia /15/, /20/ miglia lontan dalli capi loro, ma debbano star uniti in una medema villa, acciò in caso de bisogno possino defender' li lochi che sono dannizati dalle fuste.

10

Secondo. Che molti vengano con lettere de provisionadi alla prima vaccantia debbano esser' messi in loco de quelli che vaccaranno et vaccando provisionati di provision de ducati /8/ in /12/, ovvero decimali, volono subintrar in loco di tali con provision de ducati /32/ servendose nella parte del Senato che, non specificando in le lettere ducal la sua provisione, s'intendono ducati /32/ et a questo modo la Sua Signoria vien a crescer provisione et dar danno alla camera di quel loco.

15

Terzo. Che le decime di Vostra Serenità vien usurpata per causa dell'obligatione che hanno quelli che debbono pagar ditta decima per convenir portarla nel Castello et Fortezza della Serenità Vostra. Et per schivar tal carico, qual è d'importantia de convenirla portar sopra schena d'animali /25/, /30/ miglia per assolversi di tal carico, dicono haver sunato la biava che è di ragion' {...} della Serenità Vostra esser' di ragion de vescovato, ovvero comandaria. Et a questo modo il vescovato et comandaria è cresciuto molto la intrada sua. Però, con ogni reverentia, Li dirò che bona cosa saria far far uno cathastico novo delle intrate del ditto vescovato et comandaria et delli lochi Soi et quello tenir in cancelleria della Serenità Vostra, acciò che in ogni tempo se potesse veder li beni Soi et non fosseno in poter di alcuno difraudar le intrade della Serenità Vostra.

20

25

Quarto. Che acciò la Serenità Vostra possi veder chiaramente li debitori di quella camera, così come li camarlenghi, che per tempo vien de qui portano uno zornal alli signori sopra le camare, debbano portar zornal e libro al ditto officio, acciò se possi veder con ogni facilità li crediti di Vostra Serenità.

30

Quinto. Che molte case che erano in la Fortezza di Vostra Serenità e reservati per l'habita[[ta]]tion de soldati, che debbano far la guarda a quella Fortezza, sono sta livellate et date a particolari de quelli lochi di sorte che si

35

convien pagar fitto per le habitation' delli soldati et tuor le case proprie che sono livellate, pagando fitto molto più di quello sono livello et questo a danno della Serenità Vostra. |

1v Sesto. Che così come fo provisto per parte del Senato et limitato, che
5 el provedador di quel loco et corte sua non possino haver più di stara cento di formento et el camarlengo stara sessanta a ragion de aspri /4/ la quarta, che sono aspri sedese il staro, et dell'orzo et spelta non fo fatta limitationne alcuna di quantità, ma a suo libito et piacer ... quantità li vol ad aspri 8 al staro et la spelta ad aspri /4/ bona, cosa saria che si dovessero limitar anche di questa biava la
10 quantità per servirse per uso et non altramente.

Settimo. Che bona cosa saria che si dividessero il cargo che ha il scontro de camera, il qual ha anco cargo di receiver le decime della Serenità Vostra et quelle despensar et portar li danari in camera di sorte, che essendo uno solo, difficilmente si puol veder il fondo delle intrade et despensation' della Serenità
15 Vostra de mese in mese, come vol la parte, ma essendo in due persone la Serenità Vostra venirà haver mazor beneficio et con più chiarezza si potrà veder il tutto, non saldando de una cosa l'altra.

Ottavo. Che è introdotto che li dacieri che tuoleno le decime della Serenità Vostra si fanno disfalcar, o di proprio o di quantità di robba, di quello che lori
20 l'hanno levata all'incanto, dicendo di haver preso de ditte decime, cosa che non si puol far, come sa la Serenità Vostra, ma sono sta fatto a maleficio della Serenità Vostra.

Nono. Che da puoco tempo in qua sono introdutti che molti sono assolti dalli lor bandi diffinitivi, dell'isola et del Zante, con darli in gratia a
25 diversi particolari, oltra le /8/ gratie che si dano all'anno per li laudi che si co<n>sumano a far in quel loco, che sono /4/ al clero latino et /4/ al clero greco, de banditi a tempo essendo stati un terzo del tempo {banditi} delli loro bandi fuori dell'isola. Ma molti, senza carta di pase et senza altro, sono sta assolti et dati in gratia di particolari, contra la forma delle leze della Serenità Vostra, alla
30 qual humilmente mi raccomando.

Dicendoli, che li soldati di quel loco hanno di paga quarte /9/ di formento et lire 9 et soldi 5 di danari per paga, che è molto più di quello hanno li soldati in niun'altro loco. |

2v

1567. 2 agosto in Venetia.

35

*Relatione del magnifico miser Daniel Vitturi
tornato rettor della Zaffalonia*

assignata a me, Andrea Boldù, Savio di Terraferma, dassignato alle relationi.

VIII

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ NICOLÒ DA MULLA

1569

11 Ιουλίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Στην αρχή της έκθεσής του ο Nicolò da Mulla αναφέρεται γενικά στο νησί. Περιγράφει τη θέση του, τα άφθονα προϊόντα που παράγει και τα αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού που είχε διενεργήσει το προηγούμενο έτος. Στα δύο νησιά, Κεφαλονιά και Ιθάκη, κατοικούσαν 24.392 κάτοικοι. Από αυτούς, οι κατάλληλοι να εργαστούν ήταν 5.560. Η Βενετία, μπορούσε να χρησιμοποιήσει ορισμένους για να εξοπλίσει μια γαλέρα.

Στη συνέχεια, δίνει πληροφορίες για την κατάσταση των στρατιωτικών δυνάμεων που έδρευαν στο νησί. Οι άνδρες της πολιτοφυλακής έφταναν τους 400. Στον αριθμό αυτό συμπεριλαμβάνονταν και όσοι ήταν στην περιφέρεια του Φισκάρδου. Όλοι ήταν πολύ καλοί και καλά γυμνασμένοι. Οι έφιπποι στρατιώτες έφταναν τους 225. Από αυτούς, οι 59 ήταν προνομιούχοι και μισθωτοί, ενώ οι υπόλοιποι ήταν απαλλαγμένοι από το φόρο της δεκάτης. Διοικητής τους ήταν ο Σοφιανός Ευδαιμονογιάννης, ένα πολύ άξιο πρόσωπο. Όλοι οι παραπάνω, από στρατιωτική πλευρά, βρίσκονταν σε καλή κατάσταση.

Το φρούριο βρισκόταν σε επίκαιρη θέση και δεν μπορούσε να υπονομευτεί από καμιά πλευρά του. Το μοναδικό σημείο, από το οποίο μπορούσε να πληγεί, ήταν από την πλευρά του Αγίου Φραγκίσκου. Στην περίπτωση αυτή όμως, οι εχθρικές δυνάμεις έπρεπε να μεταφέρουν το πυροβολικό τους πάνω σε ένα ψηλό βουνό, πράγμα δύσκολο. Υπεύθυνοι για τη φύλαξη του φρουρίου ήταν δύο επικεφαλής με σαράντα συνολικά στρατιώτες. Από αυτούς, ο ένας, ήταν πολύ έμπειρο και ικανό πρόσωπο, που είχε προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες. Ο άλλος, που ήταν ανίκανο πρόσωπο, δημιουργούσε συνεχώς προβλήματα με τη στάση του. Οι στρατιώτες, που στη συντριπτική πλειοψηφία τους ήταν ντόπιοι, δεν άλλαζαν ποτέ. Αν και ήταν ιταλικής καταγωγής, με το να διαμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα στο νησί και με το να έχουν αποκτήσει οικογένεια και περιουσία, είχαν ουσιαστικά ελληνοποιηθεί. Στις θέσεις τους, όταν αποχωρούσαν, τους διαδέχονταν τα παιδιά τους. Ορισμένοι δεν έκαναν

ούτε τις σκοπιές τους. Στην ίδια κατηγορία ανήκαν και οι πέντε πυροβολητές του φρουρίου, με εξαίρεση τον επικεφαλής. Ορισμένοι ζούσαν στο νησί παραπάνω από σαράντα χρόνια. Προκειμένου να βελτιωθεί η κατάσταση, ήταν της άποψης ότι κάθε δύο χρόνια έπρεπε να αλλάζουν οι μισοί τουλάχιστον από τους παραπάνω στρατιώτες. Το φρούριο, δεν είχε επαρκές οχυρωματικό υλικό και τρόφιμα. Η κατάσταση είχε επιδεινωθεί εξαιτίας ορισμένων ατυχών αποφάσεων που είχαν ληφθεί στο παρελθόν. Χρειαζόταν να ληφθούν νέα μέτρα. Ο ίδιος, φρόντισε για την κατασκευή οπλαποθήκης και για τη βελτίωση του πυροβολικού. Το οχυρωματικό υλικό βρισκόταν στην κορυφή του φρουρίου και ο κίνδυνος καταστροφής του ήταν ορατός. Κατά τη γνώμη του η πυρίτιδα έπρεπε να μεταφερθεί σε χαμηλότερο και πιο ασφαλές σημείο.

Με τη λήξη της θητείας ορισμένων ανώτατων αξιωματούχων, που υπηρετούσαν στο νησί, αθρώνονταν ορισμένοι επικηρυγμένοι και τους δίνονταν χάρη, έναντι καταβολής χρηματικού ποσού. Η κίνηση αυτή, που είχε εισαχθεί τα τελευταία χρόνια, είχε ως αποτέλεσμα να παρατηρούνται φαινόμενα διαφθοράς. Για να μη λάβει το ζήτημα ευρύτερες διαστάσεις έπρεπε να ληφθούν μέτρα από τη Βενετία.

Στη συνέχεια, ο βενετός αξιωματούχος κάνει λόγο για την καλλιέργεια της σταφίδας στο νησί και στα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί από την επέκτασή της.

Η Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία είχε κάθε χρόνο έσοδα 10.500 δουκάτα περίπου και έξοδα 8.500 δουκάτα περίπου. Το πλεόνασμα των 2.000 δουκάτων ετησίως θα μπορούσε να διατηρηθεί και τα επόμενα χρόνια αν οι βενετοί αντιπρόσωποι ήταν πιο επιμελείς ώστε να εισπράττουν τα έσοδα από τους φόρους και τη δεκάτη και να μην επιτρέπουν να υπάρχουν οφειλές για μεγάλα χρηματικά ποσά. Αυτό είχε συμβεί από το 1562 και μετά, οπότε εντοπίστηκαν και εισπράχτηκαν από τον ίδιο 10.000 δουκάτα, που η Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία είχε πιστωθεί από άλλες παλιές οφειλές. Τα λάθη, που είχαν εντοπιστεί, έπρεπε να περιοριστούν. Ολοκληρώνοντας τη θητεία του άφησε υπόλοιπο στη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία 8.647 δουκάτα.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-4v. (Το φ. 4r λευκό. Στο φ. 4v το σημείωμα παραλαβής). Έκδοση: Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 366-370 αρ. εγγράφου 17.

Serenissimo Principe et Illustrissimi Signori sempre osservandissimi

Non debbo manchar de rapresentar alla Serenità Vostra quanto sia bisogno alla sua Fortezza, et isola della Ceffalonia. Et de primis, Li dirò, con la solittia riverentia, che la ditta Sua isola volgie da miglia 150 incirca, senza l'isola del Tiacchi che volgie da miglia 60 et è fertelissima et abondante de hogni cosa, et produce di hogni qualità et quantità di granno, vini, uve passe, oglii, mieli, granne, formazi, lane, lini, et molta quantità di animali, et è abondante, de legnami, sì da lavoro como di fuocho.

Nella qual isola s'atrova, per la descrizione per me fatta far l'anno passato, anime 24.392, con l'isola del Tiachi predetta, delle qual anime ne sono da fatti al numero de 5.560 et la Serenità Vostra se potrà prevaler di armar una galea, a tempo di bixogno, senza dissoncio de ditta isola.

Le cernide sono al numero 400, computando 50, che sono alla pertinentia di Visscardo, che tutti sono bonissimi homeni et ben disciplinatti et il capitano Ottavian d'Imola che ha il caricho non li manca.

La Sua strathia veramente è al numero de cavali 225, cioè provisionatti et stipendiatti al numero di 59 et il resto decimali, sotto il governor domino Soffianò Eudemonogiani, cavalier, novamente mandato de lì per la Serenità Vostra. Et per quel tempo che io son statto a quel governo, si ha deportatto benissimo per il cargho suo et meritta la gratia della Serenità Vostra.

Li sui capitani sono il strenuo Alexandro Combotecla con cavali 50, il capitano Apostolo Vinari con cavali 12, il capitano Zorzi Barbatti con cavali 50, il capitano Zuan Lusi con cavali 30, il capitano Lunardo Fucà con cavali 50, il capitano Zuan Masarachi con cavali 12 et il capitano Covacio della Porta con cavali 12.

Delli qual tutti la Serenità Vostra se ne puol assai honestamente prevaler di cadauno di lhorò et tutti sono bene a cavallo sì li provisionatti et stipendiatti, come li decimali. |

Della Fortezza veramente Li dirò esser in bel sito et sopra uno monte tutto grebenoso et lontana dalle marine et porti da miglia 5 incirca, né si può far mina da banda alcuna, né menno baterla, salvo dalla banda di San Francesco nel Borgho, dove gli a gagliarda diffusa; dalla parte di tramontana, si può per bater, ma il nemico convien condur l'artelaria sopra uno alto monte con molta difficoltà et è lontano dalla Fortezza da circa uno miglio; et dalle altre due parte si è securissimi da batteria.

S'atrova alla cusstodia de ditta Fortezza dui capitani nominati, il capitano Ottavian da Imola et il capitano Antonio Corona dalla Mota, con fanti 40,

computando li sui dui regazi. Delli qual dirò prima dil capitano Ottavian d'Imola, qual, con verità, l'ho trovato pratico et bon soldatto in tutte quelle cose che appartiene alla militia, né si ha sparagnatto de faticha, si in cusstodir bene quella Fortezza et con obedientia de sui soldati et in altri bixogni et massime quando
 5 passò per de li l'armatta turchescha, il quale per opinione mia meritta la gratia della Serenità Vostra.

D'il capitano Antonio Corona, ne diria molto, ma per non at<▷>ediarla, dirò che el se intende puocho del'arte della militia, né se ne deletta, né meno scia quello sii ghoverno, et ha poca anzi nulla obidientia de sui soldatti. Et prometto
 10 alla Serenità Vostra che el danaro che la spende nella persona sua è malissimo speso con molti scandoli che eseguiti per causa sua con int<▷>acar quessto et quello, et precipue li ditti sui soldatti, et come non li volgiano servir di danari, el trova ogni causa per farli poi cassar, et mete in confusione il tutto con haver fatto ultimamente cassar il suo sergente et poner in suo locho uno suo filgiol de
 2r anni 14, dal qual seguisse di molti erorri. Et posso dir che, pocho et con | verittà,
 16 meritta la gratia dela Serenità Vostra et è quello che altre volte fu cassò a Cataro per li sui boni rap<p>ortamenti. Et sopra ciò dirò reverentamente, alla Serenità Vostra, che ditti fanti sono li tre quarti dil locho, né si mutano mai, se ben sono Italiani per esser tanto tempo che stanno de li, che sono più che Grechi. Et
 20 sono di quelli che hanno case, tereni, molgie, fioli et parentado, tal che ne sono statti di rimessii, delli filgioli delli ditti, et {il sim} etiam de remessii familgii, servitori, alquanti né meno fano guardie. Et il simel è li suoi 5 bombardieri, ecetto che il capo, et tal di loro a più de anni de 40 che sono de li.

Et lho aricordo mio saria quessto: che hogni dui anni, alla più longha,
 25 la facesse cambiar almeno la mittà de ditti sui soldatti, aciò che, con quessto mezo, quelli che stanno continuamente de li, predessero qualche altro partito, et a questo modo, se rifinera bene le compagnie predette ma perhò far gente, che non havesse tal oppositione, come di sopra né sopra ciò se potrà far mercantia di quessti tali. Et a quessto modo, per mia oppinion, la Serenità Vostra saria
 30 benissimo servitta et con sencerità. Et quessto è il parer mio, reportandomi in tutto et per tutto alla Serenità Vostra et alle Signorie Vostre Illustrissime.

Le monitioni delle polvere, salmitrii, artegliarie, biave, oglii, acetii, legnami carboni, legne da fuocho è il tutto pocco acomodate, per non esserli lochi di acomodarli. Et la causa è quessta: che per il passatto è statto alienatto
 35 la maggior parte delle case et lochi di quessto Castello, con o livello o li pagar 4 in 5 aspri al'anno a quella camera, a tal che le cosse Sue di monitioni venghano a patir. Et molto, ma pegio, è che da quessti tali si convien tuor ad affitto molte
 2v case de l'instesse, livelate per acomodar soldatti, | scontro, cavalier et simeli, a

tal che la Sua camera paga hogni anno de fitto de ducati 40 in circa. Et l'instessi pagano de livello aspri 4 in 5 alla ditta camera al'anno, si che La intende quanto interesse è alla Serenità Vostra.

Ben Li dirò non haver manchatto di aconciar et far una salla, per alogar parte delle Sue arme, la qual sala è assai benissimo acomodata. Et il simele ho fatto acomodar tutta l'artelaria che, per opinione mia, sta bene. La qual era possta fino nelle strade publice, et mal in asetto, ma hora si può scorer come al principio del mio regimento schrissi alla Serenità Vostra. 5

Delle monitioni, delle polvere, dirò anchora il parer mio, che a me non piace che la stia tutta in uno locho et massime in la eminentia del Casstello, con non pocho pericolo di saette et altri mali pensieri che potrebbe casscar in fantasia de maligni. Che ben può considerar Vostra Serenità et per mia oppinione racordarò reverentemente che li è certo locho al basso, nel Casstello, dove li è certa prigion, nella qual, a mio giudicio, ne staria bene una parte di essa polvere et securissima da saette et altro et è in facia di mezo giorno, rementendomi però sempre al sapientissimo Suo giuditio. 10 15

Sono una mala et pessima corutella, al parer mio, et di mala consuetudine, né perhò trovo ordine nella sua {opinione} origine: che uno retor bandisse, per qualunque caso et lho istesso retor, overo il suo sucessor, al finir dil suo regimento, asolve quelli tal banditti, con pagar danari, chi più et chi mancho, con darli poi in gratia a certi che sta su quessti trafegghi, a tal che la iustitia non ha il suo debito fine né menno da quessti tali asolti non vien datto obidientia alli Sui rapresentanti. Et io per me | non ho voluto farlo, ad alcuno et massime havendo vedutto la mia comissione, che dice “in actis tuis et precessorum tuorum, non te impediatis nisi in esequendo”, et tanto per me è stato eseguido tamen hogni giorno si va di mal in peggio. La Serenità Vostra, che è prudentissima, Li provvederà come melgio Li parerà. 20 3r 25

Aricordo anchora alla Serenità Vostra, come tutti li terreni di questa isola, che si soleva seminar biave, hora inpiantano in furia uve passe et questo per più Suo utile, a tal che le biave venghano a manchar, et poi si venerà a patir, come hora si fa al Zante. Ma pegio è che le decime di Vostra Serenità venghano a dissminuirsse, delle qual decime, quella traze de intrada al'anno ducati 4.500 in circa. Et questo anno nel finir del mio regimento, è sta preparato tereni molti, per far simel efetto. Et al intratta del regimento novo si sono inpiantate a tal che per il tempo che a da venir mi dubitto di pegio. Perhò Li aricordarò, con quella debita riverentia che io debbo, che il parer mio saria che tutti quelli che anno inpiantatto da 3 hover 4 anni in qua ditte terre senza licentia, le ritornassero a biave, facendole desspianzar et cavar le vide perché altramente, 30 35

non lho facendo, indubitatamente quella isola et più la Sua Forteza patiria. Et non pocho remetendomi al Suo sapientissimo iudicio.

La Sua camera poi ha de intratta, anno per anno, ducati 10.500 in circha et di spesa da ducati 8.500 in circa, della qual entratta la Serenità Vostra se ne può prevaler al'anno oltra hogni spesa da ducati 2.000 et di avantagio. Et sopra
 5 di quessto, dirò che, oltra che la si acomoderà de ditti ducati do milia, la darà causa alli Sui representanti di esser più solliciti al scuoder le Sue intratte, sì de
 3v daciai come de decime. Et altro, né si lasserà andar' debbitori | per molta summa, come è statto dal 1562 in poi, che fo ritrovatto et scosso per me da ducati
 10 10.000, che la detta Sua camera era andata creditrice, oltra li altri debitti vechi. Et quessto procedeva per star, dirò cusì, tutti benivoli con detti debitori, quali, se ben vadagnavano per dacio ducati 200, 300 et 400 et più, non si curavano però di pagar, né poco né menno, a quanto erano tenutti, a tal che erano andati in residuo né più se ne parlava. Et de quessti tali erano debitori da 10 fino in 15
 15 daciai, dalli quali debbitori ne ho fatto schuoder li predetti ducati 10.000, come schrissi il tutto già alla Serenità Vostra, non volendo permeter che il suo danaro vadi da male, essendo così il debito mio. Et in vero, ho ritrovatto molti erorri in ditta camera, facendosi hogni uno licitto de dimandar danari, sì in prestido come soventione et non per uno anno, ma per doi, et tre. Et questti tal desordeni
 20 è procedutti. Per causa de l'entratta di essa camera è grossa et comoda. Et quando le se redurà al modo sopra ditto di tuor li ducati 2.000 che avanzeranno de ditta intrada, la Serenità Vostra darà causa che chadauno Suo rapresentante convenirà far il debito suo in schuoder il suo danaro, né si permetterà così facilmente dar soventione et in prestido a tutti, come è ditto di sopra.
 25 Il saldo et quanto lassiai al finir mio in ditta camera fo ducati 8.647, come per fede autentica appar. Et alla Serenità Vostra umilmente mi raccomando.

Di Vostra Serenità servitor
 Nicolò da Mulla |

4v
 30

*1569 adì XI luglio
 Relation del clarissimo miser Nicolò da Mulla
 ritornato dalla Ceffalonia
 et presentata in Collegio a dì sopradetta.*

IX

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ VINCENZO DA MOLIN

1574

15 Σεπτεμβρίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Στην αρχή της έκθεσής του ο Vincenzo da Molin περιγράφει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εκλέχτηκε στη θέση του προνοητή της Κεφαλονιάς και την περιπέτειά του ώσπου να αναλάβει υπηρεσία. Για την τραγική κατάσταση, στην οποία βρήκε το νησί κατά την άφιξή του, είχε ήδη δώσει αναλυτική αναφορά. Με τη λήξη της θητείας του ένωθε ικανοποίηση, αφού το παρέδιδε σε καλύτερη κατάσταση.

Το νησί, παρότι ορεινό και βραχώδες, ήταν εύφορο. Παρήγε κάθε είδους δημητριακά για τη διαβίωση των κατοίκων. Το έτος 1571, κατά την επιδρομή των Τούρκων, είχε καταστραφεί η παραγωγή και παρατηρήθηκαν ελλείψεις. Η παραγωγή κρασιού ήταν ιδιαίτερα αυξημένη και εξυπηρετούσε τις ανάγκες και της Κέρκυρας. Η παραγωγή λαδιού χρόνο παρά χρόνο ήταν ικανοποιητική. Από την καλλιέργεια της σταφίδας κέρδιζαν πολλά χρήματα οι κάτοικοι αλλά θα έπρεπε να ληφθούν μέτρα για την περιστολή της, καθώς μειώνονταν τα χωράφια τα οποία σπέρνονταν. Υπήρχε επίσης παραγωγή τυριού, μαλλιού, λιναριού και βαμβακιού. Η ξυλεία αφθονούσε και σε περίπτωση που γινόταν καλύτερη εκμετάλλευσή της θα πρόσφερε μεγάλα κέρδη.

Η τακτική επικοινωνία του νησιού με τις κοντινές ακτές εμποδιζόταν από τα πλοία των κουρσάρων που συχνά περιέπλεαν στη θάλασσα. Με την επικράτηση κλίματος ασφάλειας τα οφέλη για όλα τα νησιά της περιοχής θα ήταν τεράστια. Οι αλυκές είχαν αυξημένη παραγωγή και υπήρχε και πλεόνασμα. Δεν έπρεπε να παραμεληθούν, όπως είχε γίνει ως τότε, και είχαν δοθεί με ενοίκιο σε ανίκανα πρόσωπα. Και σε άλλες τοποθεσίες στο νησί θα μπορούσαν να δημιουργηθούν νέες αλλά δεν υπήρχαν έμπειροι τεχνίτες.

Πολλά χωράφια στην περιοχή του Φισκάρδου παρέμεναν ακαλλιέργητα επειδή ήταν μακριά από τα χωριά και οι κάτοικοι της περιοχής απέφευγαν να τα εκμεταλλευτούν από το φόβο των πειρατικών επιδρομών. Στην περίοδο της

θητείας του είχαν ξεκινήσει ορισμένες κινήσεις για την καλλιέργεια των χωραφιών αυτών. Η προσπάθεια χρειαζόταν να συνεχιστεί.

Το φρούριο δεν μπορούσε να εξυπηρετήσει τις ανάγκες των κατοίκων του. Για την ενίσχυσή του δημιούργησε νέο πύργο, ψηλότερα από τον υφιστάμενο. Φρόντισε επίσης να επισκευάσει μια πλευρά του τείχους, που κινδύνευε να γκρεμιστεί, αλλά και τη δεξαμενή νερού. Για την αντιμετώπιση των ατελειών που υπήρχαν θα έπρεπε στο μέλλον, κάτω από την επίβλεψη κάποιου έμπειρου μηχανικού, να ξεκινήσουν εργασίες ώστε, σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης, να περιοριστεί η δραστηριότητα του επιτιθέμενου. Επίσης, χρειαζόταν να ανανεωθεί ο εξοπλισμός του φρουρίου.

Κατά το διάστημα άσκησης της εξουσίας του συνεργάστηκε με πλήθος πρόσωπα, κυρίως στρατιωτικούς, στους οποίους αναφέρεται λεπτομερώς. Στο νησί υπηρετούσαν πέντε επικεφαλής έφιππων στρατιωτών που είχαν απαλλαγεί από το φόρο της δεκάτης. Εκτός από αυτούς υπήρχαν δύο επικεφαλής από το Ναύπλιο. Οι περισσότεροι έφιπποι στρατιώτες ήταν ανίκανοι για την υπηρεσία που είχαν επιφορτιστεί να εκτελούν και για το λόγο αυτό έπρεπε να μειωθεί ο αριθμός τους αλλά και να ληφθούν μέτρα για την ορθότερη διάταξή τους. Στην περιοχή της Ερίσου οι στρατιώτες αλλά και ο διοικητής τους ήταν συνεπείς στις υποχρεώσεις τους. Το ίδιο συνέβαινε με τους στρατιώτες που είχαν επιφορτιστεί με τη φύλαξη του φρουρίου. Το νησί ήταν υποχρεωμένο να συντηρεί τρεις γαλέρες για τις ανάγκες του βενετικού στόλου. Παρά τις δυσκολίες που είχαν παρατηρηθεί τελευταία από την έλλειψη ανδρών, που θα υπηρετούσαν ως κωπηλάτες, αντιμετωπίστηκε το πρόβλημα.

Από τη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία είχε η Βενετία εισοδήματα από φόρους, που προέρχονταν από τη δεκάτη των σιτηρών και του κρασιού κυρίως. Για τα έσοδα και τα έξοδα της τελευταίας διετίας παρατίθεται σχετικός πίνακας.

Σε απογραφή του πληθυσμού, που είχε διενεργήσει κατά την άφιξή του στο νησί, διαπιστώθηκε πως υπήρχαν 17.458 κάτοικοι.

Στο τέλος της έκθεσης δίνονται σύντομες πληροφορίες για το νησί της Ιθάκης, τα προϊόντα που παρήγε και τον τρόπο διοίκησής του.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 62, reg. 2, φφ. 1r-6r. Έκδοση: Παναγιωτοπούλου, «Έκθεση Vincenzo da Molin», σσ. 385-413 (στις σσ. 390-398 δημοσιεύεται η έκθεση και στις σσ. 398-407 παρατίθεται μετάφρασή της).

MDLXXIII

Relation del nobel homo ser Vincenzo da Molin
 ritornato di proveditor della Ceffalonia
 presentata nell'Eccellentissimo Collegio adi 15 settembre.

Piaque alla benignità et clementia di Vostra Serenità, et di Vostre Signorie 5
 Illustrissime, eleggermi proveditore della Sua isola della Ceffalonia in luogo
 del magnifico misser Ambruoso Bragadin, che all' hora refudò per servire pa-
 tron di galera grossa in armata. Et io, come obedientissimo servitore, cono-
 scendo il bisogno che teniva Vostra Serenità in quella isola, essendo tempo di 10
 ardentissima guera per il mancamento di Suo ordinario rappresentante, sendo
 di già passato di vita il magnifico misser Marc' Antonio Giustiniano, che era a
 quel reggimento, et havendo detta isola nella incursione de Turchi patito molti
 danni et ruine di gente, animali, incendii di case et robbe, come so che le fu
 rappresentato, et sapendo che debito mio era di adoperarmi con ogni prontezza 15
 per servitio di Vostra Serenità senza alcuna interposizione di tempo, m'inviai
 per andare a quel servitio. Et giunto a Corfù, per il sospetto dell'armata ne-
 mica, non puoti passare avanti et conveni trattenermi dui mesi. Infine, essendo
 stato accomodato dall'eccellentissimo general Foscarini, di due galere passai 20
 a quell'isola et alli 3 di luglio del detto millesimo intrai in quel reggimento,
 ove ritrovai il magnifico misser Zuan Lippamano, camerlengo, vice proveditor,
 dal quale, benignamente in nome di Vostra Serenità, mi fu consignato ditto
 reggimento. Io, Principe Serenissimo, lascierò di dire le calamità et travagli
 nei quali trovai quella città et isola per li danni et ruine patite et quanto si pa- 25
 tiva dalla fame et come trovai quella Sua camera essausta de denari per haver
 subito giunto del tutto riverentemente dato aviso a Vostra Serenità. Et per non
 tediarLa con longo parlare et raccordarLi dette calamità, mi restringerò a darLi
 conto, come è debito, di cadauno Suo rappresentante, del buon stato nel qual
 ho lasciata detta sua isola, lasciando anco di narrarLi con copiose | parole il sito 1v
 et altre molte qualità, perché so che, da tanti altri clarissimi miei precessori,
 tante volte Le è stato rappresentato. Che volendo io hora narrarLe saria voler 30
 tediarLa, in cosa che Lei è memore, et dirLe meno di quello La sa, ben Le dirò
 che, così come io l'ho trovata calamitosa et essausta d'ogni cosa, così, per con-
 verso a gloria et contento Suo, la ho lasciata in buon stato et copiosa de quantità
 di biave et ogni altra cosa appartenente al vivere et abbondante, di modo che
 quelli Suoi populi haverano commodità di respirar et rimetter parte delle forze 35
 sue et star assai contenti della benignità et grazia di Vostra Serenità.

L'isola adunque della Ceffalonia, ancorché per la maggior parte sia montuosa et grebanosa, è però atta a produir ogni sorte di biave per il viver delli habitanti, sempre che sia atteso a far le semene. Et in tempo della passata guera ha patito dalla fama per rispetto, che l'anno 1571 dall'incursion de Turchi, che
 5 fur<0>no a i danni suoi le fo brusato le biave in campagna di modo che non havendo commodità di biave per il bisogno del viver loro lasciando di semenar per manzar quel puoco che si ritrovavano. Hora veramente spererò mediante la divina bontà che la Sublimità Vostra non sentirà altro travaglio perciò.

Vini ne fa buona quantità et più del suo bisogno de i quali la Serenità
 10 Vostra ha commodità di servirsene per bisogno dell'armata et anco per la monition di Corfù.

Oglio un'anno per l'altro ne fa per il bisogno suo et d'avantaggio.

Da alcuni anni in qua sono state piantate uve passe in detta isola, che comunemente ogn'anno si cavano 400 migliara di uve passe, che è di molto
 15 sovegno a quelli populi. Et per rispetto della entrata buona che cavano di esse uve passe, si va ogn'anno piantando, di modo che in breve tempo restarano puochi terreni per le biave, et potrà patir assai in occasione. Et quando la
 2r Serenità Vostra provvederà | a ciò et che sia eseguita la termination del quondam clarissimo misser Zaccaria Barbaro apporterà se non beneficio grande.

Formazi et lane fa buona quantità ogni anno, ma non però tanto, quanto
 20 faceva avanti la guera, per esserle stato tagliato al tempo della incursion quasi tutti li animali. Si va però ritornando in assai buon stato, essendo che è copiosissima de pascoli.

Delle lane se ne sustentano assai con lavorarle in far schiavine et certa
 25 sorte di panno, che è per il vestir loro, per corde et altro loro bisogno.

Produce quantità de lini et anco delli gottoni per uso delli habitanti.

In detta isola si fa grana, mieli et alcuni anni anco della mana, non però di tutte queste cose gran quantità.

Hanno anco quelli suoi habitanti buona commodità de legnami da opera
 30 per fabriche et quando havessero alcuna industria de edificii per lavorarli molto maggior beneficio ne sentiriano. Et in questi tempi la sua isola del Zante si ha servito assai de ditti legnami per ristorar le case et habitation loro.

Gli habitanti di detta isola hano puoco trafego con la Terra ferma, ancorché le sia vicina, per rispetto delle fuste de corsari, che continuamente stano
 35 in quelli contorni di Santa Maura, che è per mezo detta isola distante non più di 60 miglia, li quali tengono del continuo infestata la Ceffalonia et Thiachi et il Zante. Che quando havessero sicurtà, apporteria grandissimo beneficio all'una et l'altra di dette isole, con assai comodo et beneficio de i datii di Vostra Serenità, che altro modo non hano, per non esser scala in detta isola.

In detta isola vi sono piazze de saline, che si lavorano per far sal per uso dell'isola et anco molto d'avantaggio, sempre che li sia ben | atteso et non siano 2v
 lassate andar da male, come fin hora è stato fatto, per esser state affittate per
 anni X a persone che non hano modo di cacciarle et manco di pagar l'affitto.
 Et vi sono luochi, oltra dette ordinarie, di farne di nuove, quando li fossero 5
 maestri periti della profession, anzi ghe se una piazza dove anticamente si
 soleva far sali. Che quando fosse lavorata, se faria gran quantità de sali, che
 Vostra Serenità se ne potrà servire ogni anno et queste con pouca spesa si
 riduriano a far sali. Io non ho potuto attender a far ridur queste perché, come
 ho detto, in questa isola non sono maestri periti. Anzi ho convenuto per ridur 10
 le ordinarie, che erano ridotte quasi in niente et tutte ruinate, farmi mandar da
 Corfù uno perito per farle acconciar, altrimenti non si havea speranza alcuna di
 haver sale in detta isola.

Oltra le saline vecchie che sono, vi sono altri terreni contigui di far gran
 quantità de saline, ma ghe voriano numero d'huomini a lavorarle. 15

Sono in detta isola al capo de Viscardo, che è verso tramontana, una
 quantità de terreni, qual sono inculti et boschivi, et per essere discosti dalle ville
 et in detto luoco attruovandosi cinque porti, li habitanti di Erisso non si curano
 andar a lavorarli, per rispetto delle fuste de corsari. Et quando fossero ridutti a
 coltura et fatta scurtà a essi habitanti, si caveria quantità de biave a beneficio 20
 dell'isola et di Vostra Serenità. Io ho ben dato principio a far sboscar per ridur a
 coltura et semenar, ma per esser stato il tempo breve, non si è potuto far quanto
 fa bisogno, ma sempre che sarà provisto che si riduchino a coltura, apporterà
 universal beneficio all'isola et a Vostra Serenità, come è detto.

Il sito di quella sua Fortezza è in un colle, come so esserLe noto, in 25
 mezzo dell'isola, ma di pocca capacità per il numeroso populo di detta isola. Il
 circuito suo non è più di bassa * et è senza fianchi. Vero è che non li può esser
 fatto batteria, se non dalla fronte di essa Fortezza verso | il Borgo, alla difesa 3r
 della qual si trova un cavallier che è sopra la porta. Et per i sospetti, che si
 havea nella guera passata, mi è parso ridurne un'altro sopra di quello, ove era 30
 la cittadella, che era luoco ruinato, di modo che questo si può difender et dalla
 fronte et batteria del Borgo et anco da certi colli che le sta per fianco a banda
 sinistra che è la parte di tramontana, detto il Monte delle Forçe, il qual, ancor
 che sia distante per circa passa 250 per esser eminente, faria danno et offenderia
 chi fosse alla difesa. Et questo novo cavallier è ridotto a perfettion, con il suo 35
 parapetto et canoniere, senza spesa di Vostra Serenità, ma solo con li angarizati
 impiuto di terra ben battuto a suo dovere.

Havendo trovato che dentro di detta Fortezza, dalla parte di ostro, è
 stata lasciata imperfetta una conserva da aqua, già principiata dal quondam

clarissimo misser Marc'Antonio Giustiniano, et che la muraglia in quella parte era in gran pericolo di rovinar, ho fatto ogni diligentia per assicurar detta muraglia et fornir detta conserva, alla qual non manca altro che darle la conza dentro per incollarla. Et ho assicurato la muraglia et le case che minacciavano
 5 rovina dentro. Io non dirò poi altro circa le imperfettion che vi sono, ma con ogni riverentia, Le ricorderei bene che in occasione La volesse dar ordine che fosse rivista da alcuno ingegniero di buona intelligentia et esperientia et che fosse dato ordine di regolarla in quel più, che fosse possibile, et sopra tutto, che fossero anco spezzati alcuni sassi, che sono per la costa del detto monte,
 10 dalla parte del spiron, quali nelle fattion passate si sono visti che erano spalle de nemici et faceano gran danno a quelli che erano alla difesa di detta Fortezza, perché li nemici si metteano drio detti sassi et con li archibusi offendevano quelli erano sopra la muraglia, et essi non potevano esser offesi.

In detta Fortezza sono monition d'artiglieria assai et più di quello porta il suo bisogno. Quel più, che è di soperchio, lauderei che fosse levato et mandato
 15 un numero di archibusoni da posta, perché si è visto nelle fattion che questi sono molto più atti alla difesa di quella Fortezza che le artellarie, et portano manco
 3v | spesa, et ogn'uno li può maneggiare l'artellaria che fa bisogno. La Serenità Vostra può facilmente conoscerlo, perché non havendo fianchi li basta pezzi
 20 grossi numero 18.

Et poi mandarli un pocco d'arme d'haste et del continuo tenir fornita la monition de polvere, piombi et stoppini, perché nelle occasion fano molto bisogno et non se trovano da poterli servire.

Camerlenghi, in mio tempo, hano servito il magnifico misser Piero
 25 Lippomano, vice camerlengo, et il magnifico misser Orsato Giustiniano, quali con ogni diligentia hanno atteso et sollicitato l'essattione del danaro di Vostra Serenità. Et si hano adoperati prontamente et honoratamente in tutto quello è occorso per servizio di Vostra Serenità, siché meritano la gratia sua.

Ritrovaì capitani alla custodia de ditta Fortezza, il quondam capitano
 30 Antonio Corona, ordinario, et Piero da i Mastelli, straordinario, mandato dall'eccellentissimo capitano general Veniero in luoco del capitano Andrea Saviolo, con 20 fanti per uno. Fu poi dall'eccellentissimo capitano general Foscarini lasciato il capitano Annibal Marascotto, con 50 fanti. Et essendo mancato di vita detto capitano Antonio Corona, io diedi la compagnia al
 35 capitano Giacomo, suo figliolo. Qualli tutti capitani hanno ben et fedelmente servito Vostra Serenità et con honorate compagnie, et perciò meritano la buona gratia Sua. Ultimamente, essendo restato il capitano Piero da i Mastelli solo, fu mandato il capitano Thiberio dall'Ocha con 20 fanti, ordinario, in luoco del

capitano Saviolo, qual medesimamente ha ben et fidelmente servito et serve et con honorata compagnia.

Governator della stratia al mio giunger non ritrovai, per esser stato levato sopra l'armata dall'eccellentissimo capitano generale, il magnifico cavaglier Sofianò Eudemonogiani, et da poi essendo ritornato ha servito la Serenità Vostra. Et l'ho conosciuto | per un utile et buon servitor Suo, non habbiando mai sparagnato né recusato alcuna fatica, sì intorno a quelle fabriche, come in ogni altra occasione che apportasse honor et utile alla Serenità Vostra di modo che, quando Lei haverà bisogno di servirsi della persona sua, la potrà promettersi ogni grato et fidel servitio, essendo huomo di molto valore et buona esperientia et intelligentia delle cose della militia. Et perciò lo raccomando alla buona gratia Sua.

In loco suo fu mandato il magnifico cavaglier Andrea Rondachi, qual veramente è ben degno et meritevole di quel nome di cavaglier, et faccio fede a Vostra Serenità, che lui è tanto pronto et desideroso di ben servir la Serenità Vostra et spender la vita sua in servitio Suo. Et più sa servirLa con fatti, che farne fede con parole. Qual raccomando alla somma pietà et clementia di Vostra Sublimità.

In detta isola serveno cinque capitani de cavalli decimali. Li tre con 50 cavalli per uno, cioè Alessandro Combotecla, Zorzi Barbati et Lunardo Fucà, Zuane Lusi con 25 et Coazzo dalla Porta con 14. Essendo mancato di vita detto capitano, Zuane Lusi, la compagnia fo data al capitano Dimitri, suo figliolo.

L'eccellentissimo capitano general Foscarini, oltra questi, serveno dui capitani Napolitani, con 12 cavalli stipendiati per uno, cioè Zuane Masaracchi et Apostolo Vinari. Da i quali sopradetti decimali Vostra Serenità non receive quel buon servitio, che la desidera, essendo gente da villa, mal atti a cavallo et non tengono se non roncini di pocchissimi importantia, de quali si serveno in tibir le lor biave, portar i vini, le legne et ogn'altro servitio da villa, né puono far senza a modo alcuno et li tenirano in ogni modo. Né per altro questi tali desiderano esser descritti per decimali, che per fuggir la galea, la guardia et l'angaria. Né si ha trovato mai di questi che habbino voluto andar in fattione alcuna, anzi rifiutano più tosto il carico. Onde considerando questo disordine, | con il sudetto magnifico cavaglier Eudemonogiani, ha parso, a Sua Signoria et a me, farne moto alli eccellentissimi general Foscarini et Soranzo, et ciò per beneficio della Sublimità Vostra, perché riducendosi li molto tristi cavalli in minor numero, che fussero buoni pagati a ducati 6 per paga a paghe 8 all'anno al sicuro Vostra Serenità resteria molto meglio servita. Et sopra questo insieme formassimo una scrittura, nella quale particolarmente la Serenità Vostra potrà veder distintamente la sua e mia opinione.

Sono poi stati fatti, dalli eccellentissimi generali, capitani dui figlioli del detto Alessandro Combotecla, Stamattio et Benetto, Nicolò Lusi et Nicolò Barbati, con partir le compagnie ordinarie de i padri et de 50 redur a 25 cavalli per capitano. La qual cosa ha causato disordine grandissimo et molta confusion, 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

5r
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

5r
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

5r
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

In tempo del mio reggimento mi è occorso proveder d'huomini da remo, per bisogno de interzar le galere d'armata, et essendo essausta l'isola per il

continuo haver mantenuto ben armate tre galere d'huomini da remo et da spada, nasceva alcune difficoltà a ridurli, essendo mancati molti il primo anno che forno levati 800 et più huomini, il fior dell'isola, dall'eccellentissimo general Zane, di buona memoria, | et altri fatti schiavi da nemici. Però con destrezza si 5v
è sempre sovvenuto al bisogno et mantenuto ben armate dette galere. 5

Essendo venuto a disarmar la galera, sopracomito il magnifico misser Nicolò Fasuolo et magnifico misser Stamati Valana, et havendo havuto ordine dall'eccellentissimo capitano generale di farli pagar li suoi avanzi, io li ho fatto pagar da quella camera, che pocco o niente li resta, et ciò ho fatto tanto più volon- 10
tieri accioché in occasione possano esser pronti a ben servire Vostra Serenità.

Da quella camera fiscal la Serenità Vostra di entrate de datii che sono decime di biave et vini la maggior parte cava ogni anno computato anco li sali et ogn'altro datio, come per un conto distinto et particolare potrà, Vostra Serenità, far vedere l'anno 1572 ducati 9.577 aspri 21 videlicet ducati 9.577 aspri 21.

Spesa de salariati et altro del ditto anno	ducati 8.688	aspri 20	15
Li datii affittadi d'il detto anno	ducati 10.585	aspri 32	
Li datii affittadi l'anno 1573	ducati 13.903	aspri 49	
Il scosso del ditto anno	ducati 13.005	aspri 25	
La spesa del ditto anno	ducati 12.326	aspri 19	

Queste, Serenissimo Principe, sono le entrate et spese degli dui anni, che 20
son stato in quel reggimento, come nel conto distinto appare.

Al giunger mio in quel luoco feci descriptione delle anime et trovai essersi huomini da anni 18 in suso numero 4.263
putti de anni 17 in drieto numero 4.646
done numero 8.549 25
Somma numero 17.458

Ben è vero che tra le due galere, che quell'isola che hano disarmato questo anno, et altri che erano su diverse galere puono ascendere al numero di 800 huomini.

A contento Suo in mio tempo non si ha havuto perdita alcuna de anime 30
per causa de corsari. |

Dell'animo¹ et fede de quelli suoi populi verso Vostra Serenità lascierò di parlarne molto, perché, essendo difficil cosa il conoscer l'intrinseco, non posso 6r
dirne con fondamento più che questo, che per li accidenti estrinseci mostrino di buon voler et di esser fedeli a Vostra Serenità. 35

1. Από την ανάγνωση, δημιουργείται η υπόνοια ότι δεν αντιγράφηκε στο κατάστιχο ένα απόσπασμα της έκθεσης, πράγμα όμως που δεν μπορεί να αποδειχτεί με βεβαιότητα.

Contigua all'isola della Ceffalonia è l'isola del Theachi, qual fa un canale largo dui miglia et meno dalla Ceffalonia. Il sito della quale medesimamente non starò a raccontar, ma è di circuito di 70 miglia, la maggior parte montuosa, copiosa de pascoli per animali, atta a produr tutto quello produce la Cefallonia.

5 Non fa oglio né vini, se non pocca quantità, ma fa delle valonie. In detta isola sono anime numero * et questo perché nella semena predetta è stata abandonata.

Al governo di quell'isola, in mio tempo, è stato mandato un capitano cittadin della Ceffalonia, eletto per il Suo Consiglio in virtù della grazia concessali, qual rende ragion in civil solamente fino alla summa de lire 10. Il resto vien

10 alla Ceffalonia. Dalla detta isola del Theachi la Serenità Vostra cava d'entrata de decime come nel conto *.

Mi resta, per fine di questo mio parlare, dirLe che, se in tempo de dui anni che ho servito in quel reggimento, Vostra Serenità, io ho operato cosa che sia stata di grato servitio alla Divina Maestà et di Vostra Serenità, ne laudo il

15 Signor Dio, che così mi habbi dato grazia di ben operar et servirLa. Che quanto a me mi conosco, soggetto pocco atto a tal servitio, se ho anco mancato in alcuna cosa, La supplico ad havermi per iscusato et imputar la imperfettion mia che di animo et buon voler son stato, et sarò sempre prontissimo a spender la vita et facultà in servitio Suo. Gratiae.

X

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ ALVISE LANDO

1580

Π ε ρ ί λ η ψ η : Στην αρχή της έκθεσής του ο Alvisè Lando αναφέρεται γενικά στα δύο χρόνια παρουσίας του στην Κεφαλονιά, στη θέση του φρουρίου και στους δύο οικονομικούς εφόρους της Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας, με τους οποίους συνεργάστηκε.

Στη συνέχεια, περιγράφει την αμυντική κατάσταση του νησιού. Η κατάσταση του ιππικού δεν ήταν καλή και θα έπρεπε να ληφθούν μέτρα για τη βελτίωσή του από τη Βενετία. Για τη φύλαξη του φρουρίου υπήρχαν 50 πεζοί, με επικεφαλής δύο ικανότατους άνδρες. Ο αριθμός των κατοίκων του νησιού, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, ήταν 20.000 ψυχές. Το σώμα της πολιτοφυλακής συγκροτούσαν 300 στρατιώτες. Κατά τη διάρκεια της θητείας του ανανεώθηκε και ξεκίνησε τη λειτουργία της η σχολή των πυροβολητών. Οι μαθητές της είχαν φθάσει τους 50.

Αναλυτικά είναι τα σχόλια του βενετού αξιωματούχου για τη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία του νησιού. Οι εισπράξεις της ανέρχονταν στα 8.000 δουκάτα ετησίως. Στο παραπάνω ποσό δε συμπεριλαμβανόταν η δεκάτη από διάφορα προϊόντα, τα οποία μετά πωλούνταν από τις δημόσιες αποθήκες. Οι εισπράξεις αυτής της κατηγορίας κυμαίνονταν γύρω στα 6.000 δουκάτα. Στη διοίκηση της Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας, ο υπεύθυνος ασκούσε πολλά καθήκοντα, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ανταποκριθεί με επάρκεια στις υποχρεώσεις του και να εμφανίζονται προβλήματα. Το ζήτημα χρειαζόταν να διευθετηθεί. Η Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία δαπανούσε κάθε χρόνο για τις πληρωμές των έμμισθων στρατιωτικών ομάδων και για την κάλυψη τακτικών και έκτακτων εξόδων περισσότερα από 8.000 δουκάτα. Εκτός από τα παραπάνω χρήματα ήταν υποχρεωμένη να δίνει ένα ποσό στη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία της Κέρκυρας για την κάλυψη των μισθών των συμβούλων του νησιού. Αυτό και είχε γίνει ύστερα από μεγάλο χρονικό διάστημα. Ένα σεβαστό χρηματικό ποσό θα μπορούσε να εισπράττεται από τη δεκάτη της σταφίδας, καθώς είχε καθοριστεί από παλιά να είναι σε χαμηλά επίπεδα, αφού δεν υπήρχε

μεγάλη παραγωγή. Με την αλματώδη αύξηση της παραγωγής της ήταν απαραίτητο όμως να υπάρξει νέα ρύθμιση. Κατά τον τρόπο αυτό το Δημόσιο θα μπορούσε να εισπράξει, αντί για 200, 800 δουκάτα.

Λεπτομερής αναφορά γίνεται στο ζήτημα του εμπορίου της σταφίδας και των προβλημάτων που άρχισαν να δημιουργούνται για το βενετικό κράτος από τη δραστηριοποίηση άγγλων εμπόρων στην περιοχή.

Παρά τα μέτρα που είχαν ληφθεί, να μην επιτρέπεται στους κατοίκους να κατασκευάζουν κατοικίες μέσα στο φρούριο, αυτό δε συνέβαινε. Έτσι, οι στρατιώτες της φρουράς, καθώς δεν υπήρχαν αρκετά καταλύματα, στρατωνίστηκαν στις κατοικίες των ιδιωτών, στους οποίους από τη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία καταβαλλόταν ενοίκιο. Για να επιλυθεί το πρόβλημα, έπρεπε να δοθεί διαταγή ώστε να ακυρωθούν όλες οι παραχωρήσεις σπιτιών σε κατοίκους, που είχαν γίνει μετά το διάταγμα της 31ης Μαρτίου 1559.

Από πλειστηριασμούς των φόρων, να πραγματοποιούνταν κάθε χρόνο, οι γραμματείς της Διοίκησης κέρδιζαν χωρίς κόπο 100 και πλέον δουκάτα ετησίως. Η πρακτική αυτή έπρεπε να αλλάξει και το παραπάνω ποσό να διατεθεί στον εξοπλισμό των γαλερών.

Ανάμεσα στα άλλα προβλήματα, που αντιμετώπιζε το βενετικό κράτος στο νησί, ήταν και το ζήτημα του ορθόδοξου κλήρου. Πολλοί άνδρες, προκειμένου να αποφύγουν τις προσωπικές αγγαρείες, τις οποίες ήταν υποχρεωμένοι να προσφέρουν, χειροτονούνταν ιερείς από τον έλληνα επίσκοπο. Κατά τον τρόπο αυτό είχε αυξηθεί υπερβολικά ο αριθμός των ιερέων του νησιού ενώ παράλληλα εμφανίζονταν προβλήματα κατά τον εξοπλισμό των γαλερών. Έπρεπε να δοθεί εντολή στους προνοητές να μη χειροτονείται χωρίς την άδειά τους κανένας ως ιερέας, καθώς επίσης να υπάρχει ένας μόνο ιερέας σε κάθε χωριό του νησιού.

Ένα άλλο ζήτημα που είχε προκύψει αφορούσε στην απονομή χάριτος σε άτομα επικηρυγμένα, που απένειμαν σε ορισμένες μεγάλες γιορτές οι προνοητές του νησιού, σε εφαρμογή σχετικών διατάξεων. Γινόταν κατάχρηση του μέτρου, με αποτέλεσμα να απελευθερώνονται άτομα, που δεν είχαν δικαίωμα της ευεργετικής αυτής διάταξης. Έπρεπε να δοθεί εντολή στους προνοητές, να μην μπορούν στο εξής να δίνουν χάρη σε κάποιον επικηρυγμένο, αν προηγουμένως δεν είχε εκτίσει τουλάχιστον το ένα τρίτο της ποινής, που του είχε επιβληθεί.

MDLXXX

Relatione del nobel homo ser Alvisè Lando
ritornato di reggimento di Ceffalonia

Serenissimo Principe, et Illustrissima Signoria

Essendo io stato per la Iddio gratia et mercé della Serenità Vostra, pro- 5
veditor della Ceffalonia et suo distretto, per spatio de anni doi, debito et officio
mio, è con quella fideltà et sincerità, ch'io debbo riverentemente rappresentarLi
tutto quello, che per honore Suo et per beneficio publico si conviene. Et comin-
ciando prima dal Castello, dico, che è situato sopra un monte, in pietra viva,
lontano dalla marina dalla parte australe et da maistro per spatio de miglia sei. 10
Del sito, del quale, perché so che la Serenità Vostra per le relazioni delli claris-
simi precessori miei et per altre vie è a pieno capace et informata, però non le
starò a dir altro.

Furono, in questo tempo, per camerlenghi, prima il magnifico miser 15
Hieronimo Otio et poi il magnifico miser Zuanne Longo, qual è anco al pre-
sente, ambi doi degni d'ogni honore, havendo essercitato il suo officio con
satisfatione universale.

Al governo della cavalleria vi è il magnifico cavallier Thomaso Musachi,
governator, persona di molto valore et devotissima della Serenità Vostra. Il 20
numero di essa cavalleria, per la regulatione per me di Suo ordine fatta, è stato
ridotto in cavalli ducento et quindici, cioè 80 provisionati et 135 decimali,
sotto tredici capitani. Il forzo di essa cavalleria è malissimo in ordine di arme.
Anzi sono disarmati di lanze et targhe, et nell'occasioni si riceveria da loro
infruttuoso servitio. Siché, sarebbe a proposito, che la Serenità Vostra de qui 25
Glie ne mandasse che con l'accommodar questi tali di tale armi, la ne sentiria
molto servitio et nel distribuirle qualche beneficio. |

Si attrova alla guardia del Castello fanti cinquanta, sotto li strenui capitanei 117r
Scipion Manzon et Bernardin Trech, ambi doi fidelissimi della Serenità Vostra
et obedientissimi alli Suoi rappresentanti.

Il numero delli habitanti di quel luoco per l'ultima descrizione, è di 30
persone tra maschi et femine, grandi et piccoli, de anime vintimille. Tra quali vi
sono fanti descritti 300 nelle cernedi, desciplinati dal strenuo Piero di Mastelli,
qual, se ben non manca di ogni diligenza et cura nel disciplinarli, la Serenità
Vostra di essi non si può prometter in altro, se non nelle occasioni sopra l'armata,
tanto per archibusieri quanto al remo. 35

Ho anco restaurata et incaminata la scola di bombardieri, che per il passato era stata tralasciata, quali sono al presente al numero de cinquanta scolari, sotto la cura del strenuo Marin da Este, capo di bombardieri. Et questi, per la molta sua esperientia et valore, sono ammaestrati talmente, che di essi
 5 in detto essercitio la Serenità Vostra potrà nelle occasioni prevalersi et ricever fruttuoso servitio.

In quella camera a nome della Serenità Vostra si scuodono li datii, incanti, livelli, annualmente per ducati ottomille, hora più hora manco, secondo le staggoni, senza le decime del formento, orzo, vena et miglio,
 10 quali si scodeno in tante biave. Et poi, dalli magazeni pubblici si vendono in beneficio della Serenità Vostra alla limitatione che viene fatta dalli clarissimi rettori di tempo in tempo. Con le qual biave si sustentano quelli habitanti per tutto l'anno, eccetto li migli, che sono conservati et de anno in anno renovati. Qual decime importano la summa de ducati sei mille più et meno, secondo li
 15 recolti. Qual tratto poi si ritiene in essa camera. Et perché mi pareria mancar
 117v del debito mio, se non | ricordassi alla Serenità Vostra quel tanto ch'io conosco esser di Suo beneficio, però mosso dal zelo, et affetione, ch'io porto alle cose Sue, Le ho voluto dire che al governo di essa camera vi è il quadernier Anzolo Volterra, il qual come sustituto essercita il carico di scontro, avvocato fiscale, et
 20 sopramasser delle biave. Et tutti questi carichi vengono a passar per la sua sola mano, si che cosi il ricever, come la dispensa di tutte le biave, che si ricevono per nome della Serenità Vostra. Volendosi saper li conti, non è possibile veder, come si deve, perché lui, come scontro, può menar le partide et far la riceputa del tratto di esse biave nelli libri di camera a suo volere. Et facendo anco lui
 25 l'avvocato fiscale, non vi è alcuno che diffenda le ragioni publiche, ilché quanto, che stia male, et di quanto danno et interesse potrià esser alla Serenità Vostra, con il Suo prudentissimo giudicio la lascio considerare. Né io ho potuto in conto alcuno rimediare a questo inconveniente, perché tutti li sopradetti carichi sono stati concessi per gratia della Serenità Vostra ad'un solo, che per detto
 30 sustituto li fa essercitare.

Quella camera ha di spesa ogni anno nel pagar li provisionati, stipendiati et altre spese ordinarie et straordinarie, ducati otto mille et più, oltra il pagamento che è tenuto a far alla camera di Corfù per il salario de quelli magnifici consiglieri. Qual pagamento, non essendo stato fatto dal tempo della
 35 guerra passata in qua, io cosi ricercato dal clarissimo miser Adriano Bragadino, bon memoria, et poi dal clarissimo miser Piero Pisani, vice proveditor et bailo, le ho inviato ducati tre mille, oltra quelli, che con ordine della Serenità Vostra, ho dato al clarissimo proveditor Salamon, che furono in tutto ducati otto mille et quattrocento in circa. |

Non resterò di ricordar, alla Serenità Vostra, tutto quello ch'io conosco 118r
 tornar a Suo beneficio, cioè che essendo quelli habitanti tenuti dar la vera
 decima, così delle biave, come delli vini, grana, oglio, animali, uve passe et
 altro che nasce sopra quell'isola, pare, che nel principio, che cominciorno
 impiantar esse uve passe, o per la poca quantità che se ne faceva, ovvero perché 5
 non erano in pretio, sicome hora sono, fu introdotta una corruttella, dove che
 sono obligati et devono dar la vera decima de esse, pagar solamente alli datari,
 che tollevano esso datio ducati 5 per miaro. Et così hanno continuato, et tuttavia
 continuano a molto danno della Serenità Vostra, perciocché hora comunemente
 valeno ducati 20 il miaro. Hora di quanto danno apporta questa introduzione 10
 alla Serenità Vostra, Lei, con la Sua prudentia, Lo può considerare, producendo
 hora quell'isola grandissima quantità di esse. Però, se così Le parerà, si degnerà
 dar ordine che nell'avvenire si paghi la decima al datiaro in tante uve passe, et
 non in danari, come hora si paga, che quel datio ogni anno crescerà tre parti di
 più di quello, che hora se incanta in beneficio della Serenità Vostra, si che dove 15
 al presente La cava ducati 200, la ne venirà a cavar ducati 800.

Ne voglio ancor restar di aricordar quello che mi pare tornar molto
 commodo alle cose sue, poi che da molti anni in qua molti Inglesi vengono
 con li loro vascelli a levar le uve passe sì della Ceffalonia, come del Zante,
 conducendole nelli loro paesi con molto suo utile et manifesto danno della 20
 Serenità Vostra. Perciò che conducendo loro li stagni, le carisee, et le panine in
 dette isole, levano l'occasione a mercanti sudditi di poter espedire quelle che
 vengono tratte di questa città, possendo loro a miglior pre | tio vender le sue, 118v
 et quello che è peggio, levando le dette uve passe, levano la occasione a detti
 mercanti sudditi di mercantar et di nolegiar le navi della Serenità Vostra, le 25
 quali, per strettezza de partiti, convengono mendicar per sustentarsi, ilché causa
 anco il continuo mancamento di esse. Che sa ben la Serenità Vostra di quanta
 importanza sia in ogni occasione haver nave in abondanza. Però io, con quella
 riverenza che mi si conviene, aricorderei, che a tutti li forestieri che volessero
 caricar dette uvve passe per paesi stranieri, fosse imposto quel gravame, che se 30
 non simile a quello che li nostri hanno sopra le dette uve passe in Inghilterra,
 almeno equivalente a quel beneficio che la Serenità Vostra potesse haver per li
 datii, se le conducessero et cavassero di questa città, o come meglio Li parerà.
 Et per prohibire che quei isolani non si possano accordar con detti forestieri,
 Inglesi o altri, direi, che gl'istesse anco levando le uve et cargandole sopra 35
 vascelli forestieri cascassero nell'istesso gravame, che almeno si causeria il dar
 partito alle nave de sudditi.

Ricordarò ancora alla Serenità Vostra, che se ben da Lei sapientissima-
 mente fu provisto che non si potessero far concessioni a quelli habitanti di

far case dentro il Castello, pare, che non ostante questo ordine, sono sta fatte molte concessioni, et per quelli pochi soldati che sono a quella custodia, non vi sono alloggiamenti a bastanza, ma il forzo di essi sono aloggiati nelle case de particolari, a quali da quella camera vengono esser pagati li affitti, con danno et poca riputatione del pubblico, essendo stati per il tempo passato, essi
 5 alloggiamenti con molte altre case di ragion della | Serenità Vostra, concesse per
 119r li clarissimi proveditori a detti habitanti del luoco non ostante l'ordine predetto. Però, per beneficio Suo et per li accidenti, che potriano occorrer, et per ogni buon rispetto, parendo così al sapientissimo Suo volere, potrà dar ordine, che
 10 tutte le concessioni fatte doppo l'ordine Suo predetto del 1559 ultimo marzo, siano nulle et de niuno valore, et che nello avvenire esso Suo volere sia ad unguem essequito.

Medesmamente non resterò dir alla Serenità Vostra, che in quella Sua città ogni anno se incantano et deliberano li Suoi datii, per li quali incanti et deliberationi, se bene essi datii restano per nome della Serenità Vostra, li cancellieri hanno di utilità cento et più ducati all'anno, senza che facciano alcuna fatica, eccetto che levano dalla cancelleria le simplice polize di essi incanti. Però a giuditio mio mi pareria honesto, che le utilità di essi incanti di datii, che vengono haver li cancellieri, nello avvenire fossero convertite et applicate all'armar delle cento galee o dove più Le piace, che ogn'anno la Serenità Vostra avanzerà di questa ragione ducati cento et più.

Ho voluto anco dar ragguaglio alla Serenità Vostra di un grande inconveniente, che in danno et maleficio Suo continuamente va crescendo, che molti di quell'isola sottoposti alle angarie et altre fattioni personali, per fuggir quelle, si fanno sacrar da quel reverendissimo vescovo greco et diventano preti di quel rito. Et già il numero loro è molto cresciuto et tutta via va crescendo. Et se a questo inconveniente, la Serenità Vostra, con la Sua prudentia, non obvierà, fra poco tempo la maggior parte di quei habitanti sottoposti alle angarie, per fuggir quelle, si faranno | preti, de quali, nell'occasione dell'armare, non si potrà servire. Però, se così al Suo sapientissimo voler paresse, La potrà commetter alli clarissimi proveditori, che per tempo saranno, che non debbano permetter, che senza Sua licenza si debba sacrar alcuno, ma che vi sia solamente un prete per cadaun villa.

Mi resta ultimamente dirLe, che dalli clarissimi proveditori di quel luoco, in essecution delli ordini Suoi, si concedono ogn'anno alcune gratie de banditi per alcune laudi di certe feste principali, quali banditi vengono esser liberati, se ben non stanno in bando il tempo per le leggi a loro prefisso, ma immediate fatta la sententia vengono dati in gratia, et non solamente a quelli, che partecipano di

questa spetial gratia della Serenità Vostra, ma molti altri, che sotto pretesto di consuetudine se l'attribuiscono, ilché certo mi è parso di bruttissimo essemplio et de poca riputatione. Però, se così parerà alla prudenza della Serenità Vostra, La potrà dar ordine alli clarissimi proveditori, che per tempo saranno in quel loco, che nell'avvenire non possano conceder alcun bandito in gratia, se prima non sarà stato almeno il terzo del tempo in bando iuxta le leggi, et che li detti laudi over gratie non si possano dar ad'altri, se non a quelli, che dalla Serenità Vostra hanno questa spetial gratia in quel loco. 5

Questo è quel tanto, Serenissimo Principe et Signori miei Illustrissimi, che mi ha parso, per debito mio et per il carico, che dalla Serenità Vostra mi fu imposto con quella sincerità, fede et amore, ch'io debbo et porto alla Serenità Vostra et a questa illustrissima patria mia, rappresentarLi per beneficio publico. Et s'io avesse in alcuna parte mancato et trascorso li termini della brevità, la si degni darmene perdono, ascrivendo l'uno alle debil forze del mio intelletto et l'altro alla grandissima affettione, et amor ch'io porto alle cose Sue. Gratie etc. 10 15

XI

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ GIOVANNI MICHIEL

[1582]

Π ε ρ ί λ η ψ η : Στην αρχή της έκθεσής του, ο Giovanni Michiel δηλώνει περιττή την οποιαδήποτε αναφορά σε ζητήματα, για τα οποία έχουν γράψει αναλυτικά οι προκάτοχοί του. Περιοριζόμενος στα απολύτως απαραίτητα, επισημαίνει ότι κατά το χρόνο άσκησης της εξουσίας του η Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία διευθυνόταν από δύο οικονομικούς εφόρους, οι οποίοι ήταν ικανότατα πρόσωπα.

Στη συνέχεια, κάνει αναφορά στην κατάσταση του ιππικού, την παρουσία του οποίου θεωρούσε σημαντική για την άμυνα του νησιού. Όλοι οι άνδρες του βρίσκονταν σε άσχημη κατάσταση. Τους έλειπαν όπλα και άλλα βασικά πολεμικά εφόδια. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, σε περίπτωση ανάγκης, δεν είχαν τη δυνατότητα να προσφέρουν καμία υπηρεσία. Ακόμη όμως κι αν εξοπλίζονταν και εκγυμνάζονταν, δύσκολα θα αντιμετώπιζαν εχθρική απόβαση, εξαιτίας της φύσης του εδάφους του νησιού. Κατά τη γνώμη του, το ιππικό ήταν εντελώς άχρηστο, ή, κατά το μεγαλύτερο τμήμα του, αποτελούσε πλεόνασμα για το νησί. Στα σημεία, όπου δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ιππείς, ελάχιστοι πεζοί στρατιώτες είχαν τη δυνατότητα να εναντιωθούν στον εχθρό. Οι 77 έμμισθοι ιππείς θα μπορούσαν να μεταφερθούν σε άλλες περιοχές της βενετικής επικράτειας. Από όσους είχαν απαλλαγεί από το φόρο της δεκάτης, θα επωφελούνταν η Βενετία, καθώς ήταν ντόπιοι. Θα χρησιμοποιούνταν στις σκοπιές, που βρίσκονταν τριγύρω στο νησί, με επικεφαλής άτομα, που θα όριζε η Βενετία. Κατά τον τρόπο αυτό, θα αποφεύγονταν τα έξοδα, που απαιτούσε η παρουσία στο νησί ενός διοικητή του ιππικού. Αν όμως κρινόταν σκόπιμο να μη μετακινηθούν οι έμμισθοι ιππείς, θα έπρεπε να ληφθεί μέριμνα για τον εξοπλισμό τους.

Η παρουσία των επιλέκτων ομάδων στρατιωτών ήταν αποφασιστικής σημασίας για την άμυνα του νησιού. Χρειαζόταν να καταβληθεί προσπάθεια ώστε ο αριθμός τους να είναι ο μεγαλύτερος δυνατός. Με κατάλληλες κινήσεις

από τη βενετική πλευρά, θα ανακουφιζόταν από τις επιβαρύνσεις ο πληθυσμός και θα προστατευόταν πιο εύκολα το νησί. Επιπλέον σε περίπτωση ανάγκης, θα βρίσκονταν άνδρες για τις γαλέρες. Από τις λίγες πολιτοφυλακές που υπήρχαν, έλειπαν αρκοβούζια. Ύστερα από πολλές παραστάσεις, που είχε κάνει σχετικά, έπρεπε να ικανοποιηθεί το αίτημά του.

Την ευθύνη για τη φύλαξη του φρουρίου είχαν δύο επικεφαλής, που ήταν ικανότατα πρόσωπα, με είκοσι πέντε άνδρες ο καθένας. Υπήρχαν επίσης τέσσερις έμμισθοι πυροβολητές, μαζί με τον επικεφαλής τους, που πληρώνονταν από τη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία. Επειδή ήταν λίγοι στον αριθμό, τους βοηθούσαν στις περιπτώσεις ανάγκης 50 μαθητευόμενοι, που εκπαιδευόνταν κάθε μήνα από τον επικεφαλής.

Η Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία είχε έσοδα γύρω στα 13.500 δουκάτα ετησίως. Τα έξοδα έφταναν τα 10.000 δουκάτα. Το πλεόνασμα ήταν 3.500 δουκάτα περίπου. Ο ίδιος, τελευταία, με εντολή των συνδίκων της Ανατολής, είχε στείλει πολλές φορές χρήματα στον προνοητή της Αρμάδας. Στα παραπάνω έσοδα συμπεριλαμβάνονταν 1.000 μόδια σιταριού και 3.000 περίπου μόδια κριθαριού, από τις δεκάτες των κατοίκων, τα οποία προϊόντα τοποθετήθηκαν στις δημόσιες αποθήκες. Αυτή η ποσότητα, στη διάρκεια του χειμώνα, πωλήθηκε σε ικανοποιητική τιμή, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες του πληθυσμού, ο οποίος πολύ πολύ συχνά υπέφερε από την έλλειψη σιτηρών. Για να συμπληρώσει την έλλειψη, υποχρεώθηκε να προμηθευτεί σιτάρι από την Τουρκία.

Την πνευματική ηγεσία του πληθυσμού ασκούσε ο Paolo Grasso, από την Μπολόνια, ο οποίος ήταν μορφωμένος κληρικός και άμεμπτης ζωής. Το πρόσωπό του ήταν ιδιαίτερα αγαπητό τόσο στους Ιταλούς όσο στους Έλληνες. Έτρεφε μεγάλη αφοσίωση προς τη Βενετία.

Κλείνοντας την έκθεσή του ο βενετός αξιωματούχος επισημαίνει ότι η Κεφαλονιά ήταν εύφορο νησί. Οι κάτοικοί της έτρεφαν ιδιαίτερη εκτίμηση προς τη Βενετία. Για την καλύτερη προστασία τους έπρεπε η φροντίδα της τελευταίας να επικεντρωθεί στην ενίσχυση του φρουρίου και στην κάλυψη των ελλείψεών του.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-8v. (Το σημείωμα παραλαβής στο φ. 1r. Το κείμενο στα φφ. 2r-5v. Τα φφ. 1v, 6r-v, 7r-v και 8r-v λευκά). Ανέκδοτη.

*Relatione del nobil homo ser Giovanni Michiel,
ritornato di proveditor dalla Ceffalonia¹*

Serenissimo Principe, etc. |

2r

Piacque a Vostra Serenità et a Vostre Eccellentie Illustrissime, destinar me, Giovanni Michiele, al governo della sua città et isola della Ceffalonia, la quale, havendo io retta il spacio d'anni dui et convenendo, per l'antiqua institutione et leggi di questo Serenissimo Dominio, darLe conto di quelle cose che io stimo degne di Sua Intelligenza, benché non molto mi resti a dirLe, havendo più volte riferito altri clarissimi predecessori miei tutti quei particolari, che faceano bisogno. Di modo che, l'esorLe hora che quel Castello sii posto in collina, con la qualità del sito et quanto sii parimente lontano dal mare et altri simil particolari, tralascierò, come ben noti alla Loro molta prudenza!

5

10

Ma comincerò a dirLe che, al tempo mio, quella sua camera fiscale è stata maneggiata da dui magnifici camerlenghi. L'uno, fu il magnifico miser Zuanne Longo et l'altro il magnifico miser Lorenzo Molin, gentilhuomini {tanto} ||cosi|| honorati et da bene, che non meno nel carrico loro, che in qualunque altra attione, si sono diportati con tanto honore, quanto si ricercava alla publica dignità et compita mia sodisfattione et della città tutta.

15

Fra l'altre revisioni che io ho fatto, volsi più volte rivedere quei cavalli della strathia, stimata da me, tra tutte le cose, di gran conseguenza, per il molto interesse del publico et per il | servitio ch'ella può prestare ne'bisogni di Vostra Serenità. Li provisionati di quella, ascendono al numero di settanta sette, pagati da quella camera, et cento venti tre, chiamati decimali, essenti da ||alcune|| decime di biave et hanno tredici capi. È loro governor il cavalier Tomaso Musachi, il quale non manca di essercitare il carrico suo con tutta quella diligentia che sia possibile. Et perché li sudetti provisionati hanno di salario, chi più chi meno, vengono però a gravare quella Sua camera de ducati quattro mille ducento ottanta all'anno. Et li decimali de ducati mille settecento sedeci, tuttoché siano in maggior numero, gli apportano però minor spesa et forse maggior servitio de gl'altri provेशनati, per esser essi decimali natii del paese. Gl'uni et gl'altri di questi sono mal all'ordine et poco provisti d'ogni sorte d'arme, si come con mie lettere diedi per il passato riverente aviso alla Sublimità Vostra. Et quanto al parer mio dubitarei, che per il mancamento, che

20

2v

25

30

1. Κάτω αριστερά, από άλλο γραφέα: *Replicata*.

hanno di corsaletti, lanze, selle, briglie, et staffe, ella ne' più importanti bisogni suoi fusse per riceverne poco servitio. Et quando anco ne i bisogni le fussero somministrare queste armi, la provisione saria tarda in modo che causarebbe
3r più tosto confusione, per non haverle in uso, che altramente. | Al che si aggi-
5 gne, che per esser l'isola alpestre et grebanosa, quando ben fussero armati et essercitati, non sapriano per la qualità del sito, far fattione di rilievo. Perché doi miglia fra terra, tutti i passi sono così angusti et difficili, che quando i nemici tentassero di sbarcar in quell'isola, questi cavalli non potriano opporsi più che doi per filla et per conseguenza poca resistentia fariano al furor inimico. Onde
10 ricorderò a Vostra Serenità, riverentemente, che la cavaleria è affatto inutile, o per la maggior parte superflua, in quell'isola et è spesa da potersi schivare, dove non si può commodamente maneggiar cavalli, et dove pochissimi pedoni si possono opponer a molta cavaleria inimica. Li settanta sette provisionati si potriano condur in Candia, Corfù, overo Dalmatia, ove si essercitassero et
15 potessero proveder de quanto le fa bisogno per il mestier loro et per il debito servitio del suo Principe. Di decimali veramente potrà Vostra Serenità servirsene (come gente del'paese) per visitar le guardie che si tengono attorno l'isola, sotto quei capi che a Lei parerà, et venirà a schivar la spesa di mantenervi {de} là un governatore, che è di non pocha importanza. Ma quando anco non paresse
3v Loro di | mover essa cavaleria de provisionati, giudico almen necessario che se
21 gli provveda di quelli armi, che le fan de bisogno, et specialmente de corsaletti, accioché siano assuefatti, et disciplinati, nel qual caso si potrà sperar qualche servitio dall'opera loro, per esser buona gente et molto pronta alle fattioni.

Vidi similmente più volte la risegna di quelle cernede, le quali, si come
25 sono al mio giudicio il nervo et vero scudo di quell'isola, così giudico necessario di haverne quella cura et consideratione che si deve, et ridurle a quel numero che fa di bisogno, essendone di questa sorte di gente et cernede intorno a quattrocento et quaranta solamente, sotto la carrica del capitano Pietro Mastelli, Italiano, dal quale sono essercitati con le sue mostre ordinarie et ben disciplinati.
30 Il numero è pochissimo alla grandezza et qualità dell'isola et alla quantità de gli habitanti, che ascendeno al numero di ventidoi mille anime, de quali ne sono da sette mille incirca da fattione, {numero} ||summa|| bastevole, per ridur esse ordinanze al numero almen de mille archibusieri, sotto il governo de dui capitani italiani. Con la qual riforma et provisione verrà, la Sublimità Vostra, a
4r sollevar quel suo populo da molte gravezze et renderlo più | facile alla deffesa
36 dell'isola et proprie case loro. Et venendo l'occasione, se ne potrià prevalere et per scapoli sopra le galee et per galeotti ancora in caso d'urgentissimo bisogno, come meglio Le parerà. Né lascierò in questo proposito di similmente

racordarLe, che queste poche ordinanze, che si ritrovano in esser, sono per il più malissimo all'ordine d'arcobusi et che saria bene dar ordine che gli ne siano mandati de gl'altri, poiché in quella munitione non se ne trovano, se ben, per il passato, io habbia fatto più volte instantia, affine che me ne fussero mandati.

Si ritrovano alla custodia di quella Fortezza il capitano Scipione Manzoni et Bernardin Trech, tutti dui Italiani et huomini d'honore, con vinticinque fanti per uno, con la buona et diligente servitù de quali, {quella} essa vien benissimo custodita. Vi sono ancora quattro bombardieri, insieme co'l suo capo, salariati et pagati da quella camera, i quali, per esser in poco numero, saranno ||aiutati|| sempre nell'occasioni, che si potessero appresentare, da cinquanta scolari che vengono, dal sodetto capo, essercitati ogni mese con li palii ordinarii, militia veramente buona et necessaria. 5 10

Ha quella Sua camera fiscale di entrata ducati tredici mille cinquecento all'anno, hora più et hora meno, secondo che quelli datii vengono delivati | et li raccolti sono più o manco buoni. La spesa della quale è di ducati diece mille, che veniria avanzare ducati tre mille cinquecento in circa, quando che però si potesse riscuoter ogni cosa da debitori, i quali sopravvanzi in essecutione dell'ordine di Vostra Serenità de 28 novembre 1581. Ho io portato ultimamente et in più volte mandato ducati quattro mille cinquecento et quatordecim, oltre ducati cinquecento, che in essecutione d'un mandato delli clarissimi Sindici Gritti et Garzoni furono dati al clarissimo proveditor dell'armata. Nella qual'entrata, vi sono comprese mille moza de formento et moza tremille in circa de orzi et altri strami che si cavano de decime da quelli habitanti, et il tutto viene posto nelli publici magazeni. Il che, in tempo dell'inverno, vien venduto a honesto precio, per commodità di quei poveri populi, i quali ben spesso patiscono de grani, come è occorso particolarmente questi dui anni del mio reggimento, havendo io convenuto, per supplire a questo mancamento et penuria, mandarne a comprar nella Turchia, per suministrar al bisogno del viver loro. Le sodette munitioni de biave sono maneggiate da miser Anzolo Volterra, cittadino di quel luoco, sostituto di miser Costantin dal Cortivo, in virtù d'una gratia concessali dalla Serenità Vostra. Questo Volterra è huomo da bene et leale, | né preterisce punto a quanto se li conviene in questo suo carico. 4v 15 20 25 30 5r

Alla cura et governo spirituale di quel populo si ritrova hora monsignor reverendissimo Paulo Grasso, Bolognese, prelado de dottrina et vita essemplare, et che per le buone qualità sue vien amato et riverito non solo da gli Italiani, ma da tutta la Nation Greca. A questo, si aggiunge poi, la particular devotion sua verso questa Serenissima Repubblica esser tale, che se egli fusse proprio suddito Suo. 35

A tutto ciò stimo non fuor di proposito aggiognerLe, che ritrovandosi questa Serenissima Repubblica possieder quell'isola fertile de tutte le cose et copiosa de habitanti, i quali non cedeno ad altri sui sudditi di devotione et fedeltà verso la Serenità Vostra, dal valor de quali Ella, in ogni occasione, si potrà
5 promettere perfetto et utilissimo servitio, per la sicurezza et conservatione de quali io reverentemente racordarei, che si reducesse quella Fortezza in qualche miglior stato, di quello si trova al presente, per esser molto vicina a luochi de infideli. Alli mancamenti di essa si potrà con poca spesa rimediare. Et affine che resti ben informata, de quanto Le dico, io presentò alla Serenità Vostra un
10 disegno, affinché possi vederLo et sopra {di quello} havervi quella matura consideratione, che {Le} parerà al sapientissimo Suo giudicio².

Consignai quel reggimento per commissione della Serenità Vostra al
5v clarissimo miser Geronimo Tiepolo, | dal quale, si come son certo, che la sia per riceverne diligente et honorato servitio, così le affermo, che io non mi son
15 sparagnato di ben servirLa, con ogni sorte di affettione conveniente ad un Suo buon ministro et rapresentante. Et se nel corso di questo mio governo havessi tralasciato cosa per compitamente satisfarLa, la si degnerà pagarsi della buona volontà, che sempre accompagna ogni et qualunque attion mia per ben servire questo Serenissimo Stato, per beneficio del quale non sarò mai stanco di impie-
20 gare la poca facultà, il sangue et la vita istessa. Gratiae.

2. Το σχέδιο, για το οποίο γίνεται λόγος, λανθάνει.

XII

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ GIROLAMO TIEPOLO

1584

8 Νοεμβρίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Ο Girolamo Tiepolo υπενθυμίζει τον τρόπο αντίδρασής του όταν, αναλαμβάνοντας υπηρεσία, διαπίστωσε πως στις δημόσιες αποθήκες υπήρχαν ελάχιστα σιτηρά. Σε περιοδεία που πραγματοποίησε, αναζήτησε τρόπους για την κάλυψη των αναγκών του φρουρίου. Κατά τη διάρκειά της, ήλθε σε επαφή με τους κατοίκους και πληροφορήθηκε τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν. Ακόμα, έλεγξε τις θέσεις, στις οποίες είχαν εγκατασταθεί σκοπιές.

Σχετικά με την κατάσταση του πληθυσμού αναφέρει πως ήταν άσχημη. Κατά ένα μεγάλο βαθμό οφειλόταν στα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί από τον προηγούμενο πόλεμο. Προσπάθησε να δώσει τις απαιτούμενες λύσεις. Προς αυτή την κατεύθυνση, ανέστειλε ορισμένες καταδικαστικές αποφάσεις, οι οποίες είχαν ληφθεί σε βάρος του. Φρόντισε επίσης να αποκατασταθούν οι διαταραγμένες σχέσεις ανάμεσα σε ορισμένες οικογένειες. Η κατάσταση των σκοπιών ήταν κάθε άλλο παρά ικανοποιητική. Για τη βελτίωσή της έλαβε διάφορα μέτρα, τα οποία είχαν φέρει αποτελέσματα. Την ίδια, άσχημη εικόνα, εμφάνιζε το ιππικό. Αναφέρονται τα ονόματα των επικεφαλής και οι θέσεις που υπηρετούσαν οι ομάδες. Προτείνεται η λήψη συγκεκριμένων μέτρων ώστε να γίνει πιο αποτελεσματικό το σώμα. Κατά την επαφή του με τους κατοίκους, προκειμένου να εξασφαλίσει σιτηρά για τις ανάγκες του φρουρίου του νησιού, συμφωνήθηκαν κάποιες ρυθμίσεις. Ο τρόπος συμπεριφοράς του, όπως σχολίαζε, είχε προκαλέσει θετικές εντυπώσεις μεταξύ των κατοίκων. Το καλό κλίμα, που επικρατούσε γενικότερα στο νησί, είχε ωθήσει 27 οικογένειες από την ηπειρωτική Ελλάδα, να έλθουν να εγκατασταθούν στο νησί. Απέναντί τους έπρεπε να επιδειχτεί καλή συμπεριφορά. Ολοκληρώνοντας την περιγραφή του, αναφορικά με την εικόνα που σχημάτισε κατά την περιοδεία του, ο βενετός αξιωματούχος δίνει γενικού χαρακτήρα πληροφορίες για την Κεφαλονιά.

Περνώντας στο φρούριο, απαριθμεί τις ελλείψεις, που διαπίστωσε ότι υπήρχαν. Όπως επισημαίνει, χρειαζόνταν να αναληφθούν εργασίες για την επι-

σκευή ορισμένων σημαντικών ατελειών των τειχών, να διασφαλιστεί η πύλη, να προστατευτούν οι δεξαμενές νερού και η πυρίτιδα. Επειδή ήταν πολύ μικρό και στενό, σε περίπτωση πολέμου, δεν κάλυπτε τις ανάγκες του πληθυσμού. Μπορούσε όμως να διαπλατυνθεί προς τα δυτικά και να προστατευτεί καλύτερα. Κατά τη διάρκεια της θητείας του είχε φροντίσει για την ασφάλεια των κανονιοθυρίδων του πύργου και για την πύλη. Καθώς δεν υπήρχε στο φρούριο επάρκεια τροφίμων, έπρεπε να βρεθεί τρόπος ώστε να καλυφτεί αυτή η σημαντική ανάγκη. Για τη φύλαξη του υπήρχε φρουρά πενήντα στρατιωτών, επικεφαλής των οποίων ήταν δύο άτομα. Τόσο η πολιτοφυλακή όσο και το ιππικό του νησιού είχαν την τύχη να εποπτεύονται εκείνο το διάστημα από έμπειρους στρατιωτικούς.

Συνεχίζοντας την περιγραφή του ο βενετός αξιωματούχος, αναφέρεται στον απερχόμενο λατίνο επίσκοπο του νησιού και στα προβλήματα που δημιούργησε κατά τη διάρκεια της παρουσίας του. Επίσης, απαριθμεί τους άμεσους συνεργάτες του στη διοίκηση, με τους οποίους είχε συνεργαστεί αρμονικά. Ακολούθως, επικεντρώνεται στη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία, και στα έσοδα και έξοδά της κατά το έτος 1587. Όσον αφορά στη λειτουργία της, επισημαίνει ένα σημαντικό πρόβλημα, που είχε διαπιστώσει. Το γεγονός δηλαδή ότι ένα μόνο άτομο, με επίσημη απόφαση, είχε αναλάβει να ασκεί διάφορα καθήκοντα. Έπρεπε να βρεθεί λύση ώστε να μη συνεχιστεί αυτή η αταξία.

Ολοκληρώνοντας την έκθεσή του, κάνει αναφορά στο νέο δασμό που επέβαλε το βενετικό κράτος στο εμπόριο, και στα προβλήματα που είχαν αρχίσει να δημιουργούνται. Από τους φόρους του νησιού για το έτος 1584 είχαν συγκεντρωθεί 12.100 δουκάτα. Κάνει επίσης λόγο για την εισαγωγή του νέου ημερολογίου, που είχε προκαλέσει μεγάλη σύγχυση. Τέλος, παραθέτει τα αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού που διενήργησε. Οι κάτοικοι του νησιού, όπως σημειώνει, έφταναν τους 21.276.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-6v. (Στα φφ. 1r και 6v τα σημειώματα παραλαβής). Ανέκδοτη.

*Relatione del nobile homo domino Hieronimo Thiepolo,
ritornato di proveditor della Ceffalonia
presentata nell'Eccellentissimo Collegio il dì 8 novembre 1584¹*

Serenissimo Principe

Conforme alla volontà di Vostra Serenità et al debito et desiderio di me 5
Girolamo Thiepolo, hora ritornato dalla Ceffalonia da Lei destinato per prove-
ditor, referirò et raccordarò tutto quello ho veduto et conosciuto degno dell'in-
telligenza Sua.

Et prima dico haver fatta l'entrata alli 15 agosto 1582, consignatomi quel
reggimento, in virtù delle Sue lettere, dal clarissimo miser Zuan Michel, mio 10
precessor, gentilhomo, degno, e suo ministro honorato, qual ha lasciato di se, e
della sua amministrazione, grata memoria et bona satisfatione in quelli populi. Et
havuto che hebbi quel carrico, veduto che nelli pubblici magazeni si ritrovavano
pochissime biave, perché della nova entrata per conto delle decime pocca sin
all'hora s'havea potuto introdure, mi parse convenevol et molto neccessario di 15
cavalcar per l'isola, sì per l'introduktion de ditte decime, principalissima sicurtà
et conservation della Fortezza, come per visitar li populi, disgravar et consolarli,
specialmente quelli, che per la distantia della loro habitatione et per la povertà
et impoteza loro, non potevano ogn'ora ricorrer in Castello, e, finalmente, 20
per veder et considerar li luoci, e sciti dell'isola, et molto più dove, che erano
destinati i corpi delle guardie per rimediare, et regular quanto, che mi avesse
parso di bisogno per buon servitio di Vostra Serenità.

Così alli 24 settembre all'hora susseguente cavalcai, e ho procurato
d'adimplir, come nella maggior parte ho adimplito, la causa et intention che mi
mosse di cavalcare, procedendo tutta via nel scoder e introduktion d'esse biave, 25
con quella dolcezza et destrezza che conoscevo esser di Sua mente, per
non alterar, né metter in disperation gl'animi di sudditti, tanto più per haver-
li trovati in una incredibil povertà, che mi ha molto spaventato, causatali, sì
per li disturbi e danni patiti nella passata guerra, come da molti altri accidenti
et cause, delle quali, compita che hebbi ditta visita, particolarmente scrissi a 30
Vostra Serenità sotto di 28 ottobre. Ilché fu causa che nelle condannason, che
m'occorse fare, ho processo sempre iustamente, e fatto assai manco di quello
si conveniva all'errori loro, dando ordine espresso, e inhibendo con proclami

1. Αριστέρα, από άλλο γραφέα: *Replicata*.

efficaci, che dalli officiali per debiti di questi sudditti, si pubblici come privati, non li fussero mai tuolti l'instrumenti rusticali, per non impedir le semine, né
 1v altro a ciò pertinente, né manco quello che | continuamente si può adoperar nel
 servizio del viver e dormir loro, né anco per tal pagamento, che li fusse toccata
 5 la bracia loro, quando si trovava in pocca quantità.

Ho dato a tutti grata et pronta audientia. Ho sollevato quelli che con-
 nobbi esser oppressi et non li mancaì di quanto ha potuto comportar il giusto e
 honesto. E fra alcune fameglie di principali, che erano inimicitie invecchiate e
 di momento, trastai e le pacificai, riducendole in quiete.

10 Ho veduto oculata fide tutti li corpi delle guardie e ho notato molti im-
 portanti disordini, li quali all'arrivo suo in quell'isola del magnifico governorator
 domino Soffianò Eudemonoiani, non volendo mancar anco lui dal debito e
 obbligo suo, come fin' hora non ha mancato in tutte l'occasioni rappresentateGli,
 dimostrando valore e somma devotione verso la Serenità Vostra, cavalcò per
 15 l'isola, viste e connobbe, per la molta sua pratica, li predetti disordini. Onde,
 conferito insieme quanto accadeva, fu remediato e regulato il tutto, ma spe-
 cialmente un principal disordine, che alcuni di provisionati e decimali erano
 habitati molto distante dalle guardie dove erano destinati, con pocca sicurtà
 dell'isola, cosa, che hora non è, havendo molti tramutati e molti astretti di ri-
 20 dursi ad habitar luoco e fogo nelle proprie guardie loro, in modo, che in ogni
 tempo e a qualsivoglia hora e occasione, si pono ritrovar in ordine e unite tutte
 le compagnie per la difesa delli luoci commessili.

Fu anco in algune guardie accresciuto et diminuito il numero di cavalli,
 secondo l'importantia e manco importantia delli loci, di modo che, il tutto, hora
 25 passa molto regulatamente e con gran sicurtà, e custodia dell'isola.

Et accioché Vostra Serenità sappia il numero et sorte di cavalli che s'attro-
 vano in quella isola, Le dico esser provisionati numero ottanta et decimali cento
 cinquanta duoi, quali militano sotto quattordice capi, computa la persona del
 governatore, e hanno il carrico dell'infrascritte guardie videlicet.

30 Li capitani Zuan Mazarachi e Apostolo Vinari hanno il carrico dell'Argo-
 stoli, di San Thodoro sino a Mignès ... guardie numero 9. Hanno, fra tutti duoi,
 cavalli provisionati numero 24. |

2r Il capitano Benetto Combutheca ha carrico da Mignès sino a Spartea
 guardie numero 8, decimali 10, provisionati 4, 14.

35 Il capitano Hettor dalla Porta ha il carico di Pessada sino a Platiès guardie
 8, decimali 10, provisionati 2, 12.

Li capitani Nicolò Barbati e Stamati Combutheca hanno il carrico da
 Catoleo e Scala fino al capo Capro guardie 12.

Il Barbati decimali 20, provisionati 4, 24.

Il Combuthecrea decimali 10, provisionati 3, 13.

Il capitano Paulo Barbati ha carrico della pertinentia di Racli e Monastiri guardie 13, decimali 14, provisionati 9, 23.

Il capitano Demetrio Vinari nella pertinentia de Samo guardie 18, decimali 31, provisionati 3, 34. 5

Il capitano Marco Fucà nella pertinentia de Pilaro guardie 13, decimali 15, provisionati 1, 16.

Il capitano Lazaro Chelmi nella pertinentia de Viscardo guardie 10, decimali 18, provisionati 2, 20. 10

Il capitano Andrea Combuthecrea nella pertinentia di Athera e Thinià guardie 11, decimali 10, provisionati 8, 18.

Il capitano Nicolò Lusi ha il carrico d'Anoi, Pallichì guardie 9, decimali 8, provisionati 3, 11.

Il capitano Demetrio Lusi dal ca<p>o San Sidero sino a Livadi guardie 18, decimali 5, provisionati 8, 13. 15

Sono anco nella campagna del governor provisionati 9.

Et seben il sentir il numero di 152 decimali, non conoscendossi in fatto la condition delle persone, né la qualità di cavalli che questi tali per l'ordinario soleno tenere, rappresenta in certo modo riputation all'isola e rispetto alli lontani, nondimeno nell'effetto non resta altro che la sola opinione, perché nel resto, per esser gente del paese pocco atta e pratica et li loro cavalli tutti roncini, pocco frutto e beneficio si può sentir nell'occasioni. Onde, per quel desiderio che meritamente mi nasce, che le cose e servitii publici si possano ridurre in modo che, in ogni occorrentia, seguano effetti di utilità et di profitto, mi par reverentemente raccordarLe, che il numero di questi decimali, s'havessero a ridurre in manco numero, ma di schiata d'Albanesi, et darLi il modo di poter viver e tenir buoni e sufficienti cavalli | da che non solamente in quell'isola alli bisogni si speraria gran profitto, ma anco, quando l'occasion lo ricercasse, Vostra Serenità poteria liberamente et prontamente servirsi per altri luoci di cento buoni cavalli, ilché hora non può fare, per l'inutilità di questi roncini. 20 25 2v 30

Mentre ero in ditta visita a tutti quelli, che ho trovato comodi di biave, che oltre il viver de tutta la loro fameglia et l'uso dalle semine, li veniva a sopravanzare quantità, ho fatto una honesta tansa, facendoli tenirla in salvo fino altro mio ordine. Onde, di Quaresima grande, che sempre suol esser il fine dell'entrata, e che all'ora con maggior difficoltà si può estrarre biava da Terra ferma, havendo havuto concorso d'una infinità di gente miserabile, minutamente gli è l'ho fatta compartire, distribuendoli anco qualche pocca 35

quantità d'orzo dalli publici magazeni al precio corrente. Tutta via, havuta sempre la debita consideratione alla Fortezza, alli moti che potevano esser, alla qualità del novo raccolto, e a tutte quell'altre circostantie che concerneno il bon e sicuro governo, in modo che li ho tutti tratenuti e sostenati per gratia del
 5 Signor Iddio, senza lasciarli patir nel viver loro, ilché ho osservato anco nel secondo anno del mio reggimento.

La qual cosa et molte altre dimostrationi giuste et amorevoli, fatte secondo li tempi et l'occasioni verso questi poveri sudditi e haverli sempre con giustitia sollevati da ogni ingiusta persecutione, fu delle principal cause,
 10 che, incitate ||27||² fameglie da Terra ferma, per fuggir la tiranide e crudel suggesttion turchesca, fuggite de li, sono venute con quel pocco che haveano ad habitar quest'isola. Quali, per confermar in questa loro deliberatione et per dar il medemo animo ad altri, ho dato convenevoli ordini d'esser ben veduti, et accarezzati, senza essergli usata molestia né alcuna asprezza. Onde giudico,
 15 che molti altri, intendendo ritrovar de qui quiete e ogni sicurtà, si moverano di venire. ||Sono anime 123||³.

Ditta isola circonda miglia 170 e la sua longhezza, dalla parte di maestro
 3r | verso sirocho, è de miglia 100. E la sua minor larghezza, da tramontana verso ostro, è de miglia disdotto. In essa vi sono più porti ma duoi li principali da
 20 ponente, cioè il porto de Viscardo, e la Valle de Alessandria. Né dal ditti porto de Viscardo fino al porto Figher, che è in Terra ferma, dove l'anno passato Aluzali si fermò molti giorni con l'armada, vi è altra distantia, che de miglia dodice solamente.

Compita che hebbi la visita de tutta l'isola e rimediato a quanto mi parse necessario e ritornato alla Fortezza, che è il capo principale et conservation di tutto il resto, ho voluto veder diligentemente tutte le cose et bisogni d'essa, discorrendoli particolarmente di dentro et di fuori. Et per quel ch'io poti conoscer e per relation del strenuo Marin di Zintilini da Este, capo di bombardieri, persona intelligente, di fede et di valore, s'attrova haver tali e
 30 tanti difetti, che si può riputar un corpo senza brazza, non havendo da niun banda algun fianco reale che la possi aggiutare, perché nel torion grande, che si chiama meza luna, all'incontro la chiesa di San Francesco, verso levante, che è il Borgo, pono stare al numero di 50 taiapiera, quali non pono esser visti, né è difesa che li possa scacciar via. Onde in occasion di guerra, presto et facilmente
 35 con le mine la mandariano in rovina, con perdita della Fortezza.

2. Η προσθήκη, με διαφορετικό μέλανι, πιθανότατα από τον ίδιο το συντάκτη της έκθεσης.

3. Η προσθήκη, με διαφορετικό μέλανι, πιθανότατα από τον ίδιο το συντάκτη της έκθεσης.

Il secondo torione, verso tramontana, facilissimamente con l'artellaria si può levare e imediate tutta quella parte più importante resta senza fianchi et difesa, alché, con pochissima spesa, si potrà rimediare, nanti che venisse l'occasione.

La parte della Fortezza verso ostro si trova senza fianchi e difesa alcuna. 5
Onde, che con mine si potrà mandar in aere, trovando comodità il nemico di poter minare, alché si potrà rimediare con pochissima spesa, facendo un fianchetto, lo qual anco difenderia et assicuraria la cisterna, che è congiunta con la muraglia.

La porta de ditta Fortezza può esser offesa dal nemico, senza che possa | lui 3v
esser offeso, perilché non si potrà né intrar né uscire. Onde è molto necessario 11
che si provveda di far un portello in qualche parte sicura, per l'occasion che potessero occorrer.

Le più grandi e importanti cisterne d'acqua, dalle quali la Fortezza in occasione di bisogno speraria d'esser mantenuta, sono in tal luoco fabricate e 15
afferate, con le muraglie, che pono facilissimamente esser battute dalla artellaria, le quali mancate, tutto il resto è perso.

Et appresso questo, che è di maggior momento e consideratione, la monition della polvere è compartita in duoi luoghi, e tutti duoi pono esser battuti dal nemico, qual in occasion con ogni picciol avvertimento che habbia, battendole, 20
o una d'esse, la Fortezza tutta resta imediate destrutta, alché neccessariamente si die avvertire, e mentre serve il tempo rimediarvi, per schiffar questi importanti et pericolosi accidenti.

La cirunferentia d'essa Fortezza è di passa numero 360 e la sua altezza, compreso il monte e essa dal piano di Steno Campo fino alla parte più superiore, 25
che è il cavaglier di San Zorzi, è di passa numero 100.

All'incontro della quale, dalla parte di greco, si trova un monte nominato Furcario d'altezza, a livello con li cordoni d'essa Fortezza, qual è distante passa numero 395.

Ditta Fortezza è molto picciola e ristretta, la qual in occasion di guerra 30
non può capir né salvar la gente dell'isola, e perciò molta ne va in schiavitù e perdissione. Ma verso ponente si trova luoco e sito sicurissimo e facilissimo di congiongerlo a essa, col qual si potrà ampliar e molto meglio assicurar e fortificar essa Fortezza, salvando nell'occasione molta gente.

Riveduto che hebbi ditta fortezza, trovai le canon<i>ere di torioni 35
aperte, le quali siando alte da terra duoi passa in circa, che facilmente si potrà entrare con qualche pericolo, imediate per assicurarle, l'ho fatto traversar | con 4r
ferramenta, assicurandole tutte di tal sorte, che s'è rimosso totalmente questo pericolo.

Vedendo quanta pocca sicurtà era nella guardia della porta di questa Fortezza, per non vi esser alcun restello, ho fatto rinovar quel che era di fuori rovinato, e di dentro via far un di novo, che mai più fu, in modo che è stata molto assicurata ditta guardia per ogni accidente.

5 Ditta Fortezza è honostamente fornita d'artellarie, di polvere e altre simili monitioni, e haveria anco di biave convenevolmente il suo viver d'anno in anno, se li novi ordini lasciati dalli clarissimi Syndici non l'impediranno per quelle cause che, già con mie lettere sotto di 20 febraro passato, dinotai particolarmente. Ma quello che ho veduto esser nelle altre fortezze et parmi
10 che sia grandimente neccessario nell'occorrentie di guerra, non ho trovato in questa Fortezza minima quantità per monitione, cioè d'oglio, azedo e legne, di modo che non so in occasion di bisogno a che modo ditta Fortezza si potesse accomodare et mantenere. Onde riverentemente raccordarei che, Vostra Serenità, con la solita Sua prudenza, ordinasse e commettesse che di queste
15 cose neccessariissime si facesse quella monitione, che Le paresse convenevole, quando non fusse per altro, al meno per li soldati che s'havessero trovato alla custodia e difesa d'essa, e proveder anco di bastami et molini da man, per non esser a sufficienza d'essi molini.

All'arrivo mio trovai alla custodia della Fortezza li strenui Scipion
20 Manzone et Bernardin Trech, capitani di soldati italiani, con fanti 25 per uno, a quali diedero doppo cambio li strenui capitani Annibal Solza e Tiberio dalli Ocha. Quali tutti non hanno mancato dal debito loro e di far quanto si convien con ogni honorevolezza e obediienza, havendo servito e servendo Vostra Serenità con soma fede, devotion e valore.

25 Et il medemo affermo di questi strenui capitani di stradioti, e decimali, |
4v havendoli tutti sempre e di tempo in tempo trovati pronti e obedienti alli servitii publici, facendo il debito e obligo loro, con ogni prontezza et fideltà, come si convien a buoni e fideli sudditti.

Né meno il strenuo Marco Soncino, capitano di queste ordinanze, ha
30 mancato mai alli debiti tempi far le sue ordinarie mostre, insegnar et disciplinar ditti suoi soldati con ogni acurata diligenza e amorevolezza, desiderando in questo suo principio far il debito suo e imitar li suoi maggiori benemeriti servitori di Vostra Serenità, qual fin hora ha servito senza alcuna paga e senza voler li danari delle mostre soliti tuorsi dalli suoi precessori, havendoli già refudati,
35 quali vano in beneficio del publico. Onde è degno, che Vostra Serenità gli proveda di qualche intertenimento.

Del magnifico signor governor della strathia direi pocco a quello merita il valor, la diligenza e vigilanza sua continua, che usa in servir la Serenità

Vostra e in far, che tutti li suoi servitii in beneficio di quell'isola riusciscano sempre con sicurtà e honorevolezza, dimostrando sempre somma fede, valor e devotione in ogni occasione.

Pochi dì doppo l'arrivo mio in quell'isola, il reverendissimo vescovo latino di Ceffalonia si partise de li e si ridusse al Zante, per dever poi repatriare. 5
E havendo trovato il domo di quella città malissimo tenuto et peggio servito, con scandolo e mala satisfattione de tutti e pocca riverenza del culto divino, gli ho scritto e repplicato, che dovesse rimediarvi. E me ricercava il debito et obbligo suo, perché se ben il suo vescovato vale più di 800 ducati, egli nondimeno non 10
teniva in servitio del ditto domo che un padre di San Francesco, con soli ducati 20 all'anno, in modo, che s'havesse mancato il cappellano del reggimento, qual è salariato dalla camera, che in tutti li divini officii coadiuva, massime nelle feste principali e giorni solenni, Vostra Serenità vede, che servitio poteria 15
haver quella Chiesa. Nondimeno egli, havendosi escosato a modo suo con una sua lettera, si partise senza haver fatto quella provisione che neccessariamente devea. Però Vostra Serenità, al solito della sua religion, die proveder per il debito servitio del Signor Iddio e d'essa Chiesa e per rimover una | tanta 5r
mala satisfattione e scandolo, che corre massime. Che per l'information da me havuta, l'entrate di duoi canonicati, che solevano esser nel ditto domo, sono tirate da esso monsignor vescovo e la Chiesa patisse, come ho detto. 20

Vene il clarissimo miser Bortholamio Paruta per consiglier, in luoco del magnifico miser Lorenzo da Molino, che era camarleno, e doppo vene il clarissimo miser Alvise Mocenigo, medemamente consiglier, gentilhomini, pieni d'honor e d'ogni bona volontà in tutti li servitii di Vostra Serenità. Tra 25
quali et me sempre fu amor e unione in quel modo che habbiamo conosciuto esser di mente di Vostra Serenità e di buona Sua satisfattion in beneficio delle cose Sue. Et per quel tempo, che il sudetto magnifico Molino è stato camarleno sotto il mio reggimento, ha governato quella camera con ogni debito termine et honorevolezza, con universal satisfattione, e in quel modo, che ben era conforme alla mente di Vostra Serenità. 30

L'entrada della camera fiscale l'anno <15> 83 fu de ducati 14 mille in circa. Et vi è di spesa ducati 10 mille in circa. Ma in essa camera ho trovato un grandissimo et importante disordine, lo qual, non può causar se non danno e malefficio alle cose di Vostra Serenità. Onde ha bisogno d'esser debitamente rimediato e proveduto, ma in modo, che la provisione sortisca il debito effetto. 35
Poiché, seben per quel che si dice, miser Constantin dal Cortivo ottene da Vostra Serenità l'officio del scontro d'essa camera, del deputato al ricever e dispensar ogni sorte di biave del publico, d'esser masser al vender di pegni di

debitori per conto del publico et d'esser anco avvocato fiscale, non però, crederò mai, che Vostra Serenità habbia havuto intentione che tutti questi officii fussero maneggiati et essercitato da un solo. Poiché, si come la raggion vole, che quando più persone si maneggiano, che non hanno dependentia né intelligentia tra loro, i negocii riescono con più sicurtà e maggior beneficcio, così passando da una istessa mano potriano nascer e facilissimamente dell'inconvenienti. Perché delli più importanti maneggi, che siano in quell'isola, è quel delle biave. Chi le riceve e vende l'istesso come scontro mena le partide in camera, fa il medemo della vendita di pegni. Ne so se, siando tutti questi officii uniti e essercitati da una sola persona, se li errori, over | fraudi, che volesse commetter il deputato alle biave, il scontro, che è quel medemo, che mena le partide, volesse avvertirle o correggerle, o vero se l'avvocato fiscale, che è pur quel medemo interessato, si movesse mai a parlar contra se stesso e defender le raggioni del fisco contra il suo proprio interesse et contra quel istesso, che lui (dirò così) opera voluntariamente. Però è molto di neccesso, che Vostra Serenità, per indemnità publica, rimedia, e in tal sorte che non possi n'anco doppo rimediato seguir fraude né malitia, {se ben} quel che fin hora ha essercitato, s'ha havuto per persona leale.

Il dacio del novo imposto dell'anno passato, in essecution delle lettere di Vostra Serenità, l'ho tenuto per conto del publico. E accioché non fusse seguita fraude alcuna, mandai un soprastante al Zante, ma fu licentiato, siando stato de diversi opinione quel clarissimo proveditor e li clarissimi Syndici, come più fiate ho scritto a Vostra Serenità. Quali, fermandossi in opinione d'affittarlo et io vedendo, che per l'impedimenti datomi, il tutto si veniva ad anihilare, conveni darlo via per mille ducati, ilché ha causato molto danno, perché s'haveria tratto molto più, se fusse stato tenuto per conto publico e che se mi fusse stato permesso essequir l'ordini, per me posti in tal materia, conformi alle lettere predette di Vostra Serenità.

Li daccii tutti di quell'isola del presente anno <15>84 hanno importato, compreso quello delle biave venduto dalli clarissimi signori Syndici, ducati 12.100.

L'ordine gregoriano circa la regulation dell'anno in quell'isola, che non osserva il rito italiano, ha dato confusion e mala satisfation per la disunion seguita in molte cose, ma appresso ha dato impedimento e gran discomodità nelli negocii publici e particolari, perché si ritardano molto l'espeditzioni, convenendosi per forza far doppie vacante, doppie feste, con grandissimo discontento.

Ho fatto far la description de tutta l'isola, nella qual si trovano anime fra homini, donne e putti numero 21.276.

Questo è quanto mi ha parso necessario per debito mio referir e raccordar, a Vostra Serenità, | e dirLe appresso che, se ben nel tempo del mio reggimento habbi havuto novità, disturbi e contrarii molti, non mai più havuti, con non picciol mio interesse et travaglio, nondimeno mi ha grandimente consolato un contento, che ho sentito, et è l'haver havuto per mio cancellier il spettabile miser Marco Crasso, qual in tutti l'accidenti e occasioni seguite, che fur<o>no molte et de importantia, sempre ha accompagnato l'operationi e attioni sue con tal honorevolezza, che ha dato satisfattion universale, con molta sua comendation e laude nell'età, che s'attrova. |

P.

1584, 8 novembre

*Relatione del nobil homo ser Hieronimo Thiepolo
ritornato di proveditor della Ceffalonia
appresentata questa matina nel Eccellentissimo Collegio
Replicata*

6v

11

15

XIII

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ AGOSTINO MORO

1588

24 Φεβρουαρίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Στην αρχή της έκθεσής του ο βενετός αξιωματούχος περιγράφει τις συνθήκες, κάτω από τις οποίες ανέλαβε την εξουσία. Παρουσιάζοντας τον πληθυσμό του νησιού τονίζει πως ήταν ευνοϊκά διακείμενος προς τη Βενετία. Δεν έλειπαν όμως κάποιες εντάσεις. Ανησυχία είχε προκληθεί από την εισαγωγή του νέου ημερολογίου. Ένα άλλο πρόβλημα είχε δημιουργήσει η έχθρα ανάμεσα στις οικογένειες Κρασά και Τυπάλδου, η οποία απειλούσε να λάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Χάρη όμως στις προσπάθειες, που καταβλήθηκαν, επικράτησε τελικά ηρεμία. Στη συνέχεια, απαριθμεί τους στενούς συνεργάτες του στα δύο χρόνια άσκησης της εξουσίας.

Το ιππικό του νησιού, προσθέτει, ανερχόταν στους 243 άνδρες. Η αμυντική διάταξή τους δεν ήταν ικανοποιητική. Η αποτελεσματικότητά τους, σε καιρό πολέμου, παρέμενε αμφίβολη. Γι' αυτό έπρεπε να μειωθεί ο αριθμός τους. Σε αυτή την περίπτωση, τα οφέλη για τη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία θα ήταν πολλά.

Η αναφορά στο φρούριο του νησιού είναι λεπτομερής. Τη φύλαξή του είχαν επιφορτιστεί πενήντα άνδρες. Περιγράφει συγκεκριμένα μέτρα που έλαβε, ύστερα από επιτόπια έρευνά του, ώστε οι στρατιώτες των σκοπιών να ασκούν με άνεση την υπηρεσία τους. Όσον αφορά στο πυροβολικό, σημειώνεται ότι βρισκόταν σε καλό επίπεδο. Εκτός από τους τέσσερις πυροβολητές, υπήρχαν και πενήντα νεαροί μαθητευόμενοι, που ασκούσαν από τον επικεφαλής. Ορισμένα από τα όπλα είχαν ανάγκη επιδιόρθωσης και χρειαζόταν να ληφθεί μέριμνα από τη Βενετία. Το φρούριο παρουσίαζε σημαντικές ατέλειες, από πλευράς αμυντικής διάταξης, οι οποίες ήταν γνωστές στη Βενετία. Αυτές, παρουσιάζονται αναλυτικά, με την επισήμανση των κινδύνων που υπήρχαν σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης. Ιδιαίτερη μέριμνα χρειαζόταν να ληφθεί για την προστασία των δεξαμενών νερού, της πύλης, και των δύο αποθηκών, στις οποίες είχε μεταφερθεί η πυρίτιδα. Το φρούριο βρισκόταν σε επίκαιρη θέση. Λόγω της

στενότητάς του, ωστόσο, δεν μπορούσε να προστατεύσει τον πληθυσμό του νησιού. Από πλευράς πυροβόλων, όπλων και πολεμικών εφοδίων, βρισκόταν σε ικανοποιητικό σημείο. Η πυρίτιδα καθημερινά μειωνόταν. Για να μη γίνεται άσκοπη χρήση της είχε εκδώσει διάταγμα. Υπήρχαν, πάντως, μεγάλες ελλείψεις σε τρόφιμα.

Το ίδιο αναλυτική είναι η αναφορά στη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία του νησιού και στα προβλήματά της. Τα έσοδά της ανέρχονταν 15.000 δούκατα περίπου και τα έξοδά της στα 12.000 με 13.000 δούκατα. Αρνητική για τη λειτουργία της ήταν η ύπαρξη αρκετών οφειλετών φόρων προηγούμενων ετών. Προκειμένου να αυξηθούν τα έσοδά της περιγράφονται ορισμένες κινήσεις που είχε αναλάβει.

Για να σχηματίσει ακριβή εικόνα του χώρου, τον οποίο επέπτευε, επιχείρησε περιοδεία στο νησί. Έτσι μόνο θεώρησε πως θα μπορούσε να εξακριβώσει την κατάσταση του πληθυσμού, να δει τις σκοπιές και να ελέγξει την εφαρμογή της απόφασης για το ξερίζωμα των αμπελιών, που είχε επιβληθεί από τη Σύγκλητο. Όπως διαπίστωσε, η θέση των κατοίκων ήταν χειρότερη από εκείνη που περίμενε. Όλα, κατά κοινή ομολογία, είχαν ξεκινήσει από τον προηγούμενο πόλεμο. Με την εισαγωγή του νέου δασμού στη σταφίδα επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο η θέση τους. Προκειμένου να βελτιωθεί η κατάστασή τους έπρεπε να ληφθούν μέτρα από τη Βενετία.

Ο πληθυσμός του νησιού, ύστερα από απογραφή που διενήργησε, ανέρχονταν σε 25.000 κατοίκους. Από αυτούς, οι ικανοί για εργασία ανέρχονταν σε 6.000. Στον αριθμό αυτό συμπεριλαμβάνονταν και οι 437 άνδρες των πολιτοφυλακών. Η κατάσταση τους, όπως διαπίστωσε από τη γενική στρατιωτική επίδειξη που πραγματοποίησε, κάθε άλλο παρά ικανοποιητική ήταν. Για την εκγύμνασή τους διόρισε νέο επικεφαλής.

Ειδική αναφορά κάνει στο ζήτημα της δημιουργίας φρουρίου στην Άσο. Ύστερα από έρευνα που πραγματοποίησε στην περιοχή, απαρτιθεί τα πλεονεκτήματα της θέσης και εκθέτει τις απόψεις του για τον τρόπο οχύρωσής της.

Ολοκληρώνοντας την έκθεσή του ο βενετός αξιωματούχος, περιγράφει τις κινήσεις του σχετικά με τη μεταφορά σαράντα έμμισθων ιππέων στη Ζάρα, η οποία είχε αποφασιστεί από τη Σύγκλητο. Η αποχώρησή τους, όπως σχολιάζει, δεν είχε ακόμη ξεκινήσει.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-6r. (Η επικεφαλίδα στο φ. 1r. Το κείμενο στα φφ. 2r-6r. Τα φφ. 1v και 6v λευκά). Ανέκδοτη.

1587 24 febrero

*Relatione del clarissimo miser Agostin Moro
ritornato proveditor della Zeffalonia,
letta nell'Eccellentissimo Collegio adì sopradetto.*

Serenissimo Principe, Illustrissima Signoria etc.

5

Son stato con buona gratia di Vostra Serenità proveditor alla Ceffalonia mesi disessette et alcuni giorni. Et perché mi conosco in obbligo d'osservar a questo mio ritorno l'antiquo instituto di questa Serenissima Republica, vengo a rappresentarLe quel che ho giudicato degno di Sua notitia, per beneficio delle cose Sue. Et se non sarà con quell'elloquenza et gravità debita, sarà certo con ogni maggior riverenza et devota fede, che si ricerca ad ogni ministro et rappresentante Suo.

10

Ho fatto l'entrada a quel reggimento a 20 di maggio 1586, consegnatomi a nome di Vostra Serenità dal clarissimo miser Alessandro Zorzi, honorato mio precessor, il quale se è così ben adoperato per beneficio di questa Serenissima Signoria, con satisfatione di quelli populli, che ne viene da tutti loro somamente laudato et commendato. Di che fin all' hora, ne ho dato riverente notitia a Vostra Serenità per mie littere di XXI zugno et mi persuado che Ella, per le continue rellationi di clarissimi mei precessori et per esperienza, conosca molto bene la fede et devotione di quelli populli, la quale in vero è grandissima et vivono quietti, et molto contenti sotto il governo, così giusto et quasi che patterno di Vostra Serenità. È il vero che alquanto si risentono della nova regulatione dell'anno, ateso il variar delle festi et solenità nobilli et altre le qualli convengono osservar et sollenizzar doppiamente, con molto incommodo loro, non senza periculo, che da ogni piccolo accidente possa seguir qualche inconveniente d'importanza. Altra dis<s>ensione o disparer non ho trovato tra loro, se non la grave et pericolosa inimicitia, che era tra le famiglie Crassà et Tipaldi, la quale, per commissione dell'eccellentissimi signori Cappi del Eccelso Consiglio di Diece, con molta difficoltà ho accomodato et pacifacata, in modo che tutti essi praticano et quasi continuamente vivono insieme. Né vi è alcuna suspettione che tra loro et suoi adherenti, che sono in gran numero, possi seguir disparer o inconveniente alcuno.

15

20

25

30

Trovai al mio arivo a quel reggimento consiglieri li clarissimi miser Bernardino Lippomano et miser Bernardo Loredan, al quale successe il clarissimo miser Piero Sallamon, et poi reffudo per la morte del suo maggior figliollo et

35

venne in suo luogo il clarissimo miser Francesco Gradenigo et al Lippomano successe il clarissimo miser Alvise Parutta, tutti gentil'huomini, di molta honorevolezza et integrità et se hanno essercitato et essercitano il carico loro con satisfactione di quelli populli, si come è mente di Vostra Serenità.

5 Al governo di quella stratia trovai il magnifico domino Sophianò Eudemonogiani, persona di valor et devotissimo di Vostra Serenità, il quale, havendo finalmente per deliberation di questo Eccellentissimo Senato consegnato il suo governo al magnifico domino Zuane Vasconi, suo successor, già alcuni giorni è venuto a Suoi piedi. |

2v Quella cavalleria, che tra l'uno et l'altro ordine ci è di provisionati ottanta
11 tre, compreso il governor et capitani, et decimali cento sessanta, è in somma di cavalli 243, divisi sotto quattordici cappi, de qualli, nel fine, ne farò mentione, col numero di soldati, di cadauno di loro, si ritrova molto mal all'ordine, maggiormente li decimali, delli qualli conosco che in occasione la Serenità
15 Vostra non sii per haver quel pronto et utile servitio, che ricercano le cose Sue, per la bona custodia et conservatione di quelli populli. Et saria bene, quando così Le paresse, farne nova riforma, reducendoli a minor numero. Et a miglior servitio et beneficio publico, depputando cinquanta provisionati appresso quelli che vi sono, in loco delli 160 decimali, che saria senza aggravar quella camera
20 di spesa alcuna, essendo che li decimali hanno di loro decima di biave et altro per la summa di ducati sedici all'anno per cadauno, che tutto esce dall'entrada della camera, se ben sotto questo nome di decima, di modo che, reducendo questo numero di 160 decimali in cinquanta provisionati, anco con pagamento della piazza ordinaria solamente, non si agrava quella camera et si mette in
25 miglior stato quella stratia et custodia dell'isola. Né però si resta totalmente privi delli detti cavalli delli decimali perché, convenendo ad ogn'uno di essi per proprio suo governo et delle entrate tenir un cavallo, la Serenità Vostra potrà valersene in ogni occasione.

Quella Fortezza è assai ben custodita dal valor et vigilantia delli strenui
30 capitani Anibal Solza et Tiberio dall'Occa, con fanti cinquanta, persone di fede et devotissime della Serenità Vostra et sempre obedientissimi a Suoi rappresentanti. Nella qual custodia ho trovato un disordine, di non poca importanza, che nelli quattro caseli delle guardie che si fanno alla muraglia, in niun tempo si veniva foco, o lume, del quale li soldati, la deputati, in occasione
35 havessero potuto valersi. Ilché veduto da me, andando si come son andato molte notte in ronda et visita delle sentinelle et considerato quanto disordine et sinistro pericoloso potesse succeder da questo inconveniente, ho conosciuto bene provedergli, si come gli ho provisto con una terminatione, et mandato commesso all'istessi capitani et altri caporali delle compagnie, che d'instare

debbino far tenir alli soldati tutta la notte continuamente le cende impizzate et d'inverno un cesendolo. Et perché lo possino far senza altra | spesa publica, 3r
 ho dato carico al daciario che leva la decima dell'oglio di dover dar alli detti capitani, oltra l'amontar del datio, ooglio zare quattro ogn'anno per questo servitio, così importante di molta ripputatione et sicurtà della Fortezza, si come, 5
 per mie lettere di XII zugno 1586, ne ho dato riverente aviso a Vostra Serenità etc.

Vi sono quattro bombardieri ordinarii et un cappo et di più un ordine di cinquanta gioventi scolari, amaestrati et disiplinati dal strenuo Marin di Zentilini d'Este, cappo di bombardieri et inzenier in quella Fortezza, persona 10
 di valor et esperienza. Et si ritrovano così ben instrutti, che in ogni occasione la Serenità Vostra se ne può valer et riceverne frutuoso servitio, quasi come di bombardieri assueffatti et pratici etc.

Le munitioni dell'arme sono ben tenute et governate da maestro Jacomo da Peschera, bombardier et deputato a questo servitio et medesamente 15
 le polvere. Tra le qualli arme, sono alcune corazzine che hanno bisogno de revisione et governo, perché li mancano molte fiube, broche et corezze, delle qualli non si ponno fornir, non ne essendo in quel luoco né maestro che le sappi fare, che se non se li provvede, in poco tempo restarano del tutto inutile.

L'artelarie poichè si ritrovanno al governo del cappo di bombardieri, 20
 con le sue cазze, scovolli et altro, sono ripposte nelli loro magazeni deputati et sono tenuti et governate come si richiede et cossi pronte et in qual si voglia occasione poleno esser messe alle sue poste et adoperate in servitio et difesa di quella Fortezza.

Et dovendo ordinatamente continuar alle cose della detta Fortezza, 25
 havendone longamente, in diversi tempi, con legitima occassione, ragionato col magnifico governor, signori capi et inzegnero, ho compreso che essa Fortezza si ritrova haver alcuni diffetti d'importanza. Et se ben tengo per fermo che dalli clarissimi precessori, la Serenità Vostra sarà stata informata, parmi, nondimeno, chel debito mio porti con sì di farLa consapevole, essendo che per 30
 causa di questi suoi deffetti essa Fortezza si può chiamar, più tosto, corpo senza brazze che Fortezza diffensibile. Et questo perché da niuna banda si trova haver fianco, che si possa nominar reale, et di qualità, che in tempo di difesa se ne possi ricever quel servitio et beneficio che ricercano le diffese di simil | fortezze. Et se ben dalla parte verso il Borgho, che sta per sirocco levante, vi è il 3v
 torrion grande, antiquamente fabricato, che vien chiamato la meza luna, è però 36
 così mal inteso e mal disposto, senza alcun fianco o altra difesa, che, con ogni facilità et senza contradicione o disturbo, può esser da nemici forato et minato et può causar molto danno et quasi la perdita della Fortezza.

Vi è il torrion verso greco tramontana, il quale, essendo in potestà dell'artelleria nemica, è molto facile ad esser minato, levato che fusse, la Fortezza restaria da quella parte, che è la più importante, nell'istesso pericolo di perdersi, si come ho detto, et forsi maggiore.

5 Il loco detto il Spiron, che è dalla parte di ponente maestro, come quello che si ritrova fabricato in loco grebenoso et alto, verso la campagna, è più sicuro d'ogni altra parte, posto che né anco in quel luoco vi sii fianco alcuno.

10 Quella parte, poiché è verso ostro garbin, si ritrova totalmente nuda d'ogni difesa et fianchi et ha molto bisogno d'esser rimediata et provvista, si perché la maggior cisterna, ultimamente fatta, che ha doi boche, è congiunta con quella muraglia, si perché è atta a esser facilmente minata et sta in manifesto pericolo. Al qual disordine si può, con poca spesa, proveder con un fianco, che sarà per conservazione et dell'acqua et della muraglia insieme.

15 Nell'istesso disordine, et forsi maggiore pericolo, si ritrovano le altre due cisterne, che si chiamano del Barbuci, perché, essendo all'incontro del Borgho, sono apperte ad ogni batteria, per esser congiunte, si come l'altra, con la muraglia, che seguendone in occasione di guerra la destrucione la Fortezza veneria a trovarsi in pericolo grandissimo. Al qual pericoloso inconveniente, se si volesse remediare, ne andará molta spesa.

20 La porta della Fortezza, che è quasi congiunta col torrion maggiore, detto la mezza luna, è in modo apperta all'offesa dell'inimico, che non si potrà, né entrar, né uscire senza manifesto pericolo. Onde è molto necessario provederli di un portello di soccorso, in parte sicura, per quelli accidenti che potessero occorer et che havesse bisogno di soccorso. |

4r 26 Li doi magazeni, nelli quali sono riposte le polvere, si ritrovano in manifesto pericolo, essendo fabricati in luoco apperto et molto facile ad esser batuto et ruinato dall'inimico, oltre che anco, in altro modo, sonno sottoposte ad esser abbracciate, alché necessariamente si deve provedere, et mentre serve il tempo remediarvi, per fugger così importante et danaso accidente, poiché senza essa, la Fortezza vien a remaner quasi che destrutta.

30 È di circuito, quella Fortezza, passa numero 360. La sua altezza, compreso il monte, sopra il quale è piantata, dal piano detto Steno Campo fino alla parte superiore, che è il cavallier di San Zorzi, è di passa numero 100. All'incontro poi di essa, dalla parte di greco, vi è il monte detto Furcario d'altezza, a livello con li cordoni della muraglia, et è lontano passa 395, che quando da quella venisse fatto battaria alcuna, non può apportar, né danno, né periculo alla Fortezza, nella qualle però, per la sua stretezza, poca gente può salvarsi. Et perciò, nell'occasione della passata guerra, molti sono stati fatti schiavi.

Si ritrova detta Fortezza assai honestamente fornita d'artellaria et altre
 arme et instrumenti bellici et di polvere ancora, se ben non in quella quantità
 che ricercaria in tempo di bisogno, essendovene solamente barilli 842, li
 qualli si va alla giornata diminuendo, perché se ne consuma in quelle cose
 che dalla Serenità Vostra sono statuite et permesse. Et perché, per abuso, se
 ne consumava assai maggior quantità, provvedendo a questo cossi danaso
 disordine, ho terminato et per special mandato commesso, che nel avenir non si
 concedi ad alcuno polvere, per saludar la solenità delle feste grece, le qualli per
 la regolatone del callendario cascano in giorni diversi, né tampoco l'entrata
 o partita delli proveditori et consiglieri. Si salutano solamente le quattro feste
 principali dell'anno et quella di Santa Giustina, il che cede a molto sparagno di
 esse polvere. |

In detta Fortezza non vi è alcuna monitione d'oglio né asedo o legne,
 che sono molte neccessarie per la conservatione sua. Vi è solamente un poco di
 meglio, di modo che, in tempo di bisogno, se non se li provvede, non sciò come
 potrà mantenersi.

Quella camera scode d'intrada di decime di biave et altri daciai ducati 15
 milla in circa. Et tal hora et manco, secondo l'accresimento di datii, che alcuni
 anni crescono et callano di precii, rispetto le bone et triste annate di biave, vini,
 uve passe, oglii et altro che il tutto si affitta a contanti. Et ne spende 12 in 13
 milla. Il resto si manda a Corfù, giusta l'ultima deliberation di Vostra Serenità.

Vi sono in essa camera molti debitori vecchi di datii scorsi, che se si
 volesse scoder con rigorosità, si veneria a ruinar quelli cittadini, che per il più
 sono quelli, che levano li datii et essi datii veneriano a cascar grandemente di
 precio, né si troveria alcuno che li levasse, a grave danno delle cose publiche,
 che ne ho dato riverentemente aviso a Vostra Serenità, per mie littere.

Nella detta camera, ho ritrovato una spesa di non poca importanza.
 Et se ben seguiva sotto specie di piettà, era non dimeno reduta in fraude,
 con malefficio delle cose publiche. Erano alcune cingane, al numero di 18,
 che latavano figliolli, come che fussero nati ascosamente et getati in diversi
 luochi et poi, ritrovati et presentati alla camera, sono sta dati ad esse per
 alleviar et erano figliolli loro proprii, né mai si veniva alla fine di questo suo
 governo, et erano pagatte dalla camera in raggion de ducati sei all'anno, che
 per queste cingane si pagavano ducati cento otto all'anno. Mi ha parso bene per
 beneficio et sparagno d'essa camera provedergli, si come ho provisto, et per
 una terminatione commesso a quelli ministri, che in modo, né tempo alcuno,
 levino simil bollette ad esse cingane, et che nell'avenir le creature che saranno
 presentate di questa natura siino date ad alleviar ad altre donne, che non siino

cingane, da che oltra l'haver allegerito quella camera de ducati 108 di spesa all'anno, ne seguita che le creature, che da qui inanti saranno presentate, saranno allevate con cristiano et miglior governo et costumi. |

5r Ho medesmente operato a beneficio d'essa camera che due saetie
 5 francesse, qualli dissegnavano andar a Patraso per comprar et levar uve passe, sono venute et hanno caricato a quell'isola, havendoli concesso termine con sicurissime piezarie di pagar il datio della nova imposta mesi sei, ilché è stato con beneficio di ducati quattromille alla camera, et di molta sollevatione et comodo di quelli populli, che fuori d'ogni loro aspettatione, hanno venduto
 10 le sue uve passe a conveniente precio.

Ho fin qui riverentemente rappresentato a Vostra Serenità il stato di quella Fortezza, con ciò che ho conosciuto a proposito per la conservatione sua, et medesmente le cose di quella camera. Mi resta farLe saper in qual termine ho ritrovato quell'isola et suoi habitanti, li qualli ho voluto visitar in persona,
 15 per sollevatione loro, et perché così è stato terminato et vien commesso dalli clarissimi signori ultimi Sindici in Levante. Et a questa visita, maggiormente m'ha mosso l'incommodità et lontananza di quell'isolani, che per la povertà loro non puono venir in raggione alla Fortezza, per riveder anco li loci et dispositione delle guardie et regolarle, se fusse stato bisogno, con intervento
 20 però del magnifico Soffianò Eudemonogianni, governor di quella stratia, certo fidelissimo et vigillante nelle cose di Vostra Serenità, et finalmente, per veder et considerar il sito et loci di quell'isola, anco per l'essecutione del dispianto, commesso dalla Serenità Vostra, di quelle vigne che fussero state piantate senza licentia, per potter poi con maggior fondamento procieder alla detta essecutione,
 25 la qual visita, però, non potei finir il mese d'ottobrio, per causa delle continue et longhissime piogge, ma l'ho finita poi del mese di lui susseguente.

Ho ritrovato quelli populli per la maggior parte poveri, molto più di quello che mi potevo immaginare et in tutto contrario alla bona voce che corre di quell'isola. Et per quanto ho potuto sottrare dalle rellatione di molti, questa
 30 lor povertà ha havuto principio dalla prossima passata guerra, ma poi fatta maggiore, per caggione del datio della nova imposta sopra l'uve passe, dalle quali dipende il vito et sostentatione loro. Delle qualli, non havendo per questa causa l'espeditione et vendita raggionevole, ne trazeno a pena le molte spuse che fanno in coltivarle et governarle. Et pur si sforzano con ogni loro poter
 35 di conservarle con speranza che, dalla molta clemenza di Vostra Serenità a sollevatione et consolatione loro, sii levato esso datio, il quale vien pagato dalli istessi venditori et non d'altri che, quando ciò non fusse, tutti quelli habitanti si potriano chiamar commodi. Onde, che continuando nel stato che si ritrovano,

in pochissimo tempo, alcuni | pochi, che sono commodi, restarano poveri et li poveri mendichi. Che sarà con molto ressentimento delle cose di Vostra Serenità, rispetto l'essatione di datii et altro, di che, così ricercato a nome di quella fidelissima Communità, con mie lettere di XXII zugno 1587, L'inviai una scrittura presentatami da quelli sindici in proposito del datio del novo imposto. 5v

Sopra quell'isola sono anime numero 25 mille, delle quali son di fattione 6 mille, comprese quelle, che son descritte nell'ordine delle cernide, che sono in numero 437. Le qualli cernide trovai, al mio arivo, alla desiplina del capitano Marco Soncino, che essendosi egli partito da questo suo servitio senza alcuna licenzia, si come ne ho dato reverente aviso a Vostra Serenità per mie lettere di 28 maggio 1587 et fattane general resegha l'ho trovate molto mal disciplinate et in disordine. Et questo perché non vi è stata in tempo di quattro anni, chi ne ha havuto carico, usata quella diligentia in disiplinarli che fa<c>eva bisogno, di modo che convenni assignarli novo cappo. Et ho commesso al strenuo capitano Anibal Solza, il governo loro con stretta et particolar comissione che ogni mese debbi conferirsi hor in una hor in un'altra di quelle pertinenze dill'isola, per disciplinar con ogni diligentia esse cernide, si come ricerca il bon servitio di Vostra Serenità. 10 15

Ho veduto con ogni diligentia et considerato il luoco d'Asso, che è quasi in isola, l'uno di cappi del isola della Ceffalonia, verso ponente, et se ben son certo che Vostra Serenità da molti mei clarissimi precessori et altri, che l'hanno veduto, ne ha havuto particolar relatione, nondimeno, mi conosco in obbligo di rappresentarLe et riverentemente dimostrarLe quel luoco esser cossì dalla natura situato et fatto sicuro, che d'alcuno non può esser in qual si voglia modo, né batuto, né offeso, essendo da ogni parte circondato et percosso dal mare, et quasi che, dalla natura istessa, fabricato sopra un grebano aspro, et inaccessibile, alto in parte passa ottanta, in alcune altre passa 60 et in alcune 40 in modo che, con molto manco spesa di quelle che si faria per remediar alli diffetti della Fortezza habitata, si reduria una città et Fortezza reale di larghezza di passa ...¹. Alla qual opera quella Communità intende di contribuir quel tanto, che per uno loro capitullo, inviato con loro ambasciatori a piedi di Vostra Serenità, si vede. Et desiderano grandemente, quelli cittadini et populli, la fortificatione di quel luoco, perché da quella ne deve seguir la sicurtà et conservation delle vite et facultà loro. 20 25 30 35

Ho ricevuto alquanto tempo inanti l'arivo del clarissimo mio successor l'ordine di Vostra Serenità per l'essecutione della parte presa nell'Eccellentis-

1. Στο κείμενο δε σημειώνεται ο αριθμός.

6r simo Senato perché siino incaminati li 40 stradioti provisionati a Zara, il che
non ho potuto effeuar per difetto di passaggio, posto che ne | habbi ricercato
anco il clarissimo proveditor del Zante, et per il vero, il levarli sopra vasselli,
che trafficano a quell'isola, è cosa molto difficile, sì perché sono vasselli piccoli
5 et incomodi, sì anco per la molta spesa di nolli, et altro. Onde, quando cossi
paresse a Vostra Serenità, sarà molto bene et commodo che questo servitio sii
essequito con il mezo dell'armata, che levando o quattro o sei cavalli per galia,
con poca incommodità et niuna spesa, si condurano essi stradiotti al servitio
dissegnatoli a Zara, giusta la forma d'essa deliberatione, rimettendomi però
10 sempre al Suo sapientissimo giuditio.

Questo, Serenissimo Principe, Illustrissima Signoria, è quanto ho cono-
sciuto esser mio obbligo di rappresentar riverentemente à Vostra Serenità per il
mio reggimento della Ceffalonia. Il qual governo, finalmente a nome di Vostra
Serenità et in virtù di Sue littere {di ... }, ho consegnato al clarissimo miser
15 Anzollo Bassadonna, mio successor, con tutte le munition, information et altro,
spetante a quel governo, sì come per molte sue littere che fanno fede di questa
consignatione si vede. Et sii con bona gratia di Vostra Serenità. Gratie etc.

XIV

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ ΑΝΓΕΛΟ ΒΑΣΑΔΟΝΝΑ

1590

6 Απριλίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Στην αρχή της έκθεσής του ο Angelo Basadonna αναφέρεται γενικά στην περίοδο άσκησης της εξουσίας του στην Κεφαλονιά. Σημειώνει από ποιον παρέλαβε και σε ποιον παρέδωσε τη διοίκηση του νησιού.

Στη συνέχεια δίνει ορισμένες πληροφορίες γενικού χαρακτήρα για το νησί. Αναφέρεται στον πληθυσμό του και στα έσοδα της Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας.

Αναλυτική αναφορά κάνει στο ζήτημα της άμυνας. Το φρούριο βρισκόταν σε επίκαιρο σημείο. Ήταν ωστόσο στενό και φτωχό από πλευράς αμυντικών δυνατοτήτων. Σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης δεν μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες του πληθυσμού. Οι εκκλήσεις των κατοίκων για τη δημιουργία καινούργιου φρουρίου εστιάζονταν στην ανάγκη οχύρωσης της Άσου. Περιγράφει διεξοδικά τα φυσικά πλεονεκτήματα της θέσης και προτείνει τρόπους για την κάλυψη των εξόδων που επρόκειτο να γίνουν. Ωσπου όμως να ολοκληρωθούν οι εργασίες στην περιοχή, υποστηρίζει, ήταν αναγκαίο να ληφθούν μέτρα για την ενίσχυση του ήδη υφιστάμενου φρουρίου του Αγίου Γεωργίου.

Για την προστασία του νησιού και του φρουρίου υπήρχαν σώμα πολιτοφυλακής, αριθμός ελαφρών έμμισθων ιππέων, 2 επικεφαλής με 25 πεζούς ο καθένας και ένας επικεφαλής των πυροβολητών με 4 πυροβολητές. Όσον αφορά στους πολιτοφύλακες αύξησε τον αριθμό τους και φρόντισε ώστε να είναι αποτελεσματική η δράση τους. Για την καλύτερη εκγύμνασή τους τοποθέτησε ως υπεύθυνους έμπειρους στρατιωτικούς. Στο ιππικό υπηρετούσαν δύο κατηγορίες ανδρών. Αυτοί ήταν οι έμμισθοι ιππείς και όσοι είχαν απαλλαγεί από την καταβολή του φόρου της δεκάτης. Οι έμμισθοι ιππείς αποζημιώνονταν με διαφορετικό μισθό ο καθένας. Οι υψηλόμισθοι είχαν προωθηθεί στη Ζάρα και είχαν παραμείνει στο νησί οι χαμηλόμισθοι. Όσοι ιππείς είχαν απαλλαγεί από τη δεκάτη ήταν σε άσχημη κατάσταση. Έπρεπε να περιοριστεί ο αριθμός τους,

γεγονός που θα οδηγούσε στην εξοικονόμηση μεγάλης ποσότητας σιτηρών. Από τους 36 έμμισθους υπεείς, που προορίζονταν για τη Ζάρα, οι 8 δεν είχαν ακόμη αναχωρήσει. Οι 50 πεζοί με 2 επικεφαλής, που ήταν επιφορτισμένοι με τη φύλαξη του φρουρίου, κάλυπταν με επάρκεια τις ανάγκες. Τα προβλήματα, που κατά καιρούς εμφανίζονταν στις τάξεις τους, έπρεπε να καταβληθεί προσπάθεια ώστε να εκλείψουν. Το επίπεδο του πυροβολικού ήταν πολύ ικανοποιητικό. Ο επικεφαλής του είχε υπό την επιστασία του 4 έμμισθους πυροβολητές και αριθμό μαθητευόμενων ντόπιων, τους οποίους και εκγύμναζε.

Η Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία μπορούσε να έχει κάθε χρόνο έσοδα 14.000 με 15.000 δουκάτα. Αρμόδιος για τη λειτουργία της ήταν ο εκάστοτε προνοητής. Τη διαχείριση των χρημάτων είχε ο οικονομικός έφορος. Ύστερα από αίτημα της Κοινότητας, εκλέχτηκε από τη Βενετία και άλλος ευγενής, με την ίδια αρμοδιότητα. Μεταξύ των άλλων υπαλλήλων ήταν ο ελεγκτής των δημοσίων εσόδων. Η θέση του λογιστή παρέμενε κενή τα τελευταία χρόνια. Το σημαντικότερο από τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η υπηρεσία ήταν η ύπαρξη πολλών οφειλετών. Καταβλήθηκε προσπάθεια για την είσπραξη παλαιών χρεών, η οποία κατά ένα μεγάλο βαθμό πέτυχε. Το ποσό που άρχισε να συγκεντρώνεται ήταν σημαντικό. Έπρεπε να αναζητηθούν και άλλοι τρόποι για την είσπραξη των υπόλοιπων χρεών. Όπως, οι παλιές οφειλές να πληρώνονται σε δόσεις και δώρο δέκα επί τοις εκατό. Ακόμα, οι φοροενοικιαστές να μη διαχειρίζονται το χρήμα αλλά αυτό να εισπράττεται από τη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία. Τα έξοδα της τελευταίας ανέρχονταν σε 8-9.000 δουκάτα περίπου. Με αυτά καλυπτόταν, κατά κύριο λόγο, η μισθοδοσία διαφόρων στρατιωτικών ομάδων του νησιού.

Ο νέος δασμός που είχε επιβληθεί στις εξαγωγές σταφίδας είχε δημιουργήσει πολλά προβλήματα και για το λόγο αυτό θα έπρεπε να καταργηθεί το ταχύτερο δυνατό.

Η καλλιέργεια της σταφίδας στο νησί είχε διαδοθεί πολύ και αντίστοιχα είχαν μειωθεί τα χωράφια που σπέρνονταν με σιτάρι. Η Βενετία χρειαζόταν να λάβει αυστηρές αποφάσεις.

Ανάλογη φροντίδα χρειαζόταν να υπάρξει και για τα δάση που υπήρχαν στα βουνά του νησιού. Η ξυλεία μπορούσε να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του βενετικού στόλου. Τα δάση καταλάμβαναν μεγάλη έκταση αλλά το μεγαλύτερο τμήμα τους είχε καεί. Από το εναπομείναν τμήμα, μεγάλη ποσότητα ξυλείας μπορούσε να μεταφερθεί στις ακτές. Για την επιτυχία της προσπάθειας ήταν απαραίτητη η αποστολή κατάλληλων εργαλείων από τη Βενετία και η συνδρομή των υπόχρεων σε αγγαρεία κατοίκων του νησιού. Όσον αφορά στο καμμένο τμήμα το δασών, χρειαζόταν να καθαριστεί και να εκδοθούν νομοθετικές

διατάξεις με τις οποίες θα απαγορευόταν η βοσκή ζώων και η καλλιέργεια του εδάφους. Προκειμένου να τηρούνται οι διατάξεις είχε γίνει η εκλογή φύλακα του δάσους.

Στις αλυκές του νησιού μπορούσε να παραχθεί αλάτι, το οποίο όχι μόνο θα κάλυπτε τις ανάγκες του πληθυσμού αλλά θα υπήρχε και πλεόνασμά του. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, πολλές από τις δεξαμενές είχαν εγκαταλειφθεί και καταστρέφονταν. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι τα πρόσωπα που τις είχαν ανοικιάσει για πέντε χρόνια, δεν έδειχναν το ανάλογο ενδιαφέρον. Οι αλυκές είχαν ανάγκη συντήρησης, πράγμα που εύκολα μπορούσε να γίνει, με τη βοήθεια των υπόχρεων σε αγγαρεία κατοίκων. Επιπλέον, χρειαζόταν να βρεθούν καλοί και έμπειροι τεχνίτες, που θα τις επαναλειτούργουσαν.

Στην Ιθάκη, που βρισκόταν βόρεια της Κεφαλονιάς, υπήρχαν τρία χωριά. Ο συνολικός πληθυσμός του νησιού έφτανε τις 1.500 ψυχές. Οι κάτοικοι υπόκεινταν στη φορολογία της δεκάτης για τα προϊόντα που παρήγαν. Για την απονομή της δικαιοσύνης ερχόταν από την Κοινότητα της Κεφαλονιάς κάποιο πρόσωπο, που εκδίκαζε αστικές υποθέσεις μικρού χρηματικού ποσού. Οι υπόλοιπες ανήκαν στη δικαιοδοσία της Διοίκησης της Κεφαλονιάς.

Η στάση του ελληνικού πληθυσμού του νησιού προς τη Βενετία ήταν ευνοϊκή και η βοήθειά του στην οργάνωση της άμυνας πολύτιμη. Η λατινική επισκοπή Ζακύνθου και Κεφαλονιάς εμφάνιζε προβλήματα δυσλειτουργίας ύστερα από το θάνατο του τελευταίου επισκόπου της.

Οι κάτοικοι του νησιού υφίσταντο δύο κυρίως επιβαρύνσεις και αναζητούσαν τρόπους ώστε να απελευθερωθούν από αυτές. Η πρώτη, αφορούσε στις σκοπιές, τις οποίες ήταν αναγκασμένοι να πραγματοποιούν καθημερινά οι χωρικοί έξι μήνες το χρόνο. Η δεύτερη, είχε σχέση με την αγγαρεία τους, τρεις μέρες το χρόνο, σε δημόσια έργα. Στις σκοπιές, θα μπορούσε να επιλυθεί το πρόβλημα με την τοποθέτηση έμμισθων ανδρών, που θα έμεναν μόνιμα σε κάθε περιοχή και θα την υπεράσπιζαν σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης. Παράλληλα, με τη μείωση του αριθμού των ανδρών, η Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία θα εξοικονομούσε χρήματα. Ανάλογη φροντίδα έπρεπε να καταβληθεί και στο ζήτημα των αγγαρειών. Σε περιόδους που έκρινε προσφορότερες το βενετικό κράτος, όσοι επιθυμούσαν την εξαίρεσή τους, θα μπορούσαν να την επιτύχουν, με την καταβολή όμως χρηματικού ποσού. Εξίσου σημαντική με τις παραπάνω επιβαρύνσεις, ήταν για τους κατοίκους η τοκογλυφία, που ονομαζόταν προστύχιο, η οποία δινόταν από παλιά ή σε είδος ή σε χρήματα. Οι προσπάθειες για τον περιορισμό της είχαν φέρει κάποια αποτελέσματα, γεγονός που ικανοποίησε τον πληθυσμό. Σε βάρος όσων ενέχονταν σε πράξεις καταπίεσης χωρικών σχηματίστηκαν δικογραφίες, με κυριότερη εκείνη εναντίον του Dario

Cressan. Αν και ο τελευταίος δεν τιμωρήθηκε, ήταν αναγκαίο να επανεξεταστεί η περίπτωση του από τη Βενετία.

Η απονομή δικαιοσύνης για ποινικά και αστικά αδικήματα, για την οποία ήταν παλαιότερα αρμόδιος ο προνοητής, είχε περάσει πλέον στη δικαιοδοσία όλης της Διοίκησης. Χρειαζόταν να ληφθούν μέτρα για την ανακούφιση των κατώτερων στρωμάτων του πληθυσμού. Προς αυτή την κατεύθυνση έπρεπε να περιοριστεί η επιβολή της ποινής του επικηρυγμένου σε παραβάτες. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος είχε αυξηθεί ο αριθμός των επικηρυγμένων. Οι περισσότεροι περνούσαν μαζί με τις οικογένειες τους στο Μοριά, όπου και εγκαθίσταντο. Έπρεπε να βρεθούν τρόποι για την επιστροφή τους, με την παραχώρηση σε αυτούς διαφόρων κινήτρων.

Κατά τη διάρκεια της θητείας του προσπάθησε να αντιμετωπίσει τις επιδρόμες των κουρσάρων, από τη δράση των οποίων συχνά εμφανίζονταν προβλήματα στις βενετοτουρκικές σχέσεις. Μεταξύ των άλλων, περιήλθε στα χέρια του ένα τουρκικό караμουςάλι με σιτάρι, που είχαν συλλάβει δυτικοί κουρσάροι. Το σιτάρι διατέθηκε για τις ανάγκες του πληθυσμού της Κεφαλονιάς αλλά και της Ζακύνθου. Για την ξυλεία που μετέφερε, η οποία κατακρατήθηκε, είχε ενημερωθεί η Σύγκλητος.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-24v. (Η επικεφαλίδα στο φ. 1r. Το κείμενο στα φφ. 2v-23r. Τα φφ. 1v, 2r, 23v και 24r-v λευκά. Ο πρώτος αριθμός στην αλλαγή φύλλου ανήκει στο συντάκτη της έκθεσης και ο δεύτερος στον εκδότη). Ανέκδοτη.

Cefferalonia

Relacion di Cefferalonia
del proveditor Basadonna
1590

1590 6 aprile

5

*Relatione del clarissimo signor Anzolo Basadonna
ritornato proveditor della Cefferalonia
presentata nell'Excellentissimo Collegio adì sopradetto
insieme col disegno del loco di Asso¹*

Provision de banditi et ressolucion del vasselo e legnami lassati alla Cefferalonia perché non vadino di male	carta 19	10
L'angustia del Castello non capace a salvar tanti suditi	carta 2 tergo	
Fortir il luoco d'Asso con piciola spesa et mantenirlo senza acressimento d'interesse	carta 3	15
Come si debba ampliar et assegurar il Castello se non si fortisse Asso	carta 5	
Provision di raffinar la polvere vechia et co'l ritratto d'avantagio inviarne de nova	carta 5 tergo	20
Proveder de mior luoco per esse in gran pericolo de fuoco	carta 6	
Revedir il favro che teniva in acconcio le municion	carta 6	
Far provision de vittuaria	carta 6 tergo	25
Confermar la terminacion che la decima di megli sia condotta in Castello et posta ogni anno nel deposito	carta 6 tergo	
Assugar la cisterna delle pregion dal pericolo d'esser ruinata dal nemico	carta 7	30
Confermar la terminacion che nelle mostre non si possa consumar polvere fina se non quanto è limitato	carta 7 tergo	

1. Το σχέδιο για το οποίο γίνεται λόγος λανθάνει.

	Proveder de miglior disciplina a soldati di cerne	carta 8 tergo
	Regular i cavali decimali in provisionati	carta 8 tergo
5	Non acrescer più capitani alla cavalaria di Ceffalonia	carta 9
	Ressolucion de cavai restati d'andar a Zara	carta 9 tergo
	Scansacion de ducati 24 del rasonato infrutuoso ministro	carta 11 tergo
	Renovar le prohibicion de soldati prohibiti	carta 10 tergo
10	Scansacion de ducati 60 che si pagava al custode del nuovo imposto per non exercitarsi più	carta *
	Proveder che i debiti vechi sian pagati in raso et con don X lire per cento	carta 12
15	Proveder del denaro delli daciai sia riscosso in camera et non da dacieri	carta 12
	El pregiudicio de vasselli inglesi et francesi al negocio navigacion et l'ordine de refformar	carta 13 tergo
	Proveder a gli impianti de uve passe	carta 14
20	Valersi de legnami del bosco et proveder a i bisogni	carta 14 tergo
	Proveder alla ruina delle saline	carta 14 tergo
	Proveder a bisogni de suditi dal Teachi	carta 16 tergo
	Regolacion de guardie, de angarie et de usure	carta 17 tergo 18
25	Ressolucion de processo contra il Cressa<n> d'extorsione	carta 18 tergo
	Espedicion della causa de doppio pagati de processi criminali	carta 19

Serenissimo Principe

Dopo che, per benignità della Serenità Vostra, fui destinato al governo della Sua isola di Ceffalonia, piaque alla bontà del Signor Dio, in così lungo et travaglioso camino et nella varietà de tanti accidenti di fortuna, co'l peso gravissimo di famiglia, d'accompagnar quella buona intencion et sincero 5
 animo che è sta sempre in me d'impiegar le mie piciole forze et ogni mio spirito nell'honor et utile della Serenità Vostra, non havendo tralasciato diligenza, sparagnato fatica, né riguardato mio particolar ogetto nel buon governo di quell'isola et satisfacion di quei suditi per magiormente edificarli 10
 nella fede et devocion Sua. Di che, dovendo secondo l'antico instituto di questa Eccellentissima Repubblica, darne riverente conto, perché, dove non ha possuto arivar l'auttorità mia et la Serenità Vostra, non può se non in questa maniera ||esser|| informata de i bisogni di quel luoco et suditi, Lei possa suministrarLe di quei agiuti et rimedii che sono sta sempre proprii et naturali di così paterno 15
 principe, io procurerò, se le mie imperfecion non potrà giunger a quel segno che convien a così importante materia, di suplir almeno con l'ottimo et sincero voler di buon cittadino et servo Suo et con ogni verità di rapresentar il stato di quell'isola, di quella Fortezza, della milicia tutta, de municion et vittuaria. Dell'entrate et spese publiche et de suditi, quanto giudicherò necessario alla intelligenza della Serenità Vostra, per la provision subita della buona regola de 20
 tutte le cose.

Mi fu consignato il carico, a nome di Lei, di quel governo, dal clarissimo miser Agustin Moro a 28 del mese d'ottobre 1587, havendo Sua Signoria Clarissima lasciato verde et fresca memoria della sua bontà et valor, nel qual son stato per l'ordinario tempo de doi anni. Che dopo mi è successo il clarissimo 25
 miser Hieronimo Tiepolo, da tutti gratamente ricevuto, per haver altre volte dato compita satisfacione nel medesimo carico. Subito entrato, | presi buona informacione di quello che giudicai degno di Sua noticia, per poter effeuar più facilmente nel progresso del mio regimento quanto havesse parso alla Serenità Vostra di commetermi, per servizio delle cose Sue, né havendo havuto delle mie 30
 lettere, per i magior et più importanti Suoi impedimenti, altra risposta, attesi al buon governo et alla conservacion di quel luoco et suditi, come so esser mente et voler della Serenità Vostra.

Di quest'isola et suditi, come di qual si voglia altra di Levante, con ragione la Serenità Vostra die tenir particolar conto, non solamente per l'honor 35
 et beneficio che si riceve havendola, ma molto più per l'interesse et danno che si sentirebbe in tutti i Stati di Levante, essendo privi di quella. Ella è al presente,

più che mai colma et ripiena de suditi, passando il numero delle anime a trenta mille, de quali si potrià servirsi, senza molto incomodo, per qualche numero di galee, havendo a tempo che era meno popolata soccorso l'armata, oltra alle galee destinate, de più di mille e ducento homeni, tutta gente atta et natta a ogni
 5 sorte di desastro et patimento. Ella è la più fertile et abundant de tutte l'altre di Levante, et aporta della decima, di quel che produce d'entrata in camera, de più di quatordece milla ducati all'anno. Ella, con la diversità de negocii che si contrata d'uve passe, vini, formazi, ogli, grane, lane, gottoni, valonie, schiavine, et altre molte cose che produce, porge non poco beneficio alli daciai
 10 di questa città, ma quello che sopramodo stimo degno di consideracione è che con la commodità et sicurtà de suoi porti, de quali è sopra tutte l'altre copiosa, salva et sicura tutta la navigazione del Levante.

È posta ||nel seno|| dell'Ionio mare, distante da Corfù miglia 150, dal Zante 40, ma da capo a capo non più di 12 miglia et di Candia 400. Per levante,
 15 riguarda verso le parti della Morea, co'l mezo del colfo di Lepanto. Per hostro, verso | la Barbaria. Per ponente, verso la Cicilia. Et per tramontana, parte con l'isola famosa d'Ulisse, chiamata Itaca, che hora, corrotto il vocabolo, è nominata Teachi, et parte con la Terra ferma et isola di Lefcada.

2r 4r

È sta con diversi nomi, chiamata Melena, altre volte Dulichio, et hora, con più proprio nome Ceffalonia, che in greco Ceffali vuol dir Capo, o perché fusse capo de tutte l'altre isole de Greci, o perché si rende in vista a naviganti, dalla parte d'ostro, in forma di capo humano, o perché fusse posseduta da Ceffalo Atteniese, dal qual prese il nome di Ceffalonia; ma come si voglia, circonda miglia 160, longa miglia 80, et larga miglia 40. È ripiena da ogni parte
 25 di sassose et ardue montagne, ma si come tra l'una et l'altra vi sono fertilissime campagne, così anco par che sopra l'asprezza medesima de monti, in molte parti, vien prodotto abundantissimi frutti d'ogni qualità nella felicità di quel clima et buona natura del paese. È di forma quasi triangolare, per spoger in mare tre capi principali, l'uno nominato Viscardo, dalla parte di tramontana,
 30 l'altro, capo Sidero, tra hostro et ponente, et il terzo, cao Capro, verso levante. È copiosa de capacissimi et sicurissimi porti, con la commodità de quali par che studiosamente la natura l'habbi formata per salvezza di quella navigazione a tempo di pace, a ogni qualità de vasselli, et a tempo di guerra, all'armate christiane. Dalla parte d'hostro, oltra il porto sicuro et capace de ogni quantità
 35 et qualità de legni dell'Orgostoli, vi sono altri ridotti, di Spartea, Pesada et Santa Pelagia. Dalla parte di ponente vi è porto Terra Tinea et Asso, si come verso tramontana, Viscardo, Fochi et Val d'Alesandria, de dove uscì il giorno felice della Vittoria tutta l'armata et dove fu ricapitata, sovenuta di gente di

vittuaria et di quanto si poteva desiderar da una isola tale, in modo che con verità si può dir che fusse favorita et coadiuvata quella celebre impresa da gli agiuti et commodi di quell'isola. Ha sotto di se disnove pertinenze, in ciascuna delle quali si trovano villagi, | che in tutto passano alla sommità de più di 120, et cosa degna d'osservacione, che quasi tutte le famiglie de habitanti sono con un medesimo cognome denominate, dal nome della villa, dove stanciano. 2v 4v
5

Fu acquistata con l'arme dalla Serenità Vostra del 1500, di modo che, di quanto corre di quel milissimo gli anni presenti, di tanto la n' è degna posseditrice. Fu presa dalla felice memoria del general Pesaro, il qual, dopo haver tentato con 18 galee senza frutto, astretto per mancamento di vittuaria levarsi dall'impresa, con l'offerta d'un della famiglia de Patrichi da Erisso di suministrarle vittuaria de gente, come fece resto di partir et in tre giorni hebbe la Fortezza et isola, con molto honore et beneficio publico. Di questa famiglia ho trovato discendenti con l'inscrizione di quanto ho predetto nel privilegio loro, a quali ho dimostrato segni di gratuita memoria, che ricercava al mer<i>to di così fideli suditi. 10
15

||Castello||

Per salvezza di quest'isola, non vi è altra Fortezza che il Castello solo di Ceffalonia, ben che le vestigie de molti destrutti nelle guerre tra Romani et Greci ancora manifestamente si dimostrano. È posto in sito, sopra la summità d'un monte, assai arduo et difficile d'ascender, per esser di vivo sasso. È discosto cinque o sei miglia dal mare dalla parte d'hostro et altre tanto ||dal porto|| dall'Orgostoli predetto. È separato da tutti gli altri monti con valle profonde et piane campagne. In parte più inferior vi è il Borgo, habitato dalla magior parte de cittadini, per la tropo angustia del Castello. È aperto, senza alcuna sicurtà, né può esser fortito, per esser in giusta batteria scoperto tutto da un monte vicino, et non fortito, aporta gran pregiudicio al Castello, con la commodità della piazza, che dalla parte di levante impatronito l'inimico potrià maggiormente offenderlo. È picciolo, ristreto, non più che passa 300 di circonferenza, incapace di salvar apena quelli pochi che in esso habitano, restando privi di speranza di sicurtà tutti gli altri cittadini et suditi che habitano con le lor haveri et negocii nelle altre parti dell'isola. È scarso et povero di difese per esser fianchizzato da piccioli et antichi turioni che facilmente seriano destrutti. E perciò hanno bisogno, et con gran affetto ricerca | no dalla gracia della Serenità Vostra, che sia provvisto alla loro salvezza, come più d'una volta l'hanno fatto procurar da suoi ambasciatori et di continuo molestano li Suoi rapresentanti. 20
25
30
3r 5r
35

||Asso||

In quell'isola s'atrova il famosissimo luoco d'Asso, che per sito et per ogni altra qualità è giudicato da poter reuscir Fortezza incomparabile, della

qual con gran ragione debbo parlarne, così perché potrià esser la preservacione de tutti i suditi di Ceffalonia et Zante, come sicurtà certa de tutti i stati suoi di Levante, oltraché, se venisse in pensier al nemico d'occuparla, come facilmente et in breve spacio di tempo potrià fare, sarebbe importantissima perdita di
 5 quell'isola et gravissimo interesse de tutte le commodità, publiche et private, che co'l mezo di quella si riceve in quelle parti. La pianta di questo luoco è nel mare et con piciol spacio di congioncione vien a farsi peninsula di Ceffalonia. La natura le ha provisto di muraglia, senza bisogno d'arte o di spesa alcuna, essendo circondata di vivo et rapidissimo sasso. Nella più bassa parte non è
 10 meno eminente di passa quaranta, non può ricever dal nemico niuna offesa. Et dalla parte di terra, dove congiungendosi con l'isola, si potrià haver qualche dubio. Ha duoi monti dall'una et l'altra parte, non altramente, che se ingegno o industria studiosamente li havesse posti per sicura difesa et real oposito a ogni disegno che potesse far l'inimico. Può esser soccorso, dalla parte di ponente,
 15 da ogni qualità di vassello, né per via di mare potrà esser offeso, per esser quel sito visitato nel verno dalle tramontane et l'estate da venti da maestro et
 3v 5v ponente con sforcevole | et flutuoso mare. Da una parte ha il porto d'Atherra et dal'altra quel de Viscardo, discosti ciascun non più di otto o dieci miglia. Ha porto al presente d'alquante galee, ma con piciol agiuto s'accommoderebbe per
 20 honesta quantità. È capacissimo il luoco per salvar le genti, gli haveri, et animali dell'isola, essendo di circonferenza passa 1.900. L'aqua viva è poco lontana dalla Fortezza, oltra che dalla quantità de poci et conserve fabricate nel proprio luoco si comprende che sia stato et che sia per esser aqua in abbondanza. Ma la
 25 piazza, che è posta nella più bassa parte della Fortezza, dove stillando l'aque dall'eminencie d'ogni intorno, par che sii sta fatta per conserva abundantissima de tutta la città. Per questa causa anco fabricati l'habitacioni de cittadini in quella parte resteranno securissime da ogni danno o rovina nemica.

La spesa haverà da esser così poca rispetto al frutto e beneficio, che quando ben ascendesse, al più che potesse far a /25/ o /30/ mille ducati non
 30 doveria esser posto in alcuna consideracione, ma tanto minor potrià riuscir, quanto maggior commodità suministra il medesimo luoco de ogni materia. È abundantissimo di pietre per fabricar la Fortezza et città tutta et per far le calcine, di legnami per cuocerle di terreni, per terrapienar di sabion, et di ogni
 35 altra materia, posta sopra la medesopra senza interesse di condotta l'obbligo de angarizadi presenti. Et che in questa occasione solamente si potrià acrescer con ogni lor prontezza solleverà in gran parte la spesa; ma l'esser il luoco della Serenità Vostra et poter giustamente di quello valersi, non solo con l'alienacione a chi concorerà d'haver per salvezza delle lor famiglie et beni un ricetta, ma

anco con altrettanta imprestanza, quanta importasse la vendita, si potrià, per mio parer, trazzer molta quanti[[ti]]tà de denari che, detratti dalla spesa predetta, con molto minor interesse publico si venirebbe a effeuar un'op<e>ra così importante.

La spesa ordinaria di presidio serà pagata senza altro maggior interesse di quello che ha al presente la Serenità Vostra, perché quella Comunità s'offerisse d'acrescer un'altro aspro per | zara, presso ad'uno che si paga di dacio del vino de tutta l'isola, dal qual hora cavandosi dua milla e più ducati ogni anno co'l solo aspro, con l'acressimento preditto, serà in altrettanto acresciuto per il pagamento della preditta milicia. Presso a che, agiungendosi quanto che hora si spende in duoi capitani et /50/ soldati nel Castello et anco qualche scansacion che si potrià far de cavali stipendiati et inutili che non serve se non per tirror paga, et de gran parte de decimali, et qualche agiunta che si potrià dar a frutti, che hora non paga decima, come gottoni, formazi et altro, si potrià bastevolmente mantener l'ordinaria custodia senza acr<e>scimento della spesa presente. La rissoluzione di così utile et lodevol op<e>ra, per il desiderio che hanno tutti d'haver luoco tale, acrescerà maggiormente i lor animi di più ardentemente impiegar la vita per servizio della Serenità Vostra, si come hora intepiditi per il dubio di quello che ha da esser, sono inressoluti di quanto possono far co'l servizio publico alla salute privata. Et certo che la memoria del successo delle cose passate, ancor fresca nelli lor pensieri, ci da occasione di meditar le venture. In tre soli giorni, che l'armata nemica per transito si fermò sopra quell'isola, pose in tanta confusione quei populi, non sapendo dove salvarsi, che duoi notabili inconvenienti successi. L'uno, che da Turchi fu anco dalle più alte montagne levato et condotto in miserabil schiavitù cinque et sei mille anime. L'altro, che il concorso di quelli che voleano entrar nella picciola Fortezza fu tale, che oltra che restorno morti et soffocati molti, non possendo il luoco capir il numero delli entrati, erano necessitati o d'infettarsi, o di disagio morire, o d'assentir alla crudel volontà nemica, da che astretti potriano co'l pensar al refugio di sottovento abandonar con li lor haveri la difesa publica.

Di questa così ragionevol rissoluzione, non credo che potrà prevaler chi volesse, con l'esempio di tante spese di fortezze | fatte in Levante et in Italia, render dubioso l'animo della Serenità Vostra, perché, prudentemente considerando che le forze nostre per se stesse et tra poco co'l tepido agiuto d'altri, non può in altra maniera che con questa sorte de ripari, preservar et riparar i suoi Stati contra la forza di così potente nemico. Bisogna necessariamente rissolversi a non abandonar la conservacion delle sue isole et suditi, et più tosto co'l giudicio per questa via prevenir l'agiuto, che con la parsimonia incorer nel

non giovato pentimento, oltre che, la spesa multiplice in altri luoghi fatta, non salva l'isola et tanti suditi di Ceffalonia. Et le difficoltà d'inviar da questa città, per così longo spacio di mare et accidenti di fortuna il soccorso per la vicinità del nemico, per la facilità d'esser improvvisamente assalita et impedita, potrà
5 riuscir tarda et infruttuosa ogni provisione.

Né bisogna assicurarsi da vana ragion che potese esser detta che'l nemico non farà stima d'occuparsi in queste rissolucioni per attender a cose maggiori, perché s'ha veduto per esperienza che presso all'aquisto {dell'} infelice del Regno di Cipro, non ha sparagnato le città d'Albania, né le fortezze et territorii
10 di Dalmacia, oltre che ogni hora corre voce che'l ricapito de corsari ponentini, et gli agiuti derivano da queste due isole di Ceffalonia et Zante, da quali ricevendo tanti danni, faccia Dio che in occasione non procurino d'effettuar i suoi mali et pravi pensieri.

Né credo neanche che si possi restar per rispetto o gelosia che potesse
15 haver l'inimico di questa rissoluzione, poiché per assicurar i suoi Stati, non ha riguardo alcun principe. Né meno die haver la Serenità Vostra, di buona o mala satisfacion de altri, anzi che si potrà con giusta et potente ragion prender occasione più tosto di render grato l'animo suo, dimostrando che, non havendo
5r 7r in quelle due isole, dove sicuramente si possa tenir una guardia di galee contra
21 li corsari ponentini et altri genti di mal far per non poter esser sempre il signor | proveditor dell'armata in quelle parti, si ha fatto questa deliberacione, tanto per servizio di questo, quanto del Stato di quel signore, ilché si potrà anco efetuar con tanto commodo et beneficio publico, quanto si può più desiderar per la conservacione del negotio et navigazione di questa città, per beneficii de daciai
25 et per quiete de quei tutti suditti.

Questa fortificazione, preparata dal Signor Dio per mano della natura, con poco bisogno d'arte et senza alcun mancamento o difetto stabelirà quella di Corfù, et tutte dua insieme il Regno di Candia; et come volesse l'inimico volger il pensiero all'una, l'altra lo potrà sempre tenir {in} freno, et co'l
30 mezo d'ambe dua favorirà et coadiuverà tutte le parti del Levante. Così prego la Divina Maestà, che inspira la Serenità Vostra, a non perder così oportuno tempo, se così ha da esser honor et beneficio publico.

||Ampliar el Castello||

Mentre che non si facesse d'Asso qualche rissoluzione, è necessario di
35 regolar il Castello, per scurtà di quei populi. Né si vede in altro modo più sicuro poter meglio riparar al bisogno, che con far una nova agionta dalla parte del spiron, verso ponente, come raccorda quell'ingegniero, intendente in quella profession et buon servitor della Serenità Vostra. Et come ne ha fatto particular

dissegno, altre volte inviato per i miei precessori, et incluso² dentro alquanta piazza, che hora aporta qualche pregiudicio alla Fortezza, della qual liberata servirà con questa occasion per magior capacità di gente da salvare. E benché la spesa del riparo della Vecchia fusse minor di quel che serà far la Nova Fortezza d'Asso, tanto meno serà sicura questa di quella, quanto da una imperfetta, fra terra, ad^a una ottima, nel mare, non vi può esser comparacione. Et io son in obbligo di reverentemente raccordar ogni cosa, perché dalla prudenza della Serenità Vostra sia risolto quanto parerà al sapientissimo giudizio Suo.

Per la provisione della Fortezza del Castello, oltre il presidio | che la tien de soldati pagati, si convien principalmente municion et vittuaria. Della prima, incominciando dalle polvere, come più essencial<e> et importante de tutte l'altre, dirò che della quantità io credo che se ne fusse mandato de fina, che più facilmente vien adop<e>rata nelle mostre et altre occasioni. Dell'altra, ma nel modo che dirò più abasso, serà utile et servizio publico. Della qualità, ha piaciuto al Signor Dio d'inspirarmi a vederle, perché dalla humidità imarciti i legnami de magazeni in magior parte di fango o pasta ritrovate et in pericolo poco più di tempo che stavano a quel modo o di guastarsi o di renderse infruotose et inutili la Serenità Vostra ne ha rillevatto duoi beneficii. L'uno, che si han ricovrate et riparate tutte. L'altro, che con più chiaro et distinto inventario si potrà meglio veder la sua ragion, havendole consignate tutte a peso a quel municioniero, che si scusava d'haverle ricevute da Venecia in magior parte a numero de barilli et per lui dispensate a peso, che è sta cagione de non haver potuto far la debita revisione, come desiderava et come ne ho dato conto riverente alla Serenità Vostra et alli signori sopra le fortezze. Ma un terzo beneficio ne deriva da gli altri, che è sta posta in magior sicurtà, che non era, havendo senza disobligar il municioniero del passato de due chiave per magazzino, l'una consignata a lui, et l'altra ||fatta|| restar in mano del proveditor affinché non si possi metter mano in essa municione, se non con saputa et intervento dell'un et dell'altro.

||Rafinar' la polvere vecchia rissentita et co'l retrato mandarne de nova||

Se parerà alla Serenità Vostra di commeter, che della polvere grossa più vecchia, che havesse potuto prender qualche rissentimento, ne fusse con la comedità che hanno de salmitri, raffinata quella quantità che più Li piacesse, per dispensar co'l danaro in molte occasioni della Fortezza et isola, a capitani et soldati, per le lor facioni, che ne hanno gran penuria, alle còrnede, per exercitarsi nel servizio suo di frontiere et altro che la desiderano, et a patroni di fregate, per difesa de caechi turcheschi, ne i lor viaggi, si potrà, | co'l ritratto di quella, rinovar, senza alcun interesse, anzi più tosto vantaggio, la municion di vecchia in nova perfetissime.

2. Το σχέδιο για το οποίο γίνεται λόγος λανθάνει.

||Proveder de luoco più sicuro||

È riposta in duoi magazeni, tutti in gran pericolo d'incendio et machinacione, a quali si potrià facilmente et con piciola spesa rimediare, facendoli per tutte un sol luoco sotteraneo nel vivo sasso con buon volto, come
5 è quel da Corfù, dietro il magazen dell'artellaria, sicuro et commodo et guardato dalla sentinella del spirone, senza pericolo de alcun travaglio.

De artegliaria, ne serà abastanza, per così ristretta Fortezza, quando che le sii inviato sei periere di bronzo et dodese mascoli in luoco d'alquante di ferro, giudicate inutile et rimandate a Venecia, che in quel sito serano di maggior
10 frutto che di qual si voglia altra qualità {per} ||che|| adop<e>rar si possa per difesa delle coltrine.

D'arme de ogni sorte per gente dell'isola et del Castello ne serano abastanza, quando però non si volesse acrescer il numero delle cernede, per li quali farà provicion d'arcobusi. Fa bisogno d'alcuni prestamenti, che non
15 si trovano, né si sano far in quel loco, per tenirle in acconcio, come fiube et broche d'armadure, serpentine, {et} fogni et casse d'arcobusi, et altre cose da me ricercate per lettere, che se ben di poco momento, per mancamento di esse, fanno restar le cose di maggior importanza imperfette et infruttuose.

Un bombardiero ha carico con 12 ducati de stipendio di tenirle nette.
20 Et un favro, con altrettanto, soleva insieme tenirle in aconcio, con tutto quel che poteva occorer in tal materia per bisogno publico. Ma scansata la spesa del favro da signor Sindici {...}, con buona intencion non si trova chi sapia, o chi possa, se non con maggior interesse, tenirle in acconcio, et il detrimento di esse, co'l patimeto che si fa in una Fortezza, de una arte tale di gran longa
25 sopravanza.

||Revedir il favro||

All'avanzo che si ha fatto de ducati 12 de stipendio all'anno e così come in ogni sorte d'arma di ferro, con il favro si rimedia facilmente a ogni minimo disconcio, così senza per qual si voglia piciol mancamento si rende del tutto
6v 8v inutile ogni importante arma. Et se, per exempio, all'arcobuso novo si rompe il
31 fognon o la serpentina et che non vi sia chi l'acconcia, | convien esser reputato come vechio, infruttuoso et {con} il medesimo {exempio} sia presuposto {il simile} in ogni altra sorte di arma. Se si darà comissione di ricondurve un altro, con quella piciol mica de stipendio et con li medessimi obli di prima, serà
35 servizio di quelle municioni, artegliarie et della istessa tutta Fortezza, alla qual è sempre principalmente obligato.

||Provision de vittuaria||

Della vittuaria, che in Levante deve esser {tra le} principalmente stimata, dove può facilmente l'inimico a tempo novo levar la raccolta et occupar il viver

della città et de tutta l'isola, in Fortezza non si trova altro deposito, che cento et vinti sette stara di meglio, che in urgente bisogno, con tanti cittadini et suditti, sarebbe molto prima espedito che fatto provisione di soccorso. E benché si faccia condur in Castello, ogni anno, le decime di formenti et orzi, non è rimedio che giova a questa necessità nel preditto tempo, perché essendo affittate le predette decime a dacieri in denari contanti, come liberi patroni hanno potestà di disponer a lor benaplacito per ritrarne il dacio. Et per l'obbligo che hanno di far le ratte de pagamenti in camera per tuto'l mese di marzo, convengono di ragion a quel tempo heverle espedite, per non incorer in penna, in modo che, a tempo più urgente di mazo et zugno et anco quasi tutto luglio, che non si può haver decime nove in magazen, la Fortezza resta vuota et nel pericolo sopradetto. Il quale vivamente apresentò al sapientissimo giudizio della Serenità Vostra, come anco ho fatto con lettere, perché la ne faccia la provisione. Mi ha parso di proveder in piciola parte a questo bisogno. Et se serà de satisfacion Sua et che la commeterà che sia exeguito con poco suo interesse, in progresso di tempo vi serà honesto deposito di megli in Fortezza.

||De megli||

La provisione è stata di dar obligo, per mia terminacione, al daciario delle biave menute, di condur tutta la decima de megli, che soleva da lui esser dispensata co'l denaro et consignata in Castello, nel deposito preditto, et che li sii fatto bon in | camera l'ammontar di esso al precio corrente della raccolta a conto del suo dacio, da che si venirà, per questa via, ogni anno a agumentar il deposito di 80 fin 100 stara che se traze di decima di meglio, et con che si farà in buona parte la satisfacione di quel dacio, che quasi sempre è solito di restar in debito.

Altra sorte o qualità di vittuaria non s'atrova alla Ceffalonia, benché per ogni ragion vi doveria esser ogli, asedi et altro, che ordinariamente occorono tenersi in luochi di Fortezza.

L'aqua, che è vittuaria al par dell'altre necessaria, non si può haver per altra via in Castello che di conserve, che sono tra publiche et private al numero de undeci, de quali se ne servono non solo quel del Castello ma anco tutti quei del Borgo. Per non ne haver fuori abastanza, erano in così mal stato, che a tempi estivi si conveniva andar tre miglia a pigliarla sopra la schena de animali alla Fontana del Magnati. Et in materia così importante fatta acconciar quella delle pregioni, che già molto spandeva più della metà del'aqua et provisto a diffetti et mancamenti dell'altre, hanno suplito a ogni occorenza, senza riccorer ad altra sorte d'agiuto et benissimo suplirano a bisogni ordinarii et extraordinarii.

||Assecurar la cisterna delle pregioni||

Ben è vero che le due maggiori et più importanti cisterne del Barbuci et delle pregioni et capacissime di gran quantità d'aqua, sono in manifesto pericolo alla rovina del nemico, per esser vicine alle muraglie. Et a quella {solamente} delle
 5 pregioni solamente, si potrà rimediar con poca spesa, uscendo con un picciol spiron in fuori della muraglia; per quanto s'estende la cisterna, per spalla et riparo della rovina che potesse far {...} ... , che servirà per fianco alla Fortezza, che n'è da quella parte priva.

De macine de grani, non s'atrova al presente provisione in Castello et
 10 l'estate si convien mandar diece miglia lontano. Credo che sarebbe prudente consiglio dar ordine che ne | fussero fatti da cavallo et da mano quanti bastassero
 7v 9v per suplimento di bisogno, in caso che fusse levata la commodità di quei de fuora.

Per conservacion dell'isola et Castello, la tien di milicia un corpo di
 15 cernede, un numero de cavai legieri pagatti, {et} duoi capitani, con 25 fanti per ciascuno, et un capo de bombardieri, che ha titolo d'ingegniero, con quatro bombardieri.

Quanto alle cernede, trovate al numero di 400 solamente, con la lor
 20 volunta ho procurato di ridurle fino a 500. Et se piacesse alla Serenità Vostra, nell'abondanza de tanti suditi, acrescerLi fino a milla, seria buonissima deliberacione et gran satisfacion di quei suditi, che prontamente servono soldati, per esser liberi da guardia et d'angaria, due cose stimate di honorosissimo peso, come ne dirò qualche parola a suo luoco. Di questi soldati, quando fussero ben
 25 exercitati, seria gente da servirsi in armata et nell'isola in ogni facione, essendo averi al palir. Et io ne ho rillevalo buon servizio nell'occasion di frontier a cavai legieri per corsari, per banditi, per ponentini et in ogni altra occorenza. Mi ha parso di regular nelli amaestramenti delle mostre molta quantità de polvere
 30 fin che si dispensava con poco frutto, possendo {...} un terzo meno servir al medesimo servizio. Et il capitano adempisse il suo obligo quando a ben tirror l'arcobuso per ogni mostra porge duoi amaestramenti per soldato, ilché può
 30 esser fatto d'avantagio con /25/ lire de polvere. Che a far l'istesso ne ho dato sì come era solito lire /75/.

||Confermar la terminacion della polvere delle mostre||

Se la Serenità Vostra cometerà che s'exeguisca le mie terminacioni, la
 35 venirà a far l'avanzo preditto che, in paesi così lontani, mi par che così si debba fare per adoperarla nelle maggior occasioni, quando per tanto spacio di
 8r 10r mare et per | accidenti di fortuna è interutto il modo di suministrarne.

Il capitan Marco Soncino, che ha la carica de una delle compagnie pagate, ha medesimamente la cura di esse cernede. Et della sua opera di dissiplina, oltre

quanto ho predetto d'altri intendenti nella professione sogetti, serà sta fatto veridica rellacione. Dirò ben, per el mio debil parer, ch'io stimo minor interesse la spesa d'un capitano, che nelle cernede di Levante satisfà al suo obbligo per il molto utile et beneficio che può aportar all'universal la buona disciplina loro, che non è il sparagno, che s'avanza di stipendio, con la privacion della difesa de soldati dissiplinati. In occasion del predetto Soncin fu dalla giusticia per certo tempo condenato.

||Miglior disciplina de cernede||

Il capitano Marsilio di Boni, che ha cura dell'altra compagnia di Castello, hebbi carico d'apresentar una mostra generale di esse cernede, con parte della cavalaria, così formata et ordinata, che ben dimostro haver cognicione di milicia et d'haver praticato le guerre di Fiandra. Se in caso de augumento di numero di cernede o in altro modo se ne valesse la Serenità Vostra di questo soggetto, lo tengo di fermo che egli in breve farebbe far ottima riuscita a quei soldati.

Della cavalaria, che s'atrova in quell'isola, sono di due qualità, provisionati over stipendiati et decimali. Delli stipendiati, diversi sono li stipendii che tirano perché altri son pagati con ducati 16 all'anno, altri con 24, con 32, con 40 et con 56, tutte provisioni ordinarie, ma che di tempo sono state acresciute, come per l'occasioni ha parso alla Serenità Vostra. Quelli, delli ducati 56, da uno in poi, sono sta tutti destinati a Zara et gli altri, più tenui, rimasti alla Ceffalonia. De quali primi, | co'l stipendio de ducati 16 all'anno a tempi presenti, non possono neanche mantener il cavallo non che se stessi insieme et tanto più meritano d'esser compassionati, quanto meno hanno havuto mezo et modo di venir alla Serenità Vostra a ricercar augumento, come hanno fatto chi di loro haveano manco merito et bisogno. Onde, non è meraviglia, che non sia sta fatta quella rellacion, che s'aspetava di quella cavalaria, poiché per le ragion preditte saperaro nel servizio le lor forze et fortune.

Delli decimali, dirò ben con verità, che servono solamente per far numero. Et quando che si tratta di regular la persona, o il cavallo, hanno per ragion pronta che la picciola provision di decima, che importa ducati 12 in circa, non ricerca di poter servir con miglior o maggior spesa.

||Regular li cavalli decimali in provisionati||

Questi decimali, gente di Morea et d'Albania che erano, a quali per sovegno, prima furono assignati terreni, quanto poteva bastar per lor vitto, con obbligo di servir a cavallo, et poi assignato in biava et altro di decima di Signoria, hora affittata a daciari, con l'obbligo di corisponder o di bonificar a tutti i decimali, a poco a poco sono cascati in miseria et con la morte in gran parte mancati; et sono quasi tutti tramutati in gente dell'isola, poco aveza a

adop<e>rar la lanza, et che servono più tosto per avanzo della exencione della decima, che per esser atti né inclinati alle facioni del carico. A me par che si potrà redur questa milicia decimale in un terzo de stipendiati, perché, posto insieme anco tre utilità di decima, sarà honesto et ragionevol stipendio per
 5 un provisionato alla Ceffalonia, i quali, se non in quantità in qualità, almeno presterano miglior servizio. Che nella ellectione, siano anteposti li predetti benemeriti a quei dell'isola, per poter per altre vie intertenirsi. Il pagamento
 9r 11r sarà il medesimo, o diversamente l'istesso, | senza altro maggior acrescimento di spesa, perché, come li daciari non seranno in obligo di far bono a cento e
 10 cinquanta cinque decimali stara 1.200 de biava, vin et oglio che, nel levar i daciai, difalcano dalli lor pagamenti, venirà la Serenità Vostra a crescer, volendo pagar i stipendiati di denari et non di decima, più che ducati 1.800, con i quali si farà la satisfacione.

Per governor di questa milicia, al presente s'atrova il Guasconi, che ha
 15 servito per il tempo del mio regimento nel governo con mia compita satisfacione, et nell'occasioni non ha sparagnato fatica, né stimato la vita per il desiderio che ha havuto di fidelmente adoperarsi, come hanno fatto li suoi antenati nel servizio di questo Serenissimo Dominio. È carico importante in quell'isola et da esser impiegato in sogetto prudente et intendente. De tredici capitani che havea
 20 sotto di se, ne furono quatro espediti con 36 cavali a Zara, et nove restor<o>no in quella isola, tra quali regolai la milicia restante et le guardie tutte, di maniera che, senza diminucione delle lor condotte et senza rimover alcuna guardia, non altramente che si faceva per avanti, fu assignato alli predetti {capitani} nuove, la medesima custodia che haveano li tredici.

25 ||Non acrescer più capittani alla cavalaria delli restanti in Ceffalonia||

Et ho giudicato l'acrescimento de capitani, dove ne sono abastanza, maggior confusione più tosto nella milicia, che buon servizio. Il carico de tutta la milicia è la custodia dell'isola deputata tra loro in guardia, havendo per ogni
 30 guarda le sentinelle diurne et notturne che fanno gli isolani sei mesi dell'anno, con che non altrimenti che si fa nelle città murate vien guardata la circonferenza dell'isola dell'infestacioni di gente da mal fare.

Delli 36 cavali destinati per Zara, ne restor<o>no d'andar per diversi impedimenti al numero de otto, come per mie replicate ne ho dato riverente conto. Et a quelli, che per lor diffetti son rimasti, molto prima di quello, che
 9v 11v per lettere | della Serenità Vostra mi fusse commesso, ho levato il stipendio,
 36 tra quali li tre principalmente, che non han stimato d'obedir, sono stati Dimitri Ros<s>olimo, Francesco dalla Porta et Zuan Rizardopulo, non havendo neanco {ho} voluto che prestano nel carico alcun servizio dopo la espeditione de

gli altri a Zara. Li duoi Mocenigi dal Zante, insieme con Zuan Prifti, elletto in luoco del Mavrichi, che per infirmità restò d'andar a Zara et poi passò a miglior vita, che sono tre altri delli otto preditti, dopo che furono espediti dalla Serenità Vostra, dimostrandosi pronti di obedir, ho inviati, con li lor tutti avanzi al servizio di Zara.

5

||Ressolucion de cavali restati d'andar a Zara||

Restava li duoi luochi de Paulo Cuci et Zorzi Toschesi, gli impedimenti de quali apparteniva la rressolucion alla Serenità Vostra, poiché il Cuci, per esserli sta miseramente troncata la man dritta, non poteva servir a Zara et alla Ceffalonia, veniva suportato et compassionato con sustituto per i meriti che ha dell'operacion fatte in Cipro, et il Toschesi, mancato di vita. Et all'hora riunita quella {compagnia} piazza con un'altra vacata tenuissima con stipendio de ducati 46 all'anno per ciascuna, dove fur<0>no elletti li benemeriti soldati Guasconi et Lusi, et doppio, dalla Serenità Vostra, confirmati ||resto inressoluta|| per non saper, se con quel minor stipendio ||de gli altri|| overo qual delli predetti si dovesse mandar a Zara et rimesso il tutto alla volontà et prudentissimo giudizio Suo.

10

15

Zorzi dal Zante, mandato a Zara et compreso nel stipendio de ducati /56/ all'anno, ottene parte nell'Eccellentissimo Senato che per esser sta spai fusse rimandato alla Ceffalonia doppo inviatone un'altro cambio in suo luoco. Et prima che fusse mandato il cambio ritornò da Zara, per haver il luoco et stipendio. Ma non trovandosi con quella paga de ducati 56 in quelle compagnie altri, che un della famiglia Vinera, restato solo per cura delle famiglie et poche sostancie de | un'altro fratello et Zermani, che servivano a Zara, non mi parve termine di giustizia, che una sol casa, priva de favori, sostentasse il peso et gravame de chi venivano liberati et rimessi la deliberacion al prudentissimo voler della Serenità Vostra.

20

10r 12r

25

Il capitan Apostoli Vinari ritornò da Zara con un'altro ordine dell'Eccellentissimo Senato che facendo vinticinque cavali a sue spese, come s'havea offerto fusse da novo co'l suo ragazzo pagato alla Zafalonia del suo stipendio. Prima ch'io partisse mi apresetò tredici cavali, con promessa di far il restante; ma se ben si vede in lui buona volontà, oltra che hora che l'isola è sfornita de cavali, potrà ||far|| poco bon frutto. Io tengo per fermo che, non havendo modo di stipendiar tanti soldati del suo et senza l'ordinario stipendio, non trovando chi possa o voglia intenterirsi a cavallo in facione publica, non potrà far sortir il desiderato effetto.

30

35

Per sicurtà della Fortezza, la Serenità Vostra paga duoi capitani con suoi ufficiali et vinticinque fanti per ciascuno. Né manco presidio convien in quel

luoco per l'ordinarie facioni de quatro caselli et un corpo di guardia, che per osservanza d'una compagnia dentro et l'altra fuora servono a ponto, senza sopravanzo o diminucione. Si dura gran fatica a far osservar le leggi et gli ordeni de soldati prohibiti, poco giovando la reiteracion delle prohibicion et intimacioni che si fanno per la execucione di quelle, parendo che la necessit  del mancamento porge occasione di convenir admetersene a tempo. Et io ho procurato pi  tosto di lassar passar in vacanze di came | ra, alle volte, qualche luoco, che contravenir a cos  giusto ordine.

||Renovar le prohibicion de soldati prohibiti||

10 Fa bisogno che la Serenit  Vostra, con la Sua autorit , rester  spesso le comissioni et tenga in timor i ministri di camera a non levar alli prohibitti le bollette, sotto la penna del pagar del suo, che ser  oportuno rimedio a tale infermit . Trovai il capitan Anibal Solza et il capitan Tiberio dall'Ocha a quella custodia, de quali son restato satisfato et della lor op<e>ra si pu  certamente prometersi ogni buon servizio. In luoco del capitan Tiberio, successe il capitan Marsilio di Boni, del quale ho gi  predetto, che per esser nella profession versato et intelligente, si potr  certamente sperar affetuoso et fruttuoso beneficio.

15 Il capo de bombardieri, che ha titolo d'ingegniero, nominato Marin di Zentili, ha sotto di se quatro bombardieri salariati, ma con la sua diligenza ha eretto un numero de scollari di quei del luoco et li va a dissiplinando cos  bene, che in ogni occasione che s'apresentasse, si potri  valersi cos  delli scollari come delli stipendiati bombardieri. Ha carico di custodir il magazzino dell'altellaria. Et in ogni parte che li aspetta, con Sua molta laude et utilit  pubblica, si dimostra intendente et diligente ministro della Serenit  Vostra et merita nella sua povert  con la gracia Sua ogni giusto favore et aiuto.

25 Mi resta a passar alle cose della camera, et dipendenti da quella. Et insieme con quanto apartien all'interesse della Serenit  Vostra della giustizia et satisfacion di quei suditti, metter poi fin al mio obbligo. La camera di Ceffalonia pu  haver di entrata ogni anno ducati quattordese in quindese milla pi  et meno, secondo che la stagion. Si dimostra pi  e meno cortese de grani, de vini, de
30 ogli, et de ogni qualit  | di rendite che produce quel luoco, essendo la decima de quelli per obbligo destinata alla Serenit  Vostra, la quale de anno in anno   al publico incanto delivrata a dacieri in affitto, et poi in ratte riscosso in camera. Il governo di essa camera   commessa al proveditor. Et i libri tutti insieme,
11r 13r con mandati et bollette, corrono al nome del proveditor per tutto'l tempo del suo regimento. Et per ci    tenuto a render conto de tutto il peso et carico, co'l rimorso di non poter andar a capello, senza la fede de tutte l'osservacioni de gli ordeni a lui per la commissione imposti. Si fa diverse casse separate, secondo la

natura diversa del scosso, ma fuor che dalle casse de depositi ogni altra qualità di denaro. Nel fin del regimento, è posto in cassa corrente, et in quella, saldate tutte l'altre, vien tutto mandato o portato per sopravanzo in camera di Corfù, giusta la forma delle leggi.

El manegio del denaro tutto soleva esser in mano d'un camerlengo. Ma havendo parso alla Serenità Vostra, a gratificazione di quella Communità, far ellectione de un altro gentil'huomo et che ambi doi havessero nome et titolo de consigieri, con autorità presso a quella del camerlengo del manegio del denaro, di poter anco giudicar co'l proveditor, in civil et in criminal, le cause de preditti suditti, et con utilità, oltre a quella del camerlengo, da esser divisa tra loro de ducati 250, per ciascun sopra, li acrescimenti fatti nel dacio dell'uve passe da lire 3 che pagavano, fino a lire 5 per miaro, che al presente pagano. E perciò da questi duoi signori hora vengono tenute et fatte le casse di camera de mesi doi in mesi doi et renunciate dall'uno all'altro col saldo alla presenza del proveditor, giusta la forma delle leggi.

Per scontro, che in conformità scrive co'l cassier in zornal et leva le bollette, serve un Draco Commi, del proprio luoco, ma così buon et intendente ministro, osservator et zellante de Suoi ordeni et dell'utile et beneficio publico, che meritarebbe d'esser più tosto in quel carico principal, che substituto, ma degno della gratia della Serenità Vostra. Vi è anco un quadernier che mette a libro et fa officio de contador, salariato, come è anco il scontro.

||Scansacion de ducati 24 all'anno del rasonato||

S'atrovava anco un rasonato, che mai s'adopero in camera, che passato a miglior vita, non mi parve di far altra elleccion in luoco suo, et avanzar ducati 24 all'anno che infrutuosamente si spendevano a maleficio di cassa. Ne i disordini, che contra le leggi et a pregiudicio publico ritrovai introdotti di denari fuor di cassa, posi quella regula che, conforme alla disposicion di quello et buona intencion mia, ricercava il ben publico. E benché de qua incominciasse qualche privato disturbo, non perciò è sta deviata la rissoluta disposicion del mio animo et del mio pensier.

Trovai molti debitori di camera, già molto tralasciati da ordinarii et extraordinarii rapresentanti, de quali mi affaticai con destrezza di riscuoter i più recenti et di non lassar correr in debito i correnti. Riguardai da un canto la povertà de suditi, la vicinità di quei confini turcheschi, et dall'altro il giusto credito della Serenità Vostra. Et senza disperacione di povertà, né rispetto d'autorità o magioranza, si ha rillevato il frutto che dall'effetto si scovre, havendo del scosso fatto capitar a Corfù, nel tempo del mio regimento, di sopravanzo di quella camera ducati disisette milla, oltre a più de ducati doi mille, de quartieri

anticipati dati alla milicia di Zara, et limitacion portate a Venecia, quantità che con non poco stupor et meraviglia doverà da tutti esser apena creduta, né mai |
 12r 14r più veduta a Corfù³.

||I debiti vecchi pagati in rate et don ducati 10 per 100||

5 E perché Vostra Serenità possa anco conseguir li restanti crediti di quella camera, convengo raccordar due cose. La prima, che del passato si debba usar qualche alletamento di pagar in ratte et don de diece per cento, per grato segno di dimostracione, come è sta fatto in questa città, col qual mi rendo certo, che ogni un s'affaticherà di satisfar, per non perder con la commodità del tempo le
 10 diece per cento d'avanzo, et serà scosso in maggior parte il suo credito.

||Che dacieri non manizano il denaro ma riscosso in camera||

L'altra, che si preveda che più non corra, in resto nelli novi daciai che s'affiterano, il debito de daciari, mentre che non perdano, per rimedio di che non trovo più espediente che levar il maneggio a daciari del denaro publico, et
 15 che sia tutto riscosso in camera da debitori, come s'osserva in ogni dacio di questa città, perché nella povertà, in che s'atrova quella gente, riscosso che hanno il dacio, lo convertiscono in lor proprio commodo, et dispensato non è più possibile a poterlo metter insieme et rihaver, et de qui aviene il numero de debitori et la difficoltà della exacione. Da quest'ordine la ne conseguirà, oltra
 20 la satisfacion certa de suoi crediti, anco la sollevacion di quei suditti, i quali sono così oppressi dall'auttorità privata de questi daciari che, a poco a poco, co'l mezo della exacione de daciai et con qualche privilegio che seco porta, entrati nella potestà et dominio de poveri, è passata in empia et tiranica extorsion de suditi. I daciari, doppo formati sopra i lor libri tutti i debitori decimati, sotto
 25 pretesto o color di far far a contestabili l'execuciones et lor stessi di procurarle, lor medesimi sono quelli che principalmente le fanno, lor medesimi pigliano li pegni et nelle lor proprie case li tengono, con interesse del povero tanto
 12v 14v maggior, quanto che facendole senza caucione contra gli ordeni | suciede mille inconvenienti a pregiudicio che dano del povero. Ma quel che più importa è che,
 30 dove non possono haver il dacio, lo lassano passar in mercancia di prostichio, et con quella commodità di tempo, di che ha piacer sempre chi non ha il modo di pagar, vien satisfato più d'una volta il debito, over acresciuto d'avantagio il debito. Se la Serenità Vostra leverà questa patronia, co'l maneggio del denaro a daciari, serà salutifero rimedio alla satisfacion publica et sollevacion privata.
 35 Resta a representar l'interesse et spesa che ogni anno ha la Sua camera di Cefalonia, che per quanto ho potuto comprender, può in somma ascender a

3. Ακολουθούν τρεις γραμμές κειμένου, που έχουν διαγραφεί από το συντάκτη της έκθεσης.

ducati /8/ in /9/ mille in circa, che per spese straordinarie non si può esser certamente terminar. La cavalaria stipendiata con governor et capitani aporta di spesa ducati 2.000 in circa, li decimali ducati 1.700, soldati di Fortezza et capitani altri ducati 2.000, salariadi, palii, visita del Teachi, putti della piet , page morte, et altre spese straordinarie, disposte da gli ordeni; il resto fin alla summa sopradetta pi  e meno, secondo che con restretta mano vien procurato l'avantagio publico. 5

Si solleva scuoder in quella camera qualche danaro del dacio del nuovo imposto delle uve passe da mercanti forestieri. Et stimando questa materia di quella somma importanza che ricerca il negotio di questa citt  et la navigazione de nostri suditi convego dirLe, che'l dacio de nuovo imposto, diversamente operando dalla buona intencion con che fu posto, ha causato che, al presente, le sue isole et mari del Levante son pieni di bertonii inglesi et saetie francese. I quali, non contenti di haver deviato la navigazione et negotio della citt  da i luochi di Soria, d'Alesandria et d'ogni altra scalla straniera, che anco sotto pretesto del novo imposto et con oblicacion di quello et dell'uve passe | vogliono deviar et rovinar, come hanno incominciato, ogni trafico da i proprii et particular luochi della Serenit  Vostra. 10
15
13r 15r

||Pregiudicio che aportanno li vasselli inglesi et francesi||

Questi Inglesi hanno fermato case et magazeni al Zante, con le qual commodit  neanche il dacio del novo imposto pu  veder la sua ragione. E mentre si caricano le lor nave de uve passe co'l nuovo imposto, non si pu  assicurarsi che tutte l'altre merci d'ogni sorte, destinate solamente per Venecia, non siano espedito ne i lor paesi. E si, come corre voce, che da Inglesi sono incaparate, oltra le uve, ogni altra qualit  di merce, che produce ciascuna di quelle due isole, de ogli, gottoni, lane, schiavine et altro, cos  mia opinion   che siano espedito per ogni altro luoco, che per questa citt , et co'l favor che li Castelli dell'un et l'altro luoco sono discosti dalle marine et che chi governa non pu  sempre veder la ragion publica, vien commesso de importantissimi contrabandi. Le carisee et stagni, che prima erano condotte a Venecia et da nostri mercanti inviati per Levante, co'l beneficio del trafico, hora se l'hanno in lor stesse appropriate, conducendo d'Inghiltera non pi  a Venecia, ma nella Morea, a Constantinopoli et ne i proprii nostri luochi, caricando con l'occasione del nuovo imposto di ritorno d'uve passe et con quelle ogni altra sorte di merce prohibita. Oltra di ci , per esser quei vasselli ben armati et in mare meglio disposti, come non hanno il carico dell'uve passe per Inghilterra, s'introducono nella nostra navigazione et carico di merce prohibite, che per legge son destinate a nostri vasselli et de nostri suditi. Et a questo modo   levato il trafico, il negotio, il nolizado et posta 20
25
30
35

13v 15v in desperation | la professione del navigare, con rovina della marinereza et perdita de nostri naturali et proprii vasselli per gli alieni et forestieri.

||Regula de deviar l'indirete navigacion||

Mia opinion sarebbe, per riverente aricordo, che fusse levato quanto prima
 5 il novo imposto, ma all'incontro, espressamente prohibito queste improprie et indirette navigacioni et osservate le santissime leggi de nostri progenitori, che da tutti i Nostri Stati di Levante non possi esser espedito alcuna sorte di merce per altro luoco, che per Venecia, né caricate sopra altra qualità de vasselli che de nostri et de nostri suditi, et il medesimo osservato dell'uve passe. Le
 10 quali, condotte in questa città, potranno poi da vasselli et mercanti inglesi et francesi esser levate, con qual si voglia altra sorte di merce, come facevano per avanti, senza intacco del negotio, della navigazione, de i daciai et de ogni altro importantissimo et urgentissimo pregiudicio presente, et con riportar le lor panine et stagni a dretura a Venecia, con beneficio del negotio et del dacio.

15 ||Proveder agli impianti||

Nel proposito d'uve passe, convengo rapresentar alla Serenità Vostra, la materia d'impianti, di non manco importanza del novo imposto, con i quali, occupandosi i terreni destinati per biave, si venirà a sentir la penuria et mancamento de grani, con quel pregiudicio in occasione, che può esser
 20 compreso dal prudentissimo giudizio Suo. Sono così avidi del presente et aparente beneficio dell'uve passe, che non conoscono che serà cagione di farli penar dalla fame et a qualche occasione di redurli a strana et infelice miseria. Propongono, sotto pretesto de terreni non atti a biave, a Suoi rapresentanti, alletamenti di cavalcate et di concessioni. Ma come non possono ottenir, come
 25 non hanno mai ottenuto nel mio tempo, alcuni si fanno lecito di propria autorità impiantar. Né giova che l'ultima parte li dia per penna la confiscacione del terzo de i beni. Né stimano perciò di continuare, perché non credono mai di vedere che sia da così benigno principe exequita. | Et se exequita, stimano far maggior
14r 16r avanzo con li duoi terzi de terreni a uve passe, che non facevono con tutto di
 30 prima a grani. Et perciò vanno continuando gli impianti, se ben non hanno la comessione. Nel qual caso serà espediente che la Serenità Vostra, con la Sua autorità, ne faccia qualche vigorosa dimostracione, per non lassar andar serpendo così venenosa piaga.

La montagna del bosco de legnami, atti solamente ad'ogni sorte d'alborazi
 35 et penoni per la Sua armada, ricerca che ne sii fatta quella stima che merita in quelle parti. Un luoco raro et singular, poichè la natura in quell'isola, né in quelle parti, ha favorito altro luoco, che questo. Prima che seguisse l'incendio, che n'arse più de duoi terzi, era il bosco otto miglia longo et tre largo, copiosissimo

di gran quantità d'albori, per ogni qualità di vasselo. Ma dopo l'incendio, la parte restata potrà ancora benissimo suplir ne i bisogni, fin che della parte arsa si faccia quanto son per ricordare. È posto in sito, dove senza interesse publico, con l'ajuto d'angarizadi, et co'l favor da questa città de prestamenti d'argane, taglie et gripie, di poco momento si potranno, come afferma l'ingegniero, certamente condur a marina. Che la montagna produca questa qualità de legni, io lo affermo alla Serenità Vostra, che siano in parte dove si possano condur al mare. L'ingegniero lo conferma con li ajuti prediti. Et io haverei procurato d'investigar la verità con la propria visione, quando che non havesse tenuto per la commissio data a chi più di me havea esperienza in questa materia d'esser acusat di troppo ardir et di far quel che non mi si conveniva. A me par che non si debba restar d'inviar i predetti prestamenti, i quali non sono di tanto prezzo o | stima, che in cosa di tanto momento non convenga far ogni sorte di esperienza. Et riuscendo qual op<e>ra, si può desiderar più frutuosa di questa. Havendo preparato un deposito di questa sorte d'urgentie per l'armada che a inviarle da Venecia, oltre la spesa, le difficoltà che si hanno per tanto spacio di mare et con tanti pericoli a condurle, si convien infinitamente patire. Et non riuscendo, non perciò sarebbe persa la spesa de prestamenti, et si potriano con poco interesse rimandarLi. Per commodo et ava<n>tagio del taglio et lavoro di questa qualità di legnami, vi sono 200 et più marangoni della pertinenza da Malà, che hanno privilegio di non far guardie, né angarie et liberi da ogni altra graveza, per l'obbligo che hanno solamente di quest' op<e>ra. Per la condotta di quelli al mare, vi sono tutti gli angarizadi, che con l'obbligo di tre angarie, con una sola d'avantagio, seria bastevole a ogni gran op<e>ra. Con i quali ajuti et prestamenti stimo certamente che si redurano al mare quanti farà bisogno. Et de lì, poi, o all'Orgostoli o a Corfù, facilmente si redrezzerà un deposito d'albori et penoni, valissimo in ogni avvenimento.

||Proveder al bosco de legnami||

Quanto alla parte del bosco dall'incendio arsa, el mio aricordo serà, con ogni riverenza, che quanto prima sia provisto di far netar la parte del bosco abrugata de tutti i legnami arsi che impediscono il nascimento et allimento de novi prodotti, et con strettissime commissio siano reiterati gli ordini di non pascolar o semenar nel bosco, né vicin a quello, quanto è disposto per essi ordini, a fin che i semenzali, che in grandissima copia nascono, possano crescer et in breve spacio di tempo ritornar | nel primo stato, come per la natural qualità de legni dolci et per la fertilità del luoco facilmente et tosto s'allevano. Ho elletto un custode di quello et senza interesse publico le ho assignato parte delle penne, che dalla giustizia seranno date alli dannatori et disubedienti. Serà spron

di ben effeuar il carico et custodia del bosco, se si cometerà a quei rapresentanti la executione di questi ordeni.

||Provision delle saline||

Le saline di quell'isola, che sono in sito bellissimo et buonissimo, et di
 5 quantità di conserve bastevole per produr il sale per l'uso ordinario di essa et
 davantagio, sono ridotte a malissimi termini, per non vi esser persone atte et
 pratiche al governo. Et di tempo in tempo manca il sale, si sminuisse l'entrata
 pubblica et i suditi ne sentono gravissimo interesse, per convenir pagar in luoco
 10 d'un aspro, un marcello la misura del sal forestiero. Questo aviene, perché,
 affittandosi le saline all'incanto, come si fanno gli altri daciai de cinque in
 cinque anni, sono levate da daciai che non ha cognicione né commodità di
 governar. Le attendono solamente a preparar tante conserve, quante giudicano
 poter bastar a ritrazer la satisfacion del lor obligo et per l'interesse et spesa,
 15 lasciando tutte l'altre derelitte si guastano et vanno in ruina. Il dacio di tempo
 in tempo va a mancando, et i suditi ne sentono infinito danno et incommodo.
 Hanno bisogno, dalla parte del mare, de un buon et permanente arzerre, che le
 defendano dalli danni che ricevono ogni anno, essendo da dacieri al tempo della
 raccolta solamente tenuto un poco in acconcio. Tutto'l restante tempo sono dal
 20 flusso et reflusso dell'aque, et dalle innondacioni delle fortune sbatute et mal
 trattate. Che con la comodità di tante pietre, che si trova in quel luoco del Cutavo
 15v 17v et con l'ajuto de angarizadi, senza molta spesa, facilmente si | potrà fare.
 Oltra di ciò fa bisogno trovar boni et pratici salineri, che reguli di buoni terreni
 le conserve et mondate de cativi, possino esser poste tutte in lavoro. Con che
 25 renderanno quel frutto che si soleva trazer non solo per l'uso dell'isola, ma per
 accomodamento de molti altri luochi circonvicini. Così è disposto il luoco in
 ogni parte a produr sali, che li medesimi contadini a marina, chiudendo piciole
 conserve tra sassi, fanno per lor uso dell'aqua del mare.

||Proveder alle saline||

Del sale, se con tenirle per Signoria, come si fa in altre parti, tornerà di
 30 utilità publica. Si potrà continuare, se non sempre si affiteranno dopo messe in
 acconcio, molto più che non si facevano prima.

Mi resta, havendo parlato di Ceffalonia dir anco qualche cosa dell'isola
 del Teachi, posta dalla parte di tramontana a dirimpeto di Ceffalonia, con
 un canale di quatro o cinque miglia. Della qual, se ben non posso dar quel
 35 conto che si convenirebbe, per haver i signor Sindici, con l'occasione della
 formazione de processi, rimesso a signor consegieri ogni anno d'andar a quella
 visita per un mese, con cechini tre al giorno, dirò quanto per Sua Inteligenza
 mi serà bastevole. Ella, può esser di circonferenza miglia /60/, et poco meno

grande dell'isola del Zante. Et se ben è montuosa, non sarebbe meno frutuosa di Ceffalonia, come fusse habitata et cultivata. Perciò sono sta fatte diverse provision d'exencioni et privilegi a chi andasse in quella ad habitar, {che} ma poco frutto si ha rillevato, per cause che io non saprei investigarle. Non vi sono in quell'isola più che tre ville habitate. L'una, nominata Vati, dove s'atrova un bellissimo porto, medesimamente così nominato hora, ma per adietro Val de Compare, | la seconda, de Anoi, et la terza, Stravonichio. Nelle quale vi può esser in tutto /1.500/ anime. S'atrova anco, oltre altri molti ridotti, un'altro porto nominato Poli, sicuro et capace di molta quantità di vasseli. È isola da farne molta stima, per la sua grandeza, per la vicinità che ha con Zaffalonia et per la fertilità che rende et renderebbe di tutte le cose, come fusse di magior quantità di gente habitata, et come era per avanti dalle vestigie che si vede di molto numero de vilagi rovinati. Pagano la decima, come si fa in Ceffalonia, delle rendite de frutti. Et sono medesimamente a daciari affitate nella maniera di quelle de Ceffalonia. È mandato dalla Communità un capitano, così a lor suplicacione concesso, che prima solleva andar un cittadino di questa città. Che a me più piacerebbe, per la stima che seria fatta da banditi et ponentini, di che quel luoco par che sia ricetto et ricapito sicuro, et molto più che non faria de un di quei del luoco. Ha autorità di giudicar in civil fin lire 10, et di far l'execucioni d'ogni sorte comesseli, di che ne cava honesto utile, che li è limitato per capitoli. Nelle altre cause civil et criminal, che lui non s'impedisse, è divoluto il giudicio al regimento di Ceffalonia.

||Gravami de quei dal Teachi||

Quei povereti hanno porto avanti di me duoi gravami, che dovesse apresentar alla Serenità Vostra, perché La ne facesse quella deliberacione che convenisse al sapientissimo Suo giudicio. El primo, che essendo sta sollevati del 1581, per parte dell'Eccellentissimo Senato in materia della formacion de processi, con la provision che si mandasse persona discreta a formarli et che poi fussero giudicati da tutto il regimento, a fin che non patissero tanta spesa a venir così lontani, et che non corressero pericolo di esser presi da caechi turcheschi, come ben spesso succedeva. Hora, par che, con la introducion della visita de i signor<i> consegieri, si rende infrutuosa la parte et provision sopradetta, poiché né tutti i casi criminali possono succeder nel mese della visita, né, se ne occorre alcuno, può esser espedito, prima che sia formato il processo, con i debiti et ordinarii termini, in modo ||che||, convenendosi spedir in Castello, corrono la medesima spesa et l'istesso pericolo che prima. Et la predita visita serve per acrescimento | d'utile più tosto alla consegiera che per indemnità del bisogno di quei suditti. El secondo gravame è che, havendo alcuni boschi, che per legge

della Serenità Vostra non possono esser tagliati, per potersene servir in tempo di guerra per sicurezza et fortezza dell'haver et famiglie loro, et né i lor privilegi, che altri, non possono haver concession de terreni, se per cinque anni non vanno ad habitar il luoco, par che in quest'ultima passata visita sia sta fatta concession di certa quantità de boschi a persona incapace che sta et è di Ceffalonia. Anci, elletto da novo per lor capitano et che con principio di disgusto di questa natura, incomincia il suo governo.

||Proveder che non sia eseguita la concession predetta||

Il che veduto esser contra le leggi et ordini di quei dolenti et travagliati populi, mi parve per lor consolacion darle un mandato penale contra costui, che non dovesse metter mano ne i boschi, prima che la Serenità Vostra non avesse dato qualche ordine sopra ciò della Sua volontà, il che solamente servi per riverente noticia della Serenità Vostra, con quanto posso dirLe della preditta isola del Teachì.

Della qualità di quei suditti, non occorre ch'io dia tedio alla Serenità Vostra, essendo simili a tutti li altri Suoi suditti greci. Seranno sempre fideli alla Serenità Vostra et con ragion vedendo la differenza da questo al governo vicino. Ma sono di natura timidi et per ciò dubiosi di non accommodarsi alla qualità della fortuna più tosto che al rischio della perdita della vita. In campagna, con l'exempio d'altra sorte de soldati et buona guida de capi, serano utili et fruttuosi. In Fortezza, medesimamente, si potrà prevalersi, mentre del numero de Italiani superi quel de Greci. Ma nell'armata soli per homeni da remo et da spada riuscirano buonissima et perfetissima gente. Nelli abusi de suoi ritti giovarebbe grandemente il buon esempio de nostri prelati⁴.

17r 19r ||Ma convengo|| dir che non sapia quel che sia vescovo latin nel mio regimento, se ben il vescovato, | tra quelle due isole, se non ariva a ducati mille di entrata certamente passa li ottocento. Al mio arivo monsignor Grasso parti, né mai più ritornò, se non con l'aviso della sua morte in una lettera. Il sucesor, per ancor non è arrivato, et la Chiesa è mal retta, come non vi è il vero pastore. Ha bisogno di riparo de tutte le cose et d'esser meglio officiata. Et se la Serenità Vostra, prima che partà esso novo vescovo, farà qualche officio, serà pio et religioso. Et con quell'oggetto che benignamente sempre è andà procurando, per riforma di quelle genti.

||Gravami de suditti||

A questi populi due graveze parono difficili da portare et assentirebono a tutto quel magior interesse di pagamento che le fusse imposto per liberacione di

4. Ακολουθούν τρεις γραμμές κειμένου, που έχουν διαγραφεί από το συντάκτη της έκθεσης.

quelle. L'una, è la guardia diurna et noturna che sei mesi dell'anno vien fatta da
 tutti i contadini per sicurtà dell'isola. L'altra, è l'angaria che, per obbligo, hanno
 di far tre giorni all'anno per publico servizio. Della prima, {è} gran interesse
 per il vero sente il contadino, poiché a tempi della raccolta de ogni sorte frutto, 5
 andar otto e diece miglia i lontani la sera alla guarda et la matina di altrettanta
 strada ritornare. Ho pensato che più facilmente et volontiera si troverà co'l
 stipendio huomini che farà la guarda. Et che li stipendiati, medesimamente,
 seran più atti et pratici alla cognicione de vasselli armati et di mal far, che 10
 non è un rozo contadino. Et che la maggior parte di questi seranno quelli, che
 stanciando con le lor case a marina, commuodamente presterano il servizio
 della guarda. Il pagamento voglio che sii tratto et, prontamente, da tutti quei che
 si vorrano exentar, de quali con quest'ordine scaturerà {no} fuora un numero de
 più de diece milla, se ben non ne descrivono neanco quatomille e cinquecento.
 Et serà con molto utile et beneficio della Serenità Vostra. Io considero che è gran 15
 differenza da'l servizio del stipendiato a quello dell'angarizato. Et perciò, se
 sono descritti quatomille angarizati in guarda, duoi milla de stipendiati serano
 a suficienza et d'avantagio. A quali, se, per exempio, serà pagato un ducato per
 uno, per quatro volte {venirà} al mese, che in sei mesi dell'anno fanno guarda, 17v 19v
 voglio che di tanto sia in obbligo di pagar l'angarizato in camera per la sua
 liberacione, i quali, prontamente pagati, dal desiderio che hanno d'exentarsi o 20
 ridotto in dacio d'angarie, facilmente si sarebbe la exacione.

||Regolacion de guardie et d'angarie||

Della qual, di tanto {più} farà avanzo in camera la Serenità Vostra, di
 quanto sopravanzerà da i duoi milla stipendiati a quatro milla angarizati et quel 25
 de più che ascenderano da quatro mille fin a maggior summa, come certamente,
 se non a diece a otto mille almeno si troveranno a questo obligati. Della seconda
 graveza d'angaria, altre volte è sta satisfato questi populi, con haver pigliato
 tanto al giorno per ciascuno in denari de i giorni tre all'anno, che sono obligati
 servire et posti in cassa di camera, nel deposito di fabriche, che è ancora in esser. 30
 Se la provision fusse voluntaria et a beneplacito de chi volesse esentarsi, credo
 che non potrià esser se non utile servizio, ma con condicione però che fusse per
 quel tempo, solamente, che paresse alla Serenità Vostra d'accomodar i suditi.
 Et a tempi che l'havesse ||poi|| bisogno delle persone, ||fussero liberi del denaro
 et|| servissero personalmente. Di quanti venissero a liberarsi da questa facione, 35
 con esborsar per i tre giorni ogni anno ducato mezo, o quanto a Lei più piacesse,
 di tanto si faria avanzo in camera, che non si fa ||né|| del denaro né della facione.
 Et di quanti restassero d'exentarsi, di tanti si potrebbe valersi nelle mutacion

de regimenti, bisogni di Fortezza et altro, come occorre al presente. Et in questa maniera, posti nella lor libertà, haverano causa di restar satisfati et contenti della benignità della Serenità Vostra.

||Usura||

5 Ma io ne trovo, oltre delle due, un'altra maggior graveza, quasi insupportabile, che più tosto si può chiamar extorsion de potenti et tirania, et se non vi si rimedia, dubito che convengano disperati quei poveri suditi, abandonar le lor case et fugir in aliene parti. Questa, è quella usura che vien chiamata prostichio, che li vien dato anticipatamente o in robba o in dannari, quando che hanno bisogno, | per haver alla raccolta de ogni qualità di rendita a **18r 20r** **11** bassissimi precii, della mittà meno di quello che vagliono. E benché la giusticia habbia creduto rimediare, con dar la voce o precio alla robba, ha per questa via confermato et stabilito tanto più quel che dalle leggi è proibito. Oltre che, se chi ha il carico di dar la voce ha parte o interesse nel prostichio, non può se non **15** esser di pregiudicio al povero.

||Provision all'usura||

Io vorrei che fusse proibito il poter incaparar per queste vie alcuna cosa. Et se pur chi ha bisogno, convenisse pigliar o robba o denaro da sovenirsi, **20** avesse obligo, chi serve anticipatamente de panni, carisee et altra qualità de robba, di ricever dal debitor in contadi il pagamento, secondo la stima del giusto ammontar di quella. All'incontro della qual, non potesse haver robba d'alcuna sorte, ma ben potesse co'l denaro incapararla, per certamente haverla al precio corrente et ordinario, che valesse alla raccolta. Con la qual conveniente misura, il mercante espedirà le sue merce, potrà haver la robba **25** incaparata et il povero non sarà devorato dalla rapacità de ingordi. Nella visita, che piauque al Signor Dio, fuor d'ogni mio pensier, ch'io facesse, m'incontrai in tante et così fatte miserie per le cause preditte, che convenni aplicar l'animo a questo solamente, per sollevatione di quei infelici. I giudicii di far relaxsar vigne e terreni con usure usurpate et con false stime a vilissimi precii tolte **30** {et ritenute}. Sono sta molti et molte medesimamente le restituciones di pegni et di mercede in debitamente ritenute. Ma infinite sono state quelle, che per timor et exempio della giusticia, voluntariamente hanno rivate et tagliate. Di che la Serenità Vostra ha rillevalo mille benedicioni da quei suoi poveri suditi, essendo co'l mezo de suoi rapresentanti, benché lontani, riguardati con benigno **35** et caritatevo ochio. A questa visita, le molte occupacioni et infiniti travagli non **18v 20v** mi lascior<o>no andar se non tre mesi prima | che fornisse il regimento. Et l'occasion dell'armata turchescha, che passava in Barbaria per quei mari, non mi lasciò fornir essa visita. Per ciò mi dolse di quelli che furono privi di questa

sollevacione. E benché svegliati, siano concorsi alla giustizia del regimento. È sta fatto quel che s'ha potuto. Ma gran differenza è dalla giustizia summaria alla ordinaria. Et altro vantaggio è quel del povero, che li avenga la giustizia in consua, che convenir andar a trovarla tanti miglia lontana. Così per li rispetti che porta al potente et alla sua povertà, come per la spesa et perdita del tempo, 5 che lo fa star sempre in timore. Mi è occorso formar et espedir processi contra li preditti, come per giustizia mi ha parso. Ma tra quelli, formatone uno contra un Dario Cressan, ben de principali del luoco, ma principalissimo exterminator de poveri. Da ogni mano de Sindici inquerito et processato, né mai per la sua autorità castigato. Non fu espedito da me, perché essendo sta reso suspecto 10 il mio giudicio, d'alcuni della sua famiglia, in caso grave et enorme de un miserabile che doppo ferito a morte, acioché non si palesasse l'homicidio, fu spogliato, ligato et semivivo afogato nel mare. Non mi parve d'impedirmi neanche nella sua espedicione, usa meno volsi lassar il processo perché seguisse il medesimo delli passati. 15

||Ressolucion del processo contra el Cressan||

Ma portato con me insieme, con quanto s'ha potuto trovar contra di questo, possa la Serenità Vostra far veder il tutto. Et havuta relazione, sia satisfato senza rispetto a qualche tempo alle parti della giustizia et sollevato quei miseri populi. 20

L'espedicione della giustizia civil et criminal, che soleva esser solamente del proveditor, è hora in mano de tutto il regimento. E si come il giudicio de molti è più sicuro, così convien che sia più longo da terminar et massime nelle civil che, per povertà, perdita di tempo et molta distancia de suditti, il povero patisse infinitamente. Nel criminal sentono tutti gran interesse della graveza di 25 pagar tanti processi quanto rei sono in un sol caso.

||Ressolucion de doppi pagamenti di processi criminali||

Et benché sia sta regolata da signor Sindici, è sta però da interessati suspenso il tutto, et con l'apelacione si va continuando | in quel medesimo, 19r 21r con pregiudicio grande della povertà. E se l'auttorità della Serenità Vostra, con 30 minimo suo segno, farà dar compimento a questa causa, serà grata et pia opera presso al signor Dio et sollevacion di quell'isola, che sola, tra tutto il suo stado, sente questa ingiusta graveza.

Ben spesso occorre nel giudicar, che caciato un giudice di tre che giudicano, li duoi altri prononciano discordia. Nel qual caso, alle volte, aspettar la mutacione del regimento, aporta non poco pregiudicio a casi civili et criminali et detrimento a suditi. Onde, seria conveniente cosa, proveder che non può esser 35 in altro modo, che con dar autorità a un consigliere dal Zante di subintrar ne

casi di Ceffalonia et in quei del Zante uno di Ceffalonia, obligando gli interessati nelle cause civil a andar a pigliar l'opinion dal giudice et nel criminal mandar i processi sotto bola et sotto bolla haver per lettere l'opinion, come s'osserva. Ne i casi de fuora ||d'haver|| la rressolucion all'Avogaria.

5 Ne i casi criminali in quelle parti, si deve haver molto riguardo di non dar alli rei così facilmente penna di bando, per esser la materia de banditi da me giudicata di somma importanza, perché stimando poco la giustizia, o che vanno alli lor confini et aportano quel travaglio estremo, con i danni de suditi turcheschi et proprii, o che abandonando l'isola vanno con le famiglie a star
10 nella Morea, dove mi è sta afermato, da persone degne di fede, ritrovarsi molti centenera d'huomini et famiglie dell'isola di Ceffalonia et Zante, cose tutte pregiudiciali all'interesse della Serenità Vostra.

||Provision de banditi||

Per rimedio di che, trovo che serà espediente, quanto a quelli che son
15 acasati in Terra ferma, di rechiamar li, con la rimissione de parte de i lor bandi et con alletamento di concessioni de terreni o dell'isola del Teachi o di quelli inculti da Corfù, con obbligo di fornir il tempo de lor bandi. Et continuando dopo, li fussero lassati, si come partendosi fussero di quelli immediate privi. Oltra di ciò, che'l regimento, nell'avenir, non potesse più bandir per casi che
19v 21v non meritassero almeno | diece anni o difinitivo {mente} il bando. Ma, se ben
21 absent, fussero confinati o al Teachi o a Corfù, per quel tempo che di bando potessero meritar le lor colpe et con penna de due volte tanto tempo di galea et altre, che paresse a quelli che non obedissero alle sentencie. Per provisione
25 delli banditi che non vogliono obedir alle sentencie, che sia concesso libertà al regimento di dar i beneficii delle leggi alli captori, perché non essendo in quelle parti apreciato questa sorte di benefici de captura, né stimando quei che potessero esser agiutati maggior vantaggio, passar così longo mare, con tante spese et pericoli, per ricercar il beneficio a Venecia. Di quello che hanno più pronta et espedita la via de i laudi, non procurerano mai di venir a ricercarli,
30 né le provisioni delle sue leggi de banditi haverà mai in questa parte la debita execucion. E così come è sta concesso a regimenti con corte in Terra ferma il poterlo fare, serà molto più conveniente che in Levante un regimento di tre gentil'huomeni lo possa fare, facendolo per la via de i laudi molto più ingiusta che non è quella dell'execucion delle leggi. La estirpacion de banditi deriva
35 dalla concession de benefici, et delle taglie a captori. Et come nell'una la Serenità Vostra darà autorità al regimento et nell'altra dechiarirà meglio che de denari di condanason siano pagate alla Ceffalonia et non in questa città, come io per qualche dubio havuto son restato di levar pur minima bolletta in

quella camera di taglie, serà liberata l'isola et la Serenità Vostra da travagli de banditi. E benché il Signor Dio m'habbi concesse gratia nel mio regimento d'haver exterminato questa mala gente, da quali già tanto la Terra ferma era infestata nella robba, negli animali et nella vita, con tanti rechiami et indolenze publiche et senza alcun interesse della Serenità Vostra, sia sta spianato le case, presi et abrugiate i vasceli di corso, con publica dimostracione espediti i capi principali et finalmente con la restitutione delle barche, robba et danari a sudditti | turcheschi resa quiete così travagliosa infestacione. Tuttavia, serà compitamente stabilita et regolata, con la provisione raccordata.

Volse anco la Divina Maestà favorirmi nell'altra materia, non meno della predita importante, de corsari ponentini, i quali, si come solevano ricapitar in quell'isola tutte le prede turchesche, {che} con disgusto et mala satisfacione de Turchi, così sono sta tenuti lontani et più d'una volta maltrattati con presa et morte di loro. Et per sigillo, li fu levato di mano la presa del caramussal turchescho, con formenti che apoterà in ogni tempo ottima giustificacion d'imputacion di comercio o pratica.

Di questa presa ne diedi riverente conto alla Serenità Vostra, mandandoLe con particular inventario nota di tutto quello che si haveva in esso ritrovato, si come sono sta intieramente exequiti gli ordini dell'Eccellentissimo Senato, havendo mandato il vassello con tutti i armizi a Corfù. Tutte le tavole di rovere et altri legnami, consignati al mio partir al scrivan delle fabbriche, con notta sopra gli inventarii publici, et portato meco, insieme co'l conto apresentato in Cecha, il ritrato di essi formenti et alli signor Cinque Savi quelle robbe ritrovate in esso.

||Ressolucion del vassello turchescho et legnami lassati alla Ceffalonia||

Ma perché con vassel, fatto da novo di valor de molti ducati, convien tosto rovinar et abissar nel Mandrachio di Corfù, come ha fatto il berton spagnuol et con qualche pregiudicio publico, convengo riveremente raccordar che si potrà più tosto ritrarne il valsente, insieme con tutti quei legnami restati alla Ceffalonia et il tutto riportar in Cecha, presso a ritratti de formenti, fin che dalla prudenza et giusticia dell'Eccellentissimo Senato sia disposto, come parerà meglio. Nel qual, per me, tanto confido la ragion privata, quanto io di poca fortuna la pospongo a ogni minimo pregiudicio publico.

Questa presa il signor Dio la fece capitar a tempo che s'atrovava non poca streteza de biave nell'isola, et in ogni parte del Levante, con la qual fu sovenuto al bisogno de tutti quei poveri suditi con acurata diligenza, ma anco in gran parte riparato alle angustie et necessità dell'isola del Zante. Con quanta carità et vigilanza in quell'ocassion sia sta proceduto | et provisto anco con le proprie

et piciole mie sostanze in accommodamento di quella povera Comunità, che non ha alcun peculio o entrata, né sia reso testimonio dall'universale de tutta la città et isola, che senza un tal agiuto, presso agli altri, s'atrovava a malissimi termini.

- 5 Hora, havendo rapresentato alla Serenità Vostra quanto mi ha parso degno di Sua notizia, reterà alla Sua molta providenza il riparo et sovegno del bisogno de quell'isola et suditi, da me riverentemente ricordato. A me, convien render grazie a nostro signor Dio, che nel restante et laborioso carico m'habbi sollevato di tante et così fatte fortune incontrate in quel regimento, nella cui
- 10 benigna mano ho sempre con molta pacienza rimessa ogni mia actione. Son ben certo che nel servizio delle cose publiche et nella cura et governo di quell'isola et suditi, nessun accidente m'ha fato deviar o tralasciar diligenza, fatica et sincierità. Et posposto ogni mio utile et benefico, ||ho|| stimato poco che quel che, ad altri è sta di sollevacione et d'agiuto, a me sia riuscito di travaglio
- 15 et danno. I pericoli ne i quali ho aventurato la persona, la famiglia et tutta la sustancia mia nell'andar et nel ritorno ad'un sol colpo di così longo mare, il detrimento della propria sanità, rillevalo nel ritorno con tanti interessi per quatro mesi di viaggio nel cuor del verno, non voglio che possano punto scemar quell'obbligo naturale, che prima ch'io nassesse, ero tenuto d'esper in servizio
- 20 della Serenità Vostra et della mia patria. Ma per non abandonar di me stesso quella parte di gracia, della qual, ciascun che serve, sopra ogni altra cosa die far stima confidato di benignamente ottener, suplicherò la Serenità Vostra, con ogni riverente affetto che La si degni, agradir quel di buono et di bene che ha potuto venir in questo servizio dal mio ardente animo et sinciera volontà. Che se non
- 21r 23r ha potuto arrivar all'obbligo che doveva, ha certamente trapassato | a quanto per
- 26 le mie tutte forze poteva, offerendo in honor et beneficio della Serenità Vostra non vita, non robba, non fioli o altra parte, di che Ella ne è legitima patrona. Ma il talento de ogni mia vigilia et fati<c>a tutto volto, in qual si voglia poca o molta mia fortuna, nel servizio di Lei et di quello, come paga et sodisfata, si
- 30 compiacerà di quel semplice effetto et può derivar dall'ardencia dell'affetto de un divoto et sincero cittadin et servo della Serenità Vostra. In buona gratia della qual humilmente mi raccomando.

XV

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ DAVIDE BEMBO

1593

12 Ιουλίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Στην αρχή της έκθεσής του ο Davide Bembo αναφέρεται γενικά στο φρούριο του νησιού. Υπεύθυνοι για τη φύλαξή του ήταν 2 στρατιωτικοί, με 25 άνδρες ο καθένας. Οι στρατιώτες, από πλευράς ετοιμότητας, βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση. Οι προσπάθειες για τη βελτίωση της κατάστασής τους δεν έφεραν αποτέλεσμα.

Για τη διατήρηση του ιππικού του νησιού απαιτούνταν πολλά χρήματα. Τα χρήματα αυτά κάλυπταν τους μισθούς του διοικητή, των υπεύθυνων των ομάδων και των έμμισθων υπέων. Ο αριθμός των υπέων, που είχαν απαλλαγεί από την καταβολή της δεκάτης, είχε αυξηθεί παράνομα. Μόλις έγινε αντιληπτή η παρατυπία ειδοποιήθηκε η Βενετία, η οποία διέταξε την εκτέλεση παλαιότερης απόφασής της για το ζήτημα. Με την απόλυση των υπέων που πλεόναζαν, εξοικονομήθηκε ένα σημαντικό χρηματικό ποσό. Η κατάσταση όσων απέμειναν κάθε άλλο παρά ικανοποιητική ήταν. Ήταν απαραίτητο να μειωθεί ακόμη περισσότερο ο αριθμός τους. Έτσι, σε περίπτωση ανάγκης, θα πρόσφεραν καλύτερη υπηρεσία.

Το νησί ήταν εύφορο και παρήγε αρκετά προϊόντα. Ο πληθυσμός του, εκείνη την περίοδο, έφτανε τις 45.000 ψυχές περίπου. Από αυτούς, οι 15.000 μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τις ανάγκες του στρατού και του στόλου. Παρά το μεγάλο αριθμό τους, συχνά υπήρχαν προβλήματα στις σκοπιές, επειδή πολλοί είχαν απαλλαγεί από την υποχρέωση παροχής υπηρεσίας. Για την αντιμετώπιση της κατάστασης έπρεπε να ληφθούν μέτρα.

Το νησί χρειαζόταν να διαθέτει ισχυρό φρούριο. Το ήδη υπάρχον, για πολλούς λόγους, δεν μπορούσε να καλύψει πλέον τις ανάγκες. Έτσι, σε τυχόν εχθρική επίθεση, κινδύνευε να αιχμαλωτιστεί μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. Έπρεπε να καταβληθεί προσπάθεια για την εξεύρεση ασφαλούς τόπου για την προστασία του.

Στη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία του νησιού υπήρχαν πολλοί οφειλότες. Η προσπάθεια για τη δήμευση των περιουσιών τους δεν έφερε αποτέλεσμα. Χρειαζόταν να βρεθεί τρόπος για την είσπραξη των χρεών.

Με την επέκταση της καλλιέργειας της σταφίδας στο νησί, αν δε λαμβάνονταν μέτρα, θα μειώνονταν τα χωράφια που θα σπέρνονταν με σιτάρι. Τα κέρδη από την εξαγωγή της σταφίδας στην Αγγλία ήταν σημαντικά τόσο για τους κατοίκους του νησιού όσο και για τη Βενετία.

Η πυρίτιδα του φρουρίου βρισκόταν σε πολύ άσχημη κατάσταση εξαιτίας του χώρου στον οποίο βρισκόταν. Έγραψε στη Βενετία ζητώντας την άδεια κατασκευής νέας αποθήκης. Η άδεια του δόθηκε, με την προϋπόθεση όμως ότι δε θα δαπανούσε μεγάλο χρηματικό ποσό. Ο νέος χώρος, που δημιουργήθηκε τελικά με λίγα χρήματα, κάλυπτε τις ανάγκες. Πάνω από αυτόν κατασκευάστηκε οπλαποθήκη.

Ολοκληρώνοντας την έκθεσή του ο βενετός αξιωματούχος υπενθυμίζει ότι, κατά τη διάρκεια της θητείας του, προσπάθησε να αντιμετωπίσει με τον καλύτερο τρόπο τους κατοίκους του νησιού. Είχε δώσει λύσεις σε πολλά προβλήματά τους. Οι καταπιέσεις που υφίσταντο τα κατώτερα στρώματα από ορισμένα άπληστα πρόσωπα ήταν μεγάλες. Η κατάσταση είχε ξεφύγει από κάθε έλεγχο, ιδίως στην περιοχή του Λιξουριού, και αν δε λαμβάνονταν μέτρα θα την εγκατέλειπαν οι κάτοικοί της.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-4v. (Το σημείωμα παραλαβής στο φ. 1r. Το κείμενο στα φφ. 2r-4r. Τα φφ. 1v και 4v λευκά). Ανέκδοτη.

*Cefalonia**Relatione del nobil homo ser David Bembo
ritornato dalla Ceffalonia**Presentata nell'Eccellentissimo Collegio a XII luglio <15>93*

Serenissimo Principe, Signor Colendissimo

5

Con tutto ch'io Davit Bembo, hora ritornato dalla Cefalonia, ove dalla Serenità Vostra ero destinato provveditore, habbia alla giornata et continuamente, nel tempo ch'ivi mi son ritrovato, datto con mie lettere minuta et particular informatione di quanto occorreva et ricercava il bisogno, come si può da esse vedere, niente dimeno conforme alla volontà della Serenità Vostra al debito et desiderio mio refferirò et riverentemente raccorderò quanto ho veduto et conosciuto degno d'intelgentia Sua.

10

Lascierò da parte il ragionar alla Serenità Vostra de particolari di quel Castello et Fortezza, poiché di già la n'ha havuto da più suoi clarissimi rappresentanti ogni compiuto conto. Li dirò solo che alla custodia d'esso s'attrovan' hora dui capitanii, l'uno Baldissera Tronco, l'altro Bernardino Trech, quello inviato dalla Serenità Vostra et questo da me posto sinché v'arrivi il cambio suo, quali hanno vinticinque tristissimi soldati per uno et tanto da pocco che in ogn'accidente la non potrà haver alcun buon servitio, li quali, se ben nel tempo ch'ivi mi son ritrovato, ho procurato ridrizzare, non però ho potuto.

20

Governator di quella strathia, all'arivo mio, v'ho ritrovato essere il magnifico domino Giovanni Guasconi, gentil'huomo, da bene, per quanto s'ho potuto conoscere, al quale ha datto cambio il magnifico Teodoro Cladà, ma essendo stato pocco non ho della sua persona che dire.

La cavalleria di quell'isola è di grandissima spesa alla Serenità Vostra, poiché fra governatore, capitanii et provesionati o soldati pagati che li vogliamo dire, ha di paghe ferme ducati 2.524 all'anno, oltre l'essentione di decime di 127 soldati, che importa ducati 1.774, quali erano molto più, havendo li capitanii, con quel modo con li parse commodo, ingannato li clarissimi rettori che per tempora sono stati talché erano riddotti al numero di duesento e otto ||208||, accrescendo dall'intentione della Serenità Vostra trenta tre ||33|| decimali, il tutto diverso et contrario alla parte 1579 19 novembre. Al qual inconveniente hebbi così felice sorte, che rimediatovi riducendoli al numero di cento e settanta cinque ||175||. Pochi mesi doppo, ricevei l'ordine della Serenità Vostra che mi commetteva farlo, come per lettere mie de di 15 maggio <15>92 Li diedi riverente conto, di modo che preveni con essa essecutione la deliberatione, accresendo

35

leggitimamente ducati quattro cento e sesanta all'anno d'utile alli datii suoi, quali illeggitimamente erano tirrati d'essi sopranumerarii. Hora, questo numero di cento e settanta cinque ||175|| di cavalleria, non conoscendossi in fatto la conditione delle persone nella qualità di cavalli che tengono per l'ordinario, promette di se qualche servitio. Nondimeno, nell'effetto non v'è altro ch'l numero et opinione, perché nel resto, per esser gente dell'istesso paese più atta a mandre et agricoltura che ad essercitii cavallaresci, poco frutto et benefitio si può sentir nell'occasioni. Onde, per quel desiderio che meritamente mi nasce che le cose et servitii publici si possano riddure in modo che in ogn'occorentia seguino effetti d'utilità et profitto, mi pare riverentementre raccordarLe che, con la spesa di questi decimali, s'havessero a riddure, quando però la Serenità Vostra voglia tenir essa cavalleria. Se ben il sito di quell'isola, per il più, non è da cavalli a provisionati, non però di quel locco et Greci ma Albanesi di natione et famiglie antiche, de quali molti s'attrovano ivi, che come si suol dire sono natti a cavallo, perché havendo da se la deletatione et a natura accompagnata con la paga competente, haverebbono il modo di tenir buoni et sufficienti cavalli. Onde, se ben per il numero fossero meno, sarrebbero in maggiore et compiuta perfettione et non solo alli bisogni di quell'isola si spereria gran profitto, ma anco, quando l'occasione lo ricercasse, la Serenità Vostra potrià in ogni subito accidente liberamente et prontamente servirsi, ilché hora non solo si può fare ma n'anco immaginarselo. |

2v Quella Sua isola, Serenissimo Principe, oltre ch'è fruttifera al par d'ogn'altra, poiché produce formenti, orzi minuti d'ogni sorte, vini moscati, ogli, grane, formazzi, bombasi et in somma di tutte quelle cose, che sono necessarie et bisognose al vito humano, è habitatissima, essendovi al presente da quaranta cinque mill'anime in circa. Fra quali vi può essere quindici mill'huomeni da spada, di bellissima dispositione di corpo, arditì et attissimi ad ogni servitio, ma spetialmente a galere, et quando anco s'essercitassero all'archibuso fariano compiuta riuscita. De quali vi sono cinquecento rolati in soldati delle cernide. Il qual numero si potrià accrescere sin a mille et più, sì per l'accrescimento delle genti, com'anco servendosi di priveleggiati, com'io di già n'ho dato principio. Intorno a quali priveleggiati, fatti da qualche tempo in qua, non resterò di dir alla Serenità Vostra ch'ormai è tanto accresiuto il numero loro et l'essentione di maniera moltiplicate, che, se ben vi sono tante genti, le guardie sentono patimento, con infinito pericolo, non v'essendo angarizati al supplimento et li publici servitii danno sminuendossi sempre tal numero. Sopra li quali privileggi et come che siano fatti non voglio passar più oltre, sicuro che dov'io mancherò,

la molta prudentia della Serenità Vostra supplirà, bastando a me il non n'aver mai voluto far alcuno.

||Di assicurar un luogo||

Tal numero, Serenissimo Principe, di gente così bella in isola si fruttifera. È necessario che con occhio paterno habbia dalla Sua Munificentia gratia di locco, ove possino in occasione d'incorsione rettirarvessi et salvarsi, poiché il Castello o Fortezza ch'ora è, oltre ch'ha molte et infinite imperfezioni, nelle quali non occorre che m'estendi, non circondano altro che 350 passa. In occasione tale, sariano necessitati li clarissimi rettori d'all'ora lasciarli tutti fuori et per consequentia a preda manifesta d'inimici. Onde, havendo locco che si potessero salvare, gl'huomeni atti a fattioni aleggramente anderiano in armata, sicuri della salute delle famiglie et figliuoli loro. Onde stando le cose ne termini che sono, fa contrario effetto, non volendo in così certo pericolo, anzi sicura perdita, abandonar le famiglie loro. Oltre che tal incorsione, saria sempre il rinforzamento dell'armata inimica, quando non vi sia da salvarsi di modo che li proprii Suoi sudditti, non volendo verranno a far naviglio doppio, l'uno di privatione d'essi et l'altro di suministratione all'inimico. Però, Serenissimo Principe, col mio ordinario rispetto, dirò riverentemente che saria necessario et giusto provederli di sicuro locco, massime, essendo ogni giorno accresciuto, sotto il felicissimo et ben retto Suo governo, quel populo et quelli cittadini devotissimi et sinceratissimi al Suo felice nome. Et posso con verità dire haverli sempre veduti in ogn'effetto di fortuna costantissimi et fermissimi nella riverentia loro et devotione, di modo che, per la pratica ch'ho di loro, affermò sinceramente alla Serenità Vostra che, in fedeltà et rispetto affettuoso verso il principio Suo, non si lascieranno giamai passar ad altri inanzi.

Non resterò anco di dir alla Serenità Vostra, in conformità di quanto gl'ho per duplicate mie scritto, ritrovarsi quella Sua camera grossa creditrice di datii per l'essatione, de quali, com'ho conosciuto, convenirmesi. Non ho manchato, con ogni spirito mio, sì con le parole, come con l'opere, facendo tor in tenuta beni a debitori et anco alcuno d'essi carcerare, quali beni incantati più fiate, non l'ha ritrovato pur minimo pretio, non volendo alcun comprare, portandosi l'un l'altro. Rispetto, essendo debitori et ponendoli in Signoria, non si trova d'affittarli, né fame alcun |esito, haverei, Serenissimo Principe, passato più oltre et procurato trovar qualche rimedio. Ma non havendo havuto giamai d'esse mie lettere alcuna rissolutione, che pur con tanta efficacia gli la richiesi, ho però havuto opinione che la Serenità Vostra non volesse che si passasse più inanzi per cause notte alla Sua molta prudentia, et però ho soprastato. Con tutte le qual durezza non son restato di riscotter, con quel modo et termine che mi ha

parso esser conveniente, quanto il tempo al'occasione ha comportato di modo che, oltre le spese {qui} ordinarie, ho inviato in questi dui anni alla camera di Corfù, conforme alla mente della Serenità Vostra, ducati vinti quattro mille cinquecento et cinquanta.

- 5 Sono fatti, Serenissimo Principe, in quell'isola, grandissima quantità d'impianti d'uve passe et ogni giorno si vanno talmente ampliando, che in breve spatio, che i non li rimedia, tutti li terreni dell'isola saranno riddutti ad uve passe, con danno troppo importante sì al publico come al particolare, poichè non vi sarà più terreni atti et commodi a biave. Però, con quella riverentia ch'è solito
- 10 mio, et amore verso il publico servitio et a quelli populi, ch'ho retti per gratia della Serenità Vostra dui anni, direi che poichè la parte dell'Eccellentissimo Senato del 1585, qual termina che l'impianti fatti da quell'anno in qua siano tenuti pagar il terzo al principe, non ha mai havuto essecutione, et parlando con perdono, non s'averà n'anco, essendo che non è possibile prima veder et
- 15 riconoscer li tempi delle vigne, et volendosi poi far qualche deliberatione sopra li terzi aspettanti alla Serenità Vostra, non sarà giamai possibile far cosa buona, com'è successo a me in particolare, ch'havendo voluto, per oviar al de cettero et dar essecutione alla parte sopradetta, far datii a pertinentia per pertinentia di tutti li terzi, non ho trovato alcuno che li ponga, come diedi riverente conto
- 20 alla Serenità Vostra sotto dì 27 novembre 1591, di modo che resta l'essecutione imperfetta et sempre sarà così. Direi adunque che, per le soprascritte cause, et per quanto ho potuto nel tempo nel son stato in quell'isola col mio debil giuditio conoscere, che nascendo da tal impianti già fatti grandissima commodità a quell'habitanti, poichè facendosi di tal uve da un million e mezzo all'anno
- 25 n'estraggono infinito utile, et la Serenità Vostra ne cava doppio datio sì da gl'habitanti come dall'Inglesi che l'estraggono, si lasciasse però li già fatti sin 1592 et de cetero si rimediasse, non permettendo per alcun modo, né color alcuno che più s'impiantasse, né meno iscusa alcuna dell'impianti. Hora perchè sotto iscuse d'esser li terreni non atti a biave, con la prontezza delle piove et
- 30 falsi testimonii, che in quell'isola sono al colmo, ridducono li clarissimi rettori a necessità di concederli licentie, le quali per ogni modo deveriano esser proibite. Et a questo modo l'isola si faria ogni giorno più ricca, li sudditti commodi et li datii s'accreseriano grandemente, et vi resteria terreni a sufficientia, poichè, oltre l'esserne competentemente alla giornata se ne va facendo, se ben questi
- 35 ch'hora si vanno riducendo, non corrispondono in bontà alli vecchi, di modo che l'anno mediocre haveria quasi il necessario vito. Questo tanto ho giudicato et conosciuto, benchè debolmente convenirsi a questo fatto, dicendo però che, volendo dal <15>92 in qua, che non siano l'impianti admessi, si terminasse

di breve, perché, fatte le vite di tre o quattro | anni, non si conoscono et ogni 3v
giorno vanno continuando maggiormente ad essi impianti sin nell'istessa faccia
dalla giustizia, ma non dando la parte alcuna libertà mi ha convenuto tacere.

Dirò appresso anco, alla Serenità Vostra, che tutti li soprannominati utili, si
publici come particolari, s'accresceriano grandemente quando le navi inglesi, che 5
caricano al Zante l'uve passe di quell'isola, nell'istessa isola andassero a caricare,
perché ovieria all'importantissimo inconveniente d'infiniti contrabandi, come
giornalmente succede, essendo che li mercanti inglesi che habitano al Zante
s'intendono con habitanti in quell'isola, quali comprano quantità d'uve passe
et poi fanno licentie o patente da clarissimi rettori d'una summa per estrarzer 10
per il Zante. Et con la commodità dell'infiniti porti et riddutti, caricano due
fiate tanto quanto contien essa patente, qual poi discaricano al Zante nelle navi
inglese, prima che vadino ad appresentarsi alli moli ordinarii, oltre molt'altre
vie, che per modestia voglio tacere, che sono troppo dannose alla Serenità
Vostra, come n'ho dato riverente conto sotto li 16 gennaio 1591, dinottandoLi 15
quanto che sopra ciò havev'operato. Delché, non havendo havuto alcun ordine,
ho voluto far una demonstratione et tentativo, di non lasciar estrarzer quest'anno
uve passe per quell'isola, non già con animo di farlo in viv'effetti, per poter
con l'esperientia veder l'effetto di questa mia oppinione, la quale ha havuto
il desiderato fine, poiché ha convenuto ad essi Inglesi andar in quel porto di 20
Cefalonia a farvi li carichi palesi, havendo dato alla Serenità Vostra d'utile
ducati 2.535. Onde, continuando esse navi nell'andar in quell'isola et essendovi
soprastante da bene, la Serenità Vostra verrà a sentir importante benefitio. Io
ho a tal carico eletto miser Draco Comi, persona attissima, fedele, et da bene, et
molto ben notte a clarissimi proveditori che in quell'isola sono stati, parendomi 25
certo che, tal carico, dal qual col peso dipende l'utile, non l'habbia a dare se
non a persone che siano più che coppelatte, essendo che l'Inglesi cercano con
ogni spirito et poter loro coromperli, acciò col peso deffraudeno il publico,
com'hanno tentato.

All'arivo ch'io feci in quel carico, ritrovai le polveri di quella Fortezza 30
molto mal all'ordine. Il tutto causato dalla mala qualità di magazeni, ne
quali erano riposte. Però scrissi alla Serenità Vostra, ricercandoLi licentia di
poter fabricar un magazzino novo, essendo che v'era un locco buonissimo et
attissimo a farlo, il che fu comesso dalla Sua molta prudentia, dandomi autorità
di spender sino ducati dussento. Ond'ho, per la gratia d'Iddio, fatto fare un 35
magazeno, tutto intagliato nel sasso vivo, di capacità di barili 1.800, tanto bello,
buono, et perfetto, che non solo in quel locco, ma in qual si voglia città della
Serenità Vostra | saria tenuto per bellissimo. Con l'occasione della qual fabrica, 4r

- ho anco fatto di sopra a quello, un'altro loco perfettissimo, per poner l'arme, che, ov'hora sono, stanno strettamente, quali v'haverei riposte, quando mi fosse stato comesso dalla mala qualità di tempo, ma è in modo riddotto, che potrià il clarissimo Moro, mio successore, facilissimamente farlo. Et perché, la Serenità
- 5 Vostra, mi scriveva che le polvere risentite s'inviarsi a Corfù ad accomodarsi, ho di maniera operato, che senza quel disturbo et travaglio l'hanno ivi tutte accomodate. Nella qual tutta fabrica non ho speso del dinaro della Serenità Vostra, se non ducati cento e sessanta ||160||, che sono ducati 40 di manco di quello, che era la volontà Sua.
- 10 Nel tempo che son stato in quell'isola, ho procurato con ogni mio spirito, conforme alla mente Sua, al debito mio, et al bisogno, regger quei populi et con quel termine di giustitia, accompagnata dall'equità anima Sua, ch'ho reparato convenirsi, tenendo tutti in pace et accomodando ogni controversia che inanzi
- 15 all'arrivo mio vi fusse nata, sollevand'anco la povertà, pur troppo afflitta et traffitta dall'ingordi guadagni et rabbiose usure, nelle quali accidamente molti sono dediti, quali, disseminati per tutta l'isola, attendono li sudori di molti poveri et avere appropriarsi a loro, ma spetialmente nella pertinentia di Lixuri, che moltiplicano tanti di si fatio diabolico vitio machiati, che quando non vi
- 20 sii rimediato, serano neccessitati li poveri, vinti dalla disperatione, abandonar quei paesi, poiché questi tali di cinquanta et sessanta per cento, salvo in rena, non si contentano, facendosi col sangue di poveri tante superbi et indommiti, ch'hanno bisogno d'un rigoroso termine di giustitia.
- Questo tanto, Serenissimo Principe, ho giudicato convenirmesi, con la mia solita riverentia con brevità narrarLi. Sopra le qual cose, accadendo mag-
- 25 gior informatione, sempre serò pronto ad ogni semplice richiesta.

XVI

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ BARTOLOMEO MORO

1596

17 Ιουνίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Όπως διευκρινίζει ο Bartolomeo Moro, παρέμεινε στη θέση του προνοητή της Κεφαλονιάς για τρία χρόνια, εξαιτίας της καθυστερημένης άφιξης του διαδόχου του.

Η Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία της Κεφαλονιάς κάθε χρόνο εισέπρατε από τους φόρους και την ενοικίαση της δεκάτης 16.000 δουκάτα περίπου. Στο παραπάνω ποσό δε συμπεριλαμβάνονταν τα χρήματα που εισπράττονταν από τους Άγγλους, στο πλαίσιο του νέου δασμού που είχε επιβληθεί στη σταφίδα, η οποία εξαγόταν στην Αγγλία. Από αυτό το δασμό πληρώνονταν οι μισθωτοί, ο στρατός και άλλοι υπάλληλοι. Ό,τι περίσσευε, παλαιότερα, δινόταν στη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία της Κέρκυρας. Τώρα όμως, με εντολή της Συγκλήτου, διοχετευόταν στην κατασκευή του νέου φρουρίου της Άσου. Στη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία υπήρχαν πολλοί οφειλέτες φόρων συνολικού ποσού 15.000 περίπου δουκάτων. Η προσπάθεια που καταβλήθηκε από την πλευρά του για την είσπραξη του μεγαλύτερου δυνατού ποσού χρημάτων συναντούσε μεγάλες δυσκολίες. Ήταν ανάγκη να δοθεί παράταση ενός μήνα στους οφειλέτες και να τους χαριστούν οι ποινές που αντιμετώπιζαν από τη μη έγκαιρη προσέλευσή τους. Σε περίπτωση που δεν εξοφλούσαν το χρέος τους, ούτε στη συγκεκριμένη προθεσμία, έπρεπε να διπλασιαστεί η ποινή τους. Χρειαζόταν επίσης να υπάρξει ρύθμιση, ως προς το δασμό της δεκάτης στη σταφίδα, η οποία θα λάμβανε υπόψη τα νέα δεδομένα που είχαν προκύψει από την αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων και των εξαγωγών.

Στο ιππικό του νησιού υπηρετούσαν δύο κατηγορίες υπέων. Σε επίσκεψη που πραγματοποίησε στην ύπαιθρο ο βενετός αξιωματούχος, σχημάτισε ακριβή εικόνα της κατάστασης του στρατού. Η γεωμορφολογία του νησιού επέβαλλε την παρουσία ελαφράς δύναμης στρατού και όχι ιππικού. Το μεγαλύτερο τμήμα του στρατού διέθετε αρκοβούζια. Χρειαζόταν όμως να γυμνάζονται τακτικότερα

από έμπειρους επικεφαλής, πράγμα που δε συνέβαινε τελευταία. Η ενίσχυση του στρατού ήταν απαραίτητη τότε, που χρειαζόταν να προστατευτεί το νέο φρούριο της Άσου. Πολύτιμες υπηρεσίες θα μπορούσαν να προσφέρουν και οι στρατιώτες της τοπικής πολιτοφυλακής. Για το λόγο αυτό θα έπρεπε, όπως συνέβαινε και σε άλλα νησιά, να εκγυμνάζονται από έμπειρους επικεφαλής. Κατά την έξοδο του τουρκικού στόλου δεν υπήρχαν πολλοί στρατιώτες στην περιοχή της Άσου και ένα τμήμα του φρουρίου ήταν ακάλυπτο. Είχε στείλει για ενίσχυση ορισμένους στρατιώτες της τοπικής πολιτοφυλακής, οι οποίοι άφησαν καλές εντυπώσεις. Οι άνδρες αυτοί θα μπορούσαν να μείνουν. Για το ζήτημα έπρεπε να αποφασίσει όμως η Βενετία.

Οι κάτοικοι της Ιθάκης δεινοπαθούσαν από τις τουρκικές επιδρομές. Ύστερα από σχετικό αίτημά τους, τους δόθηκαν όπλα και πολεμικά εφόδια, ώστε να μπορούν να αμύνονται. Όσοι είχαν συλληφθεί κατά την τελευταία επιδρομή, βρίσκονταν σκλάβοι στη Λευκάδα, και επρόκειτο σύντομα να απελευθερωθούν με ειδική εντολή του σουλτάνου.

Προκειμένου να μην παρατηρείται έλλειψη σιτηρών στην Κεφαλονιά και στην Ιθάκη είχε λάβει η Σύγκλητος το 1585 απόφαση σχετικά με τις προϋποθέσεις καλλιέργειας σταφίδας. Η καλλιέργεια επεκτάθηκε περισσότερο και ήταν εμφανής η έλλειψη τροφίμων. Έπρεπε να ληφθούν μέτρα από τη Βενετία ώστε να υπάρχει σιτάρι στο νησί.

Κατά την άφιξη του στο νησί, είχε παραλάβει από τον προκάτοχό του οχρωματικό υλικό. Παρά τα επανειλημμένα γράμματά του στη Βενετία, για την αποστολή κάποιου προσώπου, που θα είχε τη διαχείρισή του, δεν υπήρξε αποτέλεσμα, κι έτσι το παρέδωσε στο διάδοχό του. Ο χώρος αποθήκευσης, που είχε κατασκευάσει ο προκάτοχός του, για τη διαφύλαξη της πυρίτιδας ήταν υγρός. Για να μην αχρηστευθεί η πυρίτιδα χρειάστηκε να λιαστεί αρκετές φορές. Κατά τη διάρκεια της θητείας του απέφυγε να εκλέξει κάποιο πρόσωπο ως υπεύθυνο για τη διαχείρισή της. Αυτό είχε γίνει μόλις τελευταία.

Η αντιπαλότητα των οικογενειών Κρασά και Τυπάλδου είχε προσλάβει μεγάλες διαστάσεις. Οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν από τη βενετική διοίκηση για το συμβιβασμό τους δεν έφεραν αποτέλεσμα. Μεγάλη αντιπαλότητα υπήρχε και ανάμεσα στις οικογένειες Πανά και Ροσόλυμου. Στην περίπτωση τους όμως είχαν ρυθμιστεί οι διαφορές.

Κλείνοντας την έκθεσή του ο βενετός αξιωματούχος κάνει αναφορά στις εργασίες που είχαν ξεκινήσει για την κατασκευή φρουρίου στην Άσο.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-6v. (Το κείμενο στα φφ. 1r-5r. Το σημείωμα παραλαβής στο φ. 6v. Τα φφ. 5v-6r λευκά). Ανέκδοτη.

Serenissimo Principe

Nel mio ritorno di proveditor di Ceffalonia, dove di ordine della Serenità Vostra son stato per la tardanza del mio successore anni tre et giorni tredici, essendo debito mio di rappresentarLi quello, ch'io posso giudicar'esser di beneficio alle cose Sue et conservacione di quel fedelissimo suo popolo, con quella riverenza, ch'io debbo, e brevità maggiore, ch'io posso, sforzatomì darLe quel conto che a fedel Suo rappresentante si conviene, se bene da miei precessori in qualche parte gli sarà stato fatto l'istesso discorso, non ho però voluto mancar di dirLe quel ch'io posso giudicar esser bisogno nelli presenti tempi, perché Ella possa, facendo bisogno, terminar quello, che più Li piacerà.

La camera di Ceffalonia ogn'anno va creditrice de daciai et decime che s'affittano ducati 16 mille in circa, oltre quanto si scode da Eglesi per la nuova imposta delle uve passe, che sono estrate per Inghilterra, del qual datio sono pagati li stipendiati, militia, et altri salariati, et il sopra più, che era solito portarsi a Corfù, hora, per ordine del' Eccellentissimo Senato, vien speso nel fabricar la nuova Fortezza di Nasso.

In essa camera si trovano molti debitori de daciai et altro per la summa di ducati 15 mille in circa, delli quali non ho mancato di scuoder quella maggior quantità che ho potuto. Ma tante sono le difficoltà, come già scrissi alla Serenità Vostra, che poca speranza si può haver di resecare esso debito, poiché l'apprender beni de debitori in tenuta, com'hanno fatto li miei precessori, è opera infruttuosa. Non trovandosi compratori venir'alla retentione de debitori, è cosa difficile. E quando uno si retenisse, li altri non venneriano più in Castello. E con fatica si troveria chi conducesse li suoi daciai e, lasciarli, porta danno alle cose della Serenità Vostra. Però, riverentemente, Le ricordo che, per scuoder parte di essi debitori, se li potrà dar qualche mese di tempo di pagar li loro debiti, donandoli le pene in che fossero incorsi, e, non pagando nel tempo che li sarà assegnato, li fosse duplicata la pena, dovendo però quelli che volessero il beneficio, rinuovar le piezarie, essendo chi parte di essi per il tempo scorso, o che sono morti, o che sono fatti inhabili. E quando questo non li valesse, si potrà metter li beni appresi in Signoria da essere affittati per la camera al più offerente, perché, levando il frutto alli debitori, forsi che si sforzariano sodisfar li debiti loro. Et perché in effetto si vede che, essendo li conduttori di esse decime e daciai per la maggior parte mercanti, poco si curano di correr in pena di X per cento di qualche quantità di danno, servendosi de esso per quel tempo che li pare; et per questo li debitori, di anno in anno, crescono nella Sua camera.

Del che, se bene ne ho scritto alla Serenità Vostra, ho però voluto di nuovo dirLe che, a levar questo disordine, saria bene, a quelli che non pagassero nelli tempi limitati dalle leggi, li fosse cresciuta la pena fino a 20 e 25 per cento, non potendo però il regimento conseguir maggior'utile che le X per cento statueteli dalle leggi, perché a questo modo si potrà sperare che li pagamenti saranno con più prontezza fatti. Et senza esso accrescimento non vedo che si possa intieramente risecar li debiti delli suoi daciai, che di anno in anno s'affittano. |

1v Il dacio della decima dell'uva passa vien scosso dal conduttur, da quelli che raccolgono esse uve. Et se bene da essi sono vendute, sono però, co'l mezzo d'alcuni vecchiardi, che di anno in anno a questo effetto sono deputati, tansati quanto devono pagar', il che si fa con molta spesa dei conduttori, e travaglio e danno dei poveri contadini. Et perché con longhezza di tempo il conduttur può scuoder questo suo credito, se bene ogn'houra crescono gli impianti, il dacio, però, non fu augumentato di precio, perché si vede che da molti anni in qua s'affitta dalli 800, sino alli 1.000 ducati. E pur'alla quantità dell'uva passa, che vien'estratta da quell'isola, si dovrebbe affittar'altre tanto e più. Però, a levar questo inconveniente, a sollevatione de poveri et molto beneficcio delle cose Sue, ho giudicato che saria bene che esso conduttur scodesse il suo dacio da quelli che mandassero le sue uve passe fuori dell'isola, o fosse di loro ragione, o comprate da contadini et altri, dovendo li compratori nelle mercati che faranno ritenir esso dacio alli venditori, perché a questo modo, senza dubbio, il dacio cresceria grossimamente di precio, li contadini non sariano tiranneggiati, come sono al presente, et il conduttur saria sicuro in breve tempo, et senza spesa, riscuoter tutto il suo dacio. Questa cosa ho voluto prima ch'io La rappresenti alla Serenità Vostra, per levar'ogni contraditione che potesse esser fatta, consiliarLa con li spettabili sindici di quel luoco, mercanti et altri. Et da tutti è stata laudata, affermandomi che sarà di grandissima sollevatione a poveri, che molte volte sono astretti a pagar più d'una volta et per maggior quantità di uva, di quello che doveriano. Questo è quanto posso dirLi circa la regolazione de Suoi daciai. Perché nel resto, se vi era alcun bisogno, non ho mancato di provederli con quelle terminationi, che m'ha parso esser bisognose, come ne detti conto alla Serenità Vostra.

Doi ordeni di cavallaria si trova nell'isola predetta, de quale è governatore il magnifico Todoro Cladà, che con molto valore attende alla custodia di essa isola. Il provedebbi provisionati, buona parte de quali per l'età loro sono impotenti, ma, per li molti meriti suoi et per sostentation delle loro famiglie, sono delli stipendi loro pagati, si come dalla Serenità Vostra Gli è stato assegnato.

Et perché di questi provisionati, molti mancavano nelle compagnie, chi per morte et chi per esser andati a servire in altri luoghi, da miei precessori et da me, per adempir le compagnie predette, che sono al numero di 13, fu fatta elettione de altri in luochi di quelli che mancavano. Li quali, non essendo venuti a piedi Suoi per la confirmatione de esse Sue elettioni in esecuzione dell'ultimo ordine havuto dall'Eccellentissima Senato, sono stati da me cassati, si come, dalla nota ch'io Li mandai, Ella haverà potuto vedere. 5

L'altro ordine è di 208 decimali, che non hanno alcuno stipendio di camera, ma, dalli conduttori delle decime delle biave, vino et olio, li vien dato tanto che può importar ducati 15 per cadauno all'anno. 10

Questi, con li provisionati, sono compartiti a 13 capitani che si trovano nell'isola predetta, secondo il | {il} numero di cavalli ad essi limatato, et hanno carico di custodir le marine e visitar le guardie, che de giorno e notte sono fatte per assicurazione dell'isola. Ma si come nel principio del mio regimento, diedi conto alla Serenità Vostra, del fruttuoso servizio che giudicavo si potesse ricever da essi decimali, hora, havendo in tempo della visita descrizione de galeotti et recusione de soldati, fattomi patrone del sito di essa, co'l riconoscer li luoghi più importanti, ho trovato che detta cavalleria de decimali, rispetto alla spesa di ducati 3.000 et più all'anno, che si fa in essi, è inutile et infruttuosa, poiché, né il sito dell'isola lo comporta, né lo stipendio loro, li può dar'animo di mettersi a cavallo, come doveriano. Et è tanto più infruttuosa, quanto che, essendo questi contadini dell'isola, sariano astretti a far le sue guardie nelli luoghi destinati insieme con li altri, che sono ad esse guardie posti. Et in occasione, poco servizio si può sperar da loro, così in quell'isola, come in volergli mandar'in altri luoghi. E quando Ella desiderasse haver qualche numero di stradioti stipendiati, crederò saria bene che fossero tutte provisionati, perché, se bene in manco numero sariano, però tanti quanti fariano bisogno a visitare esse guardie et Ella potrà esser sicura di potersene valer' per Ceffalonia, Corfù et altri luoghi. Si come ha fatto in altra occasione, ben Li dirò che, essendo l'isola predetta per la maggior parte montuosa et grebbonosa, fa più bisogno la fanteria, della quale Ella sarà sicura con poca spesa di riceverne maggior utile de qual si voglia cavalleria. Et essendo sopra quell'isola 52 mille anime et più, conoscendo il bisogno et servizio che potrià ricevere la Serenità Vostra, ho fatto descrizione di 650 soldati, se ben si potea far di maggior quantità, 580 de quali sono forniti di arcobusi et di quanto li fa bisogno. Et oltre essa descrizione de soldati, ho fatto nota di 1.700 galeotti, il tutto senza danno dell'isola, patimento di guardie et angarizati. Li soldati tutti saranno atti ad essercitar l'arcobuso, quando che haveranno capitani et ufficiali, che co'l far le mostre e disciplinarli, 35

le essercitino in quel modo che ricerca il bisogno loro, perché, essendo fin'hora
 statti sotto capitani, che hanno servito senza paga, poco proffitto hanno potuto
 far, perché più presto erano tiranneggiati che essercitati. Hora sono sotto il
 governo del capitano Vincenzo Siatili di Ascoli, soldato in verità di molto valor,
 5 uno delli duoi capitani che sono alla custodia del Castel di Ceffalonia, che con
 difficoltà può far le mostre et essercitarli in quel modo che ricerca il bisogno,
 oltre che, quando venisse occasione, non potendo esso capitano abbandonar
 la sua custodia, li soldati senza capo anderebbono dispersi per l'isola con poco
 proffitto rispetto alla spesa di monitione et arcobusi che li sono dati, sargente e
 10 tamburro che dalla camera vengono pagati. E tanto maggiormente si ha bisogno
 nelli presenti tempi di fanteria, quanto che il loco della sua Fortezza di Nasso,
 dove si ha da preservar la maggior parte di cittadini et isolani, è situato tra monti,
 2v che non può da cavalleria esser offeso né difeso, ma | da fanteria solamente.
 Et sicome la Serenità Vostra nelle sue isole di Corfù e Zante, dove sono assai
 15 minor numero di persone e non tanto sottoposto all'incursioni di fuste, come
 la Ceffalonia, tien capitani pagati per essercitar li soldati delle cernide, così
 in quell'isola, di molto maggior bisogno, non doveriassi mancar, perché anco
 questi in occasione d'incursioni sono più atti con li suoi capi soccorrere le
 riviere dell'isola, si come oculatamente ho veduto. Et, più volte, nel tempo
 20 del mio regimento, si ha inteso l'operation fatta da essi soldati. Et io, vedendo
 questo bisogno, ho ordinato che in alcune guardie più importanti dell'isola
 siano anco posti de essi soldati con gl'arcobusi, per maggior assecuratione de
 Suoi sudditi. Scrisi anco, alla Serenità Vostra, il bisogno di essi capitani et il
 modo si potrebbe tenir de pagarne duoi, che saria obligar li conduttori di daciai e
 25 decime ha pagar'un ducato di più per cento, di quello che levassero li daciai sopra
 l'incanto, li quali denari fossero immediate da essi conduttori esborsati, perché
 di questa ragione si caveria ducati 150 et più all'anno. Et se bene li conduttori
 mettessero un qualche pensiero a queste nova spesa, non saria però tanto, che
 non fosse con grandissimo vantaggio della Serenità Vostra. Ne restarò di dirLe,
 30 che mentre hebbi Suo ordine di far quelle provisioni, che conoscevo portar'il
 bisogno dell'isola, per l'uscita del'armata turchesca, essendo nel loco di Nasso
 100 soldati solamente, che non erano, né sono bastanti a far le guardie, essendo
 che in quel tempo era in qualche parte aperta la Fortezza, li feci andar alquanti
 soldati dell'ordinanze, li quali, così prontamente servivano et si essercitavano
 35 con l'arcobuso et nel far le scintinelle, che potevano stare al par d'ogn'altro che
 fosse nella Fortezza predetta. Però, conoscendo Ella il bisogno di quell'isola,
 che ogn'hora vien travagliata da fuste, il frutto che riceverà da essi soldati delle
 cernide con poca spesa et quello che potrà haver dalla cavalleria, La farà quel
 tanto che più Li parerà portar'il bisogno della preservatione di essa isola.

Vedendo li molti danni e prese fatte da Turchi di quelli infelici del Theacci, così da loro supplicato, non ho potuto mancar di non suministrarli qualche quantità d'arcobusi e monitione, con che valorosamente dalli molti assalti datte li da fuste si sono diffesi, doppo l'improvvisa presa fatta da Turchi l'anno passato, nel qual luoco si trovano 500 huomini da spada, che si può dire, che ogni giorno combattono con Turchi. E sono rimasti alquanto consolati, havendo inteso dalla lettera, che dal clarissimo bailo di Constantinopoli pochi giorni inanti il partir mio mi è stata portata, che deve venir commissione espressa dal Gran Signor per la ricuperatione delli schiavi, che tutt' hora si trovano a Santa Maura, et per la reintegratione de suoi danni. Et veramente si può dir che, se ben essi dal Theacci patiscono molti danni, sono però in buona parte la difesa dell'isola di Ceffalonia. Et, in ogni | occasione, l'ho conosciuti così fedeli, che li ho giudicati degni da esser' in ogni loro bisogno aiutati e sovvenuti.

Prevedendo la Serenità Vostra al patimento di biave, che doveva haver l'isola di Ceffalonia e Zante per la quantità d'impianti di uva passa, che nell'uno e l'altro luoco venivano fatti con prima legge l'anno 1585, essendo li spettabili ambasciatori di esse isole comparsi a piedi Suoi per dimandar' il taglio della termination delli clarissimi signori Sindici Gritti e Garzoni, che commetteva li dispianti di tutte esse uve passe, fece provisione che tutte le vigne, che erano impiantate dal 1575 in poi senza licenza, dovessero pagar nelle camere di esse isole ducati 4 per campo, del qual denaro fosse poi fatto per beneficio di esso isole, quanto paresse all'Eccellentissimo Senato et che li terreni coltivati dovessero esser tolti in nota con li loro confini, perché non fossero più piantati, sotto pena a chi contrafacesse, di pagar alla Serenissima Signoria il terzo del frutto, senza alcuna remissione. Questa parte e terminatione nell'isola di Zante fu eseguita et, se bene di assai manco quantità di terreni e manco atte a produr biave di quelli di Ceffalonia, furono cavati tanti danari che, al presente, la Comunità si trova haver' in quella camera per bisogno del fonteco ducati 24 mille e più, con li quali prevedono al viver de quelli poveri isolani. Ma nell'isola di Ceffalonia, che è di molto maggior grandezza e quantità di terreni, non so per qual causa non fosse essa parte eseguita, se bene, per quanto si vede, fu dato principio a tuor' in nota li debitori e descriver li terreni et doppo sono talmente cresciuti l'impianti dell'uve passe in particolare, fatti con licenza et senza, che hora con fatica si cava il vivere di 6 mesi dell'anno, se non vanno li tempi più che propitii alla semina di biave, come fecero l'anno passato. Et pur si vede che essa isola non solamente era abbondante de biade per il suo bisogno, ma sovveniva anco il Zante et Corfù. Né questi impianti posso giudicar che habbino fatto alcuno augumento alli daciai della Serenità Vostra. Anzi, tengo

opinione che causino non poco danno, perché se hora si seminassero li luochi nelle pianure atte a produr biave et che sono impiantate d'uve passe, m'assicuro che l'isola del continuo haverebbe da vivere abbondantemente et la decima delle biave veneria affittata molto più di quello che si fa al presente, né li faria

5 bisogno sovvenir quegli isolani, come ha fatto molte volte, con tanto Suo incommodo et pericolo. Questi impianti causano anco che sopra l'isola non vi è quella quantità d'animali grossi et minuti che già soleva essere, perché delli grossi, quelli che fanno gl'impianti, non ne hanno bisogno, et li minuti, non trovandosi da pascolar'alla pianura, li patroni di essi sono astretti tenerli alle

10 montagne, con grandissimo loro danno, essendo che, o per li freddi, o per le piogge, molte volte la maggior parte di essi animali vanno di male, né si fanno

3v | più quella quantità di lane e formaggi, che per il passato si faceva, di che le galere si poteano, con qualche vantaggio, fornir. Et se dalla Serenità Vostra, non sarà fatta qualche particular provisione et seguitandosi li impianti, essendo

15 astretti li contadini seminar sopra le montagne grebbenose, dove in non molto tempo dalle piogge saranno condotti via li terreni coltivati, haveranno molto più da patir, e tanto più, quanto che non vi è alcuna sorte di denaro deputato per comprar', in caso di bisogno, biave per sostentamento di quel popolo, come sono a Corfù e Zante. Io ho tentato di voler'essequir'essa parte, così nel far pagar'il

20 terzo, come nel tuor'in nota li terreni. Ma sentendo molti che si dovevano et che trattavano di impedir questa esecuzione, co'l voler mandar nuovamente ambasciatori a piedi Suoi, non ho voluto proceder più oltre, riservandomi nella

presente mia relatione darLe quel conto che debbo, come faccio. Perché, si come questo negozio è di non poca importanza, così Ella possi far quel tanto

25 che ricerca il bisogno delle presenti tempi. E tanto più si deve, per ogni modo, attendere alla cultivatione de terreni atti a produr biave, quanto che hora li sarà la Fortezza di Nasso, nella qual, facendo bisogno tenir assai grosso presidio, se li potrà far'una buona monitione de biave per li rispetti che possono occorrere, facendola certa, che quando li terreni di Ceffalonia atti a produr biave saranno

30 coltivati in quel modo che si deve, sono così fertili, che si potrà sperar da quel luoco qualche buono aiuto a Corfù. Et per questo non mancherranno anco terreni per far assai grosso numero di uve passe.

Nell'arrivo mio a quel regimento, non essendovi alcuno che avesse carico delle monitioni dal clarissimo signor Davit Bembo, mio precessor, et

35 in particolarmente le polvere, mi furno con promissione del suo cancellier consignate. Et vedendo che questa cosa era di qualche danno delle cose Sue et non poco travaglio de clarissimi proveditori, scrissi, per più mani di lettere, alli clarissimi signori proveditori sopra le fortezze, perché fossero contenti di farve qualche provisione, perché vi fosse una persona che avesse carico di

esse monitioni, come in tutti li altri luoghi della Serenità Vostra. Ne havendo da essi, fino al partir mio, havuto alcuna resolutione, volsi, secondo l'ordinario, consignarle al clarissimo Pisani, mio successore. Né havendole voluto accettar per haver fatto, Sue Signorie, elettione di un monitionerero, al qual, volendoli far la consegna della polvere, se ben nel tempo del regimento mio è stata asciuta e governata, così ricercando quel capo et li bombardieri provisionati, quattro volte la polvere fina e tre la grossa, per esser stata posta dal clarissimo Bembo, mio precessore, in un loco da lui fatto, che patisce molta humidità, che causa che essa polvere, salnitro et altro, che ivi si trova, patisce in modo che, non soleggiandosi, del tutto andaria di male. Esso monitionerero, nuovamente eletto, che è uno delli bombardieri provisionati, ha ricercato che, prima se li faccia essa consegna, | sia da nuovo la polvere predetta posta al sole. Et vedendo esso clarissimo Pisani, che questa cosa poteva ritardar molto il partir mio di quel luogo, tolse le chiavi, dandone una ad un sindaco della magnifica Communità. Et quanto prima mandarà la nota di quanto farà bisogno, si come mi ha detto, d'haverne dato particolar conto alla Serenità Vostra.

Nel partir mio, ho lasciato l'isola predetta con qualche confusione per la questione, et mortal'inimicitia che è tra la fameglia di Crassani e di Tibaldi. Et certo, se con qualche straordinaria provisione non se provvederà alla quiete di esse fameglie, dubito che in poco tempo si vedrà la dissolatione loro. Io ho procurato, con ogni spirito, la quiete di esse fameglie, ma si sono talmente irritate, per li homicidii successi li mesi passati, che non ho potuto fare alcun profitto. Erano anco altre due fameglie, delli Panà et Ros<s>olimi, poste in arme, di non menor quantità di persone et fattioni delli sopradetti Crassani e Tibaldi. Le quali, prima ch'io partissi, se ben nelle questioni occorsero ferite e morti, ho fatto opera tale, che si sono pacificati et parentati insieme. Il che è stato con molta sodisfattione de quelli cittadini, essendo che per questi dispareri l'isola di Ceffalonia era in due parti, in modo che, quando succederà l'accommodamento de Crassani e Tibaldi, il resto dell'isola sarà con quella quiete che è desiderata dalla Serenità Vostra.

Restami a dirLe della nuova Sua Fortezza di Nasso, la qual con tanto applauso et contento universale fo dalla felice memoria del signor collonello Raspone principiata, e con molta diligenza in buona parte murata, come più volte Le ho scritto. Et doppo la morte sua fu per il suo ingegnere continuata l'op<e>ra, come quello che sapeva li pensieri suoi, non havendosi trovata alcuna nota, per l'improvvisa sua morte, di quanto facesse bisogno di far in essa fabrica. Si attendeva all'assecurazione della fronte, cioè dalla punta Canala fino all'angolo della piazza Mora e punta Veniera. Et in buona parte le muraglie

fu<ro>no ridotte fino al cordone, si come fece anco al loco del Portello, come più importante, perché del resto poco si dubitava. Et doppo l'arrivo del signor collonello Piero Conte, fu<ro>no con molta diligenza et con ogni possibile vantaggio terrapienata tutta la fronte predetta. Et doppo, ha contenuato a quanto
 5 faceva bisogno, se ben lui dice che si trovano molte oppositioni, alle quali con quella destra maniera, che si conviene, si va provvedendo. Et maggior'opera saria stata fatta quando non fossero occorsi li dispareri, che sono molti ben noti alla Serenità Vostra. Per li quali, et quelli che lavoravano et altri ch'erano in essa Fortezza, stavano con molti pensieri. Hora si continua a far gli alloggiamenti alli
 10 soldati et altre habitationi necessarie, con un loco di monitione molto bisognoso per haverli mandato, secondo l'ordine della Serenità Vostra, quella quantità d'artiglierie, arcobusi, polvere | et altro, che ho giudicato portar il bisogno della
 4v difesa sua. Da esso signor collonello è stato fatto mezzo baloardo alla punta Canala et un poco di puntone alla punta Veniera, che si può dir che l'uno e l'altro
 15 sia la sicurtà di tutta essa Fortezza. Hora attende a murar', ove fa bisogno, e far'un cavamento con qual disegna andar fino a livello dell'acqua del mar, che sarà per passa 32 in circa, essendo sicuro, per quanto dice, di trovar l'acqua dolce, che saria di gran beneficio di quella fortezza. E tanto più è certo di trovare essa acqua, quanto che d'ogni intorno il piedi del monte, scostandosi alquanto
 20 dal mar, si trova acqua, se bene non in tutto perfetta, che si può nondimeno di essa servirsi. Ho fatto anco far'in essa Fortezza un molino da cavallo, che è di molto sollevamento de quella militia, perché, oltre la gran spesa che vi andava a portar li formenti a molino, si correva in non poco pericolo di fuste. E per li tempi, molte volte si pativa di pane, di che hora non è alcun bisogno. E quando
 25 anco se ne facesse un'altro, saria se non bene. Del presidio de soldati et altro, che potesse far bisogno alla custodia di essa Fortezza, mi rimetto al parer di Vostra Serenità. Ben Li dirò, che è cosa impossibile che li cento fanti, che hora se li trovano, et anco li huomini del signor collonello, possano guardarla in quel modo che se li conviene, perché, essendo il recinto di quella grandezza che Gli
 30 è nota, vi fa bisogno di molte scintinelle, che de questo mi rimetto a quanto Le parerà terminare. Io non ho mancato di somministrare al signor collonello quella maggior quantità di danaro che ho potuto cavar da quella camera et dalla tansa obligata per quella Comunità et isola, che con qualche difficoltà si scode. Et fin'hora, nella fabrica, pagamento di quella militia, et proveditor, et altro, è
 35 stato speso ducati 44 mille et più, si come appar dalli conti che ho portato alla Serenità Vostra, o a chi da Lei mi sarà ordinato.

La militia è sotto il governo del signor governor Barisone che, con molta diligenza attende alla custodia di quella Fortezza. Et doppo il mandato,

per me fatto al signor collonello, come scrissi alla Serenità Vostra, le cose passano con assae quiete. Ben la supplicarò a terminar, circa a esso mandato, quel tanto Le parerà, perché, se bene stanno con quietezza, non resta che non vi sia qualche sinistro pensiero nell'animo loro. Et perché fin hora non si trova in essa Fortezza altre persone, che li soldati et operari, saria bisogno che vi andassero anco cittadini et altri ad habitarla. Et se bene nel principio fu<ro>no fatte alquante case da particolari et che habbino comprato delli luochi che sono dentro il recinto, si come scrissi alla Serenità Vostra, sono però così affredati, che poco si curano finir le fabriche principiate, ne meno farne nelli terreni da essi comprati. Et certo, quando essa Fortezza non venirà da cittadini habitata, si come sarà una delle Sue principalissime di Levante, così venirà ad | {ad} essere la più infelice d'ogn'altra. Et in occasion de guerra, dovendosi in quella salvar contadini solamente, si come è pensiero de cittadini di Ceffalonia, non essendovi habitatione, son sicuro che li soldati che in essa si troveranno, più haveranno a temer delli contadini, che saranno di dentro, che delli nemici, che saranno di fuori, come si ha veduto in effetto l'anno che passò l'armata turchesca per quei mari, che essendovi concorso una quantità grande de contadini di quelli contorni, passati alcuni giorni, non volendo il clarissimo Corner che alcuno si partisse, si precipitavano dalle muraglie più presto, che star serrati, il che, con simil sorte di gente, succederea in ogni occasione di guerra.

Il clarissimo Corner, che con molto suo patimento, così per li molti dispareri scritti alla Serenità Vostra, come per altri accidenti occorsi in essa Fortezza, attende al governo di essa, con quella diligenza maggior che sia possibile, se ben desidera molto di repatriar, essendovi stato duoi anni e mezzo continuo, con tutto ciò, co'l desiderio che ha di ben servir la Serenità Vostra, supera tutte le difficoltà che può haver. Et m'ha fatto grandissima istanza a volerLa supplicar, si come faccio, che La sia contenta o col fare in luoco suo o con il far quelle provisioni, che più Li parerà farli gratia, che sia da esso luoco liberato. Con che fine in buona gratia della Serenità Vostra mi racomando.

De Vostra Serenità

Bartolomeo Moro |

1596. Adì 17 zugno.

*Relatione del nobil homo ser Bortolamio Moro
ritornato di proveditor di Ceffalonia
presentata et letta nell'Eccellentissimo Collegio a di sopradetta.*

XVII

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΗ ALVISE MICHEL

1601

22 Σεπτεμβρίου

Π ε ρ ί λ η ψ η : Η Κεφαλονιά, όπως σημειώνει ο βενετός αξιωματούχος, είχε έδαφος βραχώδες αλλά εύφορο. Οι κάτοικοί της είχαν αυξηθεί μετά τον τελευταίο πόλεμο, καθώς αρκετές οικογένειες από την ηπειρωτική Ελλάδα εγκαταστάθηκαν στο νησί. Αν και θα μπορούσε να παράγει μεγάλη ποσότητα σιτηρών, που θα επαρκούσαν για τη διατροφή του πληθυσμού, υπήρχε έλλειψη τροφίμων. Ο λόγος ήταν ότι οι κάτοικοι είχαν στραφεί στην καλλιέργεια της σταφίδας. Για την εξυπηρέτηση των αναγκών του πληθυσμού σε τρόφιμα φρόντισε να κατασκευάσει αποθήκη για τα σιτηρά.

Στην Κεφαλονιά παραγόταν επίσης μεγάλη ποσότητα κρασιού, που όχι μόνο αρκούσε για την τοπική αγορά αλλά γινόταν και εξαγωγή του. Από τη νέα φορολογία, που είχε επιβληθεί στην εξαγόμενη σταφίδα, η Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία εισέπραττε πάνω από 12.000 δουκάτα κάθε χρόνο. Η παραγωγή λαδιού δεν ήταν ιδιαίτερα μεγάλη. Όσες φορές συνέβαινε αυτό, κάποια ποσότητα εξαγόταν στη Βενετία. Αν λαμβανόταν μέριμνα για τους ελαιώνες, θα μπορούσε η παραγωγή να αυξηθεί ακόμη περισσότερο. Τέλος, παραγόταν στο νησί, σε μεγάλη ποσότητα, μαλλί, τυρί και βαμβάκι, προϊόντα που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες του βενετικού στόλου.

Το νησί διέθετε πολλές ασφαλείς περιοχές. Ήταν διαιρεμένο σε 22 περιφέρειες και είχε 223 χωριά. Σύμφωνα με την απογραφή, που είχε διεξαχθεί τελευταία, ο πληθυσμός του ανερχόταν σε 30.828 ψυχές. Από τον πληθυσμό αυτό, σε περίπτωση ανάγκης, θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει η Βενετία 4.000 άνδρες για το βενετικό στόλο ως κωπηλάτες και 3.000 ως ενόπλους.

Την ευθύνη για την αντιμετώπιση των κάθε είδους επιδρομών είχαν 13 ομάδες στρατιωτών. Οι στρατιώτες, που ήταν δύο κατηγοριών, συντηρούνταν με δυσκολία και πρόσφεραν μικρή υπηρεσία. Στην άμυνα βοηθούσαν και οι ομάδες της τοπικής πολιτοφυλακής. Οι στρατιώτες της τελευταίας, αν και είχαν διάθεση να προσφέρουν, ήταν αγύμναστοι. Με το διορισμό επικεφαλής, που

είχε τη σχετική φροντίδα, είχε βελτιωθεί η κατάστασή τους. Υπήρχε ωστόσο έλλειψη όπλων και έπρεπε γρήγορα να καλυφθεί αυτή η ανάγκη από τη Βενετία.

Ο βενετός αξιωματούχος αναφέρεται αναλυτικά στην κατάσταση του φρουρίου της Άσου εκείνη την περίοδο.

Το παλαιό φρούριο του νησιού, όπως υποστηρίζει, δεν κάλυπτε πλέον τις ανάγκες της άμυνας. Σε περίπτωση πολιορκίας του από εχθρική δύναμη, θα καταλαμβανόταν πολύ εύκολα. Τα προβλήματα που είχε ήταν ποικίλα. Έτσι, είτε θα έπρεπε να κατεδαφιστεί είτε να ξεκινήσουν εργασίες για τη βελτίωση της άμυνάς του.

Ολοκληρώνοντας την έκθεσή του ο βενετός αξιωματούχος υποστηρίζει ότι με τη φορολογία που επέβαλλε, αύξησε πολύ περισσότερο τα δημόσια έσοδα. Καθώς ένα σημαντικό χρηματικό ποσό προερχόταν από το δασμό της νέας φορολογίας που είχε επιβληθεί στην εξαγόμενη σταφίδα, έπρεπε να δοθεί μεγάλη προσοχή στην αποτελεσματικότερη είσπραξή του.

A.S.V., *Collegio (Secreta)*, Relazioni di Ambasciatori, Rettori e altre cariche, b. 83, φφ. 1r-8v. (Το κείμενο στα φφ. 2r-8r. Το φ. 1r-v λευκό. Στο φ. 8v το σημείωμα παραλαβής). Ανέκδοτη.

Dovendo io Alvise Michiel, ritornato dal regimento di Ceffalonia, conferitome dalla Serenità Vostra per la morte della felice memoria del clarissimo signor Giovanni Antonio Foscarini, dar riverente conto et informatione di quei particolari, ch'io giudico che possano apportar beneficio alle cose Sue et degne della Sua Saputa, acciò, informata di essi, possa valersi per quelle deliberazioni et provisioni che l'occasione potesse ricercare, restringendomi con brevità alle cose giudicate da me più importanti et più necessarie et lasciando a dietro le superflue, non potendo assicurarmi di farlo con la viva voce, ho eletto di farlo con la presente scrittura.

Dico, dunque, che l'isola Sua detta Ceffalonia (il sito della quale, come benissimo noto alla Serenità Vostra, tralascio) se bene è più d'ogn'altra montuosa et sassosa, è però così fertile et ubertosa, delle cose necessarie al vitto humano, che ne compartisce quantità grande con molti altri luochi sudditi et non sudditi ancora. Con tutto ciò, perché gli habitatori di essa, doppo la passata guera, sono accresciuti molto di numero, non tanto per le moltiplicazioni quanto per la quantità delle famiglie che partendosi dalla Terra ferma et fuggendo il barbaro commando di Turchi, vengino a ricovrarsi sotto il felicissimo et soavissimo Dominio della Serenità Vostra, non può la fertilità sua supplire di tanta quantità de biade, che possa bastare al sostentamento di tutti gli habitanti di essa, per modo che per abbondante raccolto che segua, conviene dalla Terra ferma mendicar il vitto per tre o quattro mesi dell'anno di biave, con molto travaglio di quelli che governano, et altritanti pericoli di quelli che le portano et con danno et incomodo di quelli che l'aspettano; il che procede, non tanto per la moltiplicità del popolo, quanto perché, quasi tutti gl'habitanti, alletati dalli grandi utili che cavano da gl'impianti, per la quantità grande dell'uve passe et moscati, et per la buona vendita che di esse fanno, massime doppo che vengono gli vaselli inglesi a condurle in Inghilterra, che si contentano di restar sprovedutti di quel pane, che fa bisogno per alimento loro, et andarlo con tanto pericolo a lambicarlo dalli proprii inimici.

Di qui è nato che la Serenità Vostra, oculatissima et provida al mantenimento delli Suoi sudditi, ha fatto in questo proposito in diversi tempi diverse provisioni, le quali, non havendo havute quella debita essecutione che si conviene, ha dato poi ultimamente carico a me di far un general catastico di tutti li beni piantati dall'anno 1585 in poi et di tutti li non piantati ancora, per poter poi risolvere et deliberare sopra di esso, quanto alla Sua prudentia parerà convenirsi. Il che è stato anco effettuato da me, con ogni prontezza et diligentia maggiore che ho potuto, benché con molto detrimento della mia sanità, per i

2v molti disaggi patiti nel circondar a pertinentia per pertinentia et a villa per villa, così grande et montuosa | isola, dal quale la Serenità Vostra potrà vedere la quantità delli terreni piantati et delli non piantati ancora.

5 A questo così urgente bisogno, desiderando io di riparare in parte, poichè il primo anno del mio reggimento conveni con le miei proprii, benché pochi dennari, far provisioni di formenti, non havendo quella povera Comunità modo di farlo, ho posto ogni studio per dar essecutione alla deliberatione fatta da quei cittadini, et confermata poi, sotto di 4 marzo 1599, dalla Serenità Vostra di eriger un fontico, con un capitale almeno di duoi mille cecchini; il che, per
10 gratia del Signor Iddio, mi è successo et l'ho ridotto in tal stato, che potranno per l'avvenire quei populi, et quelli che haveranno carico del governo loro, haver occasione di vivere con maggior tranquillità d'animo et con molto minor travaglio, et di già hanno principiato a riceverne grandissimo beneficio. Et quello che mi ha consolato molto, è il sapere ch'è stato fatto con niun interesse
15 de poveri et con poco gravame di ricchi; dalché è causato, che l'ultimo anno del mio reggimento, con tutto che gl'altri luochi circonvicini habbino sentito penuria grande di biave, quella, con la gratia di Dio, non ha patito disaggio alcuno.

20 Di vini, poi, è talmente abbondante, che non solamente bastano per l'uso de gl'habitanti, ma ne possono anco compartire ad altri luochi, senza disconco di bisogni loro. Ma di uve passe, hanno così gran copia, che non pur suppliscono per abundantissime provisioni di questa città, ma caricano ogni anno molte navi per Inghiltera, delle quali, cavandosi ducati dieci per miaro per la nova imposta, viene la Serenità Vostra a cavarne di utile dodici et più mille ducati all'anno di
25 quel datio, che è scosso dalla camera, come con mie lettere ne diedi conto alla Serenità Vostra.

Si cava anco quell'isola una mediocre quantità di ogli, de quali, quando sono buone annate, ne viene anco condotta qualche somma in questa città. Ma veramente il paese è così atto a produrre olivari, che se fossero così diligenti
30 gl'habitanti nel coltivarli et moltiplicarli, come sono atti li terreni a produrli, et conservarli per longhissimi secoli, quell'isola sola potrebbe esser bastante a sovvenir in gran parte a questa città, così che resterebbe la Serenità Vostra sollevata dal pensiero che ha di provederli da terre aliene, come convien che faccia, con molto disturbo et interessi de sudditi. Però, quando che si facesse
35 qualche provisione con l'occasione del regular questi impianti, con la quale si mettesse in obbligo gl'habitanti possessori de terreni piantati d'allevarne duoi piedi almeno per ogni bacile di terra piantata che possiedono, che veniria ad essere otto per campo, se ne ridurrebbe in poco tempo così gran numero,

che basterebbono al sicuro al mantenimento di qualsivoglia popolo et città. Et haveriano facilissimo modo di farlo, essendovene grandissima quantità de salvatichi, i quali facilissimamente si ridurrebbono buoni. Et io, che ho et nella visita et nell'occasione del catastico circondato a passo per passo tutta quell'isola, ho preso grandissima ammirazione di non haver mai veduto alcuna novella pianta de olivaro, perché, fuggendo quelle infelici la fatica di piantarli et di custodirli, et non | antivedendo quell'utile, che con il corso di pochi anni potriano cavarne, ma solamente a quello che presentialmente ricevono, non curano di piantarne et si contentano di goder quelli, che per bontà di Dio et per benignità della natura, ma non per arte o industria loro, s'attrovano nati già centenara de anni, quali per il più si vanno invecchiando et riducendo al niente.

Lascio de dire la molta quantità di lane, formaggi, gottoni et schiavine che si fanno, per non apportarLi troppo lungo tedio, ma anco di questo riceve, non solo questa città, grandissimo commodo, ma anco l'armata tutta, la quale nelle occasioni si fornisce di simil cose, con molta commodità, et vantaggio.

La grandezza di quell'isola, come ben sa la Vostra Serenità, è di circuito di cento sessanta miglia, abbondante di molti porti capacissimi et securissimi, et spetialmente quello d'Argostoli, vicino alla Vecchia Fortezza. Et è divisa tutta l'isola in vintidoi pertinentie, ogn'una delle quali ha sotto di se diverse ville, populatissime tutte. Et sono in tutto ducento vintitre. Et perché son sicuro che il suo sito et descrizione è stato più volte rappresentata, tralascio di darLe questo tedio. Et dico solo che.

Il numero de gl'habitanti, per la descrizione ultimamente fatta nel partirmio, è di 30.828. Trentamille ottocento ventiotto anime, cioè.

Huomini da fattione	numero	9.143	Preti	numero	222
Vecchi	numero	1.005	Fuoghi	numero	6.584
Putti	numero	6.495	Giesie	numero	477
Donne	numero	13.945	Ville	numero	223

Che in tutti ascendono alla predetta somma de 30.818 anime, de quali la Serenità Vostra, in occasione di armata, potrià cavar huomini da remi numero 4.000 et da spada 3.000. Et questi et quelli benissimo per quel servitio et molto atti a sofferir ogni disaggio, perché si suol dire, che per il più i Ciffalonoti riescono buonissimi galliotti. Et in questa descrizione sono compresi anco tutti gl'habitanti dell'isola del Thiachi et tutti quelli anco della Nova Fortezza d'Asso.

Viene l'isola, per esser molte parti di essa esposte all'incursioni de Turchi et d'altri vaselli di mal fare, custodita, per ordine della Serenità Vostra,

da tredici compagnie de stradioti, nelli quali vi sono ottanta otto stipendiati, compresa la persona del signor governatore et capitani et... che servono al Zante et sono pagati in quella camera, et cento cinquanta quattro decimali, delli quali, havendo con mie lettere de di 2 agosto 1601, dato particolare conto alla Serenità
 5 Vostra et mandatoLi i rolli distinti, non voglio al presente far altra replica. Ma dirò solamente che, essendo et gl'uni et gl'altri accasati in quell'isola, et molti di essi comodi di molta quantità de terreni et de altri beni, di qui nasce che si rendono difficili nelle occasioni di levarsi dalle commodità loro, et attendere
 3v al carico che dalla Serenità Vostra è loro commesso. Et se li stipendiati, | che
 10 con il stipendio hanno maggior modo di sostentarsi, si mostrano molte volte negligenti, molto più hanno occasione di farlo i poveri decimali, quali, non havendo per le decime tanto, che a pena possano per sei mesi sostentar li loro cavalli, riescono molto più inutili et poco atti al servitio che dalla Vostra Serenità è desiderato, et perciò non possono mantenere buoni cavalli. Oltre che
 15 sono la maggior parte di essi senza lanze, non essendo mai state mandate quelle ch'io ricercai alla Serenità Vostra et che da Essa fu commesso che fossero di subito inviatemi. A quella difesa convengono anco concorrere li soldati delle cernide con li loro capi. Ma convengo dire, anco con dispiacere dell'animo mio, che difficilmente s'accordano con essi stradioti. Onde, possono facilmente
 20 succedere molti inconvenienti et disordini, li quali, se bene ho procurato io di levare con diverse provisioni et con castigar gl'inobedienti, non so però quanto potranno valere.

Quella strathia è governata al presente dal magnifico signor Alessandro Lascari, governatore, il quale veramente essercita quel carico con molta
 25 diligenza et valore, tenendo di continuo nella stalla buon numero di bellissimi et buonissimi cavalli, stando benissimo all'ordine d'armi, et usando ogni esquisita diligenza nella buona custodia di essa, il che lo deve render degno della gratia della Serenità Vostra, potendosi Essa, in ogni occasione, prometter di lui ogni utile et fruttuoso servitio.

Li soldati delle cernide, che sono in numero di 700/settecento, come scrissi
 30 alla Serenità Vostra, sono per la maggior parte molto atti et pronti a ricevere ogni disciplina et a prestar quel servitio, che dalla Serenità Vostra è desiderato. Ma sono talmente sprovv<v>eduti d'armi, che non è possibile senza di esse renderli sperimentati. Et benché il strenuo capitano Marco Soncino, deputato
 35 da Lei alla disciplina di esse ordinanze, s'habbi sempre affaticato con molta mia sodisfattione et nelle private et nelle generali mostre, con molta diligenza et valore, et perciò ridotteli in assai buon stato, ilché lo rende degno di molta laude, non è però possibile conseguir, in tutto, quel fine che si desidera, perché

il mancamento delle armi impedisce che si faccia quello che ricerca il bisogno, però torno da nuovo a raccordarLe riverentemente la provisione, che con mie lettere Le raccordai più volte, delli cinquecento arcobusi et rasc||h||iadore, li quali, se bene la Serenità Vostra mi scrisse haver dato ordine che fossero mandati, non sono però mai stati veduti nel tempo del mio regimento. 5

La vicinìta che ha quell'isola con la Terra ferma, et particolarmente con la Fortezza di Santa Maura, et altre città vicine al Signor Turco, causano che per il più convien {venir} ||viver|| in continui travaglii et pericoli per le fuste, galiotte et altri simili vasselli di mal fare, che sogliono corseggiar quelle rive; ma, lodato Iddio, per tutto il tempo del mio reggimento è passata così buona intelligentia tra Mustaffà bei di Santa Maura et me, che non | solamente non hanno havuto quei sudditi alcun travaglio et sono stati con straordinarii favori contra l'uso di Turchi favoriti, nel quale amore ho procurato di mantener esso flamburaro, dandoli ogni conveniente et amorevole sodisfattione, senza alcun interesse della Serenità Vostra. 10
4r 15

Et perché so che dalla Serenità Vostra, sopra tutte le cose, è desiderato di haver qualche particular informationi et relationi del stato in che si attrova la Nuova Fortezza de Asso et delle operationi che sono state fatte in essa nel tempo del mio reggimento, parendomi questo officio necessario, se ben son sicuro che dal clarissimo signor Gieronimo Loredan, proveditor di essa, ne potrà esser dato conto più minuto et più particolare, come quello che ha havuto se non questo solo carico, con tutto ciò, non dovendolo a modo alcuno tralasciare, dico: 20

Che havendo io nel principio del mio reggimento, quando andai alla visita di quella Fortezza, ritrovato che vi erano da far molte cose importanti et necessarie, procurai di far metter le mani primieramente a quelle ch'erano di maggior bisogno et che dovevano apportare utile maggiore. Onde, vedendo che sotto il luoco detta la Raspona, appresso alla marina, vi era un'aqua sorgente abbondante et assai buona da usare in tutte le cose, feci subito cavare una strada per calare a basso alla detta aqua, dove feci un largo pozzo et a mezo la costa accommodate una traversa di murro, che serrà il sito, con la sua porta capace, così che possano per essa transitar anco gl'animali carichi. La qual opera apporta molti commodi et benefitii, sì perché non può essa aqua per alcun accidente esser impedita né tolta dall'inimico (come può essere di quella di Spilio, ch'è dalla parte del porto, la quale, per essere dalla parte dell'isola, può esser guasta, ... et levata), come per la commodità che apporta a gl'habitanti, per esser più vicina et perché nelle fabbriche, valendosi di essa, si può sparagnar quasi il terzo della spesa. 25
30
35

Et perché ritrovai che gl'alloggiamenti de soldati non erano bastanti a ricever la militia delli cento fanti che all'hora si ritrovavano, non che quelli

che si aspettavano per l'espeditiione fatta dalla Serenità Vostra, non essendovi se non sette alloggiamenti di muro al Portello et sei altri di mantiera et legnami in altri luochi, feci subito a quelli sette del Portello accrescerne doi, ch'in tutto hora sono nove. Et poi, nel piano fra il luoco detto la Cornara et Raspona, è stato fatto un'ordine di dodici, assai buoni et commodi. Et vicino alla porta, dove potessero star li soldati alle guardie ordinarie, che un semplice coperto, così mal conditionato et angusto che non capiva la terza parte de soldati, è stato fatto, conforme a gl'ordini et disegni del colonel Raspone, un corpo di guardia, bello et reale, con una sala sopra, longa piedi cinquanta et larga piedi 24/, che serve per armaria, luoco molto bello, utile | et necessario.

Et perché la polvere et monitioni, ch'erano in quella Fortezza, si tenevano parte in un luoco debile et stretto et l'ultima mandata de Venetia in una chiesa, con molto pericolo, è stato fatto nella spalla del luoco, detto la Monitione, un castel forte et ben inteso, capace di mille et più barili di polvere, et se bene saria forse bastante il detto luoco per il bisogno della Fortezza, giudico però che saria se non bene di farne uno o duoi altri minori, in luochi separati, per il pericolo ch'è di tenere tutte le monitione in un luoco solo, perché, quando per strano accidente se ne perdesse parte, se ne preserverebbe almeno un'altra.

Sono stati anco gettati li fondamenti del palazzo maggiore, non tanto per bisogno, quanto per dar animo et invitare i populi di venir, anch'essi, ad accasarsi. Et fatto anco lavorare una gran quantità di pietre vive per porte, balconade et fazzade per proseguirlo et levate le prigioni fino al termine del primo solaro. Et se bene in quelle parti non vi sono prothi, che sappino formar modelli, ho però nel miglior modo che ho saputo, con quella poca esperienza, che mi attrovo, fatto tutti li modelli, così della chiesa et palazzo, come delle case delli clarissimi consiglieri, cancelliero et cavaglier et de tutte le habitationi et luochi necessarii della camera fiscale, cancellaria, prigioni et altri luochi simili, et particolarmente di granaro per biave, grande come tutta la grandezza del palazzo, che non solamente capirà grandissima quantità di formenti, ma che li conserverà anco buoni, per la commodità di dui terrazze contigui a esso, nelle quali, senza spesa, potranno essere solleggiati et governati, con molto commodo et beneficio di essi. Nelle qual cose, si come ho procurato di non tralasciar cosa alcuna necessaria al publico bisogno, così ho messo ogni spirito per fuggire ogni superfluità di spesa. Onde, posso affermare con verità, che quelle fabbriche saranno proportionate al sito, al bisogno et alla qualità del luoco et si ridurranno a perfeitione con pochissima spesa. Tralascio di dire le cause per le quali non sono state fatte fabbriche da particolari, per fuggir l'occasioni di dar nuovo disgusto alla Serenità Vostra, poichè, con mie lettere, dandoLi conto

dell'elettoni del scontro, ne feci all'ora, con mio dispiacere, sforzamente per solo servitio publico, particolar relazione.

Et per sollevamento della gravissima spesa che si fa nell'acqua, sì per uso della militia et della corte, che importa in tutto ducati 320 ½ all'anno, compartita in questo modo, cioè: al clarissimo signor proveditor ducati 96/, alli cento fanti del signor general ducati 116 ½, et alle dui altre compagnie ducati 108, come nelle fabbriche, | la quale importa molto più, si è dato principio a fare una conserva di aqua, havendosi¹ fatto electione di uno delli tre vasi principiati dal detto colonello Raspone, ch'è più vicino al Portello et più comodo a tutte le parti, la quale è profundata piedi 12/, prolungata 40/, et allargata 15/. La qual opera convien farsi con molta spesa, per esser il sasso di dura vena. La qual opera, ridotta che sia a perfectione, apporterà grandissimo comodo et beneficio.

Queste sono le operationi, che fino al partir mio sono state fatte. Et certo che ne sariano state fatte molto più, quando non fossero nate l'essentioni sopra la persona del scontro, ch'io, per solo servitio publico, intendevo che dovesse tener conto particolare del dennaro delle fabbriche, come scrissi all'ora alla Serenità Vostra.

Restano a farsi molte, anzi infinite, cose, tutte veramente necessarie, et che tra essa estendono di prelationi, nelché dovendo io riverentemente raccordar quello che sento, dico:

Che laudarei che si ponesse la mano nel recinto delle muraglie, et principiando alla Mora et continuando fino al Portello, per esservi in quella parte molte imperfettioni, come parte esposta alla faccia dell'isola, dalle quali si deve dubitar più che d'altrove, et per esservi assai luochi aperti, per i quali si può commodamente scendere et salire.

Che si facesse per hora un magazen per ricovrar li legnami et apprestamenti dell'artiglieria, la quale potrià esser tenuta su li cavaletti ne i tempi manco pericolosi et preservar almeno le rode, quali stando a pioggia, vento, e sole, convengono presto consumarsi.

Che intorno alla parte detta l'Emiliana, si facesse qualche accomodamento, per esser luoco aperto et sito basso et perciò facile ad esser salito dalla marina, alla quale sono grotte capaci per ascondersi barche et altri legni, ricerca esser serrato, overo per hora dirupato, ma co'l tempo sarà necessario poi far l'uno et l'altro.

Nel resto del recinto, esposto al mare, si potrià andar poi a lavorando, con quella commodità che si volesse, per essere il sito inaccessibile per li altri

1. Ακολουθεί μία γραμμή δυσανάγνωστου κειμένου, που έχει όμως διαγραφεί από το συντάκτη της έκθεσης.

dirupi et aspri grebani, da quali è talmente assicurata la Fortezza, che di giorno di lontano, scoprendo tutte le parti, et di notte, co'l beneficio delle bonazze, udendosi benissimo, non può d'improvviso esser prevenuto. Et quando sia fortuna il mare, fa da se stesso sicura difesa et si potrà con molto sparagno 5 tralasciare il forte piantato su la punta, sotto alla Raspona, dal quale non si ha 5v più beneficio di quello che si habbia | doi siti alti, essendo benissimo servata la faccia del scoglio verso ponente, dal fianco dell'Emiliana, et quella da maestro et tramontana, dal fianco della Cornara.

Et perché dovendosi seguir la fabrica della chiesa et palazzi, come 10 quelle da quali dipendono poi l'habitationi della Fortezza, sono necessarii diversi instrumenti et materie, però raccordo riverentemente alla Serenità Vostra, che saria bene che da Lei fossero mandati legnami per tal effetto, per essi palazzi et altri luochi pubblici, ferramenta, greza et lavorata, mazza varie, cugni, sfoii, 20 ponte, piche, pali et altri bisogni, perché ivi non si trovano cose simili. Et se pur 15 si trova alcuna cosa, viene a costar il doppio più, che vale.

Laudarei inoltre, che, per sicurezza et riputazione del luoco, per la comodità di vettovaglie et per la presta continuatione della fabrica, si procurasse di tener, almeno per questi principii, due galie alla custodia di essa Fortezza, perché capitando spesse volte in quei confini, verso la Terra ferma, vaselli di 20 mal fare, non solo dipredano in vista di essa Fortezza, ma causano, ancora, che per la poca sicurezza, il luoco non venga da barche sovvenuto, et perciò patisce molte volte delle cose necessarie al vivere. Serviranno anco, perché essendovi per il più gran bisogno di genti che lavorano alla fabrica, potendosi sperar poco nelle genti dell'isola, quali per la maggior parte et miglior parte dell'anno 25 stano occupati nelli loro particolari affari d'agricoltura et massime hora, che le calcare delle calcine convengono farsi con molto maggior incommodo et spesa, di quello si è fatto fin' hora, per essere stata distrutta tutta la branca ch'era nel recinto della Fortezza. Perilché si conveniva, o portarli di lontano, ovvero far esse calcare di fuori et portare medesimamente la calcina, nelle quali operationi 30 si trazieria molto commodò dalle zurme di esse galie, oltre che si potrebbe anco haver da esse maestranze in tutte le professioni, delle quali essa Fortezza ha maggior bisogno che d'ogni altra cosa.

Resta che da me siano riverentemente ricordate alcune cose, quali io giudico molto necessarie alla sicurezza et beneficio di detta Fortezza et molto 35 utile alla Serenità Vostra.

La prima è, che per compita perfettione del sito di essa, il quale è veramente per sua natura fortissimo, saria bene far un taglio al stretto del porto, ch'è solamente largo passa 40 in circa et quasi in pianura, facendoli un ponte

levadere con un corpo di guardia, ove si veniva militia pagata, come si fa anco al presente, perché con questo taglio si verria ad assicurare il porto, il quale, non havendo essito, co'l riflusso del mare da ponente, da maestro, et da tramontana non è sicuro, et perciò, in poco spatio di tempo, vi si sono rotte sei o sette barche. Oltre che, quelle barche, che venissero qui dalla parte di sopra o dell'isola o d'altrove, haveriano molto più commodo et sicurezza, potendo entrare per il detto {porto} taglio et haver da circondare tutto il scoglio che non pur è longo camino, ma è anco molto pericoloso di rompersi, rispetto alli grebani et ponte, dove sempre, con gran fortuna, rompe il mare.

Sopra di ciò giudico che sia necessario haver matura consideratione, perché dovendo questo porto, nel tempo che essa Fortezza sarà compitamente habitata, esser capace et sicuro di ricevere, non pur tutte le barche degl'habitanti, ma quelle ancora che d'altre parti vi capitassero, bisogneria non solo assicurarlo co'l già detto beneficio, ma pensar anco di farvi alcuna porporella o altra cosa simile che lo rendesse migliore et più quieto.

Convengo anco riverentemente rappresentar alla Serenità Vostra, che dopo ch'è stato dato principio a fabricare in essa Fortezza, con tutto che ultimamente, per ordine Suo, siano state habilitate tutte quelle parti che volessero fabricar proprie habitationi con ogni imaginabile carità et commodità, con tutto ciò, fin'hora, non appaiono, oltre le fabriche publiche, se non cinquanta doi misere casette, la maggior parte fatte di materia da poveri operarii; il che veramente ha proceduto et procede, oltre le cause da me di sopra accennate, perché {an} anco li cittadini et li più commodi huomini dell'isola non sanno accommodarsi l'animo né risolversi di andare a far ivi le loro habitationi. Onde il maggior sprono che potranno ricevere, per farli risolvere a fabricare, sarà quando vedranno tutto il reggimento ridotto in {una} essa Fortezza, secondo l'ottima deliberatione della Serenità Vostra, fatta sotto li 20/ marzo 1599/. Et perciò io ho procurato con ogni spirito, doppo fatta quelle operationi, ch'erano più necessarie, come alloggiamenti de soldati et magazeni per monitioni, di dar principio alla chiesa et palazzi, conoscendo che questo veramente è l'unico mezo et il vero sprono per metterli in corso et di veder quella Fortezza habitabile et sicura, come di sopra ho detto.

Le decime che fur<o>no destinate de formenti et orzi per il bisogno di quella Fortezza di quattro pertinentie dell'isola, cioè di Pillaro, Erisso, Thinià e Athera, si come nel principio, quando vi erano in essa {soldati} cento soldati solamente, erano bastanti, così hora, ch'è raddoppiato il presidio, non possono veramente supplire al bisogno. Perché, se bene viene usata ogni diligenza per fare che tutte esse decime siano condotte dentro, tuttavia non è però possibile di

farlo, così ch'è stato necessario, questi duoi anni ch'io son stato a quel governo, proveder di molta quantità di formento, nel che ho provato grandissimi travaglii et difficoltà. Et quanto più si anderà riempiendo la Fortezza di habitanti, tanto più sarà necessario maggior provisione. Et molto più che continuandosi le
 5 fabbriche et concorrendovi molti operarii, sarà necessario proveder di maggior
 6v quantità. Onde, essendo cosa così importante, stimo che saria | bene far un deposito de formenti per quella Fortezza, almeno di stara 500/ all'anno, quali dovessero essere posti nelli magazeni publici, almeno per tutto il mese di ottobre. Et perché nelle decime predette, vi è compresa quantità grande di orzi,
 10 i quali sono per la maggior parte superflui, si potrà benissimo, con la vendita et con il bacatto di esso, ridur esso formento nella Fortezza, che non costerò più a questo modo di lire 12/, come vi era dispensato anco quello delle decime. Così che li soldati non haveranno causa di dolersi di convenir mangiare il pane a pretio maggiore, come hanno fatto per il passato, con molto danno loro.

15 Quanto alle monitioni et altri prestamenti necessarii per la difesa di essa Fortezza, per non dar maggior tedio alla {...} Serenità Vostra, non voglio discendere ad alcuno particolare, sapendo io che, più distintamente, potrà esser informata delli bisogni di essa dal detto clarissimo signor proveditor Loredano. Ma dico solamente che con li quaranta sette pezzi di artiglieria, di più sorte, che
 20 si trovano in essa, benissimo disposti, stimo che non si possa, né debba dubitare di qualsivoglia incontro. Lascio anco di rappresentare il bisogno ch'essa potesse avere d'alcuni aprestamenti, perché so che dalla diligenza dell'illustrissimo signor Zuan Bembo, generale dell'isola di Corfù, Zante et Ceffalonia sarà stato provisto.

25 Debbo anco, per il desiderio che tengo del publico servitio, raccordar alla Serenità Vostra, che ritrovandosi il carico, la dispensa, et il maneggio delle monitioni nelle mani delli {consiglieri} cancellieri di quel luoco, le quali, in virtù de mandati fatti da lui a se stesso, sono dispensate, apporterìa grandissimo beneficio alle cose Sue che questo carico fosse commesso ad altra persona,
 30 separata, non parendomi che possa essere di servitio che quello istesso che fa i mandati, sia anco dispensier delle cose contenute in essi.

Stimerei, anco bene, che fosse fatta qualche provisione, accioché la militia avesse ove poter ricorrere, per provederei di polvere, piombo et stopino {et} senza valersi di quelli che sono destinati per le monitioni publiche, {p}
 35 convenendo ricorrer a quelle vengono in poco tempo a diminuirsi et potrebbe occorrere che, in caso poi di bisogno, non si trovasse quella quantità, nella Fortezza, che sarebbe necessaria per la difesa di essa.

Quanto al governo di quella militia, convengo per debito di verità dire, che dalla prudentia et diligente cura del magnifico signor Fulvio, della nave

governatore, et dalla sua molta intelligentia et valore, ella è con tanta carità et amore governata, che certo può ogn'uno con verità affermare ch'egli non resta di far cosa alcuna che si possi desiderare, sì per il servitio publico, come per beneficio de poveri soldati, i quali veramente in quel scoglio non hanno bisogno di minor charità. Oltre che egli è così pratico et intendente nelli bisogni di fortificationi et così divoto et fedel servitore della Serenità Vostra che, con la sua prudentia et devotione, apporta ogni giorno nelle cose delle fabbriche grandissimi giovamenti et avvertimenti che risultano tutti in evidentissimo beneficio della Serenità Vostra. Per le quali operationi, si come io son rimasto molto sodisfatto della sua persona, così mi conosco in debito di rappresentarLe alla Serenità Vostra, come Quelle che lo rendono degno et meritevole della buona gratia Sua. Et tanto più, quanto ch'Egli essercita quel carico con molto danno della Sua sanità, essendo stato quasi del continuo in cattivissimo stato, come anco tutta via s'attrova.

Riputerei anco di far grandissima offesa al merito et alla fedeltà et intelligentia del capitano Marin Gentilini, ingegnere di quella Fortezza, quando passassi con silentio il buono, fedele, et diligente servitio ch'egli presta. Però, a consolatione della Serenità Vostra, convengo con ogni sincerità affermare che né migliore, né più diligente et sollecita opera si può desiderare di quella che viene di continuo prestata da lui. Et certo si può dire che concorrano in lui la diligentia et intelligentia per ben servire la Serenità Vostra. La Quale, si come fin hora per le vigilanti sue operationi ha ricevuto grandissimi utili, così son sicuro che riceverà {conto} ||anco|| nell'avenire, essendo che lui non resta mai d'invigilar alcuna cosa in servitio della Serenità Vostra.

Questo è quanto, con la debolezza del mio ingegno, ho giudicato necessario di rappresentar alla Serenità Vostra in proposito della Nova Fortezza di Asso, rimettendomi et sotto ponendo sempre la mia a migliore et più sana opinione.

Et perché son sicuro che non sarà discaro, alla Serenità Vostra, intendere ancora alcuna cosa intorno il stato della Vecchia Fortezza, vengo, per sodisfar anco in questa parte al mio obligo, a dirLe ch'essa Fortezza è così picciola et angusta, non essendo il suo circuito più che passa 360/, che per consequentia è capace a salvare poca quantità di persone. Et è fabricata in modo che non ha quelle debite difese che sono necessarie. Così che, si può dire, che sia come un corpo senza braccia. Onde, giudico che non sia bene per modo alcuno lasciarLa nel stato et termine in che si attrova, perché, quando in {luno} ||caso|| di bisogno gl'habitanti circonvicini, che sono molti, volessero ricovrarsi in essa, venivano da se stessi ad assediarsi et conveneriano in poche hore, non che giorni, cadere

nelle mani dell'inimico. Et se bene ancora non fossero ricevuti da chi avesse la cura, se non in poco numero, anco questi, facilissimamente si assediarebbero et in pochissimi giorni caderebbero, perché li duoi vasi maggiori di aqua, per
 7v
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 8r

esser posti nell'istessa | muraglia ambidoi, uno verso ostro, l'altro per levante, possono facilmente esser frati. Né si può dire ch'il turrior grande, che guarda verso il Borgo, possa fare questa difesa, perché si può più tosto ragionevolmente dire ch'esso turrior, forse principal causa della perdita di essa, perché per la sua grandezza possono statui sotto 50/ et più persone, che non possono essere scoperte, per non vi esser alcun fianco o altro luoco li quali potriano facilmente minarlo. Et quanto maggiore è la muraglia, tanto maggiore sarebbe il danno che riceverebbe dalla mina. La qual Fortezza, quando capitasse in mano de nemici, si potrià riputar in un istesso tempo perduta tutta l'isola, perché convenirebbe anco necessariamente cadere la Nuova Fortezza. Doverà dunque, per opinion mia, la quale riverentemente sottopono ad ogni altra, essa Vecchia Fortezza esser del tutto smantellata et disfatta, overo con qualche conveniente aggiunta di fortificatione, ridotta in stato che possa esser difesa et mantenuta, il che resterà rimesso nel prudentissimo giudicio della Serenità Vostra.

Delle provisioni di monitioni, mi sarà levata l'occasione di dar conto alla Serenità Vostra, per quelle che devono sin' hora state fatte dall'illustrissimo
 20
 25
 30
 35
 8r

signor general Bembo. Con tutto ciò, havendo io fatto fare una particolar nota di tutte le armi che si ritrovano in essa, le quali, se fossero così buone et secondo l'uso delli tempi presenti, come sono benissimo tenute et custodite dalla molta diligentia che usa in ciò il capi Zuane di Nicosia che ha questo carico, si potrià di esse ricever nelle debite occorrentie il debito servizio; ma veramente, molte di esse sono inutili. Onde, voglio sperare che da esso illustrissimo signor generale saranno informate. Et perciò resterò di far sopra ciò altra consideratione.

Resta, per fine di questa mia semplice relatione, ch'io dia alla Serenità Vostra particolare informatione del stato in che ho ritrovato la Sua camera et quello nel quale l'ho lasciata, acciò possa fare quelle deliberationi che alla
 30
 35
 8r

prudencia Sua pareranno convenienti.

Trovai, nell'ingresso del mio reggimento, nella cas<s>a della Serenità Vostra in avanzo ducati tredici mille in circa, ridotti in tanti cecchini, valutadi a ragion di lire 2 l'uno, come in essa si ricevono et si dano. Et perché vi erano molti debitori, come anco tuttavia ve ne sono, et perché anco ho usato particolar
 35
 8r

industria et diligentia nell'accrescere li datii et nell'augmentare le intrade publiche, ho lasciato, per gratia del Signor Iddio, al mio clarissimo successore ducati quaranta quattro mille in circa, come si può vedere dalli | libri, con tutto che nel mio reggimento si habbia speso molto dinnaro nelle fabriche, come ho di sopra detto.

Dell'accrescimento de dati et di quanto ho operato, per levar le fraudi et conventicole che sono fatti da datari, diedi con mie lettere particular conto alla Serenità Vostra. Però non voglio, sopra di ciò, venir ad alcun'altro particolare. Ma solamente conosco necessario di dire che, essendo il datio della nova imposta il più importante di tutti gl'altri dal quale la Signoria Vostra cava d'utile {d'} ogn'anno ducati 12 mille et più, è necessario sopra di questo haver maggiori considerationi, perché non affittandosi questo, come si fanno gl'altri, ma restando nella camera, tutti procurano con ogni industria di pregiudicarlo. Né possono tanto li ministri publici invigilar, per ovviar le fraudi et contrabandi, che non possano molto più l'insidie che vengono usate non solo da gl'habitanti dell'isola, ma anco dalli mercanti inglesi. Per il grosso avanzo che fanno e tanto meno può le Serenità Vostre vedere le sue ragioni. Quanto che il carico del custode et pesador della nova imposta et essercitato da persona che ha l'istesso carico anco nell'isola del Zante, la quale non potendo in un istesso tempo esser pronta al bisogno d'ambidui li luochi, può la Serenità Vostra, immaginarsi quanto danno et pregiudicio possa per questo rispetto ricevere. Raccordarei dunque, riverentemente, che questo carico fosse essercitato {...} da persona che avesse obligo di star di continuo nell'isola o almeno nelli tempi necessari, perché da questo la Serenità Vostra ne caverebbe al sicuro importantissimo beneficio. Potrei anco, sopra di ciò, raccordar molti altri particolari. Ma, per non moltiplicar in maggior longhezza, Li tralascio, riservandomi darne poi {darne} quelle informationi, in voce, che giudicherò utili, quando dalla Serenità Vostra sarò ricercato et che nascerà occasione di bisogno. Alle Quali riverentemente me inchino.

1601 adì 22 settembre

*Relatione del nobil homo ser Alvise Michiel
ritornata di proveditor della Ceffalonia
presentata nell'Eccellentissimo Collegio.*

25

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΙ ΒΕΝΕΤΟΙ ΠΡΟΝΟΗΤΕΣ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

Πλήρη κατάλογο των γνωστών ως σήμερα προνοητών της Κεφαλονιάς, στο πλαίσιο ευρύτερης έρευνάς του για τους βενετούς αξιωματούχους όλου το βενετοκρατούμενου ελληνικού χώρου, δημοσίευσε για πρώτη φορά το 1873 ο Charles Horf¹. Ο κατάλογος περιλάμβανε τα ακόλουθα στοιχεία για κάθε προνοητή: όνομα, επώνυμο, πατρώνυμο και ημερομηνία εκλογής. Για τον καταρτισμό του, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, ο Horf στηρίχτηκε στην αποδεκτώση των καταστίχων των εκλογών του Μείζονος Συμβουλίου της Βενετίας, που φυλάσσονται στο Κρατικό Αρχείο Βενετίας.

Λίγα χρόνια αργότερα, οι κεφαλονίτες ιστοριογράφοι Μαρίνος και Νικόλαος Πινιατόροι, στο δίτομο έργο τους για την ιστορία της Κεφαλονιάς από την αρχαιότητα ως την κατάλυση της βενετικής κυριαρχίας, δημοσίευσαν ένα δεύτερο κατάλογο των βενετών προνοητών του νησιού². Περιλάμβανε μόνο το όνομα και το έτος εκλογής κάθε προνοητή. Οι μικρές διαφοροποιήσεις που παρουσιάζει ο κατάλογός τους, σε σχέση με τον αντίστοιχο που δημοσίευσε ο Horf, οφειλόταν στο γεγονός ότι στηρίχθηκαν για τον καταρτισμό του σε αρχαικό υλικό που εντόπισαν κατά βάση στην Κεφαλονιά. Το συγκεκριμένο υλικό, μερικές φορές, ήταν ωστόσο πολύτιμο. Έτσι, στις περιπτώσεις θανάτου ορισμένων προνοητών στη Κεφαλονιά, σημειωνόταν το πρόσωπο που αναλάμβανε προσωρινά χρέη αντιπρονοητή ως την άφιξη του νεοεκλεγέντα από τη Βενετία.

Τους δύο παραπάνω καταλόγους εκμεταλλεύτηκε με τον καλύτερο τρόπο ο γνωστός κεφαλονίτης ιστορικός Ηλίας Α. Τσιτσέλης. Στο δεύτερο τόμο του θεμελιώδους τρίτομου έργου του για την Κεφαλονιά, παρέθεσε κατάλογο των βενετών προνοητών του νησιού³. Στις υποσημειώσεις μάλιστα που συνόδευαν ορισμένα ονόματα βενετών προνοητών, επισήμαινε τις διαφορές και

1. Horf, *Chroniques*, σσ. 399-402 (τα ονόματα των προνοητών του 16ου αι. στις σσ. 399-400).

2. Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σσ. 307-311 (τα ονόματα των προνοητών του 16ου αι. στις σσ. 307-309).

3. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σσ. 532-537 (τα ονόματα των προνοητών του 16ου αι. στις σσ. 532-534).

τις ελλείψεις που παρουσίαζε ο κατάλογος των Πινιατόρων σε σχέση με τον αντίστοιχο του Horf. Πρόσθετε όμως και όσα καινούργια στοιχεία είχε αποκαλύψει η έρευνα, που πραγματοποίησε ο ίδιος, για το ζήτημα.

Σε αναμνηστικό τόμο που εξέδωσε το 1914 ο Σπυρίδων Μ. Θεοτόκης, με την ευκαιρία του πανηγυρισμού των πενήντα χρόνων από την ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, δημοσίευσε καταλόγους όλων των βενετών αξιωματούχων των νησιών. Για τον καταρτισμό τους, δεν είχε πραγματοποιήσει σχετική έρευνα αλλά περιορίστηκε να μεταγράψει στα ελληνικά τους καταλόγους, που είχε ήδη δημοσιεύσει ο Horf. Ανάμεσα στους άλλους καταλόγους του τόμου, ήταν και εκείνος των βενετών προνοητών της Κεφαλονιάς. Παραλείπονται ωστόσο ορισμένα ονόματα⁴.

Οι γνώσεις μας για το θέμα, πολλαπλασιάστηκαν τα επόμενα χρόνια, χάρη σε άρθρο του G. Paladino. Με βάση χειρόγραφο, στο οποίο υπήρχε κατάλογος των βενετών προνοητών της Κεφαλονιάς από το έτος 1500 και ύστερα, δημοσίευσε όσα στοιχεία εντόπισε για τους προνοητές που πέθαναν στο νησί κατά τη διάρκεια της θητείας τους και αντικαταστάθηκαν προσωρινά από άλλους αξιωματούχους. Ακόμη, δημοσίευσε τα ονόματα όσων βενετών αξιωματούχων εγγυήθηκαν για την εκλογή ορισμένων προνοητών της Κεφαλονιάς, στην πρώτη εικοσιπενταετία του 16ου αιώνα⁵.

Στη διδακτορική διατριβή της Σταματούλας Σ. Ζαπάντη για την κοινωνία της Κεφαλονιάς στα χρόνια 1500-1571, υπάρχει ειδικό κεφάλαιο του βιβλίου με κατάλογο των 38 βενετών προνοητών της Κεφαλονιάς⁶. Το σημαντικό στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ότι η συγγραφέας δεν καταγράφει απλώς τα ονόματα. Για τη διάρκεια της θητείας κάθε προνοητή, παραθέτει πλήθος αρχειακών στοιχείων, τα οποία αντλεί από ποικίλες δημοσιευμένες και αδημοσίευτες πηγές. Ειδικότερα, χρησιμοποιεί τα *Diarii* του Marino Sanudo, ανεξάντλητη πηγή πληροφοριών για το πρώτο μισό του 16ου αιώνα κυρίως.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, δημοσιεύτηκαν από νεότερους μελετητές πληροφορίες για τους βενετούς προνοητές της Κεφαλονιάς, οι οποίες στηρίζονταν κατά βάση στα παραπάνω δεδομένα. Παράλληλα όμως άρχισε να γίνεται συστηματικότερη χρήση πληροφοριών τις οποίες παρέχει η πολύτιμη αρχειακή σειρά *Segretario alle Voci*, που φυλάσσεται στο Κρατικό Αρχείο Βενετίας⁷.

4. Θεοτόκης, *Αναμνηστικών τεύχος*, σσ. 18-20 (τα ονόματα των προνοητών του 16ου αι. στίς σσ. 18-19).

5. Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σσ. 144-146.

6. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 74-85 αρ. 1-38.

7. Αναφέρονται, ενδεικτικά, ορισμένες εργασίες: Μοσχονάς, «Εκθεση Αμβροσίου Corner», σσ. 247-260· Ο ίδιος, «Λατινική επιγραφή Αγίου Γεωργίου», σσ. 227-229· Ο ίδιος, «Βε-

Ο κατάλογος που ακολουθεί, περιέχει και τους 53 βενετούς προνοητές που υπηρέτησαν στην Κεφαλονιά κατά το 16ο αιώνα. Καδικοποιούνται όλα τα ως τώρα γνωστά στοιχεία για τους προνοητές καθώς και όσα προέκυψαν από την έρευνά μου. Πρώτος στην κατάταξη είναι ο Alvise Salamon του ποτέ Pietro, ο οποίος ανέλαβε υπηρεσία στις αρχές του 1501, και τελευταίος ο Alvise Michiel του Pietro Antonio, που ξεκίνησε να ασκεί τα καθήκοντά του στις 20 Μαΐου 1599. Ύστερα από δύο και πλέον χρόνια παραμονής στο νησί, ο Michiel επέστρεψε στη Βενετία, όπου υπέβαλε την καθιερωμένη έκθεση, στις 22 Σεπτεμβρίου 1601.

Για τη σύνταξη του καταλόγου αποδελτιώθηκαν τα κατάστιχα (*registri*) των εκλογών των βενετών αξιωματούχων της αρχαικής σειράς *Segretario alle Voci*⁸. Πιο συγκεκριμένα, για τα χρόνια 1501-1523, χρησιμοποιήθηκε κατάστιχο της υποσειράς *Serie mista*. Για το διάστημα μετά το 1526 και ως το τέλος του 16ου αιώνα χρησιμοποιήθηκαν τα κατάστιχα της υποσειράς *Elezioni del Maggior Consiglio*. Σ' αυτά, καταγράφονταν οι εκλογές των αξιωματούχων, οι οποίες ανήκαν στην αρμοδιότητα του Μείζονος Συμβουλίου.

Στο κατάστιχο, που περιλαμβάνει τα χρόνια 1501-1523, αναγράφεται μόνο η ημερομηνία εκλογής του εκάστοτε προνοητή. Στα επόμενα κατάστιχα, αντίθετα, οι πληροφορίες είναι αναλυτικότερες. Έτσι, για κάθε προνοητή, σημειώνονται: η ημερομηνία της εκλογής (*Remansit*), της ανάληψης των καθηκόντων (*Intravit*) και της ολοκλήρωσης της θητείας του (*Complevit*). Ορισμένες φορές, σημειώνονται επίσης, οι ημερομηνίες αναχώρησής του από τη Βενετία (*Expeditio*) και το χρονικό σημείο, μετά το οποίο ήταν δυνατό να ξεκινήσουν οι διαδικασίες για την εκλογή του διαδόχου του (*Tempus Electionis*).

Παρά την ύπαρξη των παραπάνω καταστίχων εξακολουθούν να υπάρχουν κενά. Έτσι, ασαφής είναι η πρώτη περίοδος της βενετικής παρουσίας στην Κεφαλονιά καθώς, όπως ήδη επισημάνθηκε, η διαθέσιμη πηγή δίνει αποσπασματικές πληροφορίες. Γνωρίζουμε μόνο την ημερομηνία εκλογής για κάθε προνοητή αλλά αγνοούμε πότε έφτασε στο νησί και, κυρίως, αν εξάντλησε τη θητεία του. Εντονότερο είναι το πρόβλημα για όσες εκλογές έγιναν την περίοδο 1524-1526, αφού λείπουν τα σχετικά αρχειακά στοιχεία. Αλλά και από τις

νετοί προβλεπτός Άσου», σσ. 287-296· Ο ίδιος, «Αποστολή αξιωματούχων», σσ. 263-269· Ο ίδιος, «Λατινική επιγραφή Άσου», σσ. 233-249· Τσιγκάκης, «Άσος», σσ. 93-106· Ο ίδιος, «Άγιος Γεράσιμος», σσ. 329-345.

8. Για το *Segretario alle Voci*, ο οποίος αποτελούσε μέλος της Δουκικής Γραμματείας και ήταν υπεύθυνος για την τήρηση των πρακτικών στις εκλογές των βενετών ευγενών που γίνονταν από το Μείζον Συμβούλιο και τη Σύγκλητο, βλ. σχετικά Da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia*, τόμ. 1, σ. 221 και Tiepolo, «Archivio di Stato di Venezia», σσ. 905-906.

εκλογές των επόμενων δεκαετιών δεν απουσιάζουν τα προβλήματα. Το κατάστιχο 6, που κάλυπτε τα χρόνια 1578-1587, ήδη από το 19ο αιώνα λανθάνει. Για το παραπάνω χρονικό διάστημα οι γνώσεις μας, κατά κύριο λόγο, στηρίζονται στις πληροφορίες του Horf. Αλλά και εκείνου τα στοιχεία είναι ελλιπή για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Αυτό αποτελεί μια επιπλέον, ισχυρή ένδειξη, πως για τον καταρτισμό των καταλόγων του στηρίχτηκε, κατά βάση, στα κατάστιχα των εκλογών του Μείζονος Συμβουλίου της Βενετίας.

Οι πληροφορίες των καταστίχων, άσχετα με όλα τα παραπάνω προβλήματα, πρέπει διαρκώς να ελέγχονται. Κι αυτό γιατί, πολύ συχνά, δεν τηρούνται οι ημερομηνίες που σημειώνονται. Ο προβλεπόμενος χρόνος θητείας κάθε προνοητή, ο οποίος ήταν δύο χρόνια, δεν ίσχυε πάντα. Ορισμένες φορές, για παράδειγμα, ήταν μικρότερος, εξαιτίας του θανάτου του αξιωματούχου. Σε άλλες περιπτώσεις, για διάφορους λόγους, ο χρόνος επιμηκύνονταν. Αξίζει να σημειωθεί σχετικά ότι στα κατάστιχα του *Segretario alle Voci* έχουν διαγραφεί αρκετές χρονολογίες. Και αυτό είναι ενδεικτικό της ρευστότητας που υπήρχε ως προς τον ακριβή χρόνο υπηρεσίας κάθε προνοητή. Προκειμένου να λυθούν τα συγκεκριμένα ζητήματα, χρησιμοποιήθηκαν και άλλες πηγές, όπως οι δημοσιευόμενες εκθέσεις, χάρη στις οποίες δόθηκαν ικανοποιητικές απαντήσεις σε ορισμένα ερωτήματα. Ωστόσο, ορισμένα άλλα, παραμένουν ακόμη ανοικτά.

Από την αποδελτίωση των σχετικών καταστίχων προέκυψε ότι ο κατάλογος που συνέταξε ο Horf, ως προς το 16ο αιώνα τουλάχιστον, παρουσιάζει ορισμένες ανακρίβειες. Αναφέρονται οι πιο χαρακτηριστικές: α) Κάποιες φορές εντοπίζονται λάθη στις ημερομηνίες εκλογής ορισμένων προνοητών. β) Όλοι οι πατέρες των προνοητών εμφανίζονται να είναι πεθαμένοι ενώ δεν ισχύει για όλους αυτό. γ) Για το έτος 1521 σημειώνει, λανθασμένα, ότι εκλέχτηκε ως προνοητής ο Pietro Marin του ποτέ Nicolò, ενώ το σωστό είναι ο Tommaso Marino του ποτέ Filippo⁹. δ) Τέλος, στα χρόνια 1572-1574, προνοητής του νησιού ήταν όχι ο Nicolò da Molin του ποτέ Pietro αλλά ο Vincenzo da Molin του Pietro¹⁰.

9. Βλ. Horf, *Chroniques*, σ. 399. Το λάθος, επαναλαμβάνεται από το Θεοτόκη, *Αναμνηστικόν τέχος*, σ. 18. Το όνομα δεν αναφέρεται από τους Pignatorte, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308, τον Τσιτσέλη, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532 και τη Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 77-78.

10. Βλ. Horf, *Chroniques*, σ. 400. Το λάθος, που οφείλεται σε λανθασμένη ανάγνωση, επαναλαμβάνεται από το Θεοτόκη, *Αναμνηστικόν τέχος*, σ. 19 και τον Τσιτσέλη, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533. Αντίθετα, στο βιβλίο των Pignatorte, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309 και στο άρθρο της Παναγιωτοπούλου, «Εκθεση Vincenzo Da Molin», sporadικά, σημειώνεται το σωστό όνομα του προνοητή.

Κάθε λήμμα είναι συγκροτημένο με τρόπο ώστε ο αναγνώστης να σχηματίζει σύντομη αλλά ακριβή εικόνα για τον προνοητή. Έτσι, αρχικά, παρατίθεται το όνομα, το επώνυμο, το πατρώνυμό του. Στη συνέχεια, αναφέρονται οι πληροφορίες που έχουν σχέση με την εκλογή, τη μετακίνηση και την περίοδο θητείας του στην Κεφαλονιά. Αν κατέθεσε έκθεση, η οποία έχει σωθεί και δημοσιεύεται, σημειώνεται. Επίσης παρατίθενται όσα στοιχεία έχουν εντοπιστεί για τη σταδιοδρομία του σε άλλες περιοχές του ελληνικού χώρου.

Δύο απαραίτητες διευκρινήσεις. Τα ονόματα των βενετών αξιωματούχων καταβλήθηκε προσπάθεια να προσαρμοστούν, στο μέτρο του δυνατού βέβαια, στη σημερινή ιταλική γλώσσα. Επίσης, όσες φορές σημειώνεται στην πηγή η βενετική χρονολογία, το ημερολόγιο αποκαθίσταται.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΩΝ ΠΡΟΝΟΗΤΩΝ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ
(16ος αιώνας)

1. Alvise Salamon του ποτέ Pietro

Είχε λάβει μέρος στις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Βενετίας για την κατάληψη της Κεφαλονιάς. Στις αρχές του 1501 τοποθετήθηκε από τον Benedetto da Pesaro πρώτος προνοητής της Κεφαλονιάς. Ο διορισμός του επικυρώθηκε στις 5 Φεβρουαρίου 1501 από τη Σύγκλητο. Στη θέση, παρά τους ενδοιασμούς που διατυπώθηκαν κατά καιρούς, παρέμεινε ως το τέλος Σεπτεμβρίου του 1503¹¹.

2. Nicolò Marcello του ποτέ Nadale

Η εκλογή του έγινε στις 29 Ιανουαρίου 1503. Ανέλαβε τα καθήκοντά του τους αμέσως επόμενους μήνες αφού στις 11 Οκτωβρίου βρισκόταν πλέον στο νησί. Στη θέση του παρέμεινε ως το φθινόπωρο του 1505¹².

3. Pietro Foscolo του ποτέ Girolamo

Η εκλογή του έγινε στις 3 Μαΐου 1505. Ανέλαβε τα καθήκοντά του το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς. Στη θέση του παρέμεινε ως τα μέσα του 1508¹³.

4. Fantino Malipiero του ποτέ Francesco

Η εκλογή του έγινε στις 20 Ιανουαρίου 1508. Ανέλαβε τα καθήκοντά του στα μέσα της ίδιας χρονιάς. Στη θέση του παρέμεινε ως το φθινόπωρο του 1510¹⁴.

11. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 307· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τέχνος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σσ. 144-145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 74 αρ. 1.

12. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, reg. 8 (ex 7) [1492-1523], φ. 131r (παλαιά αρίθμηση 129r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 307· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τέχνος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 74 αρ. 2.

13. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 307· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τέχνος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 75 αρ. 3.

14. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 307· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τέχνος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Vlassi, «La tariffa delle spese giudiziarie», σ. 244 σημ. 46· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 75 αρ. 4.

5. Andrea Contarini του ποτέ Ambrogio

Η εκλογή του έγινε στις 14 Απριλίου 1510. Ανέλαβε τα καθήκοντά του λίγο καιρό αργότερα. Στη θέση του παρέμεινε ως την άνοιξη του 1512¹⁵.

6. Marino Barbi του ποτέ Nicolò

Η εκλογή του έγινε στις 14 Μαρτίου 1512. Ανέλαβε τα καθήκοντά του στις 12 Ιουλίου της ίδιας χρονιάς. Δεν πρόλαβε όμως να ασκήσει εξουσία αφού πολύ σύντομα πέθανε¹⁶.

7. Girolamo Barbarigo του ποτέ Benedetto

Η εκλογή του έγινε την 1η Αυγούστου 1512. Ανέλαβε τα καθήκοντά του το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς. Στη θέση του παρέμεινε ως την άνοιξη του 1515¹⁷.

8. Valerio Marcello του ποτέ Giacomo Antonio

Η εκλογή του έγινε στις 29 Ιουνίου 1514. Ανέλαβε τα καθήκοντά του την άνοιξη του 1515. Το όνομά του ενεπλάκη σε σκάνδαλα οικονομικού χαρακτήρα, γεγονός που οδήγησε το Συμβούλιο των Δέκα να εκλέξει από νωρίς τον αντικαταστάτη του. Διατήρησε ωστόσο τη θέση του ως την άνοιξη του 1517¹⁸.

9. Pietro Foscolo του ποτέ Girolamo

Η εκλογή του, για δεύτερη φορά στη θέση του προνοητή της Κεφαλονιάς (βλ. αρ. 3), έγινε στις 13 Ιουλίου 1516. Ανέλαβε τα καθήκοντά του πολύ αργότερα, στις αρχές του καλοκαιριού του 1517. Υπερασπίστηκε τον

15. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 307· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 75 αρ. 5. Για τη σταδιοδρομία του βλ. περισσότερα στο λήμμα του Α. Baiocchi, «Contarini, Andrea», *Dizionario Biografico degli Italiani*, τόμ. 28, Ρώμη 1983, σσ. 107-108.

16. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 146· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 76 αρ. 6.

17. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 307· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 146· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 76 αρ. 7.

18. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 146· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 76 αρ. 8.

προκάτοχό του V. Marcello (αρ. 8) απέναντι στις κατηγορίες που αντιμετώπιζε. Στη θέση του παρέμεινε ως την άνοιξη του 1519¹⁹.

10. Bertuccio Contarini του ποτέ Domenico

Η εκλογή του έγινε στις 26 Οκτωβρίου 1516. Άγνωστο είναι πότε ακριβώς ανέλαβε τη διοίκηση του νησιού και πού οφείλονταν οι λόγοι της καθυστερημένης άφιξής του. Στη θέση του παρέμεινε ως τις αρχές του φθινοπώρου του 1521²⁰.

11. Tommaso Marino του ποτέ Filippo

Η εκλογή του έγινε στις 12 Μαΐου 1521. Ανέλαβε τα καθήκοντά του το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς. Στη θέση του παρέμεινε ως το Σεπτέμβριο του 1523 όταν πέθανε. Στη θέση του, ως την άφιξη του αντικαταστάτη του, τοποθετήθηκε προσωρινά αντιπρονοητής. Άλλοι υποστηρίζουν ότι ήταν ο Lunardo Marino και άλλοι ο Michele Marino²¹.

12. Andrea Bondumier του ποτέ Zanetto

Η εκλογή του έγινε στις 24 Ιουνίου 1523. Ανέλαβε τα καθήκοντά του, πιθανότατα, στις αρχές του 1524. Στη θέση του παρέμεινε ως την άνοιξη του 1526²².

13. Nicolò Malipiero του ποτέ Tommaso

Εκλέχτηκε προνοητής της Κεφαλονιάς πιθανότατα στο τέλος του 1525. Ανέλαβε τα καθήκοντά του την άνοιξη του 1526. Στη θέση του παρέμεινε ως την άνοιξη του 1528. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 16 Ιουλίου την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. Ι)²³.

19. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 146· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 77 αρ. 9.

20. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 146· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 77 αρ. 10.

21. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σσ. 145-146· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 77-78 αρ. 11 και 86 σημ. 131.

22. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Serie mista, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 146· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 78 αρ. 12.

23. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 78 αρ. 13.

14. Nicolò Bragadin του ποτέ Vettore

Η εκλογή του έγινε, πιθανότατα, στο τέλος του 1526. Είχε προηγηθεί η εκλογή στην ίδια θέση του Vincenzo Baffo, η οποία ακυρώθηκε, για άγνωστο λόγο. Σύμφωνα με ορισμένες πηγές δεν ανέλαβε ποτέ καθήκοντα και σύμφωνα με άλλες, ανέλαβε, αλλά πέθανε σύντομα. Στη δεύτερη υπόθεση, άλλοι υποστηρίζουν ότι αντικαταστάθηκε από τον Andrea και άλλοι από τον Antonio Bondumier²⁴.

15. Nicolò Magno του ποτέ Pietro

Η εκλογή του έγινε στις 30 Ιανουαρίου 1527. Είχε υπηρετήσει λίγα χρόνια πριν στην Κεφαλονιά ως διοικητής του νησιού. Αναχώρησε από τη Βενετία στις 24 Απριλίου 1528 και στις 12 Μαΐου 1528 ανέλαβε τα καθήκοντά του. Η θητεία του, η οποία ολοκληρώθηκε στις 11 Μαΐου 1530, φαίνεται ότι παρατάθηκε για λίγους μήνες. Το Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς βρισκόταν πλέον στη Βενετία²⁵.

16. Sebastiano Contarini του ποτέ Antonio

Η εκλογή του έγινε στις 2 Ιανουαρίου 1530. Αναχώρησε από τη Βενετία στις 20 Ιουλίου και στις 5 Σεπτεμβρίου 1530 ανέλαβε τα καθήκοντά του. Ύστερα από λίγους μήνες πέθανε και τον αντικατέστησε προσωρινά, εκτελώντας καθήκοντα αντιπρονοητή, ο οικονομικός έφορος Francesco Loredan²⁶.

17. Andrea Valier του ποτέ Antonio

Η εκλογή του έγινε στις 15 Ιανουαρίου 1531. Αναχώρησε από τη Βενετία στις 2 Μαρτίου και στις 6 Ιουνίου 1531 ανέλαβε τα καθήκοντά του. Η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 5 Ιουνίου 1533²⁷.

24. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Pronveditori di Cefalonia», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 78-79 αρ. 14.

25. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. I (1526-1540), φφ. 162v-163r (παλαιά αριθμηση 159v-160r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 79 αρ. 15.

26. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Pronveditori di Cefalonia», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 79 αρ. 16 και 87 αρ. 3. Στις 19 Σεπτεμβρίου 1516 ο Sebastiano Contarini είχε εκλεγεί προνοητής της Ζακύνθου. Βλ. Αρβανιτάκης, *Οι αναφορές των βενετών προβλεπτών της Ζακύνθου*, σ. 495 αρ. 15.

27. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 79 αρ. 17.

18. Nicolò Zorzi του ποτέ Antonio

Η εκλογή του έγινε τον Ιανουάριο του 1533. Τον Απρίλιο ήταν έτοιμος να αναχωρήσει για το χώρο ευθύνης του. Στις 15 Ιουνίου 1533 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 14 Ιουνίου 1535. Εξακολούθησε όμως να ασκεί τα καθήκοντά του και τους επόμενους μήνες. Πέθανε στο νησί και αντικαταστάθηκε από τον Andrea Minoto. Σε άλλο έγγραφο της ίδιας περιόδου αναφέρεται ως αντιπρονοητής ο Francesco Loredan²⁸.

19. Girolamo Dandolo του ποτέ Francesco

Η εκλογή του έγινε στις 16 Φεβρουαρίου 1535. Στις 6 Ιουνίου επρόκειτο να αναλάβει επίσημα τα καθήκοντά του, πράγμα όμως που δε συνέβη. Εικάζεται ότι έφτασε στο νησί το Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Ύστερα από την καθυστερημένη άφιξή του, παρατάθηκε και η θητεία του, η οποία επρόκειτο να ολοκληρωθεί στις 5 Ιουνίου 1537. Εξακολούθησε όμως να παραμένει στο νησί ως το τέλος του έτους²⁹.

20. Angelo Nadal του ποτέ Bernardo

Η εκλογή του έγινε στις 20 Ιανουαρίου 1537. Για άγνωστο λόγο δεν αναχώρησε τους επόμενους μήνες για το χώρο ευθύνης του. Μόλις στις 4 Φεβρουαρίου 1538 ανέλαβε τα καθήκοντά του. Η θητεία του, που επρόκειτο να ολοκληρωθεί στις 3 Φεβρουαρίου 1539, παρατάθηκε για ένα έτος³⁰.

21. Francesco Gabriel του ποτέ Bertuccio

Η εκλογή του έγινε στις 14 Σεπτεμβρίου 1539. Αναχώρησε από τη Βενετία στις 29 Απριλίου 1540 και στις 29 Μαΐου ανέλαβε τα καθήκοντά του. Η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 28 Μαΐου 1542. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε το 1543 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. II)³¹.

28. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «*Provveditori di Cefalonìa*», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 532· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 80 αρ. 18 και 87 αρ. 3-4.

29. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 80 αρ. 19. Τα χρόνια 1546-1548 διετέλεσε προνοητής της Ζακύνθου. Βλ. Αρβανιτάκης, *Οι αναφορές των βενετών προβλεπτών της Ζακύνθου*, σ. 496 αρ. 30.

30. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 80 αρ. 20.

31. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 80 αρ. 21.

22. Francesco Grimani του ποτέ Nicolò

Η εκλογή του έγινε στις 18 Δεκεμβρίου 1541. Αναχώρησε από τη Βενετία στις 22 Μαρτίου 1542 και την 1η Ιουνίου ανέλαβε τα καθήκοντά του. Η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 31 Μαΐου 1544. Από το σύνδικο της Ανατολής Cosmo da Mosto, που επισκέφθηκε το νησί το 1543 χαρακτηρίζεται «troppo bon vecchio». Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις παρέμεινε στο νησί ως τις αρχές του 1545³².

23. Alvise Calbo του ποτέ Girolamo

Η εκλογή του έγινε στις 13 Ιανουαρίου 1544. Επρόκειτο να αναχωρήσει από τη Βενετία την 1η Μαΐου και να αναλάβει καθήκοντα στο νησί στις 19 Ιουνίου. Φαίνεται όμως ότι αυτό δε συνέβη παρά μόνο το Μάρτιο του 1545. Η θητεία του, η οποία επρόκειτο να ολοκληρωθεί στις 18 Ιουνίου 1546, παρατάθηκε για λίγους ακόμη μήνες. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε, πολύ καθυστερημένα, στις 3 Μαρτίου 1548 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. III)³³.

24. Marc' Antonio Calbo του ποτέ Girolamo

Η εκλογή του έγινε στις 24 Ιανουαρίου 1546. Ήταν αδελφός του προηγούμενου προνοητή (αρ. 23). Στις 20 Ιουνίου έπρεπε να αναλάβει τα καθήκοντά του. Η θητεία του, η οποία επρόκειτο να ολοκληρωθεί στις 19 Ιουνίου 1548, παρατάθηκε για μικρό χρονικό διάστημα. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 7 Οκτωβρίου 1548 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. IV)³⁴.

32. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. 2 (1541-1552), φφ. 181v-182r (παλαιά αρίθμηση 178v-179r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Da Mosto, «Relazione di Cosmo da Mosto», σ. 9 σημ. 3· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 80 αρ. 22.

33. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 81 αρ. 23. Σχετικά με τη χρονολόγηση της έκθεσής του βλ. πιο πάνω σ. XLIV. Για τη ζωή και τη σταδιοδρομία του γενικότερα, βλ. A. Olivieri, «Calbo, Alvise», *Dizionario Biografico degli Italiani*, τόμ. 16, Ρώμη 1973, σσ. 473-474.

34. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 81 αρ. 24. Περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή και τη σταδιοδρομία του, βλ. στο λήμμα του A. Olivieri, «Calbo, Marc' Antonio», *Dizionario Biografico degli Italiani*, τόμ. 16, Ρώμη 1973, σσ. 480-482.

25. Francesco Erizzo του ποτέ Antonio

Η εκλογή του έγινε στις 15 Ιανουαρίου 1548. Στις 28 Ιουνίου ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 27 Ιουνίου 1550³⁵.

26. Antonio Barbi του ποτέ Benedetto

Η εκλογή του έγινε στις 8 Ιανουαρίου 1550. Λίγο μετά την άφιξή του στο νησί, τους επόμενους μήνες, πέθανε³⁶.

27. Gasparo Bembo του ποτέ Alvise

Η εκλογή του έγινε στις 17 Αυγούστου 1550. Αναχώρησε από τη Βενετία στις 23 Δεκεμβρίου 1550 και στις 20 Μαρτίου 1551 ανέλαβε τα καθήκοντά του. Η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 17 Φεβρουαρίου 1553. Φαίνεται, όμως, πως παρέμεινε στο νησί, για μικρό ακόμη χρονικό διάστημα³⁷.

28. Paolo Zorzi του ποτέ Alvise

Η εκλογή του έγινε στις 25 Σεπτεμβρίου 1552. Αναχώρησε από τη Βενετία στις 10 Μαρτίου 1553 και στις 16 Απριλίου ανέλαβε τα καθήκοντά του. Η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 15 Μαρτίου 1555³⁸.

29. Zaccaria Barbaro του ποτέ Daniele

Η εκλογή του έγινε στις 21 Οκτωβρίου 1554. Στις 7 Μαΐου 1555 ανέλαβε τα καθήκοντά του. Η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 15 Απριλίου 1557³⁹.

35. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 81 αρ. 25.

36. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «*Provveditori di Cefalonia*», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 81 αρ. 26.

37. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «*Provveditori di Cefalonia*», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 81-82 αρ. 27.

38. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 82 αρ. 28.

39. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. 3 (1553-1562), φφ. 164ν-165r (παλαιά αρίθμηση 160ν-161r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 82 αρ. 29.

30. Lorenzo Orio του ποτέ Girolamo

Η εκλογή του έγινε στις 22 Νοεμβρίου 1556. Στις 2 Μαΐου 1557 ανέλαβε τα καθήκοντά του αλλά την 1η Φεβρουαρίου 1558 πέθανε. Τον αντικατέστησε προσωρινά, ως αντιπρονοητής, ο οικονομικός έφορος Zuanne Dolfin⁴⁰.

31. Alvise Balbi του ποτέ Bernardo

Η εκλογή του έγινε στις 13 Μαρτίου 1558. Στις 24 Ιουνίου ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 23 Ιουνίου 1560. Δύο μέρες αργότερα συντάξε την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. V), την οποία υπέβαλε κατά την επιστροφή του στη Βενετία στα αρμόδια όργανα⁴¹.

32. Girolamo Sagredo του ποτέ Gianfrancesco

Η εκλογή του έγινε στις 14 Ιανουαρίου 1560. Έφθασε στην Κεφαλονιά στις 19 Μαΐου 1560 και στις 24 Ιουνίου ανέλαβε τα καθήκοντά του. Η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 24 Ιουνίου 1562⁴².

33. Paolo Contarini του ποτέ Giovanni Matteo

Η εκλογή του έγινε στις 2 Ιανουαρίου 1562. Στις 24 Ιουνίου 1562 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 23 Ιουνίου 1564. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 17 Αυγούστου 1564 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. VI)⁴³.

40. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 82 αρ. 30 και 87 αρ. 6. Για το θάνατο και την αντικατάστασή του, βλ. πιο πάνω σ. 25.

41. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 82-83 αρ. 31. Περισσότερα, για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ανέλαβε καθήκοντα, βλ. πιο πάνω σ. 25.

42. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 83 αρ. 32.

43. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. 3 (1553-1562), φφ. 164v-165r (παλαιά αριθμηση 160v-161r) και reg. 4 (1562-1570), φφ. 174v-175r (παλαιά αριθμηση 169v-170r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 83 αρ. 33.

34. Luca Suriano του ποτέ Andrea

Η εκλογή του έγινε στις 9 Ιανουαρίου 1564. Στις 24 Ιουνίου 1564 ανέλαβε τα καθήκοντά του αλλά ύστερα από έναν περίπου μήνα πέθανε. Τον αντικατέστησε προσωρινά, ως αντιπρονοητής, ο οικονομικός έφορος Giovanni Battista Taiapera⁴⁴.

35. Daniele Vitturi του ποτέ Lorenzo

Η εκλογή του έγινε στις 10 Σεπτεμβρίου 1564. Στις 2 Μαρτίου 1565 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 9 Ιανουαρίου 1567. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 2 Αυγούστου 1567 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. VII)⁴⁵.

36. Nicolò da Mulla του ποτέ Angelo

Η εκλογή του έγινε στις 16 Αυγούστου 1566. Στις 8 Μαρτίου 1567 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 8 Φεβρουαρίου 1569. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 11 Ιουλίου 1569 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. VIII)⁴⁶.

37. Marcantonio Giustiniani του ποτέ Nicolò

Η εκλογή του έγινε στις 5 Σεπτεμβρίου 1568. Στις 27 Μαρτίου 1569 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 7 Μαρτίου 1571. Εξακολούθησε όμως να παραμένει στο νησί και να ασκεί καθήκοντα προνοητή, όπου μάλλον και πέθανε στις 25 Ιουλίου 1571. Τον διαδέχθηκε προσωρινά, ως αντιπρονοητής, ο οικονομικός έφορος Giovanni Lippomano⁴⁷.

44. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. 4 (1562-1570), φφ. 174v-175r (παλαιά αρίθμηση 169v-170r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 83 αρ. 34 και 88 αρ. 8.

45. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 399· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 83-84 αρ. 35.

46. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 308· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 18· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Kolonia, «Une pétition», σ. 236 σημ. 7· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σ. 84 αρ. 36.

47. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 19· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Τσιγκάκης, «Άγιος Γεράσιμος», σ. 333 σημ. 11· Παναγιωτοπούλου, «Έκθεση Vincenzo Da Molim», σσ. 390 και 398-399· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 84 αρ. 37 και 88 αρ. 11. Για τη ζωή και τη σταδιοδρομία του γενικότερα, βλ. Laura Antonucci, «Giustinian, (Giustiniani) Marcantonio»,

38. Ambrogio Bragadin του ποτέ Girolamo

Η εκλογή του έγινε στις 6 Οκτωβρίου 1570. Δεν αποδέχτηκε όμως το διορισμό του, αφού ανέλαβε τη διοίκηση πλοίου του βενετικού στόλου, με το οποίο έλαβε μέρος στη ναυμαχία της Ναυπάκτου. Την εξουσία στο νησί φαίνεται πως συνέχισε να ασκεί ο Marcantonio Giustiniani (αρ. 37). Ύστερα από το θάνατο του τελευταίου, ως αντιπρονοητής διορίστηκε ο οικονομικός έφορος Giovanni Lippomano⁴⁸.

39. Vincenzo da Molin του Pietro

Η εκλογή του έγινε στις 17 Ιανουαρίου 1572. Στις 3 Ιουλίου ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 20 Μαΐου 1574. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 15 Σεπτεμβρίου 1574 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. IX)⁴⁹.

40. Gabriele da Canal του ποτέ Agostino

Η εκλογή του έγινε στις 20 Δεκεμβρίου 1573. Στις 3 Ιουλίου 1574 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 2 Ιουλίου 1576⁵⁰.

Dizionario Biografico degli Italiani, τόμ. 57, Ρώμη 2001, σσ. 255-257, όπου και όλη η βιβλιογραφία για την αντιφατική αυτή προσωπικότητα. Από τη συντάκτρια του λήμματος σημειώνεται ως τόπος θανάτου του Marcantonio Giustiniani η Βενετία, πράγμα μάλλον αμφίβολο.

48. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. 4 (1562-1570), φφ. 174v-175r (παλαιά αριθμηση 169v-170r) και reg. 5 (1570-1577), φφ. 192v-193r (παλαιά αριθμηση 189v-190r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Θεοτόκης, *Αναμνηστικών τεύχος*, σ. 19· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Παναγιωτοπούλου, «Εκθεση Vincenzo Da Molin», σσ. 390 και 398-399· Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*, σσ. 84-85 αρ. 38 και 88 αρ. 11. Για τη συμμετοχή του στη ναυμαχία της Ναυπάκτου βλ., πρόσχημα, Κ. Μ. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, τόμ. 4, *The Sixteenth Century from Julius III to Pius V*, Φιλαδέλφεια 1984, σ. 1054. Σχετικά με το θέμα που είχε ανακύψει, βλ. και πιο πάνω σ. 180 αρ. 37.

49. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. 5 (1570-1577), φφ. 192v-193r (παλαιά αριθμηση 189v-190r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικών τεύχος*, σ. 19· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Παναγιωτοπούλου, «Εκθεση Vincenzo Da Molin», σσ. 390 και 398-399. Για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ανέλαβε καθήκοντα, βλ. και πιο πάνω, σ. 53.

50. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικών τεύχος*, σ. 19· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533.

41. Francesco Tierolo του ποτέ Nicolò

Η εκλογή του έγινε στις 19 Φεβρουαρίου 1576. Στις 15 Ιουλίου 1576 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 14 Ιουλίου 1578⁵¹.

42. Alvise Lando του ποτέ Giovanni

Η εκλογή του έγινε στις 24 Φεβρουαρίου 1578. Τους επόμενους μήνες ανέλαβε τη διοίκηση του νησιού την οποία διατήρησε για δύο χρόνια. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε το 1580 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. X)⁵².

43. Giovanni Michiel του ποτέ Salvatore

Η εκλογή του έγινε το 1580. Την ίδια χρονιά ανέλαβε τη διοίκηση του νησιού, την οποία διατήρησε για δύο περίπου χρόνια. Μετά την παράδοση της διοίκησης του νησιού στον Girolamo Tierolo, στις 15 Αυγούστου 1582, γύρισε στη Βενετία. Αν και η έκθεση πεπραγμένων που υπέβαλε (αρ. XI), δε φέρει χρονολογία, συντάχθηκε μάλλον το φθινόπωρο του ίδιου έτους⁵³.

44. Girolamo Tierolo του ποτέ Nicolò

Η εκλογή έγινε στις αρχές του 1582. Στις 15 Αυγούστου ανέλαβε τη διοίκηση του νησιού την οποία διατήρησε για δύο περίπου χρόνια. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 8 Νοεμβρίου 1584 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. XII)⁵⁴.

45. Alessandro Zorzi του ποτέ Paolo

Η εκλογή έγινε το 1584. Την ίδια χρονιά ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 20 Μαΐου 1586⁵⁵.

51. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 19· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Τσικνάκης, «Άσος», σ. 95 σημ. 6· Ο ίδιος, «Άγιος Γεράσιμος», σ. 334 σημ. 13.

52. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 19· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533.

53. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 19· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533. Για τον παράδοση της διοίκησης στον Girolamo Tierolo βλ. πιο πάνω σ. 74.

54. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 19· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533. Για την ανάληψη της διοίκησης βλ. πιο πάνω σ. 77.

55. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533. Για την παράδοση της διοίκησης βλ. πιο πάνω σ. 89.

46. Agostino Moro του ποτέ Marino

Η εκλογή του έγινε το 1585. Στις 20 Μαΐου 1586 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 27 Οκτωβρίου 1587. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 24 Φεβρουαρίου 1588 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. XIII)⁵⁶.

47. Angelo Basadonna του Alvise

Η εκλογή του έγινε στις 14 Ιουνίου 1587. Στις 28 Οκτωβρίου 1587 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 27 Οκτωβρίου 1589. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 6 Απριλίου 1590 πολύ αναλυτική έκθεση πεπραγμένων (αρ. XIV)⁵⁷.

48. Girolamo Tierolo του ποτέ Nicolò

Εκλέχτηκε για δεύτερη φορά πρόνοητής της Κεφαλονιάς (αρ. 44) στις 23 Μαΐου 1589. Στις 28 Οκτωβρίου 1589 ανέλαβε τα καθήκοντά του αλλά πέθανε και δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει τη θητεία του, η οποία έληγε κανονικά στις 27 Οκτωβρίου 1591. Τον αντικατέστησε προσωρινά, ως αντιπρόνοητής, ο σύμβουλος Andrea Zane⁵⁸.

49. Davide Bembo του Giovanni Matteo

Η εκλογή του έγινε στις 12 Μαρτίου 1591. Στις 11 Μαΐου 1591 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 10 Μαΐου 1593. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 12 Ιουλίου 1593 την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. XV)⁵⁹.

56. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 533· Τσικνάκης, «Άσος», σ. 100 σημ. 24. Για την παραλαβή της διοίκησης, τη διάρκεια θητείας του και την παράδοση βλ. πιο πάνω σσ. 89 και 96. Τα χρόνια 1580-1582 υπηρέτησε ως βάλος στην Κέρκυρα. Βλ. Γ. Δ. Παγκράτης, *Οι εκθέσεις των βενετών βαϊλων και προνοητών της Κέρκυρας (16ος αιώνας)*, Αθήνα 2008, σσ. 231-237 αρ. XIV, 453 αρ. 55 και 459 σημ. 55.

57. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. 7 (1587-1595), φφ. 224v-225r (παλαιά αρίθμηση 218v-219r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 534· Τσικνάκης, «Άσος», σ. 102 σημ. 31. Για την παραλαβή της διοίκησης, τη διάρκεια θητείας του και την παράδοση βλ. πιο πάνω σσ. 103 και 130. Τα χρόνια 1584-1586 υπηρέτησε ως προνοητής και καπιτάνος στην Κέρκυρα. Βλ. Παγκράτης, *Οι εκθέσεις*, σσ. 453 αρ. 68 και 460 σημ. 68.

58. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Paladino, «Provveditori di Cefalonia», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 534. Για την ανάληψη της διοίκησης βλ. πιο πάνω σ. 103.

59. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 19·

50. Bartolomeo Moro του Marino

Η εκλογή του έγινε στις 6 Δεκεμβρίου 1592. Την 1η Μαΐου 1593 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 30 Απριλίου 1595. Συνέχισε όμως να είναι προνοητής για ένα ακόμη χρόνο, επειδή καθυστερούσε να φθάσει ο διάδοχός του. Τελικά, στις 12 Μαΐου 1596, παρέδωσε τη διοίκηση του νησιού. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 17 Ιουνίου την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. XVI)⁶⁰.

51. Marco Antonio Pisani του Francesco

Η εκλογή του έγινε στις 30 Νοεμβρίου 1594. Καθυστέρησε ωστόσο να αναλάβει τη διοίκηση του νησιού. Στις 12 Μαΐου 1596 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε την 1η Ιουνίου 1597⁶¹.

52. Giovanni Antonio Foscarini του Alvise

Η εκλογή του έγινε την 1η Ιανουαρίου 1597. Στις 7 Ιουλίου 1597 ανέλαβε τα καθήκοντά του αλλά πέθανε και δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει τη θητεία του, η οποία έληγε κανονικά την 1η Ιουλίου 1599. Τον αντικατέστησε προσωρινά, ως αντιπρονοητής, ο σύμβουλος Nicolò Memo⁶².

Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 534· Τσικνάκης, «Άσος», σ. 104 σημ. 41. Στα χρόνια 1584-1586 είχε υπηρετήσει ως προνοητής και καπιτάνος στην Κέρκυρα. Βλ. Παγκράτης, *Οι εκθέσεις*, σσ. 257-272 αρ. XVI, 453 αρ. 59 και 459 σημ. 59.

60. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 19· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 534· Μοσχονάς, «Έκθεση Αμβροσίου Corner», σ. 257 αρ. 4· Ο ίδιος, «Βενετοί προβλεπτές Άσου», σ. 289 σημ. 10· Ο ίδιος, «Αποστολή αξιωματούχων», σ. 265 σημ. 5· Ο ίδιος, «Λατινική επιγραφή Άσου», σσ. 245-246 αρ. 2· Τσικνάκης, «Άσος», σ. 104 σημ. 42. Για την παράταση της θητείας του, βλ. πιο πάνω σ. 141. Ο Bartolomeo Moro στα χρόνια 1588-1590 είχε υπηρετήσει ως βάλιος στην Κέρκυρα. Βλ. Παγκράτης, *Οι εκθέσεις*, σσ. 317-323 αρ. XIX, 453 αρ. 63 και 460 σημ. 63.

61. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. 7 (1587-1595), φφ. 224v-225r (παλαιά αρίθμηση 218v-219r) και reg. 8 (1595-1602), φφ. 197v-198r (παλαιά αρίθμηση 191v-192r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 19· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 534. Για την καθυστερημένη άφιξή του στο νησί, βλ. πιο πάνω σ. 147.

62. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, reg. 8 (1595-1602), φφ. 197v-198r (παλαιά αρίθμηση 191v-192r). Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 19· Paladino, «Pronveditori di Cefalonìa», σ. 145· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 534. Για το θάνατό του στο νησί, βλ. πιο πάνω σ. 153. Στα χρόνια 1585-1588 είχε υπηρετήσει ως βάλιος στην Κέρκυρα. Βλ. Παγκράτης, *Οι εκθέσεις*, σσ. 273-286 αρ. XVII, 453 αρ. 60 και 460 σημ. 60.

53. Alvise Michiel του Pietro Antonio

Η εκλογή του έγινε στις 27 Δεκεμβρίου 1598. Στις 20 Μαΐου 1599 ανέλαβε τα καθήκοντά του και η θητεία του ολοκληρώθηκε στις 4 Απριλίου 1601. Επιστρέφοντας στη Βενετία, υπέβαλε στις 22 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους την έκθεση πεπραγμένων του (αρ. XVII)⁶³.

63. A.S.V., *Segretario alle Voci*, Elezioni del Maggior Consiglio, ό.π. Πρβλ. Hopf, *Chroniques*, σ. 400· Rignatorre, *Memorie*, τόμ. 2, σ. 309· Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*, σ. 19· Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμ. 2, σ. 534. Για την άφιξή του στο νησί, ύστερα από το θάνατο του προκατόχου του, βλ. πιο πάνω σ. 153.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ανδρεάδης, *Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου*

Α. Μ. Ανδρεάδης, *Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου επί Βενετοκρατίας*, τόμ. 1-2, Αθήνα 1914 (φωτομηχανική ανατύπωση Αθήνα 1994).

Ζακυθινός, «Κεφαλληνίας ιστορικά και τοπωνυμικά»

Δ. Α. Ζακυθινός, «Κεφαλληνίας ιστορικά και τοπωνυμικά», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 6 (1929), σσ. 183-202.

Ζαπάντη, *Κεφαλονιά*

Σταματούλα Σ. Ζαπάντη, *Κεφαλονιά 1500-1571. Η συγκρότηση της κοινωνίας του νησιού*, Θεσσαλονίκη 1999.

Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος*

Σπ. Μ. Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος της Πανιονίου Αναδρομικής Εκθέσεως. Μέρος Α΄. Ενετοκρατία*, Κέρκυρα 1914.

Λούντζης, *Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου*

Ε. Λούντζης, *Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου επί Ενετών*, Αθήνα 1856 (φωτομηχανική ανατύπωση Αθήνα 2000).

Μοσχονάς, «Εκθεση Αμβροσίου Corner»

Ν. Γ. Μοσχονάς, «Εκθεση του αντιπροβλεπτή Άσου Αμβροσίου Corner (1597)», *Μνημόσυνον Σοφίας Αντωνιάδη*, Βενετία 1974, σσ. 247-260.

Μοσχονάς, «Λατινική επιγραφή Αγίου Γεωργίου»

Ν. Γ. Μοσχονάς, «Σχόλιο πάνω σε μια λατινική επιγραφή από το φρούριο του Αγίου Γεωργίου της Κεφαλονιάς», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 1 (1976), σσ. 227-229.

Μοσχονάς, «Βενετοί προβλεπτές Άσου»

Ν. Γ. Μοσχονάς, «Άγνωστοι βενετοί προβλεπτές Άσου», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 3 (1978-1979), σσ. 287-296.

Μοσχονάς, «Αποστολή αξιωματούχων»

Ν. Γ. Μοσχονάς, «Αποστολή αξιωματούχων από την Κρήτη για την ίδρυση του φρουρίου της Άσου στην Κεφαλονιά», *Πεπραγμένα του Δ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ηράκλειο, 29 Αυγούστου - 3 Σεπτεμβρίου 1976)*, τόμ. 2, *Βυζαντινοί και Μέσοι Χρόνοι*, Αθήνα 1981, σσ. 263-269.

Μοσχονάς, «Λατινική επιγραφή Άσου»,

Ν. Γ. Μοσχονάς, «Λατινική κτιτορική επιγραφή του φρουρίου της Άσου», *Σύμμεικτα 6* (1985), σσ. 233-249.

Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*

Γ. Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1, *Από τα αρχαία χρόνια ως το 1797*, Αθήνα 1985.

Μοσχόπουλος, «Η στρατιωτική οργάνωση της Κεφαλονιάς»

Γ. Ν. Μοσχόπουλος, «Η στρατιωτική οργάνωση της Κεφαλονιάς (16ος-17ος αι.)», *Κεφαλληνιακά Χρονικά 5* (1986): *Αφιέρωμα στον ακαδημαϊκό Διονύσιο Α. Ζακυθινό*, σσ. 1-32.

Παναγιωτοπούλου, «Εκθεση Vincenzo da Molin»

Μαριλίνα Σ. Παναγιωτοπούλου, «Εκθεση του προβλεπτή Κεφαλληνίας Vincenzo da Molin (1572-1574)», *Κεφαλληνιακά Χρονικά 6* (1992-1994, έκδ. 1994): *Αφιέρωμα στον καθηγητή Δημήτριο Σωτ. Λουκάτο*, σσ. 385-413

Παρτς, *Κεφαλληνία και Ιθάκη*

Ι. Παρτς, *Κεφαλληνία και Ιθάκη. Γεωγραφική μονογραφία*, Μετάφραση Λ. Γ. Παπανδρέου, Αθήνα 1892 (φωτομηχανική ανατύπωση, με προλεγόμενα και ευρετήρια Γ. Μοσχόπουλου, Αθήνα 1982).

Πεντόγαλος, «Καλλιέργεια βαμβακιού και σταφίδας»

Γ. Η. Πεντόγαλος, «Καλλιέργεια βαμβακιού (το 1538) και σταφίδας (το 1541) στην Κεφαλονιά. (Δύο σχετικά νοταριακά έγγραφα)», *Κεφαλονίτικες Ωρες 1* (1974), σσ. 49-52.

Πλουμίδης, *Οι βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες*

Γ. Σ. Πλουμίδης, *Οι βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου τουρκοβενετικού πολέμου (1503-1537)*, Ιωάννινα 1974.

Τσικνάκης, «Άσος»

Κ. Γ. Τσικνάκης, «Οι προσπάθειες για την ίδρυση του φρουρίου της Άσου στην Κεφαλονιά (1576-1593)», *Πρακτικά του Ε΄ Διεθνούς Πανιωνίου Συνεδρίου (Αργοστόλι – Ληξούρι, 17-19 Μαΐου 1986)*, τόμ. 1, *Ιστορία ώς το 1809*, επιμ. Γ. Ν. Μοσχόπουλος, Αργοστόλι 1989, σσ. 93-106.

Τσικνάκης, «Άγιος Γεράσιμος»

Κ. Γ. Τσικνάκης, «Ειδήσεις για το μοναστήρι του Αγίου Γερασίμου της Κεφαλονιάς στα τέλη του 16ου αιώνα», *Σύμμεικτα* 9/2 (1994): *Μνήμη Δ. Α. Ζακυθηνού*, επιμ. Ν. Γ. Μοσχονάς, σσ. 329-345.

Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τόμ. 1-2

Ηλ. Α. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα. Συμβολαί εις την ιστορίαν και λαογραφίαν της νήσου Κεφαλληνίας εις τόμους τρεις*, τόμ. 1, *Βιογραφικά. Οίκων ιστορία. Δημοσιεύματα*, Αθήνα 1904 (φωτομηχανική ανατύπωση Αθήνα 1980) - τόμ. 2, *Εκκλησιαστικά. Μονών ιστορία. Χρονογραφία. Πολιτικά και στατιστικά σημειώματα*, Αθήνα 1960 (φωτομηχανική ανατύπωση Αθήνα 1980).

Φωκάς-Κοσμετάτος, *Το κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας*

Ν. Φωκάς-Κοσμετάτος, *Το κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας. Η παλαιά πρωτεύουσα της νήσου*, Αθήνα 1966.

Da Mosto, «Relazione di Cosmo da Mosto»

A. da Mosto, «Relazione di Cosmo da Mosto sul Sindacato di Levante del 1543», *Miscellanea di Storia Veneta edita per cura della R. Dep. Veneta di Storia Patria*, σειρά 2, 2 (1894), σσ. 1-11.

Da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia*

A. da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico con il concorso dei funzionari dell'Archivio*, τόμ. 1, *Archivi dell'amministrazione centrale della Repubblica Veneta e archivi notarili*, Ρώμη 1937.

Hopf, *Chroniques*

Ch. Hopf, *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues publiées avec notes et tables généalogiques*, Βερολίνο 1873 (φωτομηχανική ανατύπωση Αθήνα 1961).

Kolonia, «Une pétition»

A. Kolonia, «Une pétition des nobles Céphaloniotés de 1567», *Byzantinische Forschungen* 5 (1977), σσ. 235-252.

Lamansky, *Secrets d'État de Venise*

VI. Lamansky, *Secrets d'État de Venise. Documents, extraits, notices et études servant à éclaircir les rapports de la Seigneurie avec les Grecs, les Slaves et la Porte Ottomane à la fin du XVe et au XVIe siècle*, τόμ. 2, Αγία Πετρούπολη 1884 (φωτομηχανική ανατύπωση Νέα Υόρκη 1968).

Paladino, «Provveditori di Cefalonia»

G. Paladino, «Intorno ai provveditori veneti di Cefalonia», *L'Ateneo Veneto* 40/2 (1917), σσ. 144-146.

Pignatorre, *Memorie*, τόμ. 1-2

M. και N. Pignatorre, *Memorie storiche e critiche dell'isola di Cefalonia dai tempi eroici alla caduta della Repubblica Veneta*, τόμ. 1-2, Κέρκυρα 1889.

Sathas, *Documents inédits*

C. N. Sathas, *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen âge*, τόμ. 5-6, Παρίσι 1883-1884.

Tiepolo, «Archivio di Stato di Venezia»

Maria Francesca Tiepolo (επιμ.), «Archivio di Stato di Venezia», *Guida Generale degli Archivi di Stato Italiani*, τόμ. 4, Ρώμη 1994, σσ. 857-1148.

Vlassi, «La tariffa delle spese giudiziarie»

Despina Er. Vlassi, «La tariffa delle spese giudiziarie pubblicata a Cefalonia nel 1511, dopo la sua occupazione da parte dei Veneziani», *Studi Veneziani* n.s. 7 (1983), σσ. 233-352.

Vlassi, «La politica annonaria di Venezia a Cefalonia»

Despina Vlassi, «La politica annonaria di Venezia a Cefalonia: il fondaco delle biade (sec. XVI-XVIII)», *Θησαυρίσματα* 25 (1995), σσ. 274-318.

RIASSUNTO

Agli inizi del secolo XVI, con la presa di Cefalonia, lo Stato Veneziano potenziò ulteriormente la propria presenza nell'area ionica. I modi in cui si organizzò e fronteggiò i problemi del nuovo possedimento sono indicativi della politica che inizia ormai ad adottare. Nei decenni seguenti, la presenza veneziana nell'isola sarà ulteriormente rafforzata e perdurerà fino alla fine del secolo XVIII, lasciando un'impronta evidente della sua secolare storia.

Durante tale periodo, capo del *Reggimento* era il provveditore di Cefalonia, nobile veneziano, la cui carica era proposta dal *Senato* e ratificata poi dal *Maggior Consiglio*. Il mandato aveva la durata di due anni. Alla vigilia della partenza gli erano recapitate le *commissioni*, in altre parole descrizioni dettagliate dei successivi spostamenti. Il provveditore aveva diretta supervisione sulle questioni di Cefalonia ed Itaca ed un ruolo decisivo negli ambiti relativi la difesa, l'economia e l'amministrazione della giustizia. Nei giorni successivi il rientro a Venezia, era suo dovere presentarsi al *Collegio* e consegnare una *relazione* che illustrasse, al termine del proprio governatorato, la situazione di Cefalonia e la sua personale attività in loco.

Il contenuto delle prime relazioni è conciso, limitandosi alle informazioni indispensabili. Con il passare degli anni però, i testi appaiono più maturi. I motivi di tale evoluzione sono molteplici. Un ruolo rilevante sembra abbiano avuto le istruzioni scritte assegnate ai futuri governatori.

Le relazioni pubblicate si dimostrano apprezzabili fonti d'informazione per la storia di Cefalonia durante quel periodo. Grazie ad esse, si riorganizza in larga misura la vita quotidiana dell'isola. In particolare, gli scritti dei dignitari veneziani prendono in esame le seguenti questioni:

1. Lo sviluppo demografico della popolazione dell'isola. Tramite censimenti periodici, si registrano gli abitanti e primariamente gli uomini idonei a servire la difesa.

2. L'organizzazione della difesa. Come si può dedurre, lo sforzo veneziano per creare a Cefalonia uno scudo difensivo, si orienta inizialmente verso due principali direzioni: la ristrutturazione della fortezza di San Giorgio, con sua designazione a capitale dell'isola, ed un più corretto ed efficace schiera-

mento delle forze armate stanziato nell'isola. Negli ultimi decenni, quando ormai appaiono evidenti le imperfezioni della fortezza esistente, si prende in considerazione l'eventualità di costruirla una seconda nell'area fortificata di Assos, con lo scopo altresì di eleggerla gradualmente a nuova capitale.

3. I problemi degli abitanti dell'isola. Allo scopo di salvaguardare gli abitanti dei paesi dagli abusi dei potenti, le autorità veneziane producono sforzi considerevoli.

4. La produzione agricola dell'isola. Si forniscono elenchi dei prodotti di alimentazione quotidiana. Nel contempo si segnala la sempre minor produzione di cereali, che inevitabilmente scarseggiavano, a favore di una crescente coltivazione di uva passa.

5. Lo sfruttamento delle fonti di ricchezza dell'isola. In tale direzione è indicata la necessità di riparare le saline preesistenti, per una maggiore produzione di sale, nonché l'esigenza di proteggere le risorse boschive, viste altresì le richieste di legname da parte della flotta veneziana.

6. Negli ultimi decenni del secolo XVI, l'aumento rapido ed indiscriminato della coltivazione dell'uva passa diventa argomento preponderante nelle relazioni dei provveditori, ma grande preoccupazione desta anche la penetrazione inglese nell'isola e l'aumento del contrabbando.

7. I riferimenti alla funzione dell'Ente dell'Economia Pubblica di Cefalonia (*camera fiscale*) sono frequenti. E ciò risulta normale considerando che lo sviluppo dell'isola si basa in larga misura sull'esercizio di una buona politica finanziaria. Per tale ragione, in quasi tutte le relazioni, si forniscono numerose notizie sulle persone che dirigono periodicamente l'Ente, sulle tasse imposte e sugli introiti che esse producono. Negli ultimi decenni del secolo si rileva un'accurata descrizione della nuova tassa sull'esportazione dell'uva passa.

8. Spesso si hanno ragguagli in merito alle relazioni che intercorrono tra le autorità dell'isola con le ottomane della Grecia continentale. Frequenti sono le descrizioni attinenti l'azione delle navi piratesche ed il terrore che seminano tra gli abitanti costieri dell'isola.

9. Strettamente legata alle sorti di Cefalonia era l'isola di Itaca. Tuttavia, un'unica relazione rimanda al passato storico dell'isola. Nelle altre se ne descrivono la posizione, i paesi esistenti, i prodotti ed i problemi quotidiani dei suoi scarsi abitanti. Nella fattispecie, si menzionano le incursioni di cui era oggetto l'isola con il conseguente clima di terrore.

Nelle Relazioni, i dignitari veneziani provvedono a dare indicazioni, spesso preziose, anche su altri aspetti relativi l'isola ionica.

1. La comunità urbana di Cefalonia è menzionata in maniera sporadica.

Inizialmente, come è sottolineato, non sono presenti più di dodici *cittadini*, situazione che ostacola la vendita delle tasse a prezzi accettabili per la mancanza di interessati alle aste indette. Alcuni anni più tardi si rileva che nell'isola non esiste civiltà, né ordinamento della comunità, né modo e luogo per organizzare il Consiglio. Le reazioni dei dignitari veneziani, di fronte ai tentativi delle popolazioni locali di veder riconosciuta la propria posizione, furono superate dagli sviluppi travolgenti dell'epoca i quali determinarono il graduale mutamento dell'atteggiamento dello Stato Veneziano.

2. Si disserta spesso sulle ostilità, a volte veementi, tra le famiglie potenti dell'isola (Crassà, Tipaldo, Panà, Rossolimo) e al rischio della coesione sociale che ne può derivare. A che ciò non avvenga, le autorità veneziane intervengono con il proposito di dirimere le dispute e placare gli animi.

3. Nelle relazioni non mancano alcuni significativi richiami alla condizione della chiesa ortodossa dell'isola. Si menziona il ragguardevole numero di preti ortodossi. Ciò trae origine dal fatto che molti uomini dell'isola scelgono la vita ecclesiastica per evitare il servizio nelle galere veneziane.

4. In merito alla chiesa cattolica dell'isola le notizie sono più cospicue. Si evidenzia la grande proprietà terriera della diocesi latina e della *commendaria* dell'Ordine di Malta. Sono inoltre presenti riferimenti alle difficoltà della diocesi latina durante il decennio 1580-1590. La situazione era peggiorata dopo la morte del vescovo latino di Cefalonia e Zante, Paolo Grasso, e la mancata nomina di un suo successore.

5. Connessa alla questione dei rapporti tra Ortodossi e Cattolici nell'isola di Cefalonia, è la tensione creatasi tra questi due gruppi nel decennio 1580-1590, a seguito della decisione di Papa Gregorio XIII di inserire nella chiesa cattolica un nuovo calendario che ne porti il suo nome. Alla luce però delle reazioni che seguono, egli accetta, previa richiesta veneziana, che il nuovo calendario non sia adottato nelle zone di Corfù, Zante e Cefalonia.

6. Tra gli aspetti più interessanti della politica sociale voluta dallo stato veneziano a Cefalonia, come anche nelle altre domini d'Oriente, vi è l'attenzione rivolta ai bambini abbandonati. Da un certo momento in poi, tuttavia, pare che avvenga un abuso della misura, la qual cosa provoca l'intervento delle autorità.

Nell'appendice del libro è inclusa una lista dettagliata dei provveditori veneziani di Cefalonia durante il secolo XVI. Durante tale periodo, come si evince dai dati d'archivio, la carica fu assegnata a cinquantatré persone in totale. Da questo dato si devono detrarre circa dodici provveditori, fino al 1524,

i quali quasi certamente non avevano presentato una relazione. E ancora otto provveditori che morirono durante il servizio e non ebbero modo di redigerne una. E infine i due provveditori che, nonostante l'elezione, sembra non siano mai giunti a Cefalonia. Con le detrazioni, il numero dei provveditori con il diritto di presentare una relazione e che probabilmente lo esercitarono, raggiunge i trentuno. Sono state individuate le relazioni di diciassette di essi, in altre parole, più della metà. Le restanti relazioni mancano.

Le relazioni pubblicate, estendendosi a quasi tutti i decenni del secolo XVI, costituiscono un campione sufficiente per una visione precisa di Cefalonia in tale periodo.

EYPETHPIA

Στα ευρετήρια περιλαμβάνονται λήμματα από την εισαγωγή, τα κείμενα των εκθέσεων, το παράρτημα και τις συντομογραφίες. Δεν ευρετηριάστηκαν τα κείμενα των περιλήψεων καθώς και οι όροι *Κεφαλονιά*, *Cefferalonia*, *προνοητής της Κεφαλονιάς*, *pronveditore di Cefferalonia* και *Βενετία*, *Venezia* στις διάφορες εκδοχές τους. Με τα πλάγια στοιχεία δηλώνονται οι υποσημειώσεις. Στις περιπτώσεις των ευρετηρίων των κυρίων ονομάτων και των τόπων, για τη διευκόλυνση του αναγνώστη, κάθε λήμμα συνοδεύεται από συμπληρωματικές επεξηγήσεις. Το ίδιο ισχύει και με όσες λέξεις βρίσκονται μέσα σε αγκύλες. Τα γράμματα μέσα σε παρένθεση δηλώνουν διαφορετικές γραφές του ίδιου λήμματος. Το ευρετήριο των όρων καταβλήθηκε προσπάθεια να είναι όσο το δυνατόν πιο αναλυτικό.

ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Αλισανδράτος Γ. LIV
Ανδρεάδης Α. Μ. XLII, 187
Αντζουλάτος Γ. πρωτοπρεσβύτερος LV
Αρακαδάκη Μαρία LVII
- Βλάσση Δέσποινα LIV· βλ. και Vlasi
Desrina
- Γρηγόριος ΙΓ' πάπας LIII, *LIII*
- Ευθυμιάτου-Αλισανδράτου Τασία LIV
- Ζακυθινός Δ. Α. 187
Ζαπάνη Σταματούλα Σ. XLII, 168, 187
- Θεοτόκης Σπ. Μ. XLI, 168, 187
- Καραγιάννη Ουρανία LV
Καστροφύλακας Πέτρος XXVI
Καφέ Μαρίνα LV
Κέφαλος Αθηναίος XLVIII· βλ. και
Ceffalo Atteniese
- Κόλιας Τ. LV
Κόντη Βούλα LV
Κουμανούδη Μαρίνα LV
Κρασά οικογένεια LII· βλ. και Crassà
famiglia
- Λεοντάρα Ζαμπέλα LV
Λούντζης Ε. 187
- Μαλτέζου Χρύσα LIV
Μασμανίδου Μαρία LV
Μηλιαράκης Α. XLII
Μοσχονάς Ν. Γ. LIV, 187, 188
Μοσχόπουλος Γ. Ν. 188
Μπαρμπαρόσα Χαϊρεντίν XXI, *XXII*
- Ουλούτς Αλή XXV· βλ. και Aluzali
- Πανά οικογένεια LII· βλ. και Panà
famiglia
- Παναγιωτοπούλου Μαριλίνα Σ. XLII,
188
- Πανοπούλου Αγγελική LV
Παπαδάκη Εμμανουήλ Τυπογραφείο LV
Παπαδάκης Μιχάλης LV
Πάρδος Ανιώνης LV
Παρτς Ι. XLII, XLVI, 188
- Πατρίκιος Αγγελής του ποτέ Γιαννούλη
XLIX
- Πατρίκιος Αντώνιος του ποτέ Γιαννούλη
XLIX
- Πατρίκιος Γιαννούλης XVII, XLIX,
XLIX
- Πατρικίον οικογένεια XLVIII, XLIX·
βλ. και Patrichi famiglia
- Πεντόγαλος Γ. Η. LIV, 188
- Πνιατόροι 167, 168· βλ. και Pignatorre
M. e N.
- Πνιατόρος Μ. XLII, 167, 168
- Πνιατόρος Ν. XLII, 167, 168
- Πλουμίδης Γ. Σ. 188
- Ροσόλμου οικογένεια LII· βλ. και
Ros<s>olimi famiglia
- Σάθας Κ. Ν. XLI· βλ. και Sathas C. N.
Στράμπαλη οικογένεια *XXVI*
- Τσκνάκης Κ. Γ. 189
Τσιτσέλης Ηλ. Α. XLII, 167, 189
- Τσουραπά Ελένη LV
Τυπάδου οικογένεια LII· βλ. και Tipaldi
famiglia

- Φωκάς-Κοσμετάτος** Ν. XLI, 189
- Χατζάκης** Γ. LV
Χιώτης Π. XLII
- Aluzali** 80· βλ. και Ουλούτς Αλή
- Baffo** Vincenzo 175
- Balbi** Alvise του ποτέ Bernardo, provveditore di Cefalonia *XLII*, XLIV, LV, 25, 34, 179
- Balbi** Alvixe· βλ. Balbi Alvise
- Barbarigo** Girolamo του ποτέ Benedetto, provveditore di Cefalonia XXXIII, XXXIV, 173
- Barbaro** Zaccaria του ποτέ Daniele, provveditore di Cefalonia 54, 178
- Barbati** Paulo, capitano 79
- Barbatti** Nicolò, capitano generale de cavalli decimali 58, 78, 79
- Barbat(t)i** Zorzi, capo de stradioti 29, 47, 57
- Barbi** Antonio του ποτέ Benedetto, provveditore di Cefalonia 178
- Barbi** Marino του ποτέ Nicolò, provveditore di Cefalonia 173
- Barisone**, governor della Fortezza di Asso 148
- Basadonna** Angelo του Alvise, provveditore di Cefalonia XLVI, XLVIII, XLIX, LVI, 96, 101, 183· bailo e capitano di Corfù 183
- Basadonna** Anzol(I)ο· βλ. Basadonna Angelo
- Bembo** David· βλ. Bembo Davide
- Bembo** Davide του Giovanni Matteo, provveditore di Cefalonia 133, 146, 147, 183· bailo e capitano di Corfù 184
- Bembo** Davit· βλ. Bembo Davide
- Bembo** Gasparo του ποτέ Alvise, provveditore di Cefalonia 33, 178
- Bembo** Zuan, generale dell'isola di Corfù, Zante et Cefalonia 162, 164
- Boldù** Andrea, Savio di Terraferma XLV, 44
- Bondumier** Andrea του ποτέ Zanetto, provveditore di Cefalonia 174, 175
- Bondumier** Antonio 175
- Bragadin** 39
- Bragadin** Ambruoso (Ambrogio) του ποτέ Girolamo, provveditore di Cefalonia 53, 181
- Bragadin** Nicolò του ποτέ Vettore, provveditore di Cefalonia 175
- Bragadin** Adriano, provveditore et capitano di Corfù 64
- Bua** Andrea, provisionato 17
- Calbo** Aloysius, provisor Cephaloniae· βλ. Calbo Alvise
- Calbo** Alvise του ποτέ Girolamo, provveditore di Cefalonia *XLII*, XLIV, XLIV, LV, 13, 177
- Calbo** [Marco] Antonio του ποτέ Girolamo, provveditore di Cefalonia *XLII*, 21, 177
- Candido** Lodovico, capitano alla custodia della Fortezza 38
- Cangadi** Condo, provisionato 17
- Capassa** Alexandro, scrivano alle fabbriche 17
- Capas(s)a** Michiel 4, 5
- Cavadin** Domenego, capitano 58
- Cazari** Michiel, bombardier 17, 26
- Ceffalo** Atteniese 104· βλ. και Κέφαλος Αθηναίος
- Chelmi** Lazaro, provisionato, capitano 17, 79
- Cimera** Christophoro, protto 17
- Cimera** Mathio, taipiera 17
- Cladà** T(e)odoro, governor della strathia 133, 142

- Combotecla Al(I)essandro (Alexandro), capitano de cavalli decimali 22, 29, 47, 57, 58
- Combotecla Benetto di Alessandro, capitano de cavalli decimali 58, 78
- Combotecla Dimitri, provisionato 17
- Combotecla Elia (Helia), capo provisionato 13, 17
- Combotecla Stamattio di Alessandro, capitano de cavalli decimali 58, 78, 79
- Combuthetra Andrea, capitano 79
- Combuthetra Benetto· βλ. Combotecla Benetto di Alessandro
- Combuthetra Stamati· βλ. Combotecla Stamattio di Alessandro
- Comgali Dimitri, provisionato 17
- Com(m)i Draco, scontro della camera di Cefalonia 117, 137
- Contarini Andrea του ποτέ Ambrogio, provveditore di Cefalonia 173
- Contarini Bertuccio του ποτέ Domenico, provveditore di Cefalonia 174
- Contarini Lorenzo, Sindaco di Levante XXXVII
- Contarini Paolo του ποτέ Giovanni Matteo, provveditore di Cefalonia XLI, 37, 179
- Contarini Polo· βλ. Contarini Paolo
- Contarini Sebastiano του ποτέ Antonio, provveditore di Cefalonia 175· provveditore di Zante 175
- Coressi Mercurio, provisionato 17
- Corner Ambrosio, vice provveditore della Fortezza di Asso 149
- Corona dalla Mota Antonio, capitano della Fortezza 47, 48, 56
- Corona Giacomo di Antonio, capitano della Fortezza 56
- Crano Abra(ha)m, capo di stradioti 13, 22
- Crassà famiglia 89, 147· βλ. και Κρασά οικογένεια
- Crassani famiglia· βλ. Crassà famiglia
- Crasso Marco, cancellier 85
- Cressan Dario 99, 100, 102, 127
- Cuci Paulo, capitano 115
- Da Bagnacavallo Gratiadio, capitano della Fortezza 12, 15, 16
- Da Canal Cristoffallo, provveditore della armata 33
- Da Canal Gabriele του ποτέ Agostino, provveditore di Cefalonia 181
- Da Este Marin· βλ. Di Zentilini da Este Marin
- Da i Mastelli Piero, capitano della Fortezza, governatore delle cernide 56, 63, 72
- Da Imola Ottavian· βλ. D'Imola Ottavian
- Dal Borgo Michela XLI
- Dal Cortivo Co(n)stantin, monitionero de biave, scontro della camera 73, 83
- Dalla Chimara Nicolò, protto et ingegnier XXXII
- Dalla Porta Coaz(z)o· βλ. Della Porta Covacio
- Dalla Porta Francesco, cavallo 114
- Dalla Porta Hettor, capitano 78
- Dall'Ocha Tiberio, capitano della Fortezza 56, 82, 90, 116
- Dalli Ocha Tiberio· βλ. Dall'Ocha Tiberio
- Da Molin Nicolò του ποτέ Pietro 170
- Da Molin Vi(n)cenzo του Pietro, provveditore di Cefalonia XXIII, XLII, 53, 170, 181
- Da Molino Lorenzo· βλ. Molin Lorenzo
- Da Mosto A. 189
- Da Mosto Cosmo, Sindaco di Levante XXXVII, 177
- Da Mul(l)a Nicolò του ποτέ Angelo,

- provveditore di Cefalonia *XLII*, 50, 180
- Dandolo Nicolò, bailo di Corfù 39
- Dandolo Girolamo του ποτέ Francesco, provveditore di Cefalonia 176· provveditore di Zante 176
- Da Nea detto Passapare Zuan, bombardier della Fortezza 26
- Dante Zuan, bombardier 17
- Da Parma Lunardo, ccroicho 17
- Da Parma Thodarin, bombardier 17, 26
- Da Pesaro Benedetto, capitano generale da Mar *XVII*, *XVIII*, *XVIII*, *XXX*, *XXXI*, *XLVIII*, 105, 172
- Da Peschiera Jacomo, governatore delle munizioni delle arme della Fortezza 91
- Da Rodego Alexandro, caporal 16
- Da Verona Philippo, caporal 17
- Da Verona Righetto, capitano della Fortezza 12, 15, 16
- De Górdoba Gonzalo Fernández *XVII*
- Della Porta Covacio, provisionato, capitano de cavalli decimali 17, 47, 57
- Del Monte Giovanni Battista, capitano generale delle fanterie *XXXVII*
- Di Boni Marsilio, capitano della Fortezza 113, 116
- Di Mastelli Piero· βλ. Da i Mastelli Piero
- Dimissiano Nicolò, marangon 17
- D'Imola Ottavian, capitano della Fortezza 47, 48
- Di Nicosia Zuane, capo di monitioni della Fortezza 164
- Di Zentili Marin· βλ. Di Zentilini da Este Marin
- Di Zentilini da Este Marin, capo di bombardieri, ingegniero 64, 80, 91, 116, 163
- Dolfin Zuan(ne), camerlengo, vice provveditore di Cefalonia 25, 179
- Erizzo Francesco του ποτέ Antonio, provveditore di Cefalonia 178
- Eudemono(g)ian(n)i Soffianò (Sophianò), governor della strathia 47, 57, 78, 90, 94
- Eudemonogiani Sophianò· βλ. Eudemonogiani Soffianò
- Fasol Francesco, secretario *XXXII*
- Fasuolo Nicolò, sopracomito 59
- Floca Mathio, scontro di camera 14, 15
- Fochà Manoli, capo de stradioti 29
- Foscarini [Giacomo], capitano generale da Mar 53, 56, 57
- Foscarini Giovanni Antonio του Alvise, provveditore di Cefalonia 153, 184· bailo di Corfù 184
- Foscolo Piero 4
- Foscolo Pietro του ποτέ Girolamo, provveditore di Cefalonia 172, 173
- Foscolo Zuan Baptista del quondam Piero 4
- Fucà Lunardo, capitano de cavalli decimali 47, 57
- Fucà Marco, capitano 79
- Fuc(h)à Stefanin, capitano de cavalli provisionati 13, 22
- Fulvio, governatore della militia 162
- Gabriel Francesco του ποτέ Bertuccio, provveditore di Cefalonia *XXII*, *XLII*, 9, 10, 176
- Gabriel Franciscus, provisor Zefaleniae· βλ. Gabriel Francesco
- [Gabutio] Piero Conte, collonello 148
- Garzoni Giulio, Sindaco di Levante *XXXVII*, 73, 145
- Gentilini Marin· βλ. Di Zentilini da Este Marin
- Giustiniano Marc'Antonio του ποτέ Ni-

- colò, provveditore di Cefalonia 53, 56, 180, 181, 181
- Giustiniano Orsato, camerlengo 56
- Gradenigo Francesco, consiglier di Cefalonia 90
- Grasso Paolo monsignor, vescovo latino di Cefalonia e Zante LIII, 70, 73, 124
- Grimani Francesco του ποτέ Nicolò, provveditore di Cefalonia 177
- Gritti Giovanni, Sindaco di Levante XXXVII, 73, 145
- Gritti Michiel, capitano della Fortezza 25, 26
- Guasconi Giovanni, governor della militia 90, 114, 115, 133
- Hopf Ch. 167, 168, 170, 189
- Kolonia A. 190
- Lamansky VI. XLII, 24, 190
- Lando Alvise του ποτέ Giovanni, provveditore di Cefalonia 63, 182
- Lascari Alessandro, governor della strathia 156
- Lascari Dimitri, governor della strathia 30, 38
- Lion Girolamo, capitano dell'isola XXXI
- Lippamano Zuan· βλ. Lippomano Giovanni
- Lippomano Giovanni, camerlengo, vice provveditore di Cefalonia 53, 180, 181
- Lippomano Bernardin, consiglier di Cefalonia 89, 90
- Lippomano Piero, vice camerlengo 56
- Lixi Zuan, capo di stradioti 29
- Longo Zuanne, camerlengo 63, 71
- Loredan Bernardo, consiglier 89
- Loredan Francesco, camerlengo, vice provveditore di Cefalonia 175, 176
- Loredan Gieronimo, provveditore della Fortezza di Asso 157, 162
- Lunardo, favro 17
- Lusi Dimitri (Demetrio), capitano de cavalli decimali 57, 79
- Lusi Nicolò, capitano de cavalli decimali 58, 79
- Lusi Zuan(e), capitano de cavalli decimali 47, 57
- Lusi, capitano 115
- Magno Nicolò του ποτέ Pietro, capitano di Cefalonia XXXIII· provveditore di Cefalonia 175
- Magno Stefano, capitano di Cefalonia XXXIII
- Malipiero Fantino του ποτέ Francesco, provveditore di Cefalonia XXXVIII, 172
- Malipiero Nicolò του ποτέ Tommaso, provveditore di Cefalonia XLII, XLIII, XLIV, 3, 174
- Manzon(e) Scipion· βλ. Manzoni Scipion
- Manzoni Scipion, capitano della guardia del Castello 63, 73, 82
- Marascotto Annibal, capitano 56
- Marcello Lorenzo, capitano dell'isola XXXIV
- Marcello Nicolò του ποτέ Nadale, provveditore di Cefalonia XXXII, 4, 172
- Marcello Valerio του ποτέ Giacomo Antonio, provveditore di Cefalonia 173, 174
- Marin Pietro του ποτέ Nicolò 170
- Marino Lunardo, vice provveditore di Cefalonia 174
- Marino Michele, camerlengo, vice provveditore di Cefalonia XXXIV, 174
- Marino Tommaso του ποτέ Filippo, provveditore di Cefalonia 170, 174
- Maripetrus Nicolaus, provisor Caephaleniae· βλ. Malipiero Nicolò

- Masarachi Stamathi (Stamatti), cavalier
Napolitano 14, 22, 29
- Masarachi Zuan(e), capitano della strathia
47, 57, 78
- Mastelli Pietro· βλ. Da(i) Mastelli Piero
Mavrichi famiglia 115
- Memo Nicolò, consiglier, vice provveditore di Cefalonia 184
- Menagia Andrea, capo de stradioti, provisionato 13, 17
- Michiel Alvise του ποτέ Pietro Antonio, provveditore di Cefalonia *XXIII*, *XLIII*, *XLVII*, 153, 165, 169, 185
- Michiel Giovanni του ποτέ Salvatore, provveditore di Cefalonia 71, 77, 182
- Michel Zuan· βλ. Michiel Giovanni
- Minoto Andrea 176
- Mocenigi 115
- Mocenigo Alvise, consiglier 83
- Molin Lorenzo, camerlengo 71, 83
- Moro Agostin(o) του ποτέ Marino, provveditore di Cefalonia *XLVII*, 89, 103, 183· bailo di Corfù *183*
- Moro Agustin· βλ. Moro Agostin(o)
- Moro Bartolomeo του Marino, provveditore di Cefalonia 138, 149, 184· bailo di Corfù *184*
- Moro Bortolamio· βλ. Moro Bartolomeo
- Moro Donato, castellano della Fortezza, vice provveditore di Cefalonia *XXXI*, *XXXI*, *XXXIII*, *XXXIII*
- Moro Sebastian, provveditore general dell'armata 3
- Musachi Thomaso, governor della calleria 63, 71
- Musachi Zuan, provisionato 17
- Mustafa bei di Santa Maura 157
- Nadal Angelo του ποτέ Bernardo, provveditore di Cefalonia 176
- Orio Lorenzo του ποτέ Girolamo, provveditore di Cefalonia 25, 179
- Otio Hieronimo, camerlengo 63
- Paladino G. 168, 190
- Paleologhi 15
- Paleologo Nicolò 17
- Paleologo Zuan 22
- Panà famiglia 147· βλ. και Πανά οικογένεια
- Paruta Alvise, consiglier 90
- Paruta Bortholamio, consiglier 83
- Patrichi famiglia 105· βλ. και Πατρικίων οικογένεια
- Petrucchi Maria LV
- Pesaro· βλ. Da Pesaro Benedetto
- Piero Conte· βλ. [Gabutio] Piero Conte
- Pignatorre M. e N. 190· βλ. και Πινιατόροι
- Pisani Marco Antonio του Francesco, provveditore di Cefalonia 147, 184
- Pisani Piero, vice provveditore et bailo di Corfù 64
- Pittigian Zuane, bombardier 26
- Prifti Zuan, cavallo 115
- Raspone [Raffaele], collonello 147, 158, 159
- Rizachopullo Thoma, capo di provisionati 22
- Rizardopulo Zuan, cavallo 114
- Robotin Alexio 4
- Rocholer Zuan· βλ. Roccoller Zuane
- Roccoller Zuane, inzegnier, capo della Fortezza 15, 17, 27, 34

- Rondachi Andrea, governor della stratia 57
- Ros<s>olimi famiglia 147· βλ. και Ροσόλυμου οικογένεια
- Ros<s>olimo Dimitri, cavallo 114
- Sagredo Girolamo του ποτέ Gianfrancesco, provveditore di Cefalonia XLIV, 25, 179
- Salamon, provveditore dell'armata 64
- Salamon Alvise του ποτέ Pietro, provveditore di Cefalonia XXXI, XXXII, 169, 172
- Sallamon Piero, consiglier 89
- Sanudo Marino 168
- Sathas C. N. 2, 8, 12, 20, 190· βλ. και Σάθας K. N.
- Saviolo Andrea, capitano alla custodia della Fortezza 56, 57
- Servo Constantin, provisionato 17
- Siatili di Ascoli Vi(n)cenzo, governor della soldati 144
- Simitecolo Iacopo, Sindaco Orientis 3
- Solza Annibal, capitano alla custodia della Fortezza 82, 90, 95, 116
- Soncin Francesco, capitano alla custodia della Fortezza 26
- Soncino Marco, capitano delle ordinanze 82, 95, 112, 113, 156
- Soranzo [Giacomo], provveditore generale da Mar 57
- Spinelli Zuan, capitano alla custodia della Fortezza 26, 38
- Surian(o) Luca του ποτέ Andrea, provveditore di Cefalonia 39, 180
- Taiapera Giovanni Battista, camerlengo, vice provveditore di Cefalonia 180
- Thiepolo Hieronimo· βλ. Tiepolo Girolamo
- Tibaldi famiglia· βλ. Tipaldi famiglia
- Tiepolo Francesco του ποτέ Nicolò, provveditore di Cefalonia XXXIV, 182
- Tiepolo Geronimo· βλ. Tiepolo Girolamo
- Tiepolo Girolamo του ποτέ Nicolò, provveditore di Cefalonia XLVII, 74, 77, 85, 103, 182, 183
- Tiepolo Maria Francesca 190
- Tipaldi famiglia 89, 147· βλ. και Τυπάλδου οικογένεια
- Toschesi Zorzi, cavallo 115
- Trech Bernardin(o), capitano della guardia del Castello 63, 73, 82, 133
- Tronco Baldissera, capitano della custodia della Fortezza 133
- Valana Stamati, sopracomito 59
- Valier Andrea του ποτέ Antonio, provveditore di Cefalonia 175
- Vasconi Domenego, provisionato 17
- Vasconi Zuane· βλ. Guasconi Giovanni
- Venier Giovanni, castellano della Fortezza XXXI, XXXII, XXXIII
- Venier [Sebastiano], capitano general da Mar 56
- Vignari Georgi· βλ. Vineri Zorzi
- Vinari Apostolo, capitano della stratia 47, 57, 78, 115
- Vinari Demetrio 79
- Vinera famiglia 115
- Vineri Zorzi, capo di stradioti Napolitani 14, 22, 29
- Vitturi Daniel(e) του ποτέ Lorenzo, provveditore di Cefalonia XLV, XLV, 44, 180
- Vituri Zuan, provveditore general dell'armata 3

Vlassi Despina Er. 190· βλ. και Βλάσση

Δέσποινα

Volterra Anzolo, quadernier 64, 73

Zane Andrea, consiglier, vice provveditore di Cefalonia 183

Zane [Girolamo], capitano generale da Mar 59

Zanetto, bombardier putto 17

Zermani famiglia 115

Zorzi Alessandro του ποτέ Paolo, provveditore di Cefalonia 89, 182

Zorzi Nicolò του ποτέ Antonio, provveditore di Cefalonia 176

Zorzi Paolo του ποτέ Alvise, provveditore di Cefalonia 178

ΤΟΠΩΝ

- Αγγελόκαστρο XXII
Αγγλία XXIX· βλ. και Inghilterra
Άγιος Γεώργιος, λατινική εκκλησία Κά-
στρου XXVII· βλ. και San Zorzi
Αίνας, βουνό XXI, L
Ανατολή XXIII, XXXV, XXXVII, XXXVII·
αξιωματούχοι XXXVI· κτήσεις XIX,
XXIV, XXXVI, XXXVII, LIII· νη-
σιά XXI· σύνδικοι και ανακριτές
XXXVII· βλ. και Levante
Αργοστόλι: κόλπος XXI· περιοχή XXI·
βλ. και Argostoli, Orgostoli, Regostogni
Άσος: αντιπρονοητής XLII· θέση XXVII,
L· φρούριο XXVII, XLII, LVI· βλ. και
Asso, Nasso
- Βιτσέντζα** XLIII
Βούργο XXVI· βλ. και Borgo
- Δουλίχιο XLVIII· βλ. και Dulichio
Δύση XXII
- Ελλάδα LII· ελληνικές ηπειρωτικές ακτές
XX
Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Με-
ταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας LIV
Ενδοχώρα Βενετική XXXIX, XL· βλ. και
Tetraferma
- Επτάνησος 168
Έρισος XLVIII· περιοχή XXV· βλ. και
Erisso
- Ζάκυνθος XVII, XIX· αλκές XXI· λα-
τίνος επίσκοπος LIII· προνοητής
XXXII· βλ. και Zant(h)e
- Θηνιά, περιοχή XXV· βλ. και Terra
Tinea, Thinià
- Ιθάκη XIX, XXIII, XXXVI, XLII, XLII,
XLVI, XLVI, XLVIII, LI· βλ. και
Νησί του Οδυσσέα, D'Ulisse isola,
Itaca, Teachi
Ιόνιο: χώρος XIX, XXXVII, LIII· νησιά
XX· περιοχή XXIX, XLI· σύνδικοι
και ανακριτές XXXVII· βλ. και Ionio
- Κάστρο XXVI· βλ. και Φρούριο Αγίου
Γεωργίου, Castello, Fortezza
Κέρκυρα XVIII, XVIII, XXXVI, LIII,
183, 184· αλκές XXI· βλ. και Corfù
Κεφάλι XLVIII· βλ. και Capo, Ceffali
Κορώνη XVII, XVIII, XX
Κούταβος, περιοχή XXI, XXI· βλ. και
Cutavo
Κρατικό Αρχείο Βενετίας XL, XLI, XLII,
LIV, LVI 167, 168· βλ. και Archivio
di Stato di Venezia
Κρήτη XXI· βλ. και Candia
Κύπρος XXV
- Λακίθρα XXVI
Λευκάδα XVIII, XVIII, XXII· βλ. και
Lefkada, Santa Maura
Λιξούρι, περιοχή XXVI· βλ. και Lixuri
- Μάλτα LII, LIII
Μεθώνη XVII, XVIII, XX· βλ. και
Modon
Μελένα XLVIII· βλ. και Melena
Μεσσηνία XVII
Μεσόγειος Ανατολική XXX
Μονεμβασία XXII· βλ. και Malvasia
- Νάυπακτος XVII, XVIII, XX· ναυμα-

- χία XXV, XLIX, 181, 181· βλ. και Lepanto
- Ναύπλιο XXII· βλ. και Napoli
- Νησί του Οδυσσέα XLVIII· βλ. και Ιθάκη, D'Ulisse isola, Itaca, Teachi
- Πάντοβα XLIII**
- Πελοπόννησος XVII, XX· βλ. και Morea
- Πύλαρος XXV· βλ. και Pillaro
- Πύλος XVII· κόλπος XVIII· φρούριο XVIII
- Σάμη XLIX· βλ. και Samo, Val di Alessandria
- Φανερωμένη, εκκλησία του Κάστρου LIII**
- Φισκάρδο XXIII· βλ. και Viscardo
- Φρούριο Αγίου Γεωργίου XVII, XVIII, XIX, XXIII, XXVII, XXX, XXXI, XXXI, XXXII, XLI, XLVII, XLVIII, XLIX, L, LVI· βλ. και Κάστρο, Castello, Fortezza
- Albania 108, 113
- Alessandria 119
- Anoi, villa 79
- Anoi, villa di Teachi 123
- Antisamo, porto 21
- Archivio di Stato di Venezia XL, LVII· βλ. και Κρατικό Αρχείο Βενετίας
- Argostoli XLIV, 78· porto 21, 33, 155· tragheto 18· βλ. και Αργοστόλι, Orgostoli, Regostogni
- Asso: Fortezza 95, 105, 106, 148, 149, 157, 158, 160, 161, 162, 163· luoco 95, 101, 105, 108· porto 104, 106, 157, 160, 161· N(u)ova Fortezza di Asso 109, 155, 157, 163, 164· βλ. και Άσος, Canala, Emiliana, Monitione, Mora, Nasso, Portello, Raspona, Spilio, Veniera
- Ather(r)a· βλ. Attera
- Attera: pertinentia 79, 161· porto 21, 106
- Ba(r)buci, cisterna della Fortezza 28, 92, 112**
- Barbaria 104, 126
- Borgo XXVI, LV, 15, 31, 47, 55, 80, 91, 92, 105, 111, 164· βλ. και Βούργο
- Canala, punta di Asso 147, 148
- Candia 14, 72, 104· camera 14· Regno 108· βλ. και Κρήτη
- Capo 104· βλ. και Κεφάλι, Ceffali
- Capro, capo 78, 104
- Castello LV, 13, 14, 16, 21, 43, 48, 49, 63, 66, 71, 77, 101, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 123, 119, 133, 135, 141, 144· βλ. και Κάστρο, Φρούριο Αγίου Γεωργίου, Fortezza
- Cataro 48
- Catoleo, villa 78
- Ceffali 104· βλ. και Κεφάλι, Capo
- Cicilia 104
- Cipro 115· Regno 108
- Constantinopoli 119· bailo 145
- Cornara, luoco di Asso 158· fianco della Fortezza di Asso 160
- Corfù 3, 53, 55, 72, 93, 104, 117, 118, 121, 128, 129, 138, 141, 143, 144, 145, 146, 162· bailo 39, 64· camera 16, 64, 117· consiglieri 39· fortificatione 108· magazzino 110· monition 54· terreni inculti 128· βλ. και Κέρκυρα
- Corphù· βλ. Corfù
- Cutavo 122· βλ. και Κούταβος
- Dalmacia· βλ. Dalmatia**
- Dalmatia 72, 108

- Delle Forche, monte 55· βλ. και Furcario d'altezza, monte
 Dragamestro 5
 Dulichio 104· βλ. και Δουλίχιο
 D'Ulisse, isola XLVIII, 104· βλ. και Ιθάκη, Νησί του Οδυσσέα, Itaca, Teachi
- Emiliana, fianco della Fortezza di Asso 159, 160
 Erisso: pertinentia 58, 161· famiglia Patrichi 105· abitanti 55· βλ. και Έρισο
- Fiandra, guerre 113
 Figher, porto 80
 Fuchi, porto 104
 Fortezza XXVI, XXXI, LV, 3, 5, 9, 9, 15, 21, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 37, 38, 39, 43, 47, 48, 50, 55, 56, 58, 73, 74, 77, 80, 81, 82, 90, 91, 92, 93, 94, 103, 105, 109, 110, 111, 112, 115, 119, 124, 125, 133, 135, 137, 164· Fortezza picciola 107· Fortezza Vecchia 109, 155, 163, 164· βλ. και Κάστρο, Φρούριο Αγίου Γεωργίου, Castello
 Furcario d'altezza, monte 81, 92· βλ. και Delle Forche, monte
- Inghilterra 65, 119, 153, 154· βλ. και Αγγλία
 Ionio mare 104· βλ. και Ιόνιο
 Itaca XLVIII, 104· βλ. και Ιθάκη, Νησί του Οδυσσέα, D'Ulisse isola, Teachi
 Italia 13, 107· guerre 15
- Lefcada 104· βλ. και Λευκάδα, Santa Maura
 Lepanto, colfo 104· βλ. και Ναύπακτος
 Levante 103, 104, 108, 110, 128, 129· cernede di Levante 113· fortezze di Levante 107, 149· isole et mari del Levante 119· Stati del Levante 106, 120· βλ. και Ανατολή
- Livadi, villa 79
 Lixuri, pertinentia 138· βλ. και Λιξούρι
- Magnati, Fontana 111
 Malà, pertinentia 121
 Malvasia 9, 14, 22· βλ. και Μονεμβασία
 Mandrachio 129
 Melena 104· βλ. και Μελένα
 Mignès, villa 78
 Modon 5· βλ. και Μεθώνη
 Monastiri, pertinentia 79
 Monitione, luoco della Fortezza di Asso 158
 Mora, piazza della Fortezza di Asso 147, 159
 Morea 104, 113, 119, 128· βλ. και Πελοπόννησος
- Napoli 9, 14, 22· βλ. και Ναύπλιο
 Nasso: Fortezza 144, 146, 147, 148, 149· loco di Nasso 144· Nasso, Nuova Fortezza 141
- Orgostoli 104, 105, 121· βλ. και Αργοστόλι, Argostoli, Regostogni
- Pallichì, pertinentia 4, 79· βλ. και Παλική Patraso 94
 Pes(s)ada: pertinentia 78· ridotto 104
 Pil(l)aro, pertinentia 79, 161· βλ. και Πύλαρος
 Platiès, pertinentia 78
 Poli, porto di Teachi 123
 Porcello· βλ. Portello
 Portello, loco della Fortezza di Asso 148, 158, 159
 Puglia 14
- Raclì, pertinentia 79
 Raspona, luoco della Fortezza di Asso 157, 158, 160
 Regostogni XLIV, 4· βλ. και Αργοστόλι, Argostoli, Orgostoli

- Samo: loco 4, 21· pertinentia 79· βλ. και Σάμη, Val(1)e de Alessandria
- San Francesco, chiesa della Fortezza 28, 47, 80
- San Sidero, capo 79, 104
- San Thodoro, villa 78
- San Zorzi, chiesa 17· cavaglier 81, 92· βλ. και Άγιος Γεώργιος
- Santa Maria Gloriosa de Frari, chiesa di Venezia *XVIII*
- Santa Maura 54, 58, 145· Fortezza 157· βλ. και Λευκάδα, Lefcada
- Santa Pelagia, ridotto 104
- Scala, villa 78
- Sidero· βλ. San Sidero
- Soria 119
- Spartea: villa 78· ridotto 104
- Spilio, loco della Fortezza di Asso 157
- Spiron, loco della Fortezza 92
- Steno Campo, piano della Fortezza 81, 92
- Stravonichio, villa di Teachi 123
- Teachi XLVIII, 22, 47, 54, 60, 102, 104, 119, 122, 123, 124, 128, 155· abitanti 145· decima 18· βλ. και Ιθάκη, Νησί του Οδυσσέα, D'Ulisse isola, Itaca
- Terraferma, Savio XXXIX, XLV, 44· βλ. και Ενδοχώρα βενετική
- Terra ferma 15, 31, 54, 80, 104, 128, 153, 157, 160
- Terra Tinea, porto 104· βλ. και Θηνιά, Thinià
- Theachi· βλ. Teachi
- Thiachì· βλ. Teachi
- Thinià, pertinentia 79, 161· βλ. και Θηνιά, Terra Tinea
- Tiac(c)hi· βλ. Teachi
- Turchia 14, 73
- Val de Compare, porto di Teachi 22, 123· βλ. και Vathi
- Val(1)e de Alessandria XLIX, loco 4, 21· porto 80, 104· βλ. και Σάμη, Samo
- Vathi, porto de Teachi 22, 123· βλ. και Val de Compare
- Veniera, punta della Fortezza di Asso 147, 148
- Viscardo: capo 55, 104· isola 58· pertinentia 47, 79· porto 21, 80, 104, 106· βλ. και Φισκάρδο
- Visscardo· βλ. Viscardo
- Zant(h)e 3, 15, 31, 44, 49, 54, 104, 108, 115, 122, 127, 129, 144, 165· biave 145, 146· camera 156· consigliere 127· famiglie 128· Inglesi 119, 137· latino vescovo 83· provveditore 96· soprastante 84· sud(d)it(t)i 106· uve passe 65, 137· βλ. και Ζάκυνθος
- Zara 96, 102, 113, 114, 115, 117

ΟΡΩΝ

Άγγλοι έμποροι XXIX, XXIX· βλ. και mercanti inglesi

αγροτική παραγωγή XXIX, L

αιχμάλωτοι XXV· βλ. και shiavi

ακρωτήρια XLVII· βλ. και cap(p)ο

αλάτι XXI, L· βλ. και sale

Αλβανοί XX· βλ. και Albanesi

αλυκές: Κεφαλονιάς XXI, L· Ζακόνθου

XXI· Κέρκυρας XXI· βλ. και saline

αμπέλια XXIX· βλ. και vigne

αναφορά XXXVIII· βλ. έκθεση

αντιπρονοήτης Κεφαλονιάς XXXI,

XXXIV, XXXVII, XLIII, 167, 174,

175, 176, 179, 180, 181, 183, 184· βλ.

και vice pronveditore di Cefalonia

απογραφή πληθυσμού XXVI, XXVI,

XXXI, L· βλ. και descrittione

αρχηγός των στρατιωτικών σωμάτων

XXXI, XXXIII· βλ. και cavalier

αστικότητα LII· βλ. και civilità

Βάιλος της Κέρκυρας 183, 184· βλ. και

bailo di Corfù

βαμβάκι XXIV, L· βλ. και gottoni

βρέφη εγκαταλειμμένα LIII· βλ. και

creature

Γαλέρες XXV, LII· βλ. και galera

γεράκια XXII

γενικός διοικητής της Θάλασσας XVII,

XXX, XXXVII· βλ. και capitano ge-

nerale da Mar

γενικός προνοήτης της Θάλασσας XXXVI·

βλ. και pronveditore generale da Mar

γραμματέας XXXI, XXXII· βλ. και can-

cellier, secretario

Δάσος ελάτης XXI, XXI, L· βλ. και bosco

δεκάτη: για το βαμβάκι XXXV· για τη σταφίδα XXXV· βλ. και decima

δεξαμενή νερού XXIV· βλ. και cisterna, conserva

Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία XXX·

Κεφαλονιάς XXX, LI· βλ. και camera

fiscale

δικαιοσύνη XXVII, XXXVI· βλ. και

giustitia

διοίκηση XX, XXXII, XXXIII, XXXV,

XXXVI, XXXVIII, XLIII, XLIV,

174, 182, 182, 183, 184· βλ. και reg-

gimento

διοικητής της Κεφαλονιάς XXXI, XXXII,

XXXIII, XXXIII, XXXIV, XXXVI,

175· βλ. και capitano dell'isola

δόγης XXXIX

δουκάτο XIX· βλ. και ducato

δουκικό παλάτι XLVI

Έγγραφες οδηγίες, εντολές XXXV,

XXXVII, XXXVIII· βλ. και commis-

sione

έγγραφο προνομίων XLVIII· βλ. και

privileg(g)io

εκκλησία: καθολική LII· ορθόδοξη LII,

LII· βλ. και Chiesa

Εκθέσεις των πρεσβευτών, των ρεκτόρων

και άλλων αξιωματούχων XL· βλ. και

Relazioni di Ambasciatori, rettori e

altre cariche

έκθεση XXXVIII, XXXVIII, XXXIX,

XL, XL, XLI, XLI, XLII, XLIII,

XLIV, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII,

- XLIX, L, LI, LII, LIII, LIV, LV, LVI, 169, 170, 171, 174, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185· βλ. και relatione
- Έλληνες XX· βλ. και Greci, Nation Greca ελληνική γλώσσα XXII· βλ. και lingua greca
- έμμισθοι στρατιωτικοί XXXI· βλ. και provisionati
- εμπόριο XXXIX· βλ. και mercantia
- επισκοπή λατινική LII, LIII· βλ. και vescovato
- επίσκοπος λατίνος LIII· βλ. και vescovo latino di Ceffalonia e Zante
- έποικοι XXII
- Ζ**ώα XXIV, XXIV· βλ. και animali
- Η**μερολόγιο νέο LIII, LIII· βλ. και ordine gregoriano, (nuova) regulatione dell'anno, regulatione del callendario
- Ίερείς ορθόδοξοι LII· βλ. και prete
- Κ**αστελάνος του φρουρίου XXXI, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXVI· βλ. και castellano della Fortezza
- κατάστιχο XXXIX, XL, XLIV· βλ. και catastico
- Κοινότητα της Κεφαλονιάς XXVIII, LI· βλ. και Communit(t)à
- Κολλέγιο XXXVIII, XXXIX, XLIII, XLIV· βλ. και Collegio
- κόλποι XLVII
- κρασί XXIII, L· βλ. και vino
- κτήματα XLIX· κτήματα δημόσια XX· βλ. και terreni
- κτηνοτροφία XXIV
- Λάδι XXIII, XXXIII, L· βλ. και oglio
- λμάνια XLVII, XLIX· βλ. και porto
- λινάρι XXIV, L· βλ. και lini
- Μ**αλλί XXIV, L· βλ. και lane
- Μείζον Συμβούλιο XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXIV, XXXV, XLIII, 167, 169, 169, 170· βλ. και Maggior Consiglio
- μηχανικός XXXII· βλ. και ingegnier
- Μυστική Δουκική Γραμματεία XXXIX, XLVI, 169· βλ. και Cancellaria Ducale Secreta
- Ν**αυμαχία της Ναυπάκτου XXV, XLIX, 181, 181
- ναύσταθμος XXXIX· βλ. και arsenale
- νέος εξαγωγικός φόρος στη σταφίδα LI· βλ. και nova imposta
- Ξ**υλεία L· βλ. και legnami, legne
- Ο**ικισμοί μικροί XXVI, XXVIII· βλ. και casali piccholi
- οικογένειες XXVI, XXVIII, LII· βλ. και famiglia
- οικονομικός έφορος XXXIII, XXXIV, XXXIV, XXXVI, XXXVIII, 175, 179, 180, 181· βλ. και camerlengo
- οχυρωματικό υλικό XXXI· βλ. και monitione
- Π**ειρατικά πλοία XXIII, LI· βλ. και navi πειρατικές επιδρομές XXVI, XXVII· Ιθάκη LI· βλ. και incursioni
- περίμετρος Κεφαλονιάς XLVII
- περιφέρειες XLVII· βλ. και pertinentie
- πετροκόποι XXXI, XXXII· βλ. και taiapera
- πηγάδι XXIV· βλ. και pozzo
- πληθυσμός XXI, XXIII, XXIII, XXV, XXVI, XXVIII, XXXVI, L· βλ. και anime

πολίτες LI· βλ. και cittadini
 πρεσβεία XXVII, XXXVI, XXXVI· βλ.
 και ambascerie
 πρέσβης XXXIX, XL· βλ. και ambascia-
 tore
 προβλεπτής XXXV, XLIV· βλ. προνοητής
 προϊόντα γεωργικά XXIX
 προνοητής XXXV· Ζακύνθου XXXII,
 175, 176· βλ. και pronveditore
 προνοητής και καπιτάνος της Κέρκυρας
 183, 184
 πρόσφυγες XX
 πρώτος XXXII· βλ. και protto
 πυροβόλα XXXI· βλ. και artellaria

Ρέκτορες XXXIX· βλ. και rettor

Σιταποθήκη XXIII· βλ. και fonteco
 σιτηρά XXIII, L· έλλειψη σιτηρών XXIX,
 L· βλ. και formento
 Σοφοί για τις Διατάξεις XXXIX· βλ. και
 Savi agli Ordini
 Σοφοί της Ενδοχώρας XXXIX, XXXIX·
 βλ. και Savi di Terraferma
 Σοφοί του Συμβουλίου XXXIX, XXXIX·
 βλ. και Savi del Consiglio
 σταφίδα XXIX, XXIX, L· λαθρεμπόριο
 LI· βλ. και una passa
 στόλος: βενετικός XVII, XVIII, XXI,
 L· ισπανικός XVII· τουρκικός XXV·
 χριστιανικός XVII· βλ. και armata
 στρατιώτες Μεθόνης και Κορώνης XX
 στρατιωτικές ομάδες L· βλ. και com-
 pagnia
 στρατιωτική δύναμη XXIII, XXVII, L
 στρατιωτική φρουρά XX
 στρατιωτικός υπεύθυνος XXXI· βλ. και
 contestabile
 Σύγκλητος XXII, XXX, XXX, XXXI,
 XXXII, XXXIII, XXXV, XXXV,
 XXXVII, XXXVII, XXXVIII, XXXIX,

XLV, XLV, 169, 172· βλ. και Senato
 Συμβούλιο των Δέκα 173
 Συμβούλιο της Κοινότητας της Κεφα-
 λονιάς XXVIII· βλ. και Consiglio [di
 Cefalonia]
 σύμβουλος/οι XXXIII, XXXIV, XXXIV,
 XXXV, XXXV, XXXVI, XXXVIII,
 XLIII, 183, 184· βλ. και consiglier
 σύμβουλος-ταμίας XXXIV· βλ. και
 consiglier
 σύνδικοι και ανακριτές της Ανατολής
 XXXVII, XXXIX, 177· βλ. και Sindici
 et Inquisitori di Levante

Τάγμα της Μάλτας LII, LII, LIII· βλ. και
 comendaria
 τοπικοί κανονισμοί XXXVI· βλ. και
 capitoli
 τουρκικές δυνάμεις XXII
 Τούρκοι XVII, XXII, XXIII, XXIV, LI·
 βλ. και Turchi
 τσιγγάνες LIII· βλ. και cingane
 τυρί XXIV, L· βλ. και formazzi

Φέουδο XX
 φόροι LI, LI· βλ. και datio

Χτίστες XXXI· βλ. και murari
 χωρικοί L· βλ. και contadino
 χωριά XLVII, LI· Ιθάκη LI· βλ. και ville

Abitacion delli soldati 32· βλ. και allog-
 giamenti, case, habitation
 absenti 128
 accarezzati· βλ. angariz(z)ati
 acetti· βλ. asedo
 a(c)qua/e 4, 33, 111· bona da beber 27·
 conserva di aqua· dolce 4, 148·
 Fortezza 27, 28, 55, 56, 92, 111, 112·
 Fortezza di Asso 106, 148, 157, 159·
 del mare 14, 122, 148· sorgente apres-

- so alla marina sotto il luoco detta la Raspona [della Fortezza di Asso] 157· viva [della Fortezza di Asso] 106· conservazione di acqua 92· una zara di aqua per caxa alla zornatta 27· βλ. και cisterna, conserva, pozzo
- addunatione 14
- affari di agricoltura 160· βλ. και agricoltura
- affitto/i 44, 49, 66, 116· fitti di caxe 28· datii affittadi 59· saline affittate 55· uve passe 84
- ag(g)ionta [di fortificazione della Fortezza] 108, 164
- agricoltura 134· βλ. και affari della agricoltura
- Albanesi 134· schiata d'Albanesi 79· βλ. και Αλβανοί
- alborazi 4, 120
- albori 4, 121
- alfier(i) 28, 29
- alieni 120· aliene parti 126
- allog(g)iamenti: [della Fortezza] 32, 66· di soldati [della Fortezza di Asso] 148, 157, 161· di muro [al Portello della Fortezza di Asso] 158· βλ. και abitacion delli soldati, case, habitation
- amaestramenti: delle mostre 112· per soldato 112· βλ. και disciplina
- ambasciatori: della Communità di Cefalonia 95, 105, 145, 146· di Zante 145· βλ. και πρέσβης
- ambascierie XXXVI· βλ. και πρεσβεία
- amministracione 77
- andar a capello 116
- anemal· βλ. animali
- aneme· βλ. anime
- angaria/e 66, 102, 125· dacio d'angarie 125· fuggir l'angaria 57· liberi d'angaria 112· privilegio di non far angarie 121
- angariz(z)adi· βλ. angariz(z)ato/i
- angariz(z)ato/i 55, 80, 106, 121, 122, 125, 134, 143
- angolo [piazza Mora e punta Veniera] 147
- animali 15, 31, 43, 47, 53, 54, 65, 106, 111· animali carichi 157· animali grossi 146· animali minuti 13, 146· pascoli per animali [de Teachi] 60· animali [di Terra ferma] 129· βλ. και ζώα
- anime: della Cefalonia 9, 13, 21, 26, 31, 38, 47, 59, 63, 72, 80, 84, 95, 104, 107, 143, 155· del Teachi 47, 60, 123· βλ. και πληθυσμός
- antenne 4
- antico instituto 89, 103· βλ. και institutione antica
- antiquo instituto· βλ. antico instituto
- apelacione 127
- aprestamenti· βλ. prestamenti
- arborazi· βλ. alborazi
- arbori· βλ. albori
- archi de legno· βλ. armi
- archibuseri: della armata 63· de fanti 58· delle ordinanze 72
- arc(h)ibuso/i· βλ. arcobuso
- archibusoni da posta· βλ. armi
- arcibuxi da posta· βλ. armi
- arcobuso/i· βλ. armi
- arcolto· βλ. raccolto
- argane 121
- armada· βλ. armata
- arma di ferro· βλ. armi
- armadure 26
- armaria 158
- armata/e: christiane 104· nemica 37, 53, 107, 135· ogni grossissima armata 21· turchesca 25, 48, 80, 126, 144, 149· [veneziana] 4, 53, 54, 57, 58, 63, 96, 104, 112, 120, 121, 135, 155· βλ. και στόλος
- arme d'(h)asta· βλ. armi

- armi: 26, 49, 63, 72, 91, 93, 105, 110, 138, 147, 156, 157, 164· di altra sorte 38· arma di ferro 110· arme d'(h)asta 27, 56· arme di ogni sorte 71, 110· archi de legno 27· archibusi da posta 56· arcibuxi da posta 31· arcobuso/i 27, 37, 38, 73, 110, 112, 134, 143, 144, 145, 148, 157· canoni da 50 9· colubrine da 50 9, 9· frezza 27, 37· lanza/e 63, 72, 114, 156· piche 38, 160· piche de frassine 26· saette 49· schiopi 27, 31· schiopi vecchi 31· spada/e 27, 59, 124, 134, 145, 155· targhe 63
- armizi 129
- arsenal [di Venezia] 38· βλ. και ναύσταθμος
- arte 110· arte della militia 48
- artegliaria· βλ. artel(l)aria
- artel(l)aria/e XXXI, 38, 48, 49, 56, 82, 91, 93, 162· apprestamenti dell'artiglieria [della Fortezza di Asso] 159· artellaria nemica 37, 47, 81, 92· artel(l)arie de bronzo 26· artiglierie [della Fortezza di Asso] 148· battimento d'artellaria 37· magazeni dell'artellaria [nemica] 110· monition d'artiglieria 56· βλ. και periere, pezzi· βλ. και πυροβόλο
- artiglierie· βλ. artel(l)aria
- asedo/i 21, 27, 37, 48, 82, 93, 111
- aspro/i 16, 17, 18, 22, 28, 29, 44, 48, 49, 59, 107, 122
- audiencia· βλ. audientia
- audientia 30, 33, 78
- avanzo/i 59, 118, 120, 125· grosso avanzo 165
- aviso 53· reverente, riverente aviso 71, 91, 93, 95
- avocato fiscale 64, 84
- Avogaria [di Venezia] 128
- axedi· βλ. asedo
- azedo· βλ. asedo
- Bacatto· βλ. orzi
- bacil di terra 31, 154
- bailo: di Constantinopoli 145· di Corfù 39, 64· βλ. και βάλος της Κέρκυρας
- balconade 158
- balla/e 9, 31· balle de ferro 26
- bancha 28, 29
- bandit(t)o/i 44, 49, 66, 67, 112, 123, 128· estirpacion de banditi 128· provision de banditi 101, 128· travagli de banditi 128
- bando/i 66, 67, 128· bandi diffinitivi 44· penna di bando 128
- barcha/e· βλ. navi
- baril(l)i di polvere 93, 109, 137, 158· βλ. και polvere
- bastami 82
- benefici de captura· βλ. captori
- beneficio 141
- benemeriti 15, 114
- beni 43, 106, 120, 156· beni de debitori 141· beni incantati 135· beni non piantati 153· beni piantati 153
- berton(i)· βλ. navi
- biade· βλ. biava
- biava/e 4, 13, 14, 15, 21, 28, 29, 31, 32, 38, 43, 44, 48, 49, 53, 54, 55, 57, 59, 64, 65, 71, 73, 77, 79, 82, 83, 84, 90, 93, 111, 113, 114, 120, 129, 136, 143, 145, 146, 153, 154, 158· del Levante 129· da Terra ferma 79· daciario delle biave 111· dacio delle biave 84· decima/e delle biave 21, 59, 65, 71, 90, 93, 143, 146· deputato alle biave 83, 84· magazzino delle biave 15, 32, 77· βλ. και decima/e delle biave, monitione di biave, penuria
- biscotti 37
- bombardier(o)/i 15, 17, 26, 27, 48, 64, 73, 110, 112· assueffatti et pratici 91· or-

- dinari 91· provisionati 147· salariati 116· stipendiati 116· bombardier putto 17· bombardier zovene 26· scola di bombardieri 64· scol(l)ari 64, 73, 116· giovanni scolari 91· βλ. και capo
- boche 92
- bol(l)etta/e 93, 116, 117, 128
- bolla 128
- Bolognese 73
- bombasi 134
- bonazze 160
- bosco/hi [di Cefalonia] 14, 102, 120, 121, 124· [di Teachi] 123, 124· custodia del bosco 122· incendio del bosco 120, 121· βλ. και δάσος, legname/i
- bovi 4· paro di bovi 21
- branca [di Fortezza di Asso] 160
- briglie 72
- broche 91· broche d'armadure 110
- Caechi turcheschi· βλ. navi
- calcare (Fortezza di Asso) 160
- calcina/e 9· [Fortezza di Asso] 106, 160
- camarlengo/hi· βλ. camerlengo
- camera· βλ. camera fiscale
- camera fiscale: di Cefalonia XXX, XXX, 4, 14, 15, 16, 18, 21, 22, 28, 30, 33, 39, 43, 44, 48, 49, 50, 53, 59, 64, 66, 71, 73, 83, 84, 90, 93, 94, 102, 104, 111, 116, 117, 118, 119, 125, 129, 135, 141, 143, 144, 145, 148, 154, 164, 165· di Asso 158· di Candia 14· di Corfù 16, 64, 117, 136· di Zante 145, 156· governo del danaro di camera 16· vacanze di camera 116· βλ. και Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία
- camerlengo/hi XXXIII, XXXIV, 16, 43, 44, 53, 56, 63, 71, 83, 117· vice camerlengo 56· βλ. και οικονομικός έφορος
- campagna/e 92, 104, 124· piane campagne 105
- campo XLIX, 145, 154· campo di terra 31
- canale 60, 122
- cancellaria 43, 66· cancellaria civil 33· cancellaria criminal 33· cancellaria [della Fortezza di Asso] 158
- Cancellaria Ducale Secreta XXXIX· βλ. και Μυστική Δουκική Γραμματεία
- cancellier/i XXXI, 16, 66, 85, 146· [della Fortezza di Asso] 158, 162· βλ. και γραμματέας, casa
- canoni da 50· βλ. armi
- canonicati 83
- canoniere [della Fortezza] 55, 81
- capitale 154
- capitaneo· βλ. capitano
- capitano· βλ. capitano
- capitan(o)/i 3· della cavalleria 63, 78, 79, 90, 102, 114, 119, 133· de cavalli decimali 57, 58· decimali e provisionati 143· della Fortezza et isola 109, 115· Righetto 16· Apostoli Vinari 115· de cernide 47, 72, 95, 112· nelle cernide di Levante 113· alla custodia della pertinentia di Erisso 58· di Fortezza 15, 25, 26, 28, 29, 34, 38, 39, 47, 48, 56, 58, 63, 73, 90, 91, 107, 112, 113, 115, 116, 133, 144· della Fortezza di Asso 163· dell'isola XXXI· italiani di ordinanze 72· di milicia 114· Napolitani 14, 29, 30, 57· di ordinanze 82, 156· pagati per essercitar li soldati delle cernide di Corfù e Zante 144· pagati per essercitar li soldati delle cernide di Cefalonia 144· di soldati 143, 144· di soldati italiani 82· de stradioti 30, 43· di stradioti e decimali 82· di stratia 38, 39, 47· di Teachi 60, 123, 124· capitani giovani 58· capitani vecchi 58· βλ. και διοικητής της Κεφαλονιάς

capitano general(e) da Mar XXX, 53, 56, 57, 58, 59· βλ. και γενικός διοικητής της Θάλασσας
 capitano generale delle fanterie XXXVII
 capitul(l)o/i: [delli habitanti di Cefalonia] XXXVI, 14· deposicion de inzegner Zuan Roccoller 34· [della Comunità di Cefalonia] 95· [del capitano di Teachi] 123· βλ. και τοπικοί κανονισμοί
 capitul(l)o· βλ. capitul(l)o
 cap(p)o/i: Asso 95· Capro 78, 104· dell'isola 95, 104· dell'isola di Viscardo 58· San Sidero 79, 104· Viscardo 55, 58, 104· βλ. και ακρωτήρια
 capo/i: de bombardieri 26, 27, 48, 64, 73, 80, 91, 112, 116, 147· di cavalleria 78, 90· di cavallaroti 16, 17· delle cernide 95· di decimali 72· della Fortezza 91· di monition 164· Napolitani 14, 15, 22· principali [de banditi] 129· provisionato/i 17, 22, 43, 71· di soldati delle cernide 124, 144, 156· de stradioti 13, 22, 29· guida de capi de soldati 124
 caporal(e)/(i) 3· Alexandro da Rodego caporal 16· Philippo da Verona caporal 17· caporal delle compagnie 90
 cap(p)ellan(o): de San Zorzi 17· del reggimento 83
 Cap(p)i del Consiglio di Dieci LV, 89
 captori 128· benefici di captura 128· taglie a captori 128
 caramussal turchescho· βλ. navi
 carboni· βλ. legnami
 cargo· βλ. car(r)jico
 car(r)jico/hi: del bombardiero 110· della camera 39· di camerlenghi 71· di cancelliero 162· del capitano di cernide 47· del capitano della Fortezza 26, 113· di capo de bombardieri 116·

delle compagnie de stradioti 156· di conservar li terreni 4, 5· di consigliero 90· del custode et pesador della nova imposta 165· di far un general catastico di tutti i beni piantati 153· di governar et aver in custodia li stradioti a cavallo 30· del governatore di strathia 30, 47, 71, 156· del governo di populi 154· de inzegner di Fortezza 27· nelli magazeni 37· della milicia 114, 163· delle monitioni 26, 146, 147· palesi 137· [di portar la decima nel Castello et Fortezza] 43· di provveditore/i 29, 30, 67, 77, 103, 116, 137· di provveditore della [Fortezza di Asso] 157· di provveditore di scontro, avvocato fiscale et sopramasser delle biave 64· del scontro di camera 44, 117· di soprastante [Draco Comi] 137
 carisee 65, 119, 126
 carnazi 21
 carta di pase 44
 casa/e: delli camarlenghi 16· delli capitani 58· delli consiglieri, cancelliero et cavaglier [della Fortezza di Asso] 158· di daciari 118· del favro [nella Fortezza] 33· della Fortezza 27, 28, 43, 44, 48, 56, 66· delli habitanti 53, 72, 126· livel(l)ate 43, 44, 48· delli ministri et soldati [di Castello] 14· da particolari [della Fortezza di Asso] 149· di stipendiati 125· per villa 9, 21· di Vostra Sublimità [Castello] 16· del Zante 54, 119· spianato le case 129· βλ. και affitto
 casali: di Teachi· 22· casali picholi [di Cefalonia] 21· βλ. και οικισμοί μικροί
 casel(l)e/i della Fortezza 25, 38, 116· caseli delle guardie 90
 casette [Fortezza di Asso] 161
 casi civili 127, 128· casi criminali 127,

- 128· casi criminali [di Teachi] 123·
 casi de fuera 128· casi del Zante 128·
 βλ. και causa, giudicar, giustizia
- cassa/e 117, 164· cassa corrente 117·
 cassa/e di camera 117, 125· casse de
 depositi 117· casse separate 116
- cassa/e d'arcobusi 38, 110
- cassier 117
- castel forte [della Fortezza di Asso] 158
- castellano della Fortezza XXXI· βλ. και
 καστελάνος του φρουρίου
- castastico 155· general 153· novo delle in-
 trate 43· βλ. και κατάσταση
- catastico· βλ. catastico
- causa/e 102· causa civil 117, 128· cause
 civil [di Teachi] 123· cause criminal
 117, 128· cause criminal [di Teachi]
 123· βλ. και casa, giudicar, giustizia
- caucione 118
- cavaglier di San Zorzi· βλ. cavallier di
 San Zorzi
- caval(l)aria: 63, 72, 90, 113, 133, 134,
 144· de decimali 143· inimica 72· de
 provisionati 72· stipendiata 119· ca-
 pitani alla cavalaria 102, 114· ordeni
 della cavallaria 142
- cavallaroti de insula 5, 16· βλ. και capo
- cavalleria· βλ. caval(l)aria
- cavalet(t)i 32, 159
- caval(l)ier/i XXXI, 16, 29, 47, 48, 57, 63,
 71· Napolitani 14· βλ. και αρχηγός
 των στρατιωτικών σωμάτων, casa,
 salario
- cavallier 55· cavaglier di San Zorzi 81,
 92
- cavallo/i 4, 13, 14, 15, 17, 30, 38, 57, 79,
 90, 113, 134, 156· cavalli da fation
 14
- cavallo/i 13, 14, 29, 58, 63, 72, 78, 90,
 115, 134· decimali 57, 58, 90, 102,
 113, 143· destinati per Zara 114, 115·
- legieri pagatti 112· Napolitani 30· di
 stratia 38, 47, 58, 71· stipendiati 57,
 107· cavalli de strathioti 9· a cavallo
 14, 21, 29, 30, 47, 57, 113, 115, 134,
 143· cavalli per galia 96
- cavamento [Fortezza di Asso] 148
- cazze 91
- caxa· βλ. casa
- caxello/i· βλ. caselle
- Cecha [di Venezia] 129
- cec(c)hini 122, 154, 164
- cende impizzate 91
- cernede· βλ. cernide
- cernide 26, 27, 31, 47, 63, 95, 109, 110,
 112, 113· cernide di Levante 113· cor-
 po di cernide 112· mostra generale di
 cernide 113· ordine delle cernide 95·
 risegna di cernide 72· soldati delle
 cernide 58, 102, 112, 113, 134, 144,
 156· soldati delle cernide di Corfù
 144· soldati delle cernide di Zante
 144
- ceroicho 16, 17
- cesendolo 91
- cevole· βλ. decima
- chiave/i 16, 109, 147
- Chiesa 83, 124· βλ. και εκκλησία
- chiesa/e [di Cefalonia] 155· chiesa [della
 Fortezza di Asso] 158, 160, 161
- chirologio 18
- cingane 93, 94· βλ. και τσιγγάνες
- Ciffalonoti 155
- Cinque Savi [alla Mercantia] 129
- cisterna/e: d'acqua 21, 27, 81, 112· del
 Ba(r)buci 28, 112· delle pregon/i
 101, 111, 112· maggior cisterna 92·
 nuova cisterna 33· βλ. και δεξαμενή
 νερού, acqua, conserva
- città d'Albania 108· città murate 114
- cittadella [della Fortezza] 55
- cittadin(o)/i LI, 3, 4, 9, 60, 73, 93, 95,

- 105, 111, 123, 135, 144, 147, 149, 154, 161· habitacioni de cittadini 106· βλ. και πολίτες
- civilità LII, 14· βλ. και αστικότητα
- clero: greco 44· latino 44
- coadiutor zovene del scontro di camera 15
- colle [Fortezza] 55
- Collegio XXXVIII, XXXIX, LV, 3, 13, 50, 53, 77, 85, 89, 101, 133, 149, 165· βλ. και Κολλέγιο
- Collegio Secreta* XL
- collina [Fortezza] 71
- collonello [Raffaele Raspone] 147, 148, 149
- colpe 128
- colphetto [di Argostoli] 21
- coltrine 110
- colubrine da 50· βλ. armi
- comendaria LII, 43· βλ. και Τάγμα της Μάλτας
- commandamenti 43
- comercio 129
- commissio· βλ. commissione
- commissione/i XXXV, 3, 49, 74, 89, 95, 110, 114, 116, 120, 121· commissione espressa 145· βλ. και έγγραφες οδηγίες, εντολές
- Com(m)unit(t)à: di Cefalonia 31, 95, 107, 117, 123, 130, 145, 147, 148, 154· del Zante 31· βλ. και Κοινότητα της Κεφαλονιάς
- compagnia/e 78· della Fortezza di Asso 159· del governor 58, 79· ordinarie 58· pagate 112· de provisionati 43, 143· de soldati 48· de stradioti 156· di Castello 113, 116· di Antonio Corona 56· di Giacomo Corona 56· di Abraham Crano 13· di Gratiadio da Bagnacavallo 16, 17· di Righetto da Verona 16· di Michiel Gritti 25· di Zuanne Lusi 57· di Dimitri Lusi 57· di Andrea Menagia 13, 17· di Andrea Saviolo 57· di Zorzi Vineri et Stamathi Masarachi 14· di Zuan Spinelli 26· βλ. και στρατιωτικές ομάδες, στρατιωτική δύναμη
- compagno 26· compagni di Stefanin Fucà 13
- compratori 141, 142
- concessa 22
- concession(e)/i 28, 65, 66, 120· concession de benefici 128· concession de terreni [di Teachi] 124, 128· concession del bosco [di Teachi] 124· concession de terreni inculti da Corfù 128
- condan(n)ason 18, 33, 77, 128
- condanaxon· βλ. condan(n)ason
- condennason· βλ. condan(n)ason
- conduttor/i: di dacio 142· di decime e daciai 141, 144· delle decime 143· βλ. και datio, decime
- confinati 128
- confini 128, 145, 160· confini turcheschi 117
- confirmazione de elettioni 143· confirmare 126
- confiscazione 120
- conseggiaria 123
- consegieri· βλ. consiglieri
- conseglier(i)· βλ. consiglier
- Consiglio [di Cefalonia] 14· βλ. και Συμβούλιο της Κοινότητας της Κεφαλονιάς
- Consiglio de Pregadi· βλ. Consiglio de Pregadi
- conserva/e: da acqua [Fortezza] 55, 56· delle pregioni [della Fortezza] 111· [della Fortezza di Asso] 106, 159· pubbliche et private [della Fortezza] 111· delle saline 122· βλ. και δεξαμενή νερού, acqua, cisterna
- consiglier/i: di Cefalonia XXXIV, 83, 89,

- 93, 117, 122, 123, 127· dal Zante 127· [della Fortezza di Asso] 158, 162· di Corfù 39, 64· βλ. και σύμβουλος
- Consiglio de Pregadi 5, 22, 43, 60· βλ. και Senato
- contadino/i 122, 125, 142, 144, 146, 149· rozo contadino 125· βλ. και χωρικοί
- contador· βλ. officio
- contestabili: di Cefalonia XXXI, 3, 118· da Corphù 3· dal Zanche 3· βλ. και στρατιωτικός υπεύθυνος
- conto/i 16, 27, 33, 53, 60, 64, 71, 116, 122, 129, 143, 146, 148, 154, 158, 164· conti della camera 21· conto delle decime 13· conto distinto 59· conto particolarmente 37· conto riverente 103, 109, 114, 129, 133, 136, 137, 153· compiuto conto 133· particular(e) conto 147, 156, 157, 159, 165
- contorni 149· contorni di Santa Maura 54
- contrabandi 119, 137, 165· βλ. και σταφίδα
- contraditione 91, 142
- coperto [Fortezza di Asso] 158
- copia· βλ. deposicion
- coracine 27, 38, 91
- corazzine· βλ. coracine
- corde [di archi de legno] 27, 54
- cordone/i [della Fortezza] 81, 92· [Fortezza di Asso] 148
- corezze 91
- corpo di guardia/e· βλ. guardia
- corsalet(t)i 26, 72
- corsari 9, 22, 59, 112· corsari ponentini 108, 129· fuste de corsari 54, 55
- corte 44, 128· [Fortezza di Asso] 159
- corruttel(l)a 49, 65
- cose publice 93
- creature 93, 94· βλ. και βρέφη εγκαταλειμμένα
- credito/i 43, 117, 118· credito del conduttore 142· crediti di camera 118· parte del credito 14
- creditrice 50
- cristiano et miglior governo et costumi 94
- crudel suggestion turchesca 80· βλ. και tiranide turchesca
- cugni 160
- cultivazione de terreni 146
- custode: del bosco 121· del nuovo imposto 102· custode e pesador della nuova imposta 165
- custodia: del bosco 122· della Fortezza 15, 25, 26, 38, 47, 56, 58, 66, 73, 82, 90, 116, 133, 144· della Fortezza di Asso 107, 148, 160· di isola 5, 13, 30, 78, 90, 114, 142· della pertinentia di Erisso 58· della strathia 156· di pupilli 90
- Daciaro**· βλ. daciero/i
- daciero/i 44, 65, 91, 102, 113, 114, 118, 122, 123, 165· daciero delle biave 111· dacieri in affitto 116
- dacio· βλ. datio
- da fatti· βλ. di fattione
- danaro· βλ. denaro
- dannatori 121
- danno/i 4, 130, 163· alla camera 43· dei contadini 142· alli daciai 146· dell'isola 14· da fuste 26, 43, 58· a Fortezza 91, 92, 164· a quelli che erano alla difesa di Fortezza 56· di gente [dell'isola] 53· delli abitanti di Teachi 145· nemica 106· della povertà 77· al pubblico come al particolare 136· della Serenità Vostra 44, 64, 65, 66, 83, 93, 141, 165· alli soldati 162· in tutti i Stati di Levante 103· de suditi 29, 122· de suditti turcheschi 128· da

- Turchi 15, 54, 145· βλ. reintegracione datiaro· βλ. daciero/i
- datio/ii 9, 9, 18, 21, 50, 54, 59, 64, 65, 66, 73, 84, 91, 93, 95, 102, 104, 108, 111, 114, 117, 118, 122, 134, 135, 136, 141, 142, 144, 145, 164, 165· affitadi 59· d'angarie 125· delle biave 84· della decima dell'uva passa 142· de l'intrada et insida 18· del nomistro 18· novo/a imposto/a sopra l'uve passe XXX, 84, 94, 95, 102, 119, 120, 141, 154, 165· del oglio 91· de le prade 18· del sale 122· scorsi 93· de la spina 18· terzo 136· de uve passe 117· alli venditori 142· del vino 107· βλ. και φόροι, conduttor, debit(t)o, debit(t)or, essatione, incanto
- debit(t)o/i 14, 38, 50, 78, 117, 118, 141· debiti delli dacii 142· debiti vecchi 102, 118
- debit(t)or/i 14, 32, 50, 73, 118, 126, 135, 141, 145, 164· debit(t)ori in/di camera 28, 43, 117· debitori decimali 118· debitori de dacii 141· debitori vecchi in camera 93
- debotto 31
- dechiarire 4
- decima/e 13, 14, 22, 28, 30, 31, 39, 43, 44, 49, 50, 60, 65, 73, 77, 90, 104, 107, 111, 113, 114, 116, 123, 141, 143, 144, 156, 162· de animali 65· delle biave 21, 32, 59, 64, 65, 143, 146· delle cevole 18· de formazzi 107· de formento 18, 29, 64, 111, 161, 162· de gottoni 107· della grana 18, 65· del lin 18· del meglio 9, 18, 64, 101, 111· del miel 18· del oglio 18, 29, 65, 91, 143· del orzo 18, 29, 64, 73, 111, 161, 162· delle rendite de frutti del Thiachi 123· de San Marco 37· della segalla 18· del Thiachi formento 18· dell'uve passe 65, 142· del vino 18, 21, 29, 59, 65, 104, 143· della vena 18, 64· βλ. και δεκάτη, conduttor, datio, entrata
- decimali 43, 82, 133, 134, 143, 156· cavalli decimali 57, 63, 78, 79, 102, 107, 113· decimali della cavalleria 72, 90, 113, 119· decimali della strathia 47, 58, 71· milicia decimale 114
- deliberacione· βλ. deliberation(e)
- deliberation(e)/i 66, 80, 93, 96, 108, 112, 115, 123, 133, 153, 161, 164· da cittadini 154· del Collegio 3· del Senato 90
- deliberazion(e)/i· βλ. deliberation(e)
- den(n)aro/i 4, 9, 16, 26, 29, 31, 33, 39, 44, 48, 49, 50, 53, 65, 107, 109, 114, 117, 118, 119, 125, 126, 128, 129, 138, 144, 145, 146, 148, 154, 159, 164· denari contanti 28, 29, 111· denari delle mostre 82· denari delli dacii 102· denari in prestito et soventione 50
- deposito: d'albori et penoni 121· de formentici 162· di fabriche 125· di meglio 101, 111· di questa sorte d'urgentie per l'armada 121· casse de depositi 117
- depoxicion 25· copia de depoxicion 34
- depredation 9· depredati 15
- deputato al ricever e dispensar ogni sorte di biave del publico 83· deputato alle biave 84· soldati deputati 90· depputato delle munitioni delle arme della Fortezza 91· βλ. και biave
- descrittione: [di Cefalonia] 155· delle anime 47, 59, 63, 84· de fanti 63· delli abitanti 63, 155· di galeotti 143· di soldati 143· βλ. και απογραφή
- despensation· βλ. fondo
- despianzar· βλ. uva passa
- di fattione [huomini] 47, 95, 155
- diffensor le ragion del phisco 15
- dimostracione 120

- din(n)aro· βλ. den(n)aro
 disciplina· βλ. dissiplina
 dispensa di biave 64· carico da dispensa et il maneggio delle monitioni 16, 162
 dispianti· βλ. uva passa
 disposicion 117
 disegno 74· particular disegno [Fortezza di Asso] 108-109· disegni del colonel [Raffaele] Raspone 158
 dis(s)iplina: de soldati 143· de cernide 113· opera di disciplina 112· homeni disciplinatti 47· disciplina di ordinanze 156· mal disciplinate cernide 95· βλ. και amaestramenti
 distretto 63
 disubedienti 121
 disunion 84
 Dominio 3, 5, 9, 28, 37, 71, 114, 153
 domo 83
 don(n)a/e 15, 59, 84, 93, 155
 ducato/i 4, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 33, 39, 43, 49, 50, 57, 59, 64, 65, 66, 71, 73, 83, 84, 90, 93, 94, 104, 106, 107, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 124, 125, 129, 133, 134, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 154, 159, 164, 165· ducati contandi 30· scansacion de ducati 102, 117· βλ. και δουκάτο
 Eglesi 141· βλ. και Inglesi
 ellectione· βλ. elezione
 electione/i: di camerlengo 117· di giudici 14· di monitionero 147· di provisionati 114, 143· del scontro 159
 emini 15
 entrata delli provveditori 93
 entrata· βλ. entrata
 entrata/e: della camera 18, 39, 50, 59, 73, 79, 83, 90, 104, 116· di duoi canonicati 83· di comendaria 43· della Comunità 130· de datii 59· de decimali 90· delle decime 60, 77· de decime di biavi 93· da decime di Teachi 60· publica/he 103, 122, 164· del reggimento 49· di uve passe 54· del vescovato 43, 124· de Vostra Serenità 4, 44· datio de l'intrada et insida 18
 esecuzione· βλ. essecutione
 espedicion(e)· βλ. espeditione
 espedissioni· βλ. espeditione
 espeditione 14, 84, 94, 102, 114, 127, 158· espedito/i 14, 127, 129
 expedition· βλ. espeditione
 esperti: da Corphù 3· dal Zanche 3· non molto esperti nel comando 58
 essat(t)ione: del danaro 56· di datii 95, 118, 135
 essecutione/i 14, 66, 73, 84, 94, 95, 116, 118, 122, 123, 128, 133, 136, 143, 146, 153, 154
 essentione/i: dal dacio d'angarie 125· della decima 114, 133· de abitanti di Teachi 123· sopra la persona del scontro 159· de richi huomini dell'isola 13· decimali essenti da decime di biave 71· essenti, exempti da decime 13, 21, 22
 essercitio 64· essercitii cavallaresci 134· essercitati 144· βλ. και cavalleria
 exacione· βλ. essattione
 execucioni· βλ. essecutione
 exemptione· βλ. essentione
 exencione/i· βλ. essentione
 exterminator de poveri [Dario Cressan] 127· exterminato mala gente 129
 extorsione 102· extorsion de potenti 126
 Fabric(h)a/e [Fortezza] 3, 9, 33, 57, 125, 137, 138, 164· [Fortezza di Asso] 147, 148, 149, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163· βλ. deposito και scrivan alla/e fabricha/e

- fame 31, 53, 120
 fameglia: βλ. famiglia
 famiglia/e [di Cefalonia] 79, 105, 106, 128, 135, 142· famiglie antiche 134· Crassà 89, 147· da Malvasia 9· da Napoli 9· dalla Terra ferma 80, 153· de Patrichi da Erisso 105· di Teachi 22, 124· di Zante 128· di principali 78· [di provveditore Angelo Basadonna] 103, 130· Panà 147· Ros<s>olimi 147· Tipaldi 89, 147· Vinera 115· βλ. και οικογένειες
- fangi 4
 fango 109
 fantaria: βλ. fanteria
 fanteria 3, 143, 144
 fanti 3· fanti archibusieri 58· fanti [della Fortezza] 15, 25, 38, 47, 48, 56, 58, 63, 73, 82, 90, 112, 115· [della Fortezza di Asso] 148, 157, 159· fanti descritti nelle cernide 63
- farine 15
 fattion passate 56· βλ. και guerra passata
 fattioni personali 66
 favori straordinarii 157
 favro 16, 17, 33, 101, 110
 fazzade 158
 fede 58, 96, 116· fede autentica 50
 femine 63
 fer(r)amenta 27, 81, 160
 Ferraresi 3
 festa di Santa Giustina 93
 feste 84, 89· feste grece 93· feste principali 66, 83, 93
 fianchetto [della Fortezza] 81
 fianco/hi [della Fortezza] 55, 56, 81, 91, 92, 112, 164· fianco della Cornara [della Fortezza di Asso] 160· fianco dell'Emiliana [della Fortezza di Asso] 160· fianco reale [della Fortezza] 80, 91· fianchizzato 105
- filla 72
 fisco 15, 84
 fitto/i: βλ. affitto/i
 fiube 91, 110
 flamburaro 157
 fogo 78, 155
 fagon(i) 110· βλ. armi
 fondo 37· fondo delle intrade et despen-sation 44
 fonteco, 145, 154· βλ. και σιταποθήκη
 fontico: βλ. fonteco
 forato da nemici 91
 forestier(e)/i 4, 65, 119· persone forestiere 3· vascelli forestieri 65
 formaggi: βλ. formaz(z)i
 formaz(z)i 13, 21, 47, 54, 104, 107, 134, 146, 155· βλ. και τυρί, decima
 formento/i 13, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 28, 29, 32, 44, 64, 73, 111, 129, 134, 148, 154, 158, 161, 162· formenti di Teachi 18· tracte di formenti 5· βλ. και σιτηρά, decima
 forte [Fortezza di Asso] 160
 fortezze: Dalmacia 108· Italia 107· Levante 107
 fortificazione [della Fortezza di Asso] 108, 163
 fortificazioni: βλ. fortificazione
 francese: βλ. navi, saetie
 fraude/i 84, 165
 frece: βλ. frezza
 fregatine: βλ. navi
 frezza/e: βλ. armi
 fronte [Fortezza di Asso] 147, 148
 frontiere 31, 112· servizio di frontiere 109· βλ. και guardia
 frumento: βλ. formento
 frutto/i 107, 134· raccolta de ogni sorte frutto 125
 fuoghi: βλ. fogo
 fuoco 27

- fusina 33
 fuste· βλ. corsari, incursioni, navi
- Galeotti 72, 143, 155
 gale(r)a/e· βλ. γαλέρες και navi
 galera d'armata· βλ. navi
 galera grossa in armata· βλ. navi
 gallie grosse· βλ. navi
 galliotti· βλ. galeotti
 generale dell'isola di Corfù, Zante et Cefalonia 162, 164· βλ. provveditore generale della armata
 gente/i: atta et natta a ogni sorte di desastro et patimento 104· danni et ruine di gente 53· del isola 104, 110, 113, 160· che lavorano alla fabrica 160· di mal(e) far(e) 108, 114· mala gente di banditi 129· di Morea et d'Albania 113· del paese 72, 79, 134· povertà di gente 118· da salvare nella Fortezza di Asso 106, 149· da salvare nella Fortezza 81, 92, 109· da servirsi in armata 112, 124· [soldati delle cernide] 48, 72, 134· [del Teachì] 123· βλ. και zente
 giesie· βλ. chiesa/e
 giorno della Vittoria 104· giorni solenni 83
 giovani· βλ. capitani, scolari
 giudice/i 14, 127
 giudizio/ii 123, 126· giudicar 14, 127· giudicar in civil 117, 123· giudicar in criminal 117· βλ. και cause
 giustizia 25, 49, 80, 113, 116, 121, 126, 127, 128, 137· giustizia civil 127· giustizia criminal 127· termine della giustizia 115, 138· βλ. και δικαιοσύνη
 giustitia· βλ. giustizia
 got(t)oni 13, 54, 104, 107, 119, 155· gottoni [del Zante] 119· βλ. και βαμβάκι, decima
- governat(t)or(e): della Fortezza 91· della nave 162-163· della stratia 30, 38, 47, 57, 58, 82, 94, 133, 156· delle compagnie de stradioti 156· delle guardie 78, 79· di cavallaria 63, 72, 90, 119, 133, 142· di militia 114, 148· di provisionati e decimali 71, 72
 governo del danaro· βλ. camera
 Gran Maestro de Rhodi 5
 Gran Signor 15, 145· βλ. και Signor Turco
 gran(n)a/e 13, 18, 47, 54, 65, 104, 134· βλ. και decima
 gran(n)o/i 47, 73, 112, 116, 120· βλ. και macine del grani
 gratia/e 44, 49, 60, 64, 66, 67, 73· spetial gratia 67
 gravame/i 65, 115· gravami di Teachì 123· poco gravame de richi 154· gravami de suditi 124· βλ. και peso
 gravezza/e: d'angaria 125· [de doppi pagamenti di processi criminali] 127· del populo 30, 72, 124· [extorsion de potenti et tirania] 126· liberi da ogni altra gravezza 121
 grazia· βλ. gratia
 Greci 3, 105, 124, 134· fanti Grechi 48· isole de Greci 104· βλ. και Έλληνες, Nation Greca
 Grechi· βλ. Greci
 greza et lavorata 160
 gripie 121
 groppo/i 14, 39
 grotte [della Fortezza di Asso] 159
 guard(i)a/e: delle cernide 31, 57, 72, 78, 79, 112, 125, 134, 144· corpo/i di guardia/e 77, 78, 116, 158, 161· della Fortezza 15, 25, 31, 38, 43, 63, 48, 94· della Fortezza di Asso 158· fuggir la guardia 57· di galee 108· grande della

piazza della Fortezza 38· di marangoni della pertinenza da Málà 121· alle marine 26, 31, 143· alla muraglia di Fortezza 90· ordinarie della porta di Fortezza di Asso 158· della porta di Fortezza 82· della stratia 30· βλ. και casel(l)e, liberi da guardia, piazz(z)a della Fortezza, porta della Fortezza
 guer(r)a/e: 13, 54, 58· di Fiandra 113· d'Italia 15· occasione 80, 81, 92, 149· occorrentie di guerra 82· passata 10, 54, 55, 58, 64, 77, 94, 153· precedente 9· tempo della guerra 14, 53, 104, 124· tra Romani et Greci 105· βλ. και fattion passate
 guida de capi de soldati· βλ. capi

Habitacione· βλ. habitatione

habitanti: dell'isola 4, 13, 37, 54, 63, 64, 65, 72, 73, 74, 94, 136, 153, 154, 155, 157, 163, 165· di Erisso 55· della Fortezza 65, 66· della Fortezza di Asso 161, 162· del Thiachi 22, 155· di Zante 137· barche degl'habitanti 161· famiglie 105· βλ. και habitatori
 habitacion(e)/i 77· de cittadini 106· [della Fortezza di Asso] 148, 149, 158, 161· habitacion delli soldati 43, 44· del Zante 54· βλ. και abitacion delli soldati, alloggiamenti
 habitatori dell'isola 38, 153· βλ. και habitanti
 homicidii 147
 h(u)omo/ini 4, 13, 30, 38, 57· a lavorar alle saline 55· atti a fattioni 135, 155· da anni 15 fin 60 21· da anni 18 in suso 59· da remo 58, 59, 63, 124, 155· da spada 59, 124, 134, 145, 155· delle cernide 47· della guardia 125· dell'isola 13, 59, 84, 161· del signor collonello [della Fortezza di Asso] 148· gentil'huomo 117, 128

Imbrazadure 27

impianti 120, 136, 137, 142, 146, 153, 154· impianti de uve passi 102, 136, 145, 146· de uve passi e moscati 153· impiantar li terreni de uve passe 31, 32, 49, 65· βλ. και piantar
 impresa 105· celebre impresa 105
 inbrazadure· βλ. imbrazadure
 incanto/i 44, 64, 122· incanti di datii 66, 144· publico incanto 4, 116· incantar 4, 65, 66, 135· incantazioni 9
 incaparar 126· incaparando biave, vino et altre cose 38· robba incaparata 126
 incendio: di case et robbe 53· pericolo di incendio 110· βλ. και bosco
 incorsione· βλ. incursioni
 incursioni 135, 144· incursioni de Turchi 53, 54, 155· incursioni di fuste 144· incursioni di ribaldi 38· βλ. και πειρατικές επιδρομές
 infestacione/i 129· infestata 129
 informacione· βλ. informatione
 information(e) 3, 58, 83, 153, 165· buona information 103· maggior informati-one 138· particolare informatione 133, 157, 164
 ingegn(i)ero· βλ. inzegn(i)er(o)
 Inglesi 65, 119, 136, 137· βλ. και Eglesi, navi
 inimico 72, 92, 105, 110, 135, 153, 157, 164· cavaleria inimica 72· preda d'inimici 135· βλ. armata και nemico
 inquerito 127
 inscrizione 105
 insida· βλ. και datio, entrata
 insidie da gl'habitanti et dalli mercanti inglesi 165
 institutione antica 71· βλ. και antico instituto
 instramenti· βλ. instrumenti
 instrumenti bellici 93· instramenti et ma-

- terie [per la Fortezza di Asso] 160·
 instrumenti rusticali 78
 intendente: in quella profession [di inge-
 gniero] 108· et diligente ministro 116·
 nellis bisogni di fortificationi 163
 interprete· βλ. interprete
 interprete LV, 15, 17
 intimacioni 116· βλ. και reiteracion
 intrada· βλ. entrata
 intrata· βλ. entrata
 introduccion· βλ. introduttione
 introduttione 65· introduttion de biave
 77· introduccion della visita de i con-
 segieri 123
 inventario 38· chiaro et distinto inven-
 tario 109· particular inventario 129·
 inventarii publici 129
 inzegn(i)er(o) XXXII, 15, 17, 121· [nel-
 la Fortezza] 27, 34, 56, 91, 112, 116·
 [nella Fortezza di Asso] 108, 147,
 163· βλ. και μηχανικός
 isolani [di Cefalonia] 9, 38, 65, 94, 114,
 144, 146· isolani [di Zante] 145
 Italiano/i 48, 58, 72, 73, 124· italianado
 13
 iuramento 34
 iusticia· βλ. giusticia

Kavallieri· βλ. cavallieri

Ladri 15
 ladronazzi 9
 lame 27
 lane 13, 47, 54, 104, 119, 146, 155· lane
 [del Zante] 119· βλ. και μαλλί
 lanze· βλ. armi
 laudi 44, 66, 67, 128
 lasagne 27
 legge/i 44, 66, 67, 71, 116, 117, 119, 123,
 124, 126, 128, 142, 145· legge muni-
 cipal 14· leggi de progenitori 120
 legname/i 101, 106, 121, 129· legnami
 carboni 48· legnami da opera per fa-
 briche 54· legnami dal bosco 14, 102·
 legnami di fuocho 47· legnami di la-
 voro 47· legnami de magazzeni [della
 Fortezza di Asso] 109, 158, 159, 160·
 bosco di legname 120, 121· βλ. και
 ξυλία, legne, magazzino delle legnami
 legne/i 37, 57, 82, 93, 121· legne da fuo-
 cho 48· legni dolci 121· βλ. και legna-
 mi
 legni· βλ. navi
 legumi 13
 lettera/e: 26, 30, 34, 71, 77, 82, 83, 84,
 89, 91, 93, 95, 96, 103, 110, 111, 114,
 124, 128, 133, 135, 145, 146, 154,
 156, 157, 158, 165· da sanzachi, emi-
 ni et altri Turchi 15· de informazione
 14· de provisionadi 43· ducal 43
 Leventi Messenesi 14
 leze· βλ. legge
 liberacione [dalla guardia] 125
 liberi: da guardia et d'angaria 112· da
 ogni altra graveza 121· del denaro
 125· patroni 111
 liberta 126
 libro 37, 43, 116, 117, 118, 164· libri di
 camera 64
 licentia/e 49, 66, 94, 95, 136, 137, 145·
 licentia del dominio 28· βλ. και πα-
 tente
 licenz(i)a· βλ. licentia
 limitacion· βλ. limitation(ne)
 limitation(ne) 16, 44, 64, 118· numero di
 cavalli limitato 143· tempi limitati 25,
 142· iimitato-a 13, 44, 101
 lingua: greca 15· italiana 15· βλ. και ελ-
 ληνική γλώσσα
 lini 13, 18, 47, 54· βλ. και λινάρι, decima
 lire 14, 44, 102, 117, 123, 162, 164
 lire de polvere 112

- littera/e· βλ. lettera/e
 livel(l)ate· βλ. case
 livello/i 18, 49, 64
 loco di monitione 148, 158· βλ. και λuo-
 chi di granaro
 loza 33
 lozamenti· βλ. alloggiamenti
 luochi: di granaro 158· de infideli 74· cir-
 convicini 154
 luoghi dell'imperatore 14

Machinazione 110
 macine de grani 112· βλ. και grano
 maestranze 160
 maestro 33· maestro [delle munition
 dell'arme] 91· maestri periti della
 profession [delle saline] 55
 magazzino/i: delle artellarie [della For-
 tezza] 91, 110, 116· delle biave 15,
 28, 29, 32, 37, 111· delle polveri 137·
 magazenì al Zante 119· per monitioni
 [della Fortezza di Asso] di Asso 92,
 109, 159, 161· pubblici 64, 73, 77, 80·
 pubblici de formenti [della Fortezza di
 Asso] 162
Maggior Consiglio XXXII· βλ. και Με-
 ζον Συμβούλιο
 mana 54
 mandat(t)o/i 90, 116, 148, 149, 162· man-
 dato di Vostra Serenità 13, 25, 26·
 mandato delli Sindici di Levante 73·
 mandato Dominii 3· espresso man-
 dato di Vostra Serenità 28· mandato
 penale 124· special mandato 93
 mandre 134
 manoali 16, 17
 mantexi 33
 manzarie 5
 marangon 16, 17· marangoni della perti-
 nenza da Malà 121
 marcancia· βλ. mercantia
 marcello 122
 marciliana· βλ. navi
 marina/e 26, 27, 31, 32, 33, 47, 63, 119,
 121, 122, 125, 143, 157, 159· βλ. και
 guardia alle marine, schiopetieri alle
 marine
 marinereza 120
 maschi 63
 mascoli 110
 masser al vender di pegni di debitori per
 conto del publico 83-84
 mazza 160
 meglio/i· βλ. meglio
 meglio/i 9, 9, 18, 21, 37, 64, 93, 101, 111·
 βλ. και decima, deposito
 menar· βλ. partide
 mendichi 95
 mercancia· βλ. mercantia
 mercantar 65
 mercadanti forestieri 14· βλ. και mercante
 mercante/i: 126, 141, 142· inglesi 120,
 137, 165· forestieri 119· francesi 120·
 sudditi 65· nostri [veneziani] 119· βλ.
 και άγγλοι έμποροι, mercadanti
 mercantia 16, 29, 48· mercancia di prosti-
 chio 118· βλ. και εμπόριο
 mercati 142
 merce/i 119, 120, 126· merce prohibite
 119
 mercede: restituzioni di mercede 126
 mestier 27· mestier [delli provisionati]
 72
 mez(z)aluna 80, 91, 92
 mezzo baloardo (Fortezza di Asso) 148
 mia· βλ. miglia
 miaro 27, 65, 117, 154
 miele/i 13, 18, 47, 54· βλ. και decima
 miera· βλ. miaro
 miglia 4, 13, 21, 22, 32, 43, 47, 54, 60,
 63, 72, 80, 104, 105, 111, 112, 122,
 125, 127, 155

migliara 54
 miglio/i· βλ. meglio
 milicia· βλ. militia
 militia 73, 103, 107, 112, 114, 141, 148,
 157, 159, 161, 162· arte della militia
 48· cognitione di milicia 113· cose
 della militia 57· militia di Zara 117
 mina/e 47, 80, 81, 164· minato 91, 92
 ministro/i 77, 89, 102· [della Fortezza]
 15· [di camera] 93, 117· [capo di
 bombardieri] 116· ministri pubblici
 165· case delli ministri 14
 misura 9, 122, 126
 modelli [Fortezza di Asso] 158
 Modenesi 3
 moli· βλ. muollo
 molini 15· molini da man 82· molino da
 cavallo [Fortezza di Asso] 148
 monede 14
 monitione/i [per combattere] XXXI, 21,
 25, 26, 27, 37, 38, 73, 82, 96, 101,
 103, 109, 110, 144, 164· dell'arme
 91· d'artiglieria 56· delle polvere 48,
 49, 56, 58, 81, 82, 146· carico delle
 monitioni 146, 147· [della Fortezza di
 Asso] 158, 162· [di Teachi] 145· βλ.
 και οχυρωματικό υλικό
 monition(e)/i [per vivere] 25, 37, 39· di
 biave 28, 73, 82, 146· di megli 9, 9· di
 oglio 93· di vittuaria 21, 103, 109
 monitionero 109, 147
 montagna/e 104, 107, 146· montagna del
 bosco de legnami 120, 121· montagne
 di Teachi 22
 monte/i 47, 56, 63, 81, 104, 105, 106,
 144· monte [della Fortezza di Asso]
 148· monte Furcario d'altezza 92
 moscati· βλ. vino
 mostra/e 101, 109, 112, 143, 144· mostra/e
 generale/i 113, 156· mostre ordinarie 72,
 82· mostre solite 82· βλ. και reseгна

moza 9, 73
 municione/i· βλ. monition(e)/i
 municioniero· βλ. monitionero
 munition(e)/i· βλ. monition(e)/i
 muollo 33· moli ordinarii 137
 muraglia/e [della Fortezza] 9, 21, 27, 28,
 32, 56, 81, 90, 92, 112, 164· [Fortezza
 di Asso] 106, 147, 149, 159
 murari· βλ. murer
 mure [di Castello] 16· luogo murato 13
 murer XXXI, 16· βλ. και χτίστες

Napolitani· βλ. capo, capitano
 Nation Greca 73· βλ. και Έλληνες, Greci
 natione 3
 naviglio 135
 nave/i· βλ. navi
 navi: barcha/e 4, 15, 129, 159, 160, 161·
 berton spagnuol 129· bertonii inglesi
 119· caechi turcheschi 109, 123· cara-
 mussal turchescho 129· fregatine 31·
 fuste 26, 32, 38, 43, 58, 144, 145, 148,
 157· fuste de corsari 54, 55· gale(r)a/e
 4, 47, 53, 57, 59, 66, 72, 96, 104, 105,
 106, 108, 128, 134, 146, 160· galera
 d'armata 58· galera grossa in armata
 53· gallie grosse 27· legni 104, 159·
 marciliana 27· nave/i 65, 154, 162·
 nave Barbara e Dieda 26· nave de
 sudditi 65· navi di Serenità Vostra 65·
 navi inglesi 119, 137· navilio/ii 15,
 31· navillii grandi 31· navillii piccoli
 31· saetie francese 94, 119· vasceli di
 corso 129· vascelli forestieri 65· vas-
 selli armati et di mal far 125· vasselli
 ben armati 119· vasselli francesi 102,
 119, 120· vasselli inglesi 65, 102, 119,
 120, 153· vasselli di mal fare 157, 160·
 vasselli de nostri sudditi 120· vasselli
 piccoli et incommodi 96· vasselli vene-

- ziani 119, 120· vassello/i 96, 101, 123, 129· vassello di ogni qualità 104, 106, 121· vassello turchesco 129· βλ. και πειρατικά πλοία
- navigacion(e)/i 102, 104, 119, 120· navigazione del Levante 104
- naviganti 4, 104
- navigazion/i: βλ. navigacion(e)
- navilio/ii: βλ. navi
- negocii 84, 104· negocii pubblici e particolari 84
- nemico/i 9, 10, 37, 47, 56, 59, 72, 81, 91, 101, 106, 107, 108, 112, 149, 164· danno o rovina nemica 106· volontà nemica 107· βλ. armata και inimico
- nimico· βλ. nemico
- nomina XXXV
- nomistro: βλ. datio
- nolegiar 65· nolizado 119
- nolli 96
- noticia: βλ. notitia
- not(t)a 129, 143, 147· particolar nota 164· in nota 9, 34, 145, 146
- notitia 89, 103, 124
- novo/a imposto/a sopra l'uve passe· βλ. και νεός εξαγωγικός φόρος στη σταφιδα, custode, datio, uva passa
- nuova imposta: βλ. novo/a imposto/a
- Obligation(e)** 30, 32, 43, 119
- officiali 78, 115, 143
- officio/ii 157· officio de interprete 15· officio del contador 117· officio del scontro di camera 15, 83, 84· officio di receiver le biave et dispensarle 15· officio [di camerlengo] 63· divini officii 83
- ogio· βλ. oglio
- oglio/i 13, 18, 21, 22, 27, 29, 37, 38, 47, 48, 54, 65, 82, 91, 93, 104, 111, 114, 116, 119, 134, 143, 154· oglio [di Teachi] 60· ogli [del Zante] 119· βλ. και λάδι, decima
- olivari 154· pianta di olivaro 155
- onca 31
- operari/i 149, 161, 162
- operationi [a Fortezza di Asso] 159, 160, 161, 163
- opposizione 48
- oppressi 38
- ordeni: βλ. ordine
- ordinanze 72, 73· capitano di ordinanze 82· disciplina di ordinanze 156· soldati dell'ordinanze 82, 144· βλ. και cernide
- ordine/i: del capitano generale da Mar 59· del colonel [Raffaele] Raspone 158· espresso di Serenità Vostra 28· gregoriano 84· [delli provveditori di Cefalonia] 29, 31, 49, 56, 77, 79, 80· de refformar 102· del Senato 115, 129, 141, 143· della Serenità Vostra 4, 26, 58, 63, 64, 65, 66, 67, 73, 84, 95, 112, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 133, 137, 141, 144, 148, 155, 157, 161· lasciati dalli Sindici [di Levante] 82· de soldati prohibiti 116· osservacioni de gli ordeni 116· βλ. και ημερολόγιο νέο
- ordine/i: delle cernide 95· delli alloggiamenti [Fortezza di Asso] 158· di cavallaria 90, 142· di decimali 143· di giovenni scolari 91
- ori 14
- orz(z)o/i 13, 15, 17, 18, 21, 22, 28, 29, 32, 44, 64, 73, 80, 111, 161, 162· orzi minuti d'ogni sorte 134· βλ. και decima
- osservacioni: βλ. ordini
- Padoan** 26
- padre di San Francesco 83

- paesani· βλ. stradiot(t)i
 paese/i [Cefalonia] 4, 71, 79, 112, 154·
 paesi [Inghilterra] 65, 119· paesi stranieri 65· βλ. και gente
 paga/he 14, 28, 29, 30, 44, 49, 57, 82, 115, 144· paghe ferme 133· page morte 119
 pagamento [alla camera di Corfù] 64· doppi pagamenti di processi criminali 127· pagamento della piazza ordinaria 90· pagamenti in camera 111, 114, 125
 pagar in ratte et don de diece per cento 102, 118
 palazzo/i: [della Fortezza] 14· [della Fortezza di Asso] 158, 160, 161· fondamenti del palazzo maggiore [di Asso] 158
 palificata 4
 palii 73, 119· al palir 112
 pali 160
 pane 37, 148, 153, 162
 panine 65, 120
 panno/i 54, 126
 papà 14
 parapetto [della Fortezza] 55
 Parmesani 3
 paro/a de bovi· βλ. bovi
 parte 120, 133, 137, 145· parte del Consiglio de Pregadi 22· parte del credito 14· del Senato 43, 44, 96, 115, 123, 136· rimissione de parte 128
 particolare· βλ. danno
 particolari 43, 44, 158· case de particolari 66· terreni de particolari 22
 partite 64, 84
 partita delli provveditori 93· partiti 65
 pascoli 54· pascoli per animali [di Teachi] 60· pascolar nel bosco 121· pascolar alla pianura 146
 pasazo· βλ. passaggio
- passaggio 25, 39, 96
 passo/a 21, 55, 81, 92, 95, 105, 106, 135, 148, 155, 160, 163
 passo/i 4, 72
 pasta 109
 pastore 124
 patente 137· βλ. και licentia
 patron(e)/i: [d'animali grossi e minuti] 146· del sito 143· di fregate 109· di galera grossa in armata 53· in compagnie 58· liberi 111
 patronia 118
 peculio della Communità 130
 pedoni 72
 pegni 118· restituzioni di pegni 126· vendita di pegni 83, 84
 pene 27
 penna/e 111, 116, 120, 121, 141, 142, 145· penna del bando 128
 penoni 120, 121
 penuria 73· penuria et mancamento de grani 120· penuria de biave 31· penuria grande di biave 154· gran penuria 109
 perdissione 81
 perdita alcuna de anime 59· perdita della Fortezza 91
 periere di bronzzo 110· periere di ferro 110· βλ. και artiglieria
 perito· βλ. saline
 perperi 25
 pertinenze· βλ. pertinentie
 pertinentie: [di Cefalonia] 21, 95, 105, 136, 154, 155, 161· Athera e Thinià 79, 161· Erisso 58, 161· Lixuri 138· Malà 121· Racli e Monastiri 79· Pil(l)aro 79, 161· Samo 79· Viscardo 47, 79, 161· βλ. και περιφέρειες
 peschiere 18
 peso 115· custode e pesador della nuova imposta 165

- pezzi 38· pezzi di artiglieria 162· pezzi grossi numero 18 56· βλ. και artiglieria
- phisco· βλ. fisco
- piano [della Fortezza] 92· [della Fortezza di Asso] 158
- pianta [Fortezza di Asso] 106
- pianta· βλ. olivaro
- piantate uve passe 54· vigne piantate 94· beni piantati 153· beni non piantati 153· terreni piantati 145, 154· terreni non piantati 154· βλ. και impiantar
- pianura 146, 160
- piaz(z)a [della Fortezza] 37, 38, 55, 105, 115· piazza ordinaria 90· [della Fortezza di Asso] 106, 109
- piche· βλ. armi
- piche de frassine· βλ. armi
- piedi 154, 158, 159
- pietre [del luoco di Cutavo] 122
- pietà 93· βλ. και putti
- piezarie 94, 141
- piombo/i 27, 31, 56, 58, 162
- poliza/e 21, 66
- polvere 9, 15, 21, 26, 31, 38, 48, 49, 56, 58, 81, 82, 91, 92, 93, 109, 112, 137, 146, 147, 148, 158, 162· grossa 26, 109, 147· fina 26, 101, 109, 112, 147· nova 101, 109· risentite 138· vechia 101, 109· βλ. και monitioni
- ponentini 112, 123
- ponta [Fortezza di Asso] 160
- ponte 160
- ponte levadere [Fortezza di Asso] 160-161
- popul(l)o/i [di Cefalonia] 4, 5, 37, 38, 53, 54, 55, 59, 72, 73, 77, 89, 90, 94, 95, 107, 108, 124, 127, 135, 136, 138, 141, 146, 153, 154, 155, 158
- porporella [Fortezza di Asso] 161
- porta della Fortezza 81, 92· guardia della porta della Fortezza 82· porta/e della Fortezza di Asso 157, 158
- portello [della Fortezza] 81· portello di soccorso [della Fortezza] 92· loco del Portello [della Fortezza di Asso] 148, 158
- porto/i: [di Cefalonia] 21, 27, 39, 47, 55, 58, 104, 137· Antisamo 21· Argostoli 21, 33, 104, 105· Asso 104, 106, 157, 160, 161· Attera 21, 106· Figher 80· Fochi 104· Poli [di Teachi] 123· Samo 21· Teachi 22, 123· Terra Tinea 104· Valle de Alessandria 21, 80, 104· Vathi over Val di Compare [di Teachi] 22, 123· Viscardo 21, 80, 104, 106· βλ. και λιμάνια
- possession(i) 15, 58
- poste [di artelarie] 91
- potente 127
- povero/i 13, 73, 94, 95, 118, 126, 127, 138, 142, 154· povertà 29, 32, 117, 127, 138· exterminator de poveri 127· poveri soldati 163· poveri sud(d)it(i) 31, 80, 126
- povertà: di gente 118· de populli 94· de povero 127· de populi 77
- pozzo [della Fortezza di Asso] 157· βλ. και πηγάδι
- pratica 78, 129· gente del paese pocco atta e pratica 79
- pratic(h)o/i 21, 163· bombardieri assueffatti et pratici 91· boni et pratici salineri 122· pocco pratico a officio 15· persone atte et pratiche al governo [delle saline] 122· pratico e bon soldato 48· pratico della guerra 15· stipendiati atti et pratici alla cognicione de vasselli armati et di mal far 125
- precio· βλ. pretio
- preda d'inimici 135· prede turchesche 129· βλ. και presa

- pregion/i [della Fortezza] 32, 33, 49· ci-
sterna delle pregion 101, 111, 112·
prigionii [della Fortezza di Asso] 158·
presonieri 32
pregiudiciali 128
prelazioni 159
prelato/i 73, 124
presa/e fatta/e da Turchi 145· βλ. και pre-
de turchesche
presidio 115· presidio de soldati pagati
109, 148· spesa ordinaria di presidio
[della Fortezza di Asso] 107
preson· βλ. pregion
presonieri· βλ. pregion
prestamenti 110, 121, 162
prestido 50
prete/i 66, 155· βλ. και ιερείς ορθόδοξοι
pretio/i: de datii 9, 93, 142· di beni incan-
tati 135· di formento 29, 73· de megli
111· de uve passe 65, 94· d'orzo 80·
di pane 162· di prestamenti 121· di
rendita 126· delle robbe 126
prexon· βλ. pregion
prezzo· βλ. pretio
prigion· βλ. pregion
principale del luoco [Dario Cressan] 127·
fameglie di principali 78
Principe 3, 13, 28, 29, 30, 37, 43, 47, 59,
63, 67, 72, 96, 103, 108, 133, 134,
135, 136, 138, 141
priveleggiati 134
privileg(g)io/i 118, 134· [della famiglia
de Patrichi] 105· [di marangoni del-
la pertinenza di Malà] 121· [di habi-
tanti di Teachi] 124· βλ. και έγγραφο
προνομίων
procedere 50, 77, 94· processato 127
processo/i 102, 127· processi criminali
102, 127· formacion(e) de processi
122, 123· formar et espedir processi
127
procieder· βλ. procedere
proclame 25· proclami efficaci 77-78
prodotti [del bosco] 121
profession 108, 116
prohibicion 116· βλ. και reiteracion
prohibiti· βλ. soldati
promissione [del cancellier] 146
prostichio 126· mercancia di prostichio
118
protho/i: di Cefalonia XXXII· a Fortezza
di Asso 158· da Corphù 3· dal Zanthè
3· murer con titolo di protho 16, 17· di
saline [di Cefalonia] 4· βλ. και πρώ-
τος
protto· βλ. protho
provveditore: di Cefalonia XXXV· di
Asso 157, 159, 162· di Zante 31, 84,
96· βλ. και προνοητής
provveditore/i generale/i della armata
XXXVI, 3, 33, 39, 73, 108· βλ. και
generale dell'isola di Corfù, Zante et
Cefalonia
provveditore generale da Mar XXXVI·
βλ. και γενικός προνοητής της Θά-
λασσης
provveditori sopra le fortezze 27, 33,
109, 146
provisionato/i: bombardieri 147· cavalli
62, 78, 79, 102, 113, 114, 134· della
cavalleria 72, 90, 113, 133, 142, 143·
della strathia 47, 58, 71· stradioto/i
XXXI, 17, 21, 22, 29, 37, 39, 43, 64,
96· βλ. και έμμισθοι στρατιωτικοί
provision(e)/i 13, 29, 30, 43, 83, 108,
125, 153· all'usura 126· che sia da
esso luoco [di Asso] liberato il Corner
149· di arcobusi et raschiadore 157·
di armi 72· de banditi 128, 129· del-
la buona regola de tutte le cose 103·
d'exencioni et privilegi a chi andas-
se ad habitar a Teachi 123· di decima

- 111, 113, 144· di far dui magazoni di salvar le biave dilla decima 32· di formenti 28, 154, 162· di levare molti inconvenienti et disordini 156· de machine de grani 112· de megli 31, 111· di monitioni 164· di polvere, piombo et stopino 162· ordinarii delli stipendiati 113· di raffinar la polvere vecchia 101· di uve passe 154· delle vigne impiantate 145, 146, 154· de vittuaria 101, 110, 111· di stradioti provisionati 21· di stradioti da Napoli et Malvasia 22· straordinaria provisione alla quiete di fameglie di Crassani e di Tipaldi 147· in materia della Fortezza 37, 38, 39, 109
- provision· βλ. provision
- pub(b)lico 137· beneficio publico 108, 117· bisogno publico 110, 158· comodo publico 108· conto del publico 83, 84· danno al publico 136· interesse (del) publico 107, 121· pregiudicio publico 129· riputazione de publico 66· servitio publico 109, 136, 159, 162, 163· βλ. danno, utili
- puntone [della Fortezza di Asso] 148
- putto/i 84, 155· bombardier 17· putti de anni 17 in drieto 59· putti di pietà 119
- Quadernier** di camera 64, 117
- quaresima grande 79
- quarta/e 28, 29, 44
- quattro mani XXXII, XXXIV, XXXV
- quartieri 117
- Raccolto/i**, raccolta/e 64, 73, 110, 111, 126· abbondante raccolto 153· novo raccolto 80· saxon de lo arcolto 28, 31· tempi della raccolta 125 153
- ragaz(z)o/i [della custodia della Fortezza] 48, 58, 115
- rag(g)ion(e) 30, 44, 111
- rap(p)resentante/i [veneto/i] 25, 29, 49, 50, 58, 63, 89, 90, 105, 120, 122, 133, 141· ordinario rappresentante 53· extraordinarii rapresentanti 117
- raschiadore 157
- raso 102
- rasonato/i 16, 102, 117
- rat(t)e 111· in ratte riscosso in camera 116· pagar in ratte 118
- rechiamar 128· reclamarsi 4
- rechiami 4, 58, 129
- recinto [della Fortezza di Asso] 148, 149, 159, 160
- recognition 18, 28
- recolti· βλ. raccolti
- recusione· βλ. soldati
- redutto/i: [di Cefalonia] 21, 104· di Pesada 104· di Santa Pelagia 104· di Spartea 104· [di Teachì] 22, 123· [di Zante] 137
- regazi· βλ. ragaz(z)o/i
- reg(g)imento [di Cefalonia] XXXII, 13, 14, 25, 27, 28, 32, 33, 34, 37, 39, 49, 53, 58, 59, 60, 63, 73, 74, 77, 80, 83, 85, 89, 96, 103, 114, 116, 117, 123, 124, 126, 128, 130, 142, 143, 144, 146, 147, 153, 154, 157, 161, 164· giustizia del reggimento 127· mutacion(e) del reggimento/i 125-126, 127· reggimenti con corte in Terra ferma 128· reggimento di tre gentil'huomini 128· βλ. και διοίκηση
- registranda 13
- registro/i LVI, LVII, 169
- regola 117· de tutte le cose 103· regular 77, 113· regola della militia 114
- regolacion· βλ. regolazione
- regolazione: della cavalleria 63· de dacia 142· de guardie et d'angarie 125· del callendario 93· (nova) regulation(e) dell'anno 84, 89· βλ. και ημερολόγιο νέο

- regula· βλ. regola
 rei 127, 128
 reintegration(e): de isola 9· de danni 145
 reiteration delle prohibicion et intimacioni 116· reiterati gli ordeni 121· βλ. και intimacioni
 rel(l)acione· βλ. rel(l)ation(e)
 relatio· βλ. rel(l)ation(e)
 rel(l)ation(e) XXXVIII, XXXVIII, XXXIX, 3, 9, 13, 21, 37, 44, 50, 53, 63, 71, 77, 80, 85, 89, 94, 101, 113, 127, 133, 146, 149, 165· particular 95, 157, 159· semplice 164· βλ. και έκθεση
 relazione· βλ. rel(l)atione
Relazioni di Ambasciatori, rettori e altre cariche XL· βλ. και *Εκθέσεις των προνοητών, των ρεκτόρων και άλλων αξιωματούχων*
 religion 83
 rendita/e 116, 126· rendite de frutti 123
 replica 156
 Rep(p)ublica 103· Serenissima Repubblica 73, 74, 89
 reseгна 26· risegna di cernede 72· general reseгна [delle cernede] 95· βλ. και mostra
 resolucion/i· βλ. ris(s)olutione
 restello 82
 restituzioni· βλ. pegni, mercede
 retrato· βλ. ritratto
 ret(t)or/i [di Cefalonia] XLV, 32, 37, 44, 49, 64, 133, 135, 136, 137· βλ. και ρέκτορες
 revisione/i 71, 91, 109
 rezimento· βλ. reggimento
 ribaldi· βλ. incursione
 ric(c)apito de corsari ponentini 108· [Teachi] 123
 ricetto [Fortezza di Asso] 106· [Teachi] 123
 richi 13, 29· gravame di ricchi 154
 richiami· βλ. rechiami
 ricordo/i 3, 37
 ricuperazione· βλ. schiavi
 ridduiti· βλ. ridotto
 ridotti· βλ. ridotto
 riforma 72· nova riforma 90
 rimissione· βλ. parte
 risegna· βλ. reseгна
 risoluzione· βλ. ris(s)olutione
 ris(s)olutione 107, 108, 135· de cavalli restati d'andar a Zara 115· de processo contra il Cressan 102, 127· del vassello turchescho 129, 147
 rito: greco 66· italiano 84· abusi de ritti 124
 ritratto 101, 109, 129
 rive 157
 rob(b)a/e 4, 44, 126, 129
 Romani 105
 rode 159
 rolli distinti 156· rolati soldati delle cernide 134
 roncini 57, 79
 ronda delle sentinelle 90
 Sabion [Fortezza di Asso] 106
 saette· βλ. armi
 saetie francesse· βλ. navi
 sala [Fortezza di Asso] 158· sala per alogar parte delle arme 49
 saladi 37
 sallariato· βλ. sal(l)ariato
 sal(l)ariato/i 13, 29, 30, 33, 59, 119, 141· bombardieri 73, 116· cappellano del reggimento 83· quadernier 117· scontro 117· βλ. και spesa
 sal(l)ario: del camerlengo 16· del cancellier 16· de capi de stradioti 13· del capitano Gratiadio con la compagnia 16· del capitano Righetto con la sua compagnia 16· del cavallier 16· de

- consiglieri [di Corfù] 64· del inze-
 gnier Zuan Rocholer 15· del proveda-
 tor 16· de provisionati 71· del scontro
 16· de stradioti 13· de stradioti a ca-
 vallo 29· di Michiel Capasa et preces-
 sore suo 5
 saldo 50, 117
 sal(e)/i 4, 55, 59, 122· sal forestiero 122·
 βλ. και αλάτι
 saline 4, 122· intrada de saline 18· ma-
 estri periti della profession [delle sa-
 line] 55· perito per far acconciar [le
 saline] 55· persone atte et pratiche al
 governo [delle saline] 122· piazze de
 saline 55· ruina delle saline 102· sali-
 ne vecchie 55· boni et pratici salineri
 122· βλ. και αλυκές
 salmitro· βλ. salnitro
 salineri· βλ. saline
 salnitro/ii 48, 109, 147
 sanzachi 15
 sargente· βλ. sergente
 Savi [del Consiglio] XXXIX, XXXIX, 9,
 43· Savi agli Ordini XXXIX· Savio di
 Terraferma XXXIX, XXXIX, 44· βλ.
 και Σοφοί για τις Διατάξεις, της Ενδο-
 χώρας, του Συμβουλίου, Signori
 scala 54· scalla straniera 119
 scansacion· βλ. ducati
 scapoli 72
 schalosis 5
 schiata· βλ. Albanesi
 schiavi 92· schiavi da nemici 59· ricu-
 peratione delli schiavi 145· βλ. και
 αιχμάλωτοι
 schiavine 54, 104, 119, 155· schiavine
 [del Zante] 119·
 schiavitù 81, 107
 schiopetieri delle cernede 26· schiopetie-
 ri alle marine 27· βλ. marine
 schiopi· βλ. armi
 sc(hu)oder 9, 50, 141, 142
 scintinelle· βλ. sentinella
 scoglio [della Fortezza di Asso] 160, 161,
 163
 scola· βλ. bombardiero
 scol(l)ari· βλ. bombardiero
 scontar, scontato 14
 scontro di camera 14, 15, 16, 44, 48, 64,
 83, 84, 117, 159· salario del scontro
 16
 scosso 59, 117, 118, 154
 scovollì 91
 scrigno di ferro 16
 scrittura 34, 37, 57, 95, 153· in scrittura
 13, 43
 scrivani alla/e fabrica/e 16, 17, 32, 129
 scrivani delle fabriche· βλ. scrivani alle
 fabriche
 scriver greco 15
 scuola di bombardieri· βλ. bombardieri
 segretario XXXII· βλ. και γραμματέας
 segalla· βλ. decima della segalla
 Segretario alle Voci XXXIII, XXXIV,
 XLIII, 168, 169, 169, 170
 selle 72
 salvatichi 155
 semena, semenar· βλ. semina, seminar
 semina/e 54, 78, 79· di biave 145· [di
 Teachi] 60· seminar 54, 55· semenar
 de formento 32· seminar de orzo 32·
 seminar biave 49· seminar nel bosco
 121· seminar sopra le montagne 146·
 seminati di ixolla 31
 Senat(t)o XXX, LV, 32, 43, 44, 90, 96,
 115, 123, 129, 136, 141, 143, 145· βλ.
 Σύγκλητος και Consiglio de Pregadi
 Senato XL
 sentencie· βλ. sententia
 sententia 66, 128
 sentinella/e 38, 90, 114, 144, 148· senti-
 nella del spirone 110

- sergente 48, 144
 serpentina/e 110
 servicio/i: dell'angarizato 125· della guarda 125· del stipendiato 125· publico/i 125, 134· utile 125
 servitio· βλ. servicio
 sfoii 160
 sigillo 129
 Signoria/e XXXIX, LV, 3, 4, 9, 21, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 43, 48, 53, 63, 89, 96, 113, 122, 141, 145, 147
 Signori [Savi] 28, 29, 30, 43, 47, 67· βλ. και Savi
 Signor Turco 157· βλ. και Gran Signor
 signori sopra la camare 43
 signori sopra le fortece· βλ. signori sopra le fortezze
 signori sopra le fortezze· βλ. proveditori sopra le fortezze
 Sindici XXXVII, 21, 82, 84, 110, 122, 127· Sindici in Levante 73, 94, 145· Sindaco Orientis 3· βλ. και σύνδικοι και ανακριτές της Ανατολής
 Sindici et Inquisitori di Levante· βλ. Sindici
 sindaco/i della Communità 95, 142, 147
 smefati [da li isolani] 10
 solaro [Fortezza di Asso] 158
 soldato/i 13, 14, 25, 26, 28, 29, 32, 39, 43, 44, 48, 58, 66, 82, 90, 91, 102, 107, 109, 112, 113, 115, 116, 119, 124, 133, 134, 143, 144, 148, 149, 156, 157, 158, 161, 162, 163· alloggiamenti di soldati della Fortezza di Asso 148, 157, 161· case de soldati 14· descrizione de soldati 143· (h)abitation delli soldati 32, 43, 44· poveri soldati 163· presidio de soldati 109, 148· recusione de soldati 143· soldati della Fortezza di Asso 149, 158, 161, 162· soldati delle cernede 58, 102, 112, 113, 134, 144, 156· soldati delle ordinanze 82, 144· soldati di Castello et Fortezza 66, 82, 90, 91, 107, 109, 119, 133· soldati di cavalleria 90· soldati italiani 82· soldati pagati 133· soldati prohibiti 102, 116
 soldo/i 4, 44
 solenità nobilli 89· βλ. και giorni solenni
 sopracomito/i 33, 59
 sopramasser nelli magazeni 37· sopramasser delle biavi 64
 soprastante 137· soprastante delli magazeni 29· al Zante 84
 sopravanzo 117
 soventione 14, 50
 spade· βλ. armi, huomini da spada
 spagnuol· βλ. berton(i), navi
 spai 115
 spalla 112· spalle de nemici 56· spalla del luoco [Fortezza di Asso] 158
 spelta 44
 spesa/e: della camera 16, 39, 50, 64, 73, 83, 90, 93, 94, 118, 119, 121, 122, 142, 144· della cavalleria 72, 113, 114, 119, 133, 134· della fabrica 138· della fanteria 143· della Fortezza 15, 27, 34, 55, 56, 74, 81, 91, 92, 109, 110, 112· della Fortezza di Asso 95, 101, 106, 107, 141, 157· de prestamenti 121· della militia 39, 71, 72, 96, 115· de salariati 59· de soldati delle cernide 144· delli abitandi di Cefalonia 127, 128· delli abitandi di Teachi 123· extraordinarie [della camera] 119· ordinarie e extraordinarie [della camera] 64· ordinarie 136· publica/e 91, 103
 spianato· βλ. case
 spiantar· βλ. vite
 spiron 3, 56, 108, 112· sentinella del spirone 110

- Stado· βλ. Stato
 stabilire 126
 staffe 72
 stagni 65, 119, 120
 stalla 156
 staro/a 9, 16, 17, 18, 22, 37, 44, 111, 114, 162· stari venetiani 22
 Stato [di Venezia] 5, 74, 108· Stati di Levante 103, 107, 108, 120
 stima/e 120, 121, 126· stima fatta da banditi et ponentini 123· false stime 126
 stipendiati 37, 47, 64, 113, 114, 125, 141, 156· cavalli stipendiati 57· stradioti stipendiati 143
 stipendio/i: di bombardiero 110· capitano di stratia 58· capitano delle cernede 113· di cavallo/i 30, 114, 115· delli huomini della guardia 125· delli provisionat 114, 142· delli stipendiati cavalli 113, 143, 156
 stop(p)ino/i 56, 58, 162
 strada/e 27, 125, 157· strade publice 49
 stradiot(t)i 4, 13, 17, 96· capi de stradiotti 13, 29· capitani de stradioti 43, 82· cavali de strathioti 9· a cavallo 29, 30· da Napoli et Malvasia 22· compagnie de stradioti 156· stradioti pesani 21· stradioti provisionati 21, 22, 96· stradioti stipendiati 143
 strami 73
 strat(h)ia 30, 38, 39, 47, 57, 58, 82, 90, 94, 133, 156· cavalli della strathia 71· governo di stratia 90· βλ. και governor della strat(h)ia
 strat(h)ioti· βλ. stradioti
 stretto del porto [di Asso] 160
 subditi· βλ. sud(d)it(t)o/i
 sud(d)it(t)o/i [di Cefalonia] 29, 31, 32, 73, 74, 77, 78, 80, 82, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 111, 112, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 126, 127, 130, 135, 136, 144, 153, 154, 157· dal Teachi 102· de Gran Signor 15· di Zante 106· suditti greci 124· turcheschi 128, 129
 suplicacione [dalla Comunità] 123
 Syndici· βλ. Sindici
 Taglie 128, 129· βλ. και captori
 taglie 121
 taglio [di legnami] 121· taglio della termination 145· taglio al stretto del porto di Asso 160, 161
 taiaperi· βλ. taiapiera
 taiapiera/i XXXI, 16, 17, 80· βλ. και πετροκόπι
 tambur(r)o/i 58, 144
 tansa 79, 148· tansati 142
 targhe· βλ. armi
 targoni 27
 tavole di rovere 129
 terminacion(e)· βλ. terminazion(e)
 terminazion(e)/(i) 32, 54, 90, 93, 101, 111, 112, 142, 145· di Sindici di Levante 21, 94· terminare 22, 93, 119, 136, 141, 148, 149· terminar nelle civil 127
 termine di giustitia 115, 138· ordinarii termini 123
 terra 3, 15, 31, 37, 38, 49, 55, 72, 81, 106, 109· piantata 154· terre aliene 154
 terrapienar di sabion 106· terrapienata [Fortezza di Asso] 148
 terrazze [Fortezza di Asso] 158
 terreni 21, 22, 48, 49, 58, 106, 113, 122, 124, 126, 145, 146, 149, 154, 156· atti et commodi a biave 136, 146· a uve passe 31, 32, 120, 136, 146· boschivi 55· coltivati 145, 146· del Teachi 128· destinati per biave 120· [fertili] 146· inculti 4, 22, 55· inculti da Corfù 128· manco atte a produr biave 145·

- non atti a biave 120, 136· non piantati 154· occupati 4, 5· per le biavi 54· piantati 145, 154· usurpati 4· vacui 9· vegri 4· βλ. και κτήματα
- territorii di Dalmacia 108
- terzo· βλ. datio
- testimonii 10· falsi testimonii 136
- tir(r)ania/e 38, 126· tiranneggiati 142, 144· tiranica extorsion de suditi 118· tiranide turchesca 80
- tor(r)ion(e)/i [di Fortezza] 9, 9, 81, 92· torrion maggiore 92· torrion grande 80, 91, 164· picioi et antichi turioni 105
- tracte· βλ. formento
- trafeg(h)o/i· βλ. traffico
- trafico 49, 54, 119
- traghetto dal Argostoli 18· βλ. και intrada della camera
- transito 107
- tratto 30· tratto di biave 64
- traversa di murro [Fortezza di Asso] 157· traversar 81
- Turchi 15, 38, 53, 54, 107, 129, 145, 153, 155, 157· βλ. και Τούρκοι, incursioni
- turrion· βλ. tor(r)ion(e)
- Ubligazion· βλ. oblication(e)
- udiencia· βλ. audientia
- Università 5
- usura/e 38, 102, 126· rabbiose usure 138
- utile/i 15, 137· grandi utili 153· utili, si pubblici come particolari 137
- uva/e passa/e 13, 31, 32, 47, 49, 54, 65, 93, 94, 102, 104, 117, 119, 120, 136, 137, 141, 142, 145, 146, 153, 154· uva passa de Zante 65, 119, 137· dispianti di uve passe 32, 145· βλ. και σταφίδα, custode, datio, dacio del nuovo imposto delle uve passe, decima, impiantar, vendita
- Vacante 84
- valle 21, 105
- valonie 104· de Teachi 60
- vascel(l)i· βλ. vasselli
- vasi maggiori di aqua 164· vasi [Fortezza di Asso] 159
- vassello/i· βλ. navi
- vecchi 155
- vecchiardi 142
- vena· βλ. decima della vena
- vendita: di orzi 162· di pegni 83, 84· de uve passe 94· de uve passe et moscati 153
- venditori 142
- vescovato [latino] 43, 83, 124· βλ. και επισκοπή λατινική
- vescovo: greco 66· latino di Cefalonia e Zante 83, 124· βλ. και επίσκοπος λατίνος
- vestigie: di Cefalonia 105· di Teachi 123
- vettovaglie· βλ. vit(t)uaria
- viaggio/i 109, 130
- vice camerlengo· βλ. camerlengo
- vice provveditore di Cefalonia XXXI, 25, 53· βλ. και αντιπρονοητής
- vice provveditore et bailo di Corfù 64
- vide· βλ. vite
- vigne 94, 126, 136, 145· βλ. και αμπέλια
- villa/e 9, 10, 21, 43, 55, 57, 66, 105, 154· ville habitate [di Teachi] 123· βλ. και χωριά
- villagi 105· villagi rovinati [di Teachi] 123
- vino/i 13, 18, 21, 22, 29, 37, 38, 47, 54, 57, 59, 65, 93, 104, 107, 114, 116, 143, 154· vini moscati 134, 153· vini [di Teachi] 60· βλ. και κρασί, datio, decima di vino
- visita [dell'isola] 77, 79, 80, 94, 126, 143, 155· visita delle sentinelle 90· visita

- [nella Fortezza di Asso] 157· visita di
 Teachi 119, 122, 123, 124· visitar li
 populi 77· visitar li habitanti 94
- vite 137· spiantar le vide 49
- vit(t)o 94, 113, 136, 153.
- vit(t)uaria/e 21, 103, 109, 111, 160· bi-
 sogno de vituaria 15· mancamento de
- vittuaria 105· provision de vittuaria
 101, 110
- volto [Fortezza di Asso] 110
- Zara/e** 21, 22, 27, 91, 107
- zente 3· zente per villa 9· βλ. και gente
- zornal 43, 117
- zurme de galie 4, 160

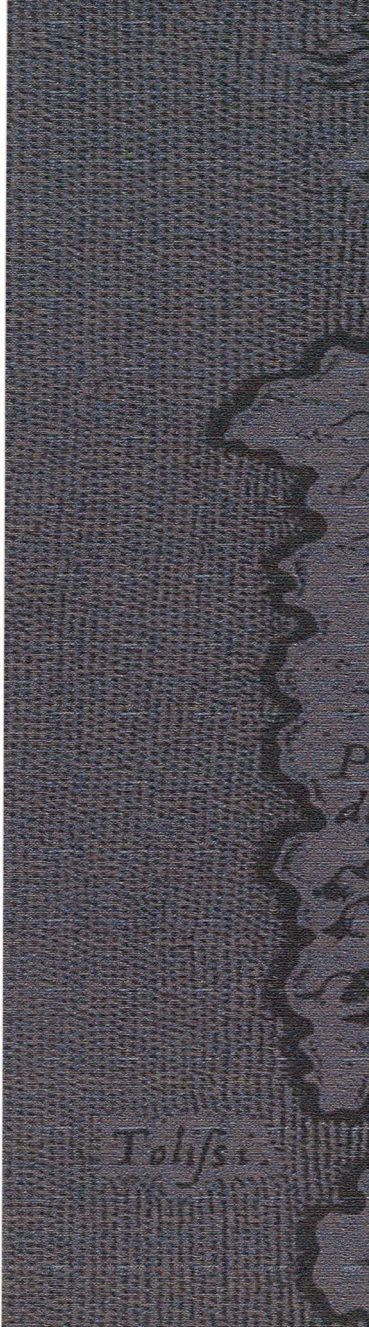
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ Γ. ΤΣΙΚΝΑΚΗ
ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΩΝ ΠΡΟΝΟΗΤΩΝ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

(16ος αιώνας)

ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΣΕ 600 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

Η ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΓΙΝΕ ΑΠΟ
Αφοί ΠΑΠΑΔΑΚΗ «ΣΤΟΙΧΕΙΑΓΡΑ» ΕΠΕ, ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ
ΤΟΝ ΙΟΥΝΙΟ ΤΟΥ 2008

Folys.

FONDAZIONE NAZIONALE ELLENICA DELLE RICERCHE
ISTITUTO DI RICERCHE BIZANTINE

FONTI 12

Kostas G. Tsiknakis

LE RELAZIONI
DEI PROVVEDITORI VENEZIANI
DI CEFALONIA
(XVI secolo)

ATENE 2008

MD0005976125

ISBN 978-960-371-058-5

ISSN 1107-0609